

Csia Lajos
Dániel könyvének magyarázata

Csia Lajos

*Dániel könyvének
magyarázata*

Új Berea Kiadó és Nyomda Kft.
Budapest, 2007

© Csia Lajos

ISBN 978-963-06-4080-0

Kiadja az Új Berea Kiadó és Nyomda Kft.
Felelős kiadó: a Kft. ügyvezető igazgatója
Készült az Új Berea Kft. nyomdájában
Felelős vezető: Sándor Gábor nyomdavezető

Gondolatok Dániel jövendöléseiről

A könyv felosztása és tárgya

Dániel könyve élesen két részre válik: az első 6 és az utolsó 6 fejezetre. Némelyek szerint a történeti részre és a látomásokra. Ez a fogalmazás azonban így helytelen, mert az első 6 fejezetben is látomások vannak. Helyesebb így mondanunk: az első 6 fejezet a pogány királyok látomásaival foglalkozik, az utolsó 6 fejezet a próféta látomásaival. Az első 6 fejezetben Nabukodonozor több látomásán kívül Belszár alkirály látomásával találkozunk; de a prófétának többszörös szabadulása, társainak a tüzes kemencéből való menekülése, Nabukodonozor betegsége és felgyógyulása is úgy hatnak a pogány kedélyekre, mint látomások, melyek nemcsak Isten hatalmába, hanem Isten terveibe és a történetvezetés irányába is bepillantást engedtek.

Ha tehát Dániel könyve tárgyát keressük, igen helytelen volna azt mondanunk, hogy a babiloni fogság eseményeivel foglalkozik, mert ezekből aránylag keveset ad, s azt is könnyen felismerhető célzattal. A könyv tárgya sokkal inkább így határozható meg: a pogány világbirodalmaknak és Isten királyságának sorsa és egymáshoz való viszonya. Ennek érzékeltetése végett a könyv Isten néhány gyermekének és hitvallójának sorsát mutatja be, kik Istenhez hűen, róla minden körülmények között készek voltak vallást tenni. Ezek a hitvallók a pogány világbirodalom hatalmába kerülnek, s annak ellenséges légkörében, ellenségesen gomolygó események közepette, sőt életükre törő gonoszoktól halálra kerestetve, nemcsak életben maradnak, de sorsukban Isten királyi hatalma annyira megdicsőülten jelenik meg, hogy annak láttára végül is maguk a világuralkodók kénytelenek voltak elösmerni, hogy a hatalom nem az övék, hanem a zsidók láthatatlan Istenéé. Ennek elösmertetése az isteni világkormányzat célja.

Az utolsó 6 fejezetben az uralkodóknak ez az önkéntes beismerése elmarad. Az események a vég felé tömnek. Megnyílik az események titokzatos túlvilági, szellemi háttere. A világbirodalomról lefoszlik minden kegyes külszín, s végül Isten hatalmán összetörik. Ha a mondottak alapján további részleteket keresünk a könyv tárgyának meghatározásához, azt kell mondanunk, hogy a világbirodalom s Isten királysága sorsából azok lényegét és természetét állapítja meg, s a két birodalom viszonyából egy fontos mozzanatot emel ki, s ez a kettő összeütközése. A világbirodalom erőszakos fenevadtermészetével szembehelyezi azt a nyugodt biztonságot és fenséget, amellyel Isten könnyedén félretolja az emberi uralkodót, mikor órája eljön. Mindjárt az első fejezetben összeütközik a földi és égi királyság a Jeruzsálemből elhurcolt királyi és előkelő sarjak személyében,

kik régi hazájukban a láthatatlan Istennek szentelték életüket, kiket azonban a babiloni világbirodalom társura, az akkor uralkodó Nabopolassar fia, Nabukodonozor éppen azért hurcoltat el, hogy pogány átképzés után, megmásított nevekkel, a pogány istentisztelettel szorosán összeszőtt királyi udvar életébe és pogány tudomány szolgálatába illeszkedjenek be. A négy ifjú nem enged a pogány befolyásnak. Halkan, csendesen, de ellenállhatatlan erővel győz az összeütközésben Isten országa, amennyiben magának a hatalmas pogány uralkodónak szolgálói, legfőbb tisztviselői állnak a gyermekek oldalára, és lehetővé teszik nekik, hogy a pogány fertőzéstől szabadon, Istenük iránt való hűségüket megőrizhessék. Ez az összeütközés lesz állandó tárgya a könyvnek. Nabukodonozor látomása az álom-szoborral a királyt ennek az összeütközésnek sejtésére ébreszti, s a királyt annyira nyugtalanítja, hogy kész egész tudós és varázsló seregét feláldozni, mert az neki nem tud ez összeütközés lényegét illetőleg megbízható fölvilágosítást adni. De Isten országa erősebb, mint a király vak dühe, s a látomás, mely Dánielt szelíden, titkon megkeresi, visszatartja a király vak haragra felnyújtott kezét; egyúttal a királyt istenfélelemre tanítja. Ám a király megtéréséből hiányzik a szellem munkálta állandóság; újra elbizakodottság foglalja el szívét; magára tekint, s a világbirodalom saját dicsőségét és hatalmát, erejét hangoztatva kihívón áll a láthatatlan Isten elé. Nyomban megjön a felelet: Isten nem ver bottal; a király megőrül és saját udvaroncai kísérik ki a mezőre, hol a király, magát állatnak képzelve, örülként tölt a szabad ég alatt hét esztendő. Mikor az Istentől megszabott mérték betelik, Isten feloldja a betegséget, s a király, kiért udvaroncai jönnek el, megalázkodik a menny királysága előtt; az összeütközésből tehát megint az ég kerül ki győztesen. Az utolsó babiloni uralkodó, csak babiloni városi alkirály, Belsazar még kihívóbban lázad fel a zsidók Istene ellen; ágyasaival a Jeruzsálemből elrabolt szent templomi edényekből iszik, de a dözsölő királyt egy látomás halálos dermedéssel tölti meg; a helyzet kulcsa az agg Dániel prófétánál van, ki a falon látható írás értelmét megfejti; Belsazárt még azon éjjelen megöli a győzelmes ellenség. Egy látomás, néhány a falon megjelenő szó erejével az Ég földre veri a lázadó földi uralkodót. A méd király, ki a most először jelentkező „alkotmány” (az alattvalók jogait biztosító törvény) által megkötözve, akarata ellenére az oroszlánok vermébe vetni kényszerül a szeretett és megbecsült prófétát, s ki így uralkodó létére maga is a világbirodalom foglyának bizonyul, a világbirodalom fejlődésének törvénye által is legyőzöttnek érezheti magát. Ember felett álló törvények, szellemi irányok vonzólják maguk után a föld hatalmasnak látszó urát, s hatalma olykor csúfság. Az Isten országa teljes győzelmét azonban akkor pillantja meg a király, amikor visszaadja Dánielt, s az sértetlen kerül ki a vadállatok verméből. Amit a király megtenni nem képes, a felsőbb szellemvilág játszva cselekszi meg.

A könyv második részében kibővül, mélyül és valóságosabb lesz a láthatár, mert ott már nem pogány uralkodók és pogány nép látják a látomásokat, hanem maga a próféta. Isten országának fölénye jelenik meg abban, hogy a világbirodalmakat, melyeket a király fenséges szobor alakjában pillantott meg, a próféta fenevadakként látja, a maguk valóságos természetében. A látóhatár bővülése

nemcsak abban mutatkozik, hogy a történetírás most már egészen a jövőbe tevődik; hanem abban is, hogy a szellemvilág is belép a történésbe. Dánielnek angyalok hozzák Isten üzeneteit, s ez angyalok más angyalok működéséről is hírt hoznak, kik részben a tisztátalan világbirodalom mögött állanak, s annak uralkodóit vezetik, irányítják. Tisztátalan szellemhatás erejével a világbirodalomra szédületes kifejlődés vár ugyan, de a csúcstról minduntalan alá kell zuhannia, s mennél magasabbra hág föl, annál szédületesebb a bukás. A világbirodalomnak ez az emelkedése azonban csak hazugság, látszat; nem valóságos hatalomban nő nagyra, hanem a nagy szavak szólásában, a propagandában, a hazugságban. Az antikrisztus nagy szájjával győz; de a győzelem is önámítás, hazugság. Isten országa kicsiny, jelentéktelen alakban lép az emberek elé; Nabukodonozor látomásában kicsiny kövecske csupán, mely az égből lehasad; ütésének következtében a világbirodalomnak lábán eltalált szobra szétporlad és semmivé válik; azután azonban megdöböntő csendben hatalmas hegygé nő és betölti a világot. Ezt így még Nabukodonozor látta, de Dániel látomásai megismétlik s még határozottabban tárják elénk a két szemben álló ellenfél sorsát. Dániel meg is mondja, ki az égből lehasadó kicsiny kő: egy sajátos lény, ember fiához hasonló, kit a földről győzelmi menetben visznek Isten elé a mennybe. Egy, a világbirodalmak történetéből hiányzó, de földi emberi sarj lesz a győzelmes mennyei király. A 11. fejezet apró, részletes elbeszélésben tárja elénk az ótestamentumi antikrisztus elkészülését és bukását. A jövőnek e kicsiny részletekbe menő megjövendölése megint a mennyei Isten fenségét mutatja, hogy a mennyben ily apróra tudnak mindent, amit az ellenfél tenni fog. Isten országa visszahúzódását s a kellő pillanatban való előlépését mutatja a 12. fejezet is, melyben parancsot adnak ki a látomásoknak az utolsó időkig való lezárására, lepecsételésére. Akkor sok próféta fog támadni, kik világítani fognak, mint az ég csillagai. Ez a menny birodalmáért életét feláldozni kész bizonyosságtevő sereg testi hatalom nélkül, az ige hatalmával győz. A csendben rejtőző égi birodalom a történelem egész folyamata alatt valósággal játszik a világbirodalommal. Hagyja felnőni, hagyja nagygyá nőni, hagyja kifejlődni, hagyja egész arcátlanságát és csalását kimutatni, s mikor eljő a leleplezés ideje, előlép és megmutatja a saját hatalmát. Egyelőre a világuralkodókkal szemben Isten királysága az elhurcolt, többszörösen halálra ítélt, többször félretett s minduntalan visszakövetelt prófétában és annak társaiban jelenik meg a földön, s míg a hatalmas világurak sorra buknak alá s tűnnek el a halál süllyesztőjében, addig a próféta több nemzedéken át sziklaszilárd talajon állva hirdeti Isten királyságának győzelmes közeledését.

A Mennyek országa útban van a földre: ez Dániel prófécijának tárgya!

Dániel könyvének magyarázata

Első rész

1. vers. Dániel története Jójákim júdabeli király harmadik esztendejével kezdődik, amely évben Nabopolassar babiloni királynak fia és uralkodótársa Egyiptom ellen hadjáratot vezetett, és útközben Jeruzsálemet is megszállta. Jójákim második elődjének, Jósiásnak, a reformátor-királynak fia volt, s közvetlen elődjének, Joakháznak, kit az egyiptomi király, Nébó letett, testvéröccse. Jeruzsálem szorongatásának volt egy isteni oka: a nép és királyok hűtlensége miatt Isten magára hagyta a vétekre csábított népet. A II. Kir. 23:4-20-ban lévő hosszú felsorolás mutatja, hogy Jósiás királynak a bálványimádás mennyi nyomát kellett megsemmisítenie, hogy mennyire beette magát a bálványozás gonosz bűne a nép lelkébe. Alighogy meghalt a hű király, fiainak uralkodása alatt visszatért a bálványozás gonosz bűne, s így a büntetés nem maradhatott el. Ha Nabukodonozornak Egyiptom elleni hadviselésében csak mellékes jelentőségű volt is Jeruzsálem megtámadása, Isten szeme előtt, ki az üdvtörténelem eseményeit igazgatja, s kinek kezében csak eszközök a Nabukodonozorok, Júda sorsa s abban Isten népének sorsa elsőrendű fontosságú volt. Isten népe alatt azonban nem a testi zsidó népet értjük, hanem azt a kicsiny magot, amely Istenhez egy hűtlen, bálványozó nép közepette is hű maradt. Isten jelenlegi gondja az volt, hogy övéit kipróbálja, a többiekől elkülönítse és jövőendő feladataira előkészítse.

2. vers. Nabukodonozor jeruzsálemi győzelme látszólag a bálványistenek diadala volt. A jeruzsálemi templom szent eszközeinek egy része a király kezébe került, s az azokat zsákmányképp vitette el, és saját bálványistenének templomába helyeztette őket a bálványisten dicsőségére. Külsőleg úgy látszott, mintha az élő Isten a holt istennel szemben lealáztatott volna. De ez éppen olyan látszat volt csak, mint amilyen hamis dolog volna Sátán győzelmét abból állapítani meg, hogy a zsidó nagytanácsnak Jézust sikerült megöletnie. Mialatt Kajafás győzelmének örült, Sátán halálos sebet kapott a Golgotán. Ugyanilyen volt Nabukodonozor győzelme is. A testi zsidó nép hűtlensége ugyan megkapja a maga megsemmisítő büntetését, s a büntetésben részesül a bálványozó király is. Isten elfordul a testi néptől, s ezt azzal látható kifejezésre juttatja, hogy a templom külső istentiszteletét elszegényíti; majd pár év múlva egészen meg is szünteti. Az igazságos Isten Jeruzsálemben is azt bünteti, amit nemsokára magán Nabukodonozoron is büntetni fog: a szellemi Isten semmibe vételét. Mert éppen azért, hogy a pogány uralkodó a júdabeliek egy részét fogságba viszi, a saját gőgje megalázásának eszközét viszi magával. E kis mag által fogja Isten a király po-

gány isteneit megalázni, s a király kénytelen lesz a templomi edényeitől megfosztott Isten feljebbvalóságát elösmerni.

3. vers. A királynak nincs sok ideje arra, hogy Jeruzsálemben időzzék, azért hátrahagyott főemberének, Aspenáznak adja ki a parancsot, hogy a templomi edények mellé még élő zsákmányt is szerezzen: a királyi sarjából és az előkelők fiai közül serdült gyermekeket vigyen magával haza. Az itt említett kamarások heréltek voltak, s ezek élén állott Aspenáz, ki szintén herélt (eunuch) volt. A heréltek nagy szerepet játszottak a régi keleti uralkodók udvarában. Az az előny járt velük, mint amilyen a keresztyén időben a szerzetesekkel, mivel saját családjukról nem kellett gondoskodniok, egész idejüket, erejüket és buzgalmaikat mások érdekeinek szentelheték; tehát a közügynek, pl. a nevelésnek; a heréltek teljesen az uralkodóház érdekeinek élhettek. A szerzetesek fölött az az erényük is megvolt, hogy lemondás nélkül, természetesen élhettek idegen érdekeknek. Nabukodonozor az elrabolt előkelő gyermekek nevelését is a kamarások feladatává teszi.

Nabukodonozor okosságának dicséretére szolgál, hogy ahelyett, hogy kipusztítaná a meghódított népek vezető osztályait, azok fiatalabb tagjait inkább megnyerni igyekszik magának. Ez a bölcsesség a világbirodalom bölcsességének nevezhető, mely eltörölni igyekszik a nemzetek között lévő különbségeket, ehelyett mindnyájukat egyaránt megnyerni igyekszik a világbirodalom eszméjének. Az okos Nabukodonozor azonban tudtán kívül az első világbirodalom kellős közepébe s központjába az idegen ifjak egy kicsiny csoportjában beviszi az Isten királyságának eszméjét. Nem sejtette, hogy a négy zsidó ifjú inkább fog ragaszkodni az élő Istenhez, mint a pogány birodalom dicsőségéhez.

4. vers. A pogány királyi udvar fénye kívánta, hogy a benne vezető szerephez juttatandó ifjak külsejükben is a legkiválóbbak legyenek. A külső kiválóság ugyan nem mindig hordozza magában a belső jelességet s a kívül megvetendő sokszor nagy belső értékeket takar. Egyik nagy királyunk, Könyves Kálmán, testében hibás volt, nem fejedelmi termet. Éppen ezért a testi szépség mellett, kiadott utasításában, Nabukodonozor súlyt helyez a lélek tehetségeire is, mint amilyenek az okosság, tudás, belátó értelem, művelődésre való alkalmatosság.

Voltaképpen azonban még ezek a belsőnek látszó tulajdonságok is lehetnek egészen külsőlegesek. A Nabukodonozorhoz hasonló emberek nem tudnak különbséget tenni a külső világi dolgokban okos és következtetni tudó emberek közt, kik a külső világi bölcsességben jártasak, és az erkölcsileg nemes, a szellem belső birodalmában tájékozódó, s a lélek belső kincseit a külső gazdagságnál és hatalomnál többre értékelő emberek között. Nem minden tudomány egyforma: van külsőleges, a testi, anyagi világ ösmeretére, annak használására vonatkozó: van belső, a szellemi világot kereső tudás. A babiloni király udvarában az előbbire tekintettek, de Isten úgy intézte, hogy az igazi, belső bölcsességre hajlamos ifjak is kerüljenek a király udvarába, hogy ott a mennyek országának érdekeit képviseljék, Isten országának nagykövetei legyenek.

Babilonnak különben régi nagy kultúrája volt, mely nemcsak a fővárosban virágzott, hanem a vidéken is voltak központjai. Ez a kultúra Babilon őslakosainak

egyik részére megy vissza, az ún. szumírekre, akik nem voltak sémiták, szemben az akkádoakkal, kik sémiták voltak. A legrégebb kultúrát a szumírek nyelve őrizte meg. Ez a nyelv a későbbi időben a tudomány holt nyelvévé változott, s így annak, aki Babilonban a tudományt ápolni akarta, meg kellett tanulnia a tudomány nyelvét is, a szumírt, mint későbbi időben a latint.

A kaldeus vagy kald nép kiléte s eredete felől a tudomány nem döntött. Ábrahám városának neve: Úr Kaszdím, azaz a kaldok Úrja, arra mutat, hogy a kaldok Babilónia déli részén laktak. Nyelvük semmi esetre sem az arám volt, amelyet Dán. 2:4 más vonatkozásban említ; sokkal inkább lehetett az ősi szumír, amely a tudomány nyelve is volt. Mert ezt a holt nyelvet kellett Dánielnek és társainak is tanulniok. A régi cserépkönyvtárak maradványai között találtak szótárakat, melyek a régi szumír szavakat a babiloni észak-sémíta szavakkal magyarázzák.

5. vers. Nabukodonozor királyban, ki közben hazaérkezett és személyesen rendelkezett, vagy még a hadjárat alatt megadta a szükséges utasításokat, megvolt a készség arra, hogy az elrabort ifjaknak mindent megadjon ahhoz, hogy a legjobb nevelésben részesüljenek. A külső tudás adására ott voltak az udvari tudósok, kik a pogány vallásnak is papjai voltak. Ezeknek tehetetlensége később oly világosan állott a király előtt, hogy elrendelte kipusztításukat és csak Dániel és az élő Isten segítségével mentette meg őket a haláltól. E haszontalan tudás mellett mit adhatott a szegény pogány egyebet az ifjaknak, mint a legjobb ételt, ugyanazt az ételt, amely a királyi konyhában a király számára főtt.

E régi korban a hús az ünnepi lakomák étele volt, s így magasabbra becsülték a növényi eredetű tápláléknál, mint a bort a víznél; e kettő, a hús és a bor képezték a pogány isteneknek viendő áldozatoknak anyagát is, úgyhogy a hús és a bor a bálványoknak való odaszenteltség jellegét viselték magukon. A királyi lakomában való részesedés tehát a pogány istentiszteletbe való bevonatást is jelentette.

A király és emberei az ételek kiválasztásában is megtiszteltetést láttak az ifjak számára; más kérdés azonban, hogy azok mit láttak benne. A kiváltságos helyzet, amelyben az ifjak voltak, nemcsak megtisztelő volt, hanem felelősségteljes is; a kiváltságért meg kellett tagadniok az élő Isten szolgálatát és a király hamis isteneinek kellett szolgálniok. S ha a nevelés három esztendeje elmúlik, még nagyobb lesz a kísértés, hogy azt, amit otthoni nevelésük idején szentnek ismertek meg, megtagadják és a pogány bálványkultusz aljasságával felcserélik. Ha valaki az elhurcolt ifjak közül lelkének tisztaságát meg akarta őrizni, annak mindjárt kezdetben ellent kellett állnia. S Isten vigyázott az övéire; már e zsenge korú ifjak figyelmét felhívta a közeledő veszélyre.

6. vers. A héber nép ekkor már régen két országra szakadva élt, s ezek közül a nagyobbikat, Izraelt vagy Efraimot (így is nevezték vezető törzséről) az asszír királyok fogságra vitték. Nabukodonozor a kisebbik déli ország ellen vezette hadseregét, amelyet Judának neveztek vezető törzséről; ehhez azonban inkább csak Simeon szétszórt fiai és Benjámin tartoztak. A kis ország előkelői természetesen a vezető törzs tagjai voltak, tehát Júda fiai. Szemben Izraellel, melyet királyai a jeruzsálemi istentisztelettől elszoktattak, Júda az igaz Isten tiszteltetéséhez hű maradt, s a jeruzsálemi templomban megszakítatlanul folyt az áldo-

zás. Sajnos, ide is behatolt a pogány kultusz mérge s a valódi Isten mellett, királyok és nép hazug isteneknek is áldoztak; Jeruzsálem környéke telve volt pogány kultuszhelyekkel; sőt magába a templomba is bevonult a pogány istentisztelet, melyet az igaz istentisztelettel párhuzamosan végeztek.

Emiatt érte utol Isten büntetése a népet, s következett be Júda fogságra vitele is. De bármily romlott volt is a nép maga s voltak még inkább példát adó királyai, egy kicsiny mag mindig megmaradt az igaz Isten hű szolgájának. Ezt az igaz elemet sokszor a nők képviselték, kik közül többnek nevét megőrizte a Biblia, Istenhez hű királyok anyjának nevét.

Sokszor tehát egy-egy család volt az igaz istentisztelet fészke; apáról vagy anyáról fiúra ment az át. Ennek az átöröklődő családi szokásnak emlékét őrizték meg sokszor a nevek, melyeket Istenben bízó apák adtak gyermekeiknek.

Ily istenhitről tanúskodó neve volt annak a négy ifjúnak is, akiknek sorsát most a babiloni királyi udvarban figyeljük. Dániel az jelenti: Isten íté! Aki ezt a nevet adta, maga előtt látta a pogány kultuszokban elmerült népet, s remegő szívvel várta Isten ítéletét; de ez az ítélet vigasztalás is volt számára, mert minden ítélet, minden vihar megtisztítja maga után a levegőt. Anániás vagy héberesen Chananjá, azt jelenti: Jehova kegyelmes! Aki ezt a nevet adta gyermekének, az a nép feje fölött gyűlő viharban meglátta a szerető, kegyelmes Istent, és tudta azt, ami minden próféciának a végén fel szokott hangzani, hogy a megpróbált, elítélt néphez Isten visszatér, s népének megkegyelmez.

Hogy világított előtte a jövőben Jehova kegyelme! Misáél! Aki ezt a nevet választotta kicsiny gyermekének, az nem a kicsinyeken tartotta szemét. A név hasonló ehhez: Mikáél (Mihály), mely azt jelenti: Ki olyan, mint az Isten?! Misáél ezt jelenti: Ki az, aki Isten?! Nincs a világon egy lény sem, akit vele azonosítani lehetne! Elkülönül szentségben, senkivel, semmivel össze nem keveredve ül hatalmának trónusán. Milyen mások a földi Istenek, és azok képzelt, hazug bálványai! Csak egy igaz Isten van, és Azt Izrael ismeri! Azáriás vagy Azárjá azt jelenti: Jehova segítség! A szent, magát elkülönítő Isten, ki senkivel és semmivel össze nem elegyedik, mégsem zárja el magát teremtményeitől, hanem lehalol hozzájuk és megsegíti őket, amikor nyomoruságukban hozzá kiáltanak. Mert azért Jehova, állandó, változatlan, önmagához hű, örök-egy Isten!

Ahol ilyen neveket adtak a gyermekeknek, ott olyan Istenben hittek, akit lehetetlen volt a hazug bálványistenektől meg nem különböztetni. S e nevek viselői, a gyermekek a szülői ház komolyságában megszokták, megtanulták, hogy ezt az Istent szentül kell szolgálniok. Ilyen útravalóval ment el e négy gyermek a messze idegen országba, rab földre rabnak. Belsejükben vitték magukkal a szabadságot, s ezt a szabadságot királyi pompáért, királyi asztal ínyes enivalójáért és boráért nem voltak hajlandók fölcserélni. Szívükben egy darab Isten országa ment el a pogány világbirodalomba. Sátán lemosolyogta a gyöngye gyermekeket. Az emberek nem is sejtették, mi lakik bennük, vagy legalább is nem értették, nem ismerték fel annak jelentőségét, ami ezeket a gyermekeket megtöltötte. Kicsiny maghoz hasonlítottak e gyermekek, amelyet fölkap a forgósél s odacsap egy sziklafalhoz, s mely a szikla egyik kicsiny hasadékában megakad. A szél

port is sodor arra a helyre, mely lassankint szaporodik, s a magocska gyökeret ereszt a résben megszorult földcskébe. Mi történik itt? Egy párviadal kezdődik a szikla s a kicsiny, satnya hajtás között. Mennyivel erősebb a szikla, mint a hozzá képest lágy s kicsiny magocska! S tudjuk, hogy a mag fog győzni. A sziklát egyszer meg fogja repeszteni a belé nőtt fa, melynek erőt az ád, hogy olyan sanyarú körülmények között kezdte meg az életét, s olyan igénytelen volt. Ültess át ebbe a résbe egy dús, tápláló talajban nőtt erős fát; a fa fog elpusztulni, mert nem szokta meg a harcot, a küzdelmet életéért. A gyermekkorban elhurcolt négy gyermekre nagy hivatás vár. Isten gondoskodott arról, hogy már kicsiny korukban megszokják a vihart. Ők később is meg fognak állani a viharban.

7. vers. A kamarások fejedelme vagy főkamarás, azaz az eunuchok fölött álló legfőbb eunuch, ki valamennyire a későbbi udvarnagynak vagy nádornak felelt meg, s kire a királyi udvartartás belső ügyeinek legfőbb intézése bízott, a király szándékainak megfelelően új neveket adott az elrabolt ifjaknak, hogy azokat életük régi talajáról ezzel is elszakítsák és új talajba ültessék által.

Dániel a Baltazár nevet kapta, mely a héber szövegben Béltsaccár-nak hangzik (az 5. fejezetbeli király neve: Bélhsaccár). Bélhsaccar jelentése: Bél védi az életét! Dániel jelentése: Isten ítél! A fiú tehát eddigi Istene helyébe új istent kap, a babiloni Anu-t, ki héber írásokban Bél néven ismerős, és azonos a nyugatabbra lakó népek Bál-jával, mely szó urat jelent. Szemben a kemény, ítélkező zsidó istenséggel, Bál-Bál-t hívei lágy istennek vélték. A Jehovától félő ifjú, kit Isten ítélete a pogányságba süllyedéstől tart vissza, Aspenáz gondolata szerint találjon a pogány Bél istennél védelmet.

Chananjá a Sadrakh (Sidrák) nevet kapta, melynek jelentése: Aku határozata. Aku vagy Uruku a babiloniak hold-istene, az éjszakai fény, tehát a titkok ismerője s kijelentője, ki az ég titkaiba az ifjakat is bevezeti majd, ahogy Aspenáz várta. Minő megtiszteltetés volt ennek az istenségnek nevét viselni, s a név kapójának Aku isten rendelkezésére igazítania bele életét! De a zsidó ifjú inkább ragaszkodott régi nevének értelméhez: Jehova, az ítélet Istene kegyelmes is! Jehova mosolya kísérte az ifjút még a fogság nehéz útjain is.

Misáél a Mésakh (Misák) nevet kapta, melynek két értelmet adnak: Ki olyan, mint Aku? és: A király vendége. Az első értelmezés Misáélt átvitte volna a pogány istenség imádatába; a második értelem a megtisztelő helyzetre mutat, amelybe az ifjú azáltal került, hogy a király saját asztala vendégévé tette őket. Vajon az ifjú meg fog-e maradni eredeti nevének értelme mellett: Ki az, aki Isten?

A negyedik ifjú ezt a nevet kapta: Abed Négó (valószínűleg annyi, mint Nébó), minek jelentése: Négó szolgája, a világosság szolgája; jelentős név, mert Nébó volt a tudomány, tanulás Istene. E név az ifjút a legelőkelőbb babiloni néposztályba, a tudósok közé sorolta. De ez a negyedik ifjú visszaemlékezett régi nevére, Azarjára (Azariás), melynek jelentése: Jehova segít! s a pogány tudás sötétségéből hogy kivezesse, Jehovát hívta segítségül.

Nabukodonozor nemcsak hazájukat rabolta el, múltjukat, Istenüket, lelkük erősségét is el akarta ragadni, s őket a pogányság sötétségébe egészen bemeríteni. Ezek a gyermekek a király parancsának nyíltan nem állhattak ellene, de el-

lenállhattak szívükben, s a belső ellenállásnak valami külső jelét is adhatták ott, ahol erre módjuk volt.

8. vers. Lehet, hogy Dániel szemlét tartott, hol kísérelheti meg az ellenállást az őket körülvevő pogánysággal szemben, s a királyi asztal ételeinél állapotodott meg: föltette magában, hogy nem szennyezi be magát a király ételével és borával, amelyből iszik. Mennyiben találta azonban ezt az ételt és italt beszennyezőnek? A hús, mint láttuk a régiéknél ünnepi étel volt, vagy nagy urak étele; a bor ünnepi ital. Ezeket a drága cikkeket minden pogány régi nép az istenek oltárára helyezte, maga Mózes is. A templomokba vitt húst és bort aztán részben kiárusították, mi a pogány papoknak egyik jövedelemforrását képezte, mint ezzel a korintusi levélben is találkozunk (I. Kor. 8). Pál a kérdést nem találja túl jelentékenynek, s arra utasítja a korintusiakat, hogy ha nem ösmerik a mézarszékekben árusított hús eredetét, ne törődjenek vele; csak ha valaki figyelmezteti őket, hogy a hús bálványtemplomból való, akkor a figyelmeztető miatt ne egyenek a húsból.

Dániel és társai, kik az evangélium szabadságát nem ösmerték, Dávid szabadságával szintén tekinthették volna így a királyi húst és bort; de ők ellene akartak állani a király elpogányosító szándékának, és ezért ezen a jelentéktelen területen foganatosították azt. Ez az ellenállás volt a támasz, mely őket megtartotta a Jehova iránt való hűségben. Olyan volt a bor és hús megtagadása, mint az ellenállás jelképe, mint állandó éber figyelmeztetés. Dániel azonban nem rohant fejjele a falnak, hanem a főkamarás engedélyét kérte tervéhez.

9. vers. Annál inkább merte ezt tenni, mert tudomása volt róla, hogy a főkamarás megkedvelte őt s jóakarattal néz reá. Miért indult meg a főkamarás szíve, mi indította irgalomra a zsidó ifjú iránt? Nyilván az igazság iránt nem érzéketlen embereknek az a gyönyörködése, amelyet az istenfélő az igazsághoz ragaszkodó gyermek vagy ember iránt éreznek, ami a mi Urunkat is kedvessé tette Isten és emberek előtt gyermekkorában. A pogányok közt, pogány sötétségben éppen úgy találunk igazságszerető embereket, mint a választott nép körében, s itt is, ott is találunk sötétséget szerető, fonák embereket. A főkamarásnak volt érzéke az igazság iránt, ha nem is ösmerte azt.

10. vers. De ha szerette is Dánielt, ebben az esetben nem volt módjában az ifjakon segíteni. Neki, a király közvetlen alárendeltjének nem volt szabad a király parancsát tudva áthágnia. Attól is félt, hogy a jobb ételek elvonása meg fog látszani az ifjakon; a király össze fogja őket hasonlítani a többi ifjúval, s aztán kuttatni fog a silányabb testi állapot oka után.

Ha kitűnik a főkamarás engedetlensége, semmi sem mentheti meg őt a súlyos büntetéstől. Lehet, hogy a pogány istenek kedvéért nem tagadta volna meg Dániel kérését, de a királynak hűséges szolgája volt, s nem akarta megbántani urát. Lehet az is, hogy alantasának titkos intést adott, hogy az az ő tudta nélkül a gyermekek kívánságát lehetőleg teljesítse.

11. vers. Ez az alantas hivatalnok Melcár volt, kit a hatalmas főkamarás közvetlenül a négy ifjú fölé helyezett, szintén a kamarások (eunuchok) egyike. Valószínű, hogy az összes tanuló ifjak alája voltak rendelve, de történetünket csak a négy zsidó ifjú érdekli.

Minden időben úgy volt az, hogy mikor egy magasrangú hivatalnok valamit maga nem akart megtenni, de nem bánta, vagy éppen akarta, hogy megtörténjék, intést adott az alá rendeltnek, mit a kérő is észrevehetett, s a kis engedményt – a nagy úrról a felelősséget levévén – megadta a kisebb hivatalnok. ki jól tudta, hogy fölöttese fedezni fogja. Dániel észrevehette a helyzetet, s azért fordult nyomban azután Melcárhoz, ahogy a főkamrás elutasította.

12. vers. Ez a titkos megegyezés látszik ki abból, hogy Dániel a kérés tüzetes előadása nélkül, egy gyakorlati ajánlattal lép Melcár elé, mely a felelősséget egészen elhárítja a jóindulatú hivatalnokról: tegyen a kamarás próbát velük 10 napig, s a próba eredménye szerint döntsön további sorsukról.

Ha a király zöldségevés mellett is kövéreknek fogja találni, a négy ifjút, nem jut eszébe majd utána nézni, hogy min éltek az ifjak.

13. vers. Az ajánlat méltányos, okos volt, egyben Dániel föltétlen istenhitéről tesz tanúságot. Méltányos volt az ajánlat, mert a király hivatalnokairól elhárította a felelősséget. Okos volt, mert vak dac és ellenszegülés helyett olyan utat választott, mely a lényegét megmentette anélkül, hogy bárkit szükségtelen bajba döntött volna. Végül Dániel s a három ifjú istenhité bizonyítja, mert az egész próbának alapja az a föltétlen meggyőződés volt, hogy Isten nem hagyja el a benne bízókat, hanem a kisebb tápértékű étel mellett is előnyössé teszi majd az ifjak külső megjelenését.

A kérés nem volt önkényes, mert teljesen a kamarás belátásától tette függővé azt, amiért a kamarás volt felelős. Az ifjú Dániel józan, igazságos ajánlata mély benyomást tehetett az okos kamarásra.

14. vers. Miután Melcár látta, hogy az ifjak kérésüknél számba veszik a kamarás felelősségét is, és arra méltányos tekintettel vannak; miután látta, hogy a vállalt felelősség igen kicsinyre zsugorodik össze; végül miután neki is tetszetek a jellemes, igazságos, megfontolt ifjak, beleegyezett a próbába, melyet maguk az ifjak 10 napban határoztak meg, mely idő elégnék látszott arra, hogy az ifjaktól kívánt élelmezési mód hatását megállapítsák. Mind a kedvezőtlen, mind a kedvező eredmény ez idő alatt nyilvánvalóvá lehetett.

15. vers. Isten nem hagyta cserben a benne reménykedőket; 10 nap múlva a négy ifjú arca pirosabb, teste kövérebb volt, mint a többi ifjúé, kik a király ételéből ettek. S ez nem volt természetellenes csoda, hanem éppen az ember Istentől teremtett természetének felelt meg. A test állapotára igen nagy hatással van a lélek állapota; a négy ifjú Istenbe vetett bizalma, belső békessége és nyugalma, szívbeli örvendezése jobban hatott a test egészségére, mint a finom és gazdag ételek ereje. A túl sok és a túl tápláló nem mindig vonja maga után a test egészséges fejlődését; lehet éppen ellenkező hatással, meg is betegítheti, le is gyengítheti a szervezetet. Amellett az igaz Istentől megfélelmező, s a pogány környezethez alkalmazkodó ifjak lelkiismerete sem lehetett valami jó; belső vádak gyötörhették őket; fájdalom, honvágy, reményvesztettség a lelken át a testre is hathatnak; rossz lelkiismeretnek rossz hatása van a test egészségére; a túltáplált test nem tud ellentállni a test kicsapongó vágyainak. Aki Istent elhagyja, megtagadja azután, hogy már megösmerte, az nem tud oly nyugodt lenni, mint aki az élő

Istennel még nem találkozott. Mindez nagyon is érthetővé teszi, hogy az Istenre magukat rá nem bízó, a királyi udvar élvezeteitől elragadott ifjak arca halványabb s teste ványadtabb volt, mint a szűkös eledelen élő, de lelkükben nyugodt ifjaké.

16. vers. Melcár az elmúlt 10 nap alatt nemcsak az ifjak testi állapotát vizsgálta, hanem lelküket, belső kialakulásukat is alkalma volt megfigyelni. Még jobban megkedvelte hát azt a négy ifjút, akit már a 10 nap előtt is érettebbnek, férfiasabbnak, megbízhatóbbnak talált. Az először szerzett jó benyomás később csak gyarapodott, míg a többi ifjúnál lehetetlen volt meg nem látnia az erkölcsi alacsonyabbságot. Szinte örült tehát, mikor az elért eredménynek megfelelően a négy ifjú kérését nem kellett elutasítania, hanem táplálásuk rendjét most már véglegesen kívánságuk szerint állapíthatta meg. A király egészségesegeknek, szépeknek akarta őket látni, s ezt a célt, látta, éppen azon az úton érthette el, amelyet Dániel ajánlott neki.

17. vers. Isten áldása azonban a négy hűséges szívű ifjút nemcsak testi javakkal ajándékozta meg, sokkal inkább elárasztotta őket lelki és szellemi javakkal. Iskolában voltak, és eredményt kellett elérniök. A tárgyak, melyeket tanulniok kellett, a pogány gondolatvilághoz tartoztak, tehát tévedések, sőt hazugságok tömegét tartalmazták. Az igazság azonban a pogány bölcsességből sem hiányzik teljesen; a főtévedés mellett, amely az egész gondolatrendszerre ráüti bélyegét, a részletekben sok helyes megfigyelés, okos elme-futtatás foglalhat helyet. De nemcsak okosság és következetesség voltak a pogány tudásba beépítve, hanem akkor még sokkal nagyobb mértékben, mint a mai pogányságban, sok olyan igazság helyet foglalt a tévedések társaságában, melyek az emberiség ősvilágosságából kísérték el az embert. Dánielre és három társára nézve tehát nem volt teljesen haszontalan időtöltés végigtanulni a királyi iskola tantárgyait. Még a tévedések megismerése is hasznos annak, akinek a hazugság ellen védekeznie kell.

Isten ennélfogva segítségükre volt az iskolai tanulásban, s tudást, okosságot és bölcsességet adott nekik. A tudás több, mint emlékező tehetség, mert benne van a tudott anyagnak rendszerbe foglalása is. Ám éppen ehhez a rendszerbe foglaláshoz szükséges az éleslátás vagy okosság, helyes következtető képesség, melynek világossága szintén Istennek ajándéka.

A bölcsesség több, mint következtető tehetség; van benne erkölcsi ítélő képesség, a dolgok értékének helyes megbírálása is, képesség arra, hogy a tanuló a dolgok igazi hasznáról ítélni tudjon. A „timé”, az érték vagy megbecsülés a Szentírásban igen fontos fogalom; a Jelenések könyvében különösen Isten felé érvényesül. Az erkölcsi világosság is Isten ajándéka. Az Istent kereső ifjak ezt az értelmi és erkölcsi fényt gazdagon kapták Istentől. A hűség és odaadás feltétele annak, hogy Isten a maga fényét szívünkbe áraszsa.

A babiloni iskolai tanulás nemcsak szóbeli volt; mint az ásatások napvilágra hozták, nagy könyvtárak álltak a tanulók rendelkezésére. Ezek íróeszköze az agyaghenger volt, melyre éles, négyszögletű vasvesszővel nyomták be az ék alakú írásjegyeket; azután kiégették, és az így elkészített több oldalas cserépkönyveket burkolatba helyezték. Dániel mindazokat a szellemi ajándékokat megkap-

ta, amelyeket három társa; azok mellett azonban még egy különös tehetségnek részese lett; értett mindenféle látomás és álom magyarázásához.

Ma az ilyen képességet a babona alacsonyrendű világába sorozzák. Pedig az emberi életben semmi sincs hiába, és az álom is megérdemli, hogy vele foglalkozunk. Az álom szellemünk munkája, azért eredete elvész az ember öntudatlan valójában. A szellem, mikor álmainkat alakítja, belső vagy külső hatás alatt teszi azt.

Ha az álomalkotó szellem lelkünk belső hatása alatt működik, álmaink napi élményeinknek tükrét adják, esetleg rég elfeledett élményekhez csatlakoznak; sokszor zűrzavarosak, mint lelkünk, mely az élet útvesztőin eligazodni nem tud. Álmaink ez esetben öntudatlan lelkünk tükrei és mértékjelzői. Az álomalkotó szellemre gyakorolt külső hatás kétféle lehet: tisztátalan vagy tiszta. Az álom jó alkalom arra, hogy a kísértő közel lépjen hozzánk, és szellemünkön át sugdosson lelkünkbe; csábító képeket varázsoljon elénk, vagy riasszon bennünket. Szólhat a tiszta szellemvilág is az álmon keresztül, s ez esetben kijelentő álmot látunk. Az álom nyelve nem a nappali gondolkodás nyelve; az álom képeket varázsol elénk, melyeket az érzelmek s indulatok forgatnak, melyeket a szellem közvetlenül s könnyebben igazgat, mint az értelmet. Az álomfejtőnek, ki a kijelentő álmot próbálja magyarázni, egyrészt az álom nyelvét kell ismernie, másrészt Isten útjaiban kell járatosnak lennie.

Dániel ezt az ajándékot kapta. S mivel a kijelentés útjai felette vannak a földi élet útjainak, az álommagyarázás ajándéka is fölülmúlja a közönséges földi bölcsesség ajándékát.

18. vers. A babiloni királyi iskola tanulási ideje három esztendő volt (Dán. 1:5); nem valószínű azonban, hogy a király a három év letelte előtt nem volt kíváncsi a tanuló ifjak tudására; közben is lehettek közbenső vizsgák, melyeknek idejét szintén a király tűzte ki. Egy ilyen vizsganapon a király elé vitték az ifjakat, s aki őket odavezette, már nem az alacsonyabb rangú Melcár volt, hanem a főkamrás, ki azonban nem kevesebb jóindulattal tekintett a fogoly zsidó ifjakra.

19. vers. A királyt ez alkalommal annyira meglepte a négy ifjú tudása, értelme és bölcsessége, hogy nem engedte vissza őket az iskolába, hanem – a jelek szerint – a három évi tanulás befejezése előtt azonnal udvari szolgálatába fogadta őket, mit ez a kitétel árul el: „a király előtt állottak”. A király jelenlétében a királyon kívül más nem ülhetett, s nagy kiváltság számba ment, ha valaki állhatott; a jelenlevők nagyobb részének a földre kellett feküdni, az istenként tisztelt földi uralkodó elől szemét elrejtjenie. Legfőbb tanácsosainak, minisztereinek volt megengedve, hogy állva lássák a király orcáját. Ezek közé emelte most Nabukodonozor Dánielt és három társát.

20. vers. Ezentúl Dánielt és társait már nem az iskolában találjuk, hanem a királyi udvarban. A király sokszor kért tanácsot az udvarába beosztott írástudóktól és jósoktól. Az írástudók az írásba tett, könyvtudomány ismerői voltak. A jósok a misztikus tudományoké, az okkultizmusé. A szellemvilág titkainak ez állítólagos látóit susogóknak nevezi a szöveg. Ez a sajátos elnevezés a jóslat közlésének módjára vonatkozik, és Ézs. 8:19; 29:4-re emlékeztet. A rejtelmes

susogó hang éppen olyan affektált modorosság volt, mint amilyen az az elváltotatott hang, amelyet ma egyesek imádkozásnál vagy prédikálásnál ma is használnak. A jóslatok hiányzó túlvilági eredét a túlvilági hang volt hivatva pótolni. Mindkét tudományt tanulták Dániel és társai az iskolában, s az erősen pogány hazugságtól átszőtt tudományok nem tudták belőlük az istenfélelmet kiirtani. Jól látták a pogány eltévelyedést, s összemérték azt a maguk hazulról hozott tudásával és Isten adta világosságával.

Mégis nem vetettek el mindent abból amit tanultak; hanem azt kiigazították, kiegészítették, kicserélték. Említettem már, hogy nem volt minden elvetendő abban, amit tanultak. Hiányzott például ebből a pogányságból a későbbi pogány vallásoknak a kijelentett vallással szemben tanúsított türelmetlensége; ez akkor még ösmeretlen volt; helyét türelem foglalta el az eltérő véleményekkel szemben.

Dánielnek és társainak eltérő véleményeit is elnézték a babiloni tanítók; hiszen más istenek más tudományt adtak; a többféleséggel csak a tudás öregbült, úgyhogy a világbirodalom e türelmes álláspontja minden a birodalom területén gyakorolt vallásnak létjogot adott.

Csak egyet üldözött az akkori pogányság: az uralkodó iránti imádat megtagadását. A királytól kívánt vizsgán tehát lehetséges volt, hogy a király kérdéseire oly értelmes és bölcs feleleteket adjanak Dániel és társai, hogy a király sokkal (a tízszeres szó képes értelmű) értelmesebbeknek és bölcsőbbeknek találja őket, mint a babiloni mágusokat. Ez főleg annak volt tulajdonítható, hogy a zsidó ifjakban lévő isteni világosság messze fölülmúlta azt a pogány félhomályt, mely a babiloni mágusokban volt, mely ezek látását minden téren megzavarta, s nézeteiket bizonytalanokká tette.

Teljes sötétségben azonban ők sem voltak. Az ősi világosság visszamaradt nyomaiból és néhány átszüremlő sugarából valamennyire ők is ismerték a valódi kijelentés fényét. Amellett tudnunk kell, hogy a király nemcsak vallásos tárgyú kérdéseket intézett bölcsseihez, hanem, miután akkor minden tudomány a papok kezébe volt letéve, minden közérdekű és az államra nézve fontos kérdésben hozzájuk fordult tanácsért.

Meg kell jegyeznünk azonban, hogy ezek a látszólag nem vallásos érdekű tudományok is akkor által voltak szöve vallásos elemekkel, babonával.

Babilonban meglepően ki volt fejlődve a csillagásztudomány, de ez össze volt szöve a csillagjóslással, a király sokszor tehetett a jövőt illető kérdést. Fontos tudományok voltak az építészeti és földmérnöki tudományok; Babilonban már a legrégebb korban hatalmas épületek készültek, s a Tigris és Eufrátesz között (Mesopotámia, folyamköz) csatornák szeltek által, melyekkel a föld öntözését végezték; ezek a tudományok is a papok vagy mágusok kezén voltak, s Dániel és társai ezeket is tanulták, és ezekben is tanácsal szolgáltak a királynak.

Papok kezében voltak az orvosi ismeretek is; valamint növények, madarak, állatok, kövek ismerete. Főleg azonban az írás tudománya, a nyelvtudomány, a történetírás tudománya (a British Museumban lévő adat szerint egy babiloni tanuló egyik történeti feladatát egy babiloni királylista elmondása képezte), tör-

vényismeret, rendeletek szerkesztésének és leírásának tudománya volt a babiloni papok feladata.

Dániel és társai mindezekben a tudományokban messze megelőzték társaikat; a királynak korán kiváló válaszokat adtak; ezért volt, hogy a király a kijelölt időnél, úgy látszik, hamarabb kivette őket az iskolából, és felhasználta őket; tudományukkal még az idősebb babiloni bölcseket is felülmúlták, s tekintélyben a király előtt folyton növekedtek.

21. vers. A történet megjegyzi, hogy Dániel megérte Kóros (görögül Küros, latinul Cyrus) perzsa király első esztendejét, mi azonban nem jelenti, hogy azon túl nem élt. Dán. 10:1-ből tudjuk, hogy Kóros harmadik esztendejében is látomást kapott. Ez az előzetes megjegyzés arra hívja fel a figyelmet, hogy Dániel ott élt a világbirodalomban még, amikor a babiloni fogság véget ért, és Kóros király az első zsidó csapatot a fogságból hazairányította (vö. Ezsd. 1:1). A próféta tehát magas kort ért el. Ha Dániel, amikor Babilonba hurcolták, 14-15 éves volt, akkor Kóros perzsa király első esztendejében, azaz Kr.e. 536-ban, tehát 70 évvel elhurcoltatása után, kb. 85 éves lehetett. Úgy állt ő a visszatérő zsidóság fölött, mint Mózes a Nébó hegyén, belátott a zsidóság új életébe, de vele nem lehetett a hazába. Az ő helye továbbra is a világbirodalom középpontjában volt, hogy túl a zsidóság történetének ez új szakaszán, a Messiás világbirodalmának prófétája lehessen.

Dániellel maradt a világbirodalomban a zsidóságnak nagy része is, és hogy ezek a zsidók mennyire becsülték őt, azt a legendás történeteken kívül, mint amilyen az apokrif Zsuzsánna és Dániel története, próféta- és fogolytársának, Ezékielnek Dánielt Nőé és Jób mellé emelő szavai mutatják, ki nem a világuralgó oldalán, hanem a fogoly nép között teljesítette hivatását (Ez. 14:14-20; 28:3), s ki e magasztaló szavakat a babiloni fogság első szakaszában írta s mondta el (Kr.e. 594-488-ig), amikor Dániel még igen fiatal volt, de bölcsességével mindenkit fölülmúlt.

Második rész

1. vers. Az első nevezetes alkalom, melyben a próféta bölcsessége ország-világ előtt nyilvánvalóvá lett, igen rövid idő múlva következett be. A könyv ezt az évet Nabukodonozor király második esztendejének mondja. E között az esztendő között és a fogoly ifjak elhurcolásának éve között azonban majdnem 3 esztendőnek el kellett múlnia, még ha a király a kitűzött időnél előbb ki is vette őket az iskolából, pedig Jer. 25:1 az elhurcolás évét mondja Nabukodonozor első esztendejének, egyúttal Jójákim negyedik évének; harmadik adatul vehetjük Dán. 1:1-et, mely szerint Nabukodonozor Jeruzsálem szorongatására Jójákim harmadik esztendjében vonult ki. (A héber „bó” ige nemcsak jövést, megérkezést, hanem menést, kivonulást is jelent).

A látszólagos ellentmondások úgy oldódnak fel, ha feltételezzük, hogy bár Nabukodonozor Jójákim harmadik évében vonult ki földjéről Jeruzsálem ellen, de a negyedik évben hajtotta végre tervét; viszont Dán. 2:1 Nabukodonozor egyeduralkodásától számítja az éveket, Jeremiás pedig atyja oldalán való társuralkodásának idejétől. Ha a Dán. 1:1-ben jelzett idő a Kr.e. 606. év, akkor a 2:1-ben mondott év a 604. vagy 603. lehet. Ekkor történt az az esemény, amely Dániel prófétai működését megindította, s mely őt a világbirodalom és Isten országa közé állította mindkettőnek prófétájaként: az esemény egy álom volt, melyet a babiloni királyra Isten küldött.

A héberben álmokról van szó (chalomóth); a szó valószínűleg több részből összetett összefüggő álomsort jelent. Mint a későbbi tudósításból kitűnik, a király fölébredése után álmát elfelejtette, de az álom hatása egy erős szellemi lökés alakjában megmaradt. A héber „páam” ige lökést, taszítást, indítást jelent.

A lelki életet rendező, kiszolgáló s állandóan befolyásoló emberi szellemet a látott álom megindította, s működésének hatása alatt a király egy kínzó érzéstől, mely lelkére nehezedett, menekülni nem tudott. Homályos sejtelmek gyötörték, s ha e sejtelmeknek világos, olvasható alakja nem volt is, és a király nem tudta megmondani, mitől fél, a félelem mégis rajta ült. Az érzelmi lökés megmaradt, de az értelmi elem, a látott álom eltűnt, elsuhant a király fölött. A héber kifejezés: „sönátó nihjótá áláv” igen homályos, talán a hasonló német kifejezés segít értelméhez: es war geschenen um ihm (megtörtént érte).

2. vers. Ha nem is mindjárt éjjel, de kora reggel, talán hajnalban a király összehívta a Babilonban lakó bölcseket, hogy a lelkét gyöttrő aggodalom felől felvilágosítást kapjon tőlük. A bölcsek négy fajtáját sorolja fel a királyi parancs, melyek közül kettővel már megismerkedtünk, az írástudókkal és a jósokkal (sugókkal).

A harmadik fajtát a varázslók képezik, akik a különböző varázsigéket ösmer-ték és azokat alkalmazták. Amíg a jósök ördögösök lehettek, kik a szellemvilággal érintkezést kerestek, addig a varázslók gyakorlati emberek voltak, kik a szellemi titkok ismeretét látható mutatóanyagokra, fogásokra váltották át.

A tudósok negyedik fajtáját a kaszdím (kaldeusok) névvel jelöli a szöveg. Ez. 23:23 különbséget tesz Babel (Babilon) gyermekei és a kaldeusok közt; ennél fogva a kaldeusok nem voltak semiták (babiloniak), hanem mint láttuk, az ország déli részét benépesítő őslakók. Ezekből származott a babiloni tudományosság; sőt az ő nyelvükön is maradt fenn a tudomány még sokkal azután is, hogy maga a kaldeus nyelv már nem volt élő nyelv. Dán. 5:30-ban a kaldeus szó nyilván népnév. A szónak népnévként való használata mellett a kaldeus elnevezés a tudósok egyik fajtáját, egy kasztot is jelenti látszik, mint ezen a helyen is találjuk. A szó kétféle jelentése sokszor egybeesik. A kaldeusok külön nép maradtak, a régi kultúra birtokosai és ismerői. Ennek a kultúrának birtokában a később elszaporodó semita babiloniak fölött is fenntartották tekintélyüket; kezükben tartották a papi tisztségeket, s ezen a néven az uralkodás hatalmát is. Nabupolasszár és fia, Nabukodonozor, úgy látszik, szintén kaldeus eredetűek voltak. Az asszír uralom idején ők voltak a lázadók, kik Nabupolasszár vezetése alatt az asszír birodalmat megdöntötték és annak hatalmát magukhoz ragadták. A szó kétféle jelentése egy fejlődés állomásait jelzi: a kaldeusok népe, mint a régi vallás és tudomány őrzője, lassankint ennek a vallásnak és tudománynak kizárólagos ápolására adta magát és papi, tudóskasztá lett.

Ebben a változásban bizonyára nem az egész kaldeus nép vett részt, hanem annak legalább is nagy része, kik a kaldeus nevet megtartották. Foglalkozásuk a pogány babona ápolása volt, csillag- s egyéb jóslás, varázslás stb. A babiloni birodalom elhanyaglása után is megtartották ezt a foglalkozásukat, de akkor már politikai hatalom és papi teendők nélkül olyanféle népséggé süllyedtek, mint amilyenek ma a kártyavető, kézből jósló cigányok. Dániel korában azonban még megvolt régi hatalmuk és tekintélyük. Nyilván más származású papjaik és bölcseik is voltak a babiloniaknak, mint Dániel és három társa is. A babiloni papok és tudósok nagy rendjében csak egy csoportot képeztek a kaldeusok, kik főleg csillagjóslással foglalkoztak. A Dán. 2:2 felsorolásában tehát a kaldeusok alatt a csillagjóslókat érthetjük. Előfordul azonban a kaldeus név az összes babiloni bölcseket egybefoglaló értelemben is, váltakozva ezzel a megnevezéssel: Babilon bölcsei. Ebben az esetben a kaldeusok, mint a papi kaszt vezető elemei, mint a papi tudomány ősi művelői, mint a legjelentősebb „rész” adják az egésznek a nevet. A mindjárt következő 4. versben már az összes tudósokat összefoglalva jelenti a „kaldeus” szó.

A király eszerint négy forrásból kereste álmát és annak magyarázatát:

- 1) a babiloni szent írásokból annak ismerőin keresztül,
- 2) az okkult tudományokkal foglalkozó jósoktól, kik a mai spiritiszta médiumoknak felelnek meg,
- 3) a varázslóktól, kik gyakorlatilag alkalmazták a szellemvilágból szerzett vagy vélt hatalmat,

4) csillagjóslásból, melynek fő ismerője a kaldeusok népe volt.

A palotába hívott bölcsek csakugyan össze is gyűltek a király színe elé, s rangjuknál fogva ott nem vetették magukat a földre, hanem állva maradtak a király előtt.

3. vers. Természetesen illedelmesen hallgatnak, míg a király meg nem szólítja őket. Az uralkodó röviden szól. A szűkre szabott beszéd mutatja a király komor, felindult voltát, látszik, hogy szószallangokra kedve nem telik: „Álmodtál és szellemem lökést kapott, hogy az álmod megösmérem”, vagyis arra, hogy keressem az álmod, melyet elfelejtettem, és az álmod értelmét.

A király jól vet számot a helyzettel: abból, hogy az álmod mély benyomást gyakorol rá, az következik, hogy akik az álmod rája küldötték, arra akarták indítani, hogy komolyan foglalkozzék az álmod értelmével. Egyelőre nem az álmod maga mozgatja az uralkodót, melyet elfelejtett, hanem az álmodlás körülményei, melyeken szokatlan súlyt látott.

Hogy az álmod elfelejtette, ez a körülmény még jobban érezteti vele gyöngeségét és tehetetlenségét; még jobban érezteti vele, hogy láthatatlan hatalmak kezében van, s azoknak akaratát keresnie kell.

4. vers. A kaldeusok is izgatottak lehetnek a szokatlan időben való meghívás és a tömeg miatt, amelyben összeszólították őket. Vezetőik ezért kissé talán idegesen közbevág: Mondd meg szolgálóidnak az álmod, és mi megjelentjük a megfejtést! Ezt a szinte utasításszerű felszólítást azonban egy udvarias áldáskívánattal előzi meg, amellyel a királyt köszönteni szokták: „Király! Korszakokig élj!” A babiloniak 600 évből álló nagy korszakokat különböztettek meg, melyek az ég életére nézve éppen úgy fennállottak, mint a föld életére vonatkozólag, mivel a föld és az ég története egymásnak megfelelőek. E szerint a király korszakokra kívánt élete inkább a túlvilágra volt szánva, mint a világra. A babiloni vallás túlvilági képzetei nem voltak tisztán kialakítva, a túlvilágot a föld alatt képelték; de a boldogok lakóhelyét sokszor ezen a földön. Itt, a boldogok paradicsomában kívánták Nabukodonozornak is a korszakokig tartó életet. A babiloni bölcsek arámul, azaz a szír nyelv keleti ágán tartották beszédüket, mely Babilon anyanyelve volt. A beszéd föl volt eredeti nyelvén jegyezve; azért a könyv e része nem héber, hanem arám nyelven folytatódik, s ez a nyelv a 7. fejezet végéig meg is marad. Az ÁTMENETET jelzi a szöveg. A feleletet adó tudósokat itt már egyedül a kaldeusok (kaszdím) szó jelöli.

5. vers. A király a feleletet a kaldeusoknak adja, de nem a 2. versben felsorolt négy csoport közül az utolsónak, hanem mind a négynek; mivel a kaldeus szó itt tágabb értelemben áll, és a tudósok összes fajtáit jelöli, A király azonban még ingerültebb, mint bölcsei, s míg ezek megadni kényszerülnek a köteles tiszteletet, az uralkodó egyáltalában nem kíméli tanácsosait, amikor észreveszi, hogy éppen arra nem akarnak vállalkozni, amiért a király összehívta őket: az álmodnak magának elmondására.

Röviden közli velük: „Kiesett a dolog belőlem!” Mások szerint a mondat értelme ez: „Biztos (változhatatlan, szilárd) szó ment ki tőlem!” A király minden kételyt kizáróan adja tudtukra: Ha meg nem mondjátok az álmod és annak megfejtését, darabokra fognak titeket tépni (tehát egyik legmeggyalázóbb és legkí-

nosabb halálennel pusztultok el), és házatokat szemétdombbá fogják tenni! Babiloni szokás volt az elítélt iránt való megvetést azzal kifejezni, hogy háza helyét valami gyalázatos célra használják. A helynek ily használata sokáig fenntartotta a megbélyegzett ember szégyenét.

6. vers. A király azonban nem marad meg a fenyegetésnél. Mintha az álom kitalálása és annak megfejtése csak a bölcsek erőfeszítésétől függne, a megfélemlítő fenyegetés mellett erős biztatással is serkenti őket: ajándékot, adományt, magas kitüntetésekkel ígér. Az ígéret nagysága mutatja, hogy a király mennyire érdekében állónak találja, hogy az álmot és annak megfejtését megtudja. Kétségtelen, hogy a régi világban sokkal nagyobb jelentőséget tulajdonítottak az álomnak, mint a modern észelví emberek. Az álmot nem az ész hozza létre; sőt az álom tartalma sokszor az észsel egyenesen ellenkező látszik.

Az álom a szellem titokzatos világának jelentkezése tudatunkban, s az észelví ember nem szereti a titkokat, hanem mindent világosan tudni szeretne. Vannak álmok, melyek elröpülnek, s nyomuk sem marad; de valószínűleg csak azért, mert nem értjük nyelvüket, ám vannak álmok, melyekben ama titkos világ üzenetei félreérthetetlen világossággal jelennek meg, s ezek az álmok tartós és mély benyomást gyakorolnak ránk. Nabukodonozor reszketve állott a rejtett világnak álomkapujánál, és pillanatnyilag élete legfontosabb feladatának látta megtudni, hogy az mit izent neki.

Élhetünk talán sokáig is magunkbízottan Isten nélkül; érezhetjük magunkat biztonságban, de amely percben a túlsó világ kopogtat ajtónkon, egyszerre vége az önbizalomnak, az álbiztonság felborul, s mi, még ha államfők vagyunk is, reszketve vagyunk tudni, mi ama másik világ szándéka velünk.

7. vers. A pogány bölcsek a maguk pogány írásaiból s a tisztátalan szellemvilág állítólagos közléseiből, varázsló hatalmukkal, mely csak az ördögi világgal ígért kapcsolatot, s a fizikai csillagvilág képleteiből nem tudhatták meg a tiszta szellemvilág akaratát, Isten szándékait, s azért tényleg kibúvót kerestek, amikor másodízben határozottan megismételték, hogy az álmot a király köteles megmondani, aki álmodott, ők csak a magyarázattal adósok. A megfejtést megígérték, könnyen tehették, mert az adott magyarázat helyességét ellenőrizni nem lehetett volna.

A pogány bölcsek tisztában voltak azzal, hogy az álmot meg nem mondhatják. De a király, aki nem tesz különbséget tiszta és tisztátalan szellemvilág között, mint erre például az egyiptomi pogány varázslók képesek voltak (II. Móz. 8:19), a maga szempontjából helyesen úgy gondolkozik, hogy aki a szellemvilággal kapcsolatban van, mint a papjai magukról ezt állítják, annak a szellemek megmutatják a szellemvilág akaratát. A királynak ekkor még sejtelve sincs arról, hogy az igaz Istennek éppen az az ismertető jele, hogy szentsége kizárja a pogány álistenekkel való közösséget.

A babiloni bölcseknek is tapasztalatból kell ezt rövidesen megtudniok. Most még ezek a bölcsek ahelyett, hogy megalázkodnának és tehetetlenségüket beösmernék, a király ellen fordulnak, s igazságtalansággal vádolják őt. Kitartanak álláspontjuk mellett, hogy a királynak kell a saját álláspontját megváltoztatnia.

Helyzetük tényleg nehéz volt: vagy kudarcukat kellett beösmerniük, vagy a királlyal szembeszegülniök. Mindkettő egyformán veszélyt hozó volt.

8. vers. A király második nyilatkozata ugyanezt a merevséget mutatja, mint a bölcseké; ő sem engedhetett álláspontjából; hiszen az álom kiesett tudatából, és így a bölcsek kívánságát nem teljesíthette; viszont az álom mögött rejtőző titkot okvetlenül tudni akarta. A babiloni bölcseket azzal vádolja, hogy csak időt akarnak nyerni, mert látják, hogy nem emlékeznek álmára. Hogy mihez akarnak időt nyerni, azt a király nem tisztázta, és bajosan is tisztázhatta volna, mert a szerencsétlen bölcsek később sem lettek volna abban a helyzetben, hogy az álmot kitalálják. Ha időt akartak is nyerni, legfőképpen a király fenyegetésének valóra váltását akarták elodáztatni; egyébként reménytelenül néztek a jövőbe. Más választás nem maradt számukra, mint a király követelésének képtelenségét hangoztatni. Nem ravaszkodás vezette őket, hanem a helyzet reménytelen voltának felösmérése; csak éppen hogy ezt nem akarták beösmerni.

Nem akartak arról az egyetemes csalásról őszinte vallomást tenni, amellyel pogány varázslók, jósok a népet áltatják, hogy bennük valami túlvilágít, emberfölöttit lásson. A király sem volt őszintébb. Mivel ő is a kaldeusok nemzetéből való volt, tudnia kellett valamit azokról az eszközökről, amelyekkel a kaldeusok tekintélyüket a nép előtt fenntartották. De a király a megostromolhatatlan túlvilággal állván szemben, a lehetetlent is erőltetni akarta, hogy valamit a kiszáradt pogányságból is kifacsarjon. Pogány képmutatás pogány képmutatással állott itt szemben, mint mikor a hitetlen egyháztag hitetlen lelkészával kerül szembe ma, és attól azt követeli, hogy jobb legyen, mint ő. A titok lezárt ajtaja mögött azonban Isten állott s közeledett, hogy hatalmát megmutassa.

9. vers. Hogy a király tudja, hogy mi van a babiloni bölcsek vonakodása mögött, azt nyomban elárulja, amikor a szakértő ítéletét mondja ki egész mesterkedésükről: hazug és romlott szóval akarják az álom megfejtését elintézni, ha egyszer az álmot megtudják, amelynél a csalást a király ellenőrizheti. A pogány jósok és bölcsek mondása sokszor hazug és romlott szó volt, ezt tudja a király. Ez esetre a király azt követeli, hogy igaz és egészséges szót mondjanak és ennek próbájaképpen mondják meg magát az álmot is; az álom megmondása lesz a bizonyítéka annak, hogy tudnak igaz, egészséges dolgot is mondani.

Ha egy hamis megfejtéssel a bölcsek az időt eltolhatják, nyugodtan várhatnak, mert a haladó idő elfeledteti hazugságukat. A babiloni bölcsek a világ megszóított politikáját követték: ígérni, még ha beváltani nem tudják is; a múlt, változó idő a becsapott emberek figyelmét eltereli majd arról, amit ígértek. Ha a király hajlandó lett volna magába szállani, kíméletesebb lett volna bölcseihez; de a király éppen olyan színjátékos volt, mint tanácsosai, s ezt a szembenálló felek jól tudták egymásról.

A király sejtette, hogy a bölcsek kiirtásával alig lesz szegényebb a világ; ezért fenntartotta ellenük az ítéletet, s közben a szigorú, következetes és igazságos király szerepét is játszhatta.

10. vers. Amit a bölcsek a királynak erre a nem egészen őszinte viselkedésére feleletül adtak, méltányosnak látszanék, ha ő maguk egészen őszintén lettek volna.

na. Igazuk volt abban, hogy ember (az emas aram szó, mint a héber enós a gyenge, gyarló embert jelenti) a földön nem képes annak teljesítésére, amit a király követel. Ezzel a nyilatkozáttal a babiloni bölcsek már el is ösmerték azt a mélyreható különbséget, mely köztük és a bibliai próféták közt volt. Utóbbiak látásukat Istentől kapták, emberi gyarlósággal tehát számolniuk nem kellett. Sőt az ösmeretlen szellem-Isten ezt a helyzetet éppen azért teremtette, hogy a pogány hazugságot megszegyenítse, és övéit diadalra juttassa. Abban is igazuk volt a bölcseknek, hogy egyetlen földi király vagy uralkodó sem kívánt még oly vakmerőt, mint Nabukodonozor; igaz, hogy olyan nehéz helyzetben sem voltak, mint a király. A király sem ismerte az élő Isten hatalmát, különben azonnal annak szolgálóihoz fordult volna, s nem a kiszáradt szivacsot nyomkodta volna.

A világban gyakran áll elő olyan helyzet, mikor a szembenálló felek közül mindegyik úgy látja, hogy igaza van, s álláspontjából nem enged. Ez a tragikus helyzet azért áll elő, mert a nagy központi hazugságot egyik sem érinti, s nem leplezi le a másikban, mert akkor magában is le kellene lepleznie: hogy az élő Istennek a világ nem ad tisztességet, hanem ezt a tisztességet Istentől elrabolván, magának veszi el.

A babiloni bölcsek a felsorolásban nem négy, hanem csak három tudósfajtaát említenek, elhagyják a varázslókat, kik tényleg nem igen érthettek ilyen nehéz elméleti kérdések megoldásához; ellenben említik az írástudókat, a jósokat, a csillagászokat, azt a három foglalkozást, amely a rejtett titkok kikutatásával és nem szemfényvesztéssel foglalkozik. Feleletük tehát szakavatottabb, mint a király rendelete volt.

11. vers. Mégis a bölcsek azok, akik a kényszertől hajtva (a király a bölcsek részéről nem állhatott ily kényszer hatása alatt) valami beismerésfélére hajlottak. Bevallották, hogy a király követelése őket nehezebb feladat elé állítja, mint amilyenek megoldására képesek; de hozzáteszik, hogy ezt a feladatot földi ember nem is végezheti el; csak az istenek képesek reá, akik azonban nem laknak a húsemberekkel együtt, s így ezektől meg nem közelíthetők, ki nem vallathatók. Ezzel a beismeréssel a bölcsek elárulták a királynak, amit a király is éppen olyan jól tudott, hogy a bölcsek istenei tehetetlenek, vagy a bölcseknek az állítólagos istennel való összeköttetése csalás, és az ily nehéz esetben felmondja a szolgálatot az a képesség, amelyet könnyebb helyzetekben szemfényvesztésképpen gyakoroltak.

„Hús” alatt itt nem erkölcsi romlottságot értenek a bölcsek, mint az Újszövetség rendszerint ebben az értelemben használja a szót, hanem csak a testi étellel összefüggő lelki gyengeséget, mely értelme a szónak az Ószövetségben gyakrabban található.

12. vers. A királynak neveltetésénél fogva jól kellett tudnia, hogy a babiloni bölcsek képessége korlátolt, s tekintélyük csak a köznép előtt tartható fenn; mégis mikor a bölcsek bevallják tehetetlenségüket, a király úgy viselkedik, mintha akkor győződnék meg erről. Ezért haragjának oka inkább a saját maga iránt érzett szánalom, mint a bölcsek tehetetlensége miatt való fölháborodás. Saját tehetetlensége miatt érzett rettentő mérgében mondja ki a legszigorúbb büntetést,

hogy a babiloni bölcseket ki kell irtani. Valami világosságféle mégis dereng a király fejében: e pillanatban érzi, hogy e tehetetlen papi testület csak nyűg a népen, s ilyen herékre az államnak szüksége alig lehet. Haragja azonban nem egészen őszinte, mert amit most megtudott, azt elfogulatlan ítélettel korábban is megállapíthatta volna. Ő maga is részes volt ennek a testületnek fenntartásában: rendelete tehát zsarnoki volt.

13. vers. Az udvari hivatalnokok megfogalmazták a rendeletet; annak módja és rendje szerint kiadták; ezzel azonban idő telt el. Az elfogató parancs különben csak a Babilon területén lakó bölcsekre vonatkozott. Az ország többi vidékén lakókra nem. Dániel és társai Babilon területén laktak; ennek következtében csakhamar útban voltak a poroszlók vagy hóhérok, hogy elfogják őket is. Akaratukon és hibájukon kívül jutottak az ifjak e nehéz helyzetbe, mert a király elé őket valamilyen okból nem hívták meg.

Talán a babiloni származású bölcsek féltékenysége volt a mellőzés oka; de ebből a féltékenységből nemsokára rettentő kudarc, kínos megszegyenülés származott, végül azt a hála váltotta fel. Ha az ifjak ott lettek volna a kihallgatáson, melyen a király álma felől kérdezte a bölcseket, az a kihallgatás a babiloni bölcsekre nézve másként végződött volna.

A júdabeli ifjak nem voltak részesek a babiloni írástudók, jósok, varázslók és csillagvizsgálók csalásaiban; szerényen, kevéssel megelégedve szolgálták Istenüket és embertársaikat, s amit tettek, egész szívük őszinteségével tették.

Mégis a babiloni bölcsek ítélete érte őket is. Hogy a király nem tett velük kivételt, gondatlanságból vagy vakságból tette; még nem ismerte őket és Istenüket igazán. Hogy Isten megengedte, hogy a baj őket is fenyegetse, azért történt, hogy megpróbálja, nevelje őket, s további feladataikra előkészítse őket, végül azért, hogy a Dánielen át jövő szabadulás annál feltűnőbb legyen.

Tehát nemcsak értük magukért történt ez így. Isten ennek az ellentétnek felidézésével akarta a király szívét összetörni s Isten ügye mellé állítani. A királynak a saját fajtajához tartozó bölcsek között s az istenfélő zsidó ifjak között levő nagy különbséget meg kellett látnia; ez a meglátás a király életében is sorsdöntő lett. Isten sokfelé tekint, mikor valamit cselekszik.

14. vers. Amint az események árnyéka Dánielre és társaira kezd borulni, meglepetve látják, hogy a fiatal Dániel nem ijed meg a halálos veszedelemtől. A szívét e nehéz órában eltöltő békesség oka az az Istennel eltöltött néhány esztendő, amely alatt nem alkudott meg a pogánysággal, hanem híven kitartott az igaz Isten mellett. Most ezt az Istent maga mellett tudta. A babiloni bölcsek összedésére kiküldött királyi hóhérok parancsnokával, Áriókkal, ki hozzá is elmegy és akinek nincs ínyére a királyi parancsolat, oly okosan (szóról-szóra „ízléssel”) beszélt, hogy annak az ifjú beszéde úgy tűnt fel, mint idején érkező tanács.

Az „ízés, ízletes, ízléses” szavaknak mind az újtestamentumi görögben, mind az ótestamentumi héberben és arámban számunkra idegen, különös értelme van; körülbelül azt jelenti ez a fogalom, mint a magyarban ez a szólásforma: ennek sava és borsó van. A nagyon célba találó szót, amelyen az isteni szellem világos-

sága, értelmessége, ötletessége, mai kifejezéssel szellemessége meglátszik, illeli a Szentírás ezzel a szóval.

Így mondhatnánk: Dániel szellemtől ragyogó, értelmes módon beszélt Áriókkal. Természetesen hosszabb beszédre kell gondolnunk, s nem arra a következő versben található rövid mondatra, amely csak a beszélgetés végén hangozhatta el, annak következményeképpen. Dániel, amikor Áriók el akarta hurcolni társaival együtt, értelmesen és oly szellemi erővel, mely Áriókra igen nagy hatást tett, s melyben annak okossága, valóságossága, nemessége, szóval ízes volta miatt Árióknak gyönyörködni kellett. Kifejtette Áriók előtt, hogy a királyi parancs elhírtelenkedett és igazságtalan, s hogy van arra mód, hogy a király kívánsága teljesedjék. Közben megkérdezte: Mi miatt ment ki ez a „hajlíthatatlan” parancsolat? Áriók elmondotta, amit tudott, s amit a történet velünk is közölt.

15. vers. Áriók a királynak hatalmas embere volt, valószínűleg olyan szerepet töltött be, melyben a főporkoláb és a börtönügy legfőbb felügyelője tisztét egyesítette. Magas és fontos állásánál fogva a király bizalmas embere volt; a fontos fogadások alkalmával jelen volt a királyi trónteremben, s így a bölcsek elítélésének és az előzményeknek pontos tudója volt. Dánielnek tehát hiteles és kimerítő felvilágosítást tudott adni. Értelmes, jóindulatú ember lévén, Dániel szabadon beszélhetett vele, s az ifjú nyugodt, biztos lényé nagyban ösztökélte a próféta kérésének teljesítésére.

16. vers. Áriók tehát elhalasztotta a királyi parancs végrehajtását, és időt engedett Dánielnek arra, hogy a király kívánságának teljesítését megpróbálja. Dánielnek ezután első dolga volt bemenni a királyhoz, s attól magától kért halasztást, míg az álom értelmét megtudja. A király, akinek mindennél fontosabb volt az álom jelentésének megismerése, szívesen teljesítette Dániel kívánságát, s megadta a halasztást.

Ha Dániel nem bízott volna Istenének segítségében, aligha merészelt volna a királyban új reménységet kelteni, mert annak meghíúsulása a királyt még nagyobb haragra, s Dániel iránt nagyobb kegyetlenségre ingerelte volna. Dániel hite mentette meg három társának életét, továbbá amaz ifjak életét, akik a király asztalának ételét elfogadták s azzal magukat beszennyezték, végül az összes babiloni mágusok életét.

Erre volt jó a négy ifjúnak Istenhez való ragaszkodása, hűsége s Istennel való együttjárása: a veszély órájában biztosak voltak Isten segítése felől, s azért mertek a király rendeletével szembeszegülni.

17. vers. Az Istennel való közösség egymás között is szoros közösségbe kötötte a négy ifjút: négyen imádkozó közösségben éltek egymással. Amint tehát Dániel hazaért, azonnal társait kereste, s velük útjának eredményét közölte. Hogy az ifjakat a történet most eredeti nevükön nevezi meg, arra mutat, hogy ők egymást maguk között ezeken a neveken szólították; az új nevek csak a babiloni udvarnak szóltak; ők ragaszkodtak a régi nevek kedves, Istentől megszentelt jelentéséhez. Most ebben a fenyegető órában jó hallani a régi szavakat: Jehova kegyelmes! Ki az, aki Jehova! Isten segít!

18. vers. Dániel éppen azért sietett közölni a kihallgatás eredményét, hogy a négy ifjú együtt imádkozhassék a mennyek Istenéhez, ki valóban a mennyek Istene, mert ura az egeknek s ott mindama csodálatos szellemi lényeknek, akiket Isten a mennyből a földre szokott küldeni az emberek megsegítésére. Dániel és társai saját nevükből tudták, hogy ez a láthatatlan, hatalmas Isten nem fordul el kegyetlenül a magukat reá bízóktól, hanem, mint Chananjá neve mutatja, irgalmas szívvel nézi övéinek sorsát, s különbséget fog tenni a Benne bízók és Babilon szemfényvesztő, megcsalt és csaló mágusai között, hogy a négy ifjú el ne vesszen azokkal együtt. Nem aggodalmaskodtak, nem kerestek emberi segítséget, hanem Istenhez folyamodtak.

19. vers. Az imádkozás nem volt hiábavaló. Ahogy leszállt az új éjszaka, s Dániel vigyázva figyelt Isten válaszára, éjszakai látomásban meglátta ugyanazt az álmot, melyet megelőző éjjel a király látott; csak hogy ő nem felejtette el, amit látott, hanem a látomás minden részlete élesen megmaradt emlékezetében.

Az isteni titok, mely egy rövid időre megnyílt Nabukodonozor előtt, s azután újra becsukódott, Dánielnek végkép kinyílt. A menny elrejtőzködik a föld elől; élete, tartalma, lakói titok az emberek számára. Isten tervei elzárt titkok; nem ismerjük a jövőt, melynek eléje megyünk. Titok a múlt, titok a jelen, titok a jövő! Ám Isten olykor belátást enged elrejtett titkaiba! Sokszor csak egy villanásban jelenik meg valami sejtelem; olykor világosan rajzolódik ki előttünk a jövőnk kicsiny részlete, vagy a múlt lepleződik le, s belátunk a teremtés vagy a történelmet alakító gondviselés munkájába.

Külön prófétai tehetség, titkokat észrevező látás tesz egyeseket képesekké arra, hogy a mozdulatlan lepel mögül a rejtelmeket előhozzák. Mikor ezek a rejtelmek a földi értelemnek nagyon idegenek, s az emberi megszokottság vagy kívánczóság kísértésben van, hogy változtasson rajtuk, éjszaka, mikor az elme pihen, s az akaró szívet mintegy bénulás köti, jelenik meg a magát kijelenteni akaró titok. A szellem szabadakarátú munkájának eredménye az is, hogy az egyik ember ezt a megnyíló titkot hamar elfelejti, a másik megőrizheti tudatában.

Dániel szelleme élesen őrizte az éjszakában látott dolgokat. Dániel várta az éjszakai látogatást; mégis mikor bekövetkezett, szíve hálával s túlradó örömmel telt meg, felmagasztosultan dicsérte a mennyek Istenét; ezt a hatalmas Istent, ki valóban megérdemelte, hogy mennyek Istenének nevezzék, nem úgy, mint a babiloniak erőtelen és tehetségtelen, holt istene, Amu vagy Bél, akiről Dániel új babiloni nevét kapta – Beltsaccár: Bél, védj az életét! Az áldás boldogság tulajdonítása annak, akit áldunk. Mily boldog lehet az az Isten, kiből ilyen világosság, ilyen hű szeretet ömlik alá! Sötét, fonák, a gyűlölet boldogtalanságával telt világból, gyilkos akarások, remegő félelmek közül szállott fel az áldás, boldognak mondó imádság a mennybe, hol minden más, mint a földön. Mert nem úgy van, ahogy a babiloni pogányok gondolták, hogy a menny és a föld története együtt haladnak; a két történet egymás ellen fordul, és csak kicsiny csapat él a földön, melynek története belekapcsolódik az ég történetébe.

Ebben a pillanatban annak a négy ifjúnak a története kötődött össze újra az ég történetével. S mint ahogy Gósen földén, amikor Egyiptomra a három napos ső-

tétség borult, világosság fénylett; úgy lakozott most boldogság és világosság a négy zsidó ifjú szállásán, míg künn a királynak és alattvalóinak hajlékain nyugtalanság, a jövő sötét várása, elégtelenség és kétségbeesés ültek.

20. vers. A csodálatos isteni segítség annyi hállával és csodálattal tölti meg a próféta szívét, hogy túlradt érzelmeit kénytelen Isten magasztalásába önteni ki. Ugyanilyen belső kényszer alatt Szent Szellem adta szavakkal magasztalta Istent később Zakariás, Mária és Erzsébet, mikor János és Jézus születésével kapcsolatban Isten öröme, ami a kegyelem, bővebben áradt az égből alá. A régi népek-nél elterjedt volt az a hit, hogy a történelem a Teremtőtől meghatározott korszakokra oszlik, melyekben az Isten nem ugyanúgy intézi az emberek életét, hanem változó módszerrel, váltakozó „háztartásban” (oikonomia).

Egy-egy ilyen háztartás idejét nevezi a Biblia korszaknak (ólám – álám – aión). A próféták nem a végtelen időbe tekintettek bele, hanem jobban belátható korszakokba; Isten áldott világkormányzatát egyik korszakból a másikba folytatólag átnyúltni látták. Dániel tehát azt az áldást, melyet a király álmanak megjelenésével Istentől kapott, most visszafordítja az ég felé, s mivel a kapott kijelentés egy elkövetkező új boldog korszakról beszél, az Isten felé küldött áldást ő is korszakból korszakra mondja. Isten a történelmet áldott kézzel vezeti. A világvezetés áldott volta az isteni bölcsesség és erő nyilvánításának módjában mutatkozik.

Isten csodálatos bölcsességgel használja ki a gonosz is arra, hogy a jót megvalósítsa. Hogy az elfelejtett álom Nabukodonozort megrettentette; a babiloni bölcsek tudatlansága vad haragra ingerelte; mindez arra volt jó, hogy Isten hatalma és dicsősége nyilvánvalóvá legyen, és a babiloni mágusokkal szemben saját szolgálóira az isteni hitelesítés pecsétjét ráüsse.

Ez a Dánielnek adott kijelentés úgy hatott, mint az eseményeken átütő erő. A királyi büntetés óriási gépezetét a zsidó ifjú feltartotta, megállította. Dánielnek volt oka Istent magasztalni. Visszatérve a verskezdetre, a magyar fordításban található „örökkön örökké” kifejezés nem mindenestül helytelen; mégis nem fedí az eredetinek minden vonatkozását.

A vég nélküli örökkévalóság nem bibliai képzet; a végnélküliség görög filozófiai fogalom. De a végnélküliség képze a magyar örök szóban sem volt eredetileg benne, mert ennek a szónak alapjelentése a folytonosság, s a végnélküliség csak utóbb, idegen hatásra társult az alapjelentéshez mellékjelentésül.

Az itt álló arám szó: Álám (megfelel a héber ólám-nak és a görög aión-nak): az előbbi kettő hosszú folytonosan tartó időt jelent, melynek azonban lesz vége, különben nem állana az eredetiben ez a kifejezés: min álomá vőád álomá, korszaktól korszakig; márpedig ami végződik s egy újnak ad helyet, az nem lehet vég nélküli. Az a korszak, mely egy következőnek ad helyet, a mostani világkorszak, melyben Nabukodonozor az aranyfejnek felel meg; ez a király fénykora. A korszak, mely ennek helyére fog lépni, a Messiás-király korszaka, mely, mint a kis kő, össze fogja zúzni, örölni a mostani királyságot. Nabukodonozor a jövőtől csak rosszat várhatott, azaz királyságának bukását: azért ennek a jövőnek csak ijesztő hatása lehetett a királyra; ezért volt a gyötrő nyugtalanság rajta még akkor is, mikor az álom tartalma kiesett emlékezetéből. Ellenben Dánielnek és

társainak ez a mostani korszak volt ellenükre, nekik ez hozhatott veszedelmet; a jövő korszak nekik szabadulást, diadalt, s örömet jelenthetett csak; azért az álom meglátása és értelmének felfogása őket diadalmas, ujjongó öröme, hállára serkentette.

21. vers. A teremtett világot ez a két csodálatos hatalom tartja össze: az erő és a bölcsesség. Mindkettő a szellem tulajdonsága és nem az anyagé, s jelenlétük a szellem győzelmét és uralmát hirdeti az anyagon. De mindkettő csak tulajdonság, és nem önálló hatalom: mindkettő egy személyhez tartozik, aki erős és bölcs. Nem az erő és bölcsesség kormányoznak, hanem egy bölcs és erős Személy. A teremtésben és történelemben látható bölcsesség és erő tehát a teremtő jelenlétét teszi nyilvánvalóvá a teremtésben. Ezt a régiek jól tudták, de a mai embernek sokszor úgy tűnik fel, mintha az értelem és a mozgó erő csak az anyag kiegészítője, annak tulajdonsága volna, s nem veszik észre e tulajdonságok magasabbrendűségét a tőlük leigázott anyagon.

Az anyag imádatában elmerülő ember az anyagi, fizikai világrendet fontosabbnak látja a lelkek világánál, melyből a történelem születik, s a történelmet a földrajzi, fizikai viszonyok eredményének tekinti, nem oknak, hanem következménynek.

Dániel másként látja, amikor magasztaló énekében a súlyt Istennek a történelemben való működésére helyezi, s abból állapítja meg Isten dicsőségét. Ő és társai a pogány király hatalmában vannak, hazájuktól elszakítva, istentelen babona földjén. De az álom megdöbbentő fényben mutatta meg, hogy a hatalmas király csak eszköz Isten kezében, s hatalma addig tart, ameddig Isten megengedi neki.

Isten változtatja meg az időtartamokat, vagyis hoz új korszakot, és az időpontokat, vagyis ő jelöli meg a változás időpontját, s az Istentől kijelölt határon túl az istentelenségnek hatalma nincs.

A király vergődve, gyötrődve néz a jövő elé, s rá van szorulva a próféták látására; de ezek a próféták is Istentől függenek: Ő ad bölcsességet a bölcseknek, értést is, hogy belátást tanuljanak. Itt három fogalom áll egymás mellett, egyik a másik alá rendelve: bölcsesség, értelem és belátás. A teremtett világ rendszerében mély értelem rejlik, mely a teremtésben tárgyi, de abban, aki a teremtést vizsgálja, általlátja, alanyi. A teremtésbe Isten bölcsessége helyezett értelmet, s az Istentől a teremtett világba behelyezett tárgyi bölcsesség értés által válik újra a megfigyelő emberben alanyi bölcsességgé. Amikor az értés annyira fokozódik, hogy a teremtés egész rendszerének egy-egy területe megnyílni kezd az értő előtt, akkor az értelem belátássá változik; a belátás szüli a bölcsességet.

Isten értelmi világosságot ad, hogy az ember értsen; az értés belátásra tanítja az embert, s ez a belátás által bölcsességet kap; az értelmet, a belátást, a bölcsességet Isten méri ki, osztja szét az emberek között. Isten azonban nem deisztikus Isten, aki bizonyos értelmet elhelyezett a teremtésben, s aztán azt, mint egy automatát, magára hagyta, hanem theisztikus Isten, aki a történelemben benne tartja kezét, és akinek kezében az emberek sakkfigurák, amennyiben nem saját örök sorsuk eldöntéséről, hanem a történelem alakításáról van szó.

A hatalmas Nabukodonozor is, ki most bölcsek tömegét küldi halálba, sakkfigura, kit Isten támasztott, s ő fogja ledönteni. Sőt a bölcsek is sakkfigurák: egyik-től megtagadja a bölcsességet, másoknak megadja. Belőle folyik a királyok ereje és a bölcsek bölcsessége. Dánielt nem teszi elbizakodottá a kapott bölcsesség: tudja, hogy ő kicsiny, és Isten egyedül nagy; de tudja, hogy a halálos ítéletet hozó király is kicsiny, s az is, ítélete is Isten kezében vannak, Isten ledöntheti a királyt, és megváltoztathatja ítéletét.

22. vers. A történelemnek, a múltnak és jövőnek rejtett dolgait Isten tárja fel az emberek előtt, ha jónak látja, s az előtt, akinek a bölcsességet rendeli. Erre a világra, nem a fizikai világra, hanem az ember erkölcsi világára szellemi sötétség borul, éjszaka van! Dániel és három társa bent éltek a pogány éjszakában, titkok között, emberi bizonytalanságban; de ebben az emberi bizonytalanságban, a pogány éjszakában egyszerre világosság támadt, amikor Isten a királytól látott álmon keresztül belépett abba; Isten világosságot hozott magával, Istennel világosság lakik együtt!

De a világosság nem társként lakik Isten mellett, mint Tőle független lény; hanem Istentől árad ki, azért kíséri állandóan. Isten világosság! A fizikai sötétség a fizikai fény hiánya; ellenben a szellemi sötétség nemcsak hiány, hanem ellenséges viselkedés is, támadás, a világosság megsemmisítésére való törekvés.

Az ellenséges pogány éjszakában Isten az ifjak mellett volt, s azért világosság volt velök. Dániel és társai nemcsak a látható világban éltek. Tudták, hogy ezt a világot a mélyben lent egy rejtett, hatalmas világ hordozza, mely magát olykor megmutatja. A mélyet, a rejtettet Isten hozza onnan fel, mert ő maga a rejtett és mély!

23. vers. Az általánosságban tartott kijelentések után Dániel egyszerre személyessé teszi a magasztalást, s ezzel az Istent magasztaló ének be is fejeződik: hála ad azért, hogy a bölcsességnek és erőnek ez a csodálatos forrása éppen nekik adott kijelentést arról a bölcsességről és erőről, amellyel Isten a történelmet vezet, s ezzel kérésüket meghallgatta, és a király ügyét, mely miatt mindnyájukat halálos veszedelem fenyegette, megmutatta nekik.

A többszám, melyet Dániel itt használ, világosan mutatja, hogy az imádkozás igazi közösségben történt, melyben mind a négyen viselték az Isten közösen vállalt ügyéért a felelősséget, s ezért, bár a kijelentést Dániel kapta („kijelentést adtál nekem”) mégis a kijelentés mind a négynek szólt (tudomásunkra hoztad”) mert mind a négyen imádkoztak érte („amit kértünk Tőled”). Ha Isten országában az, aki prófétát befogad, mert az próféta, az a próféta jutalmát kapja: akkor még inkább a próféta jutalmát kapja az, aki véle imádkozik és küzd. Ebben az esetben a prófétai jutalom abban állott, hogy Isten a maga titkainak sáfáraivá tette őket, s ebben nemcsak Dániel részesült, hanem Dánielen keresztül mind a négy.

Az isteni titok a bölcsesség és erő titka volt. És csakugyan, mind a teremtet világban, mind a vezérelt történelemben a legcsodálatosabb jelenségek a bölcsesség, mely mindent rendez, és az erő, amely mindent mozgásban tart. Erről a két isteni tulajdonságról kaptak tehát a zsidó ifjak kijelentést, ezeknek a történelemben végzett munkájáról. Az isteni bölcsesség egyelőre úgy rendezte be a történelmet, hogy abban fogyjon a dicsőség, növekedjék az erőfeszítés (arany, ezüst,

réz és vas), és hogy az erős vasat bizonytalanná tegye a közéje keveredő cserép, hogy így az emberi erő haszontalansága és az emberi munka reménytelensége nyilvánvalóvá legyen.

Az isteni erő töri majd össze az emberek haszontalan birodalmait, és állítja helyükre a kicsinyből nagygyá növvő isteni birodalmat. De addig is, amíg e végső isteni ítélet bekövetkezik, az isteni hatalom és bölcsesség működik a világ történelmében: rombolja a hazugságot, építi az igazságot, félreteszi az isteni tekintély ellen lázadókat, összegyűjti és megőrzi az igazság bajnokait. Ezért ad hála Dániel és a vele imádkozó három társa. Ez volt a király dolga, amennyiben az isteni erő és bölcsesség az éjjeli látomásban neki mutatkozott meg.

24. vers. Az isteni kijelentést tettek követték. Csodálatos, hogy a király vészt-hozó parancsa nem keltett olyan szíves és erőteljes mozgalmat, mint a Dánielnek adott isteni világosság. Dániel azonnal indul Áriókhoz, akinek a király a babiloni bölcsek kiirtására az utasítást adta. Hajlékában kereste fel, „bement” hozzá. Dánielnek szüksége volt Áriókra, hogy a királyhoz gyorsan és könnyen bejusson. De hozzá kellett mennie azért is, hogy valami elhirtelenkedett cselekedetet megakadályozzon; hiszen Áriók akármikor hozzáfoghatott volna a babiloni bölcsek kiirtásához, miután a király parancsa erre vonatkozólag megvolt.

E két okból tehát azután, hogy az isteni kijelentést elnyerte és a közös hálaadó imádságot elmondták, útja a királyi testőrök vagy hóhérok főparancsnokához vitte a prófétát. Az a hatalom, amellyel a királyi főembert kérése teljesítésére rá tudta venni, ez az ígéret volt: „Megmondom a királynak a megfejtést!” Az isteni kijelentés oly hatalmat adott Dánielnek, mely engedelmességre hajtotta a király egyik legfőbb és leghatalmasabb emberét, s mely megnyitotta előtte a királyi trónterem ajtaját és a király fülét. Csodálatos hatalmat ad Isten kijelentése.

25. vers. Láttuk, hogy Áriók, különben a király hű főembere, milyen ímmel-ámmal fogott hozzá a királyi parancs teljesítéséhez, amikor a babiloni bölcsek kiirtásáról volt szó. Most az ellentétét látjuk: aggodalmas sietséggel viszi be Dánielt a királyhoz, s újságolja, hogy találtak egy embert, aki a megfejtést és ezzel a babiloni bölcsek számára a szabadulást hozza.

Mennyi vonakodás, mennyi habozás, amíg a gonosz munkára az embereket rá lehet venni! De mennyi készség, mennyi sietség, ha a gonosz munkáját tönkre lehet tenni! Nabukodonozort a sötétség vitte a kérlelhetetlenségre, az a pogány sötétség, amely sokszor viszi kétségbeesésbe az embereket.

Áriók a világosságot látta Dániel közlésében, s örömmel vitte azt a király elé, hogy a sötét helyzetet földérintse. S míg a gyilkos sötétség lehangoltságot keltett, lassúvá tette a cselekvést: most a világosság sietséget idézett elő, mert reménnyel töltötte meg a kebleket. Áriók sietve viszi a király elé Dánielt, s maga Nabukodonozor is, ki csak önkéntelen rabja volt a sötétségnek, várakozással, emelkedett szívvel kész a prófétára figyelni. Pedig származása nem ajánlja sem a király, sem Áriók előtt. Valami megvetésszerű hangzik abból, hogy a megfejtés hozója nem a született kaldeusok közül való, hanem száműzött népség, Júda fiai közül. Áriók nem vállal azonnal felelősséget a közlésért; azért mondja óvatosan, hogy Dániel „majd megjelenti a királynak a megfejtést”. Másfelől hangsúlyozza a sa-

ját fontosságát, mikor azt mondja, hogy ő talált egy férfit, aki meg tudja fejteni az álmot, holott Dániel jelentkezett nála, s Dániel tartotta őt fel a gyilkolás végrehajtásában. Az ilyen hiúságból fakadó kis valótlanságok gyakoriak az államférfiak életében. Az elbeszélő alig vet rá ügyet.

26. vers. A király figyelme nem is akad meg ezeken a dolgokon; kiváló értelmét mutatja, hogy azonnal a főkérdésre tér: „Képes vagy-e tudatni velem az álmot és annak megfejtését?” Látni fogjuk, hogy Dániel visszautasítja a királynak azt a feltételezését, hogy benne akármilyen képesség is volna a titok megfejtésére; a király azonban a pogány vallások felfogása szerint a természetfölötti képességeket az embereknek, a papoknak tulajdonítja.

A király szemében az a kérdés, hogy a régi kaldeusok bírják-e a titoklátás képességét, vagy Dániel. Már az a tény, hogy a hajnali fogadáson Dániel és társai nem voltak jelen, mutatja, hogy itt tekintély-kérdésről is szó volt; a zsidó száműzöttekre csak akkor kerül sor, amikor a honi tudás egészen fölmondja a szolgálatot. Áriók csak a megfejtést említik, aminek megadására a babiloni bölcsek is vállalkoztak; a király azonban az álmot magát is követeli.

Áriók, bár nyilvánvalóan örül Dániel jelentkezésének, mert a babiloni bölcsek szabadulását várja a zsidó ifjú vállalkozásától, mégis a babiloni bölcsek szempontjából nézi a dolgot; a királyt ellenben egészen saját szempontja foglalja el. S ebben igaza is van! A titoklátás képességét az dönti el, hogy ki tudja magát az álmot is megmondani.

27. vers. Hogy az álmot egy az emberektől ki nem található isteni titkot jelentett ki, azt Dániel első szavával mondja: „A titok, amelyet a király kérdez...” Természetesen „titok” alatt nemcsak az álmoképeket, hanem a tőlük kifejezett eseményeket is érti. A világ látható folyása mögött a szellemi világ láthatatlan mozgalmi rejtőznek, amiről a babiloni bölcseknek is volt valami sejtelme, mert azt állították, hogy égből és földön ugyanazok az események történnek, és azért a csillagok járásának törvényeiből a földi események is kikövetkeztethetők.

Ez a pogány babiloni csillagjóslás (astrologia) alapja. A bibliai álláspont távolról sem ez. A Biblia nem a fizikai eget veti a földi világ ellenébe, hanem a szellemi eget, és nem a teremtés törvényeiből számítja ki a jövőt, hanem Istentől kijelentésben fogadja el. A jövő titkai nincsenek a teremtésben elrejtve; azért semmiféle bölcs mechanikus úton ki nem számíthatja őket. Senkiben sincs olyan képesség, mely őt a rejtett isteni titkok látására képesítené. Csak alkalomról-alkalomra szóló külön kegyelemből kapnak Isten prófétái látásokat. Mégis Isten ragaszkodik hozzá, hű emberekhez, hogy titkait rájuk bízva. Ezek a próféták!

Nabukodonozor kijelentést kap, de a próféta nélkül nem boldogul. Ha álmát nem is felejtette volna el, megfejtésére nem lett volna képes. A rejtett szellemi világ titkaiba betekinteni a próféták kiváltsága. Már pogányok is bepillantottak Isten titkaiba, mint a fáraó, de nála is próféta volt szükséges a látott dolgok megmagyarázására; Nabukodonozor esetében még magának a látomásnak felidézésére is. Az emberek nagyobb része nem akar tudomást szerezni a bennünket körülvevő titokzatos szellemvilágról, s a természetet titok nélküli, s véletlenekből összehalmozott tömkelegnek tartja, melybe az ember viszi be a rendet.

A fizikai világ csodálatos rendje meghazudtolja ezt az elbizakodott felfogást, de az emberek nem lesznek okosabbakká. A felfedező oly büszkék felfedezéseikre, mintha ők volnának az alkotók. Kevesen fedezik fel a látható világ mögött a titkos láthatatlant, mely ennek a látható világnak megfejtését adja. Néha döbbennek rá csak, mint ez esetben Nabukodonozor.

A király megdöbbenésének nagyságát mutatja, hogy ez esetben a babiloni bölcsek elbizakodott állításának, hogy a titkot megfejtik, ha a király az álmot közli, hitelt nem ad. Sokkal élénkebben foglalkoztatta a titkos világ jelentkezése, mint-hogy papjainak jól ismert mesterkedésére rá tudná magát bízni.

Kezd imponálni neki Dániel, ki nyíltan kimondja: „A titkot, amelyet a király kérdez, bölcsek, jósök, írástudók és csillagászok nem tudják megmondani a királynak”. Dániel nem azt mondja, hogy a babiloni bölcsek nem tudják megmondani a titkot, hanem semmiféle bölcs, jó, írástudó vagy csillagász nem képes erre: az ilyen mesteremberek alkalmatlanok ama titkos világ kikutatására. Máskor súlyos sértésnek tekintették volna a próféta szavait; jelenleg a tények fényesen igazolták azokat.

28. vers. A rejtett titokvilágba innen nem lehet beférkőzni; az út oda el van zárva. Ez a próféta álláspontja! De a túlsó oldalról, a titkok világából van út ide. S ott ama titkok csodálatos világában, hazájában, a mennyekben, él az Isten, a titkok leleplezője. Dániel ezt az Istent a mennyek istenének mondja, s ezzel nem fizikai helyet, nem térbeli fogalmat akar adni, hanem az emberek fölött álló lényeket jelöl meg, a „mennyek” vagyis a szellemi ég lakóit. Mikor Mózes első könyve azt mondja, hogy Isten kezdetben teremtette az eget és a földet, az eget alatt azok lakóit, az angyalokat is érti. Dániel a mennyek Istene alatt azt az Istent érti, kit Jézus mennybéli Atyának mond, s kivel kapcsolatban imádságában azt kéri, hogy a földön éppen úgy legyen meg Isten akarata, mint a mennyben; a mennyek alatt tehát ő is személyeket, és pedig engedelmes lényeket, tiszta angyalokat ért. A tiszta angyalok világában él az az Isten, ki a mennyei világ titkait, s azokban a föld jövőjét le tudja leplezni, s övéinek kedvéért ezt meg is teszi.

Ez az Isten hajlandó a királynak tudtára adni azt, amit hiába várt a babiloni bölcsektől. Az eszköz erre Dániel, az élő Isten prófétája, ki a királynak elárulja, hogy az mire vonatkozik: a napok utolsójára. A látomás ugyan az egész emberi történelmet felöleli, mint majd látni fogjuk; de ebből a legfontosabb az, ami a napok végére vonatkozik; a többi csak előkészület ehhez. Ezzel a szóval azonban Dániel egy új s megdöbbentő gondolatot lök a király elé: a napok bizonyos előre meghatározott véghez fognak jutni, s aztán új napok következnek. Ez a célbaérés, új kezdés és a kettőt összekötő nagy esemény az emberi sors és a történelem legfontosabb része; a kijelentés lényege tehát erre vonatkozik. Valami történni fog akkor, s ez a történés hozza el éppen a napok végét: vet véget a mostani világfejlődésnek. Nabukodonozornak tehát azzal kell számolnia, hogy egyszer eljön egy vég, s akkor, amit most épít, elenyészik, hogy valami égből jövőnek adjon helyet.

A kegyelmes Isten le akarja venni a király szeméről a hályogot, hogy ne hiába éljen és munkálkodjék, hanem ezt a véget tartsa szeme előtt. S a királyon keresz-

tiül a figyelmeztetés átmenjen a király utódaira és minden földi fejedelemre is. A fej a gondolatok, az értelem székhelyeként szerepel. Az álmot az ember szelleme állítja az ember elé; a vászon azonban, amelyre az álom képeit levetíti, az értelem, a fej. Az álom tehát a szellem munkája és a fej látomása együtt; az értelem a felfogó és nem létrehozó. Az álomban a szív tudata kihagy; de a szellemtől ingerelt értelem tovább működik, s az álom képeiben új tudatot visz be a szívbe, melyre az álmodó szív mintegy ráébred. Van tehát álomra ébredés is, mely hasonlít a nappali ébredéshez.

Az álomban más tudat él bennünk; de az öntudat, azaz az én-azonosság ugyanaz marad. Tudat és öntudat nem ugyanaz: tudat alatt inkább környezettudatot értünk, amelyben az ember él, vagy élni látszik, s ez az álomban változik. Öntudat alatt a saját énünkre ismerést értjük, s ez az éntudat az álomban is ugyanaz marad. Az álombeli éntudat (öntudat) és a nappali öntudat tehát ugyanaz. Csak az ördögösség esetében változhatnak az öntudat, amennyiben itt a megszálló szellemek éntudata a megszállott ember éntudatát kiszoríthatja.

29. vers. A nappali tudat és az álomtudat (környezettudat) között azonban kapcsolat lehetséges: egyik a másikba folyhatik által, egyik a másik következményét képezheti, mind a nappali tudatból az álomtudatba, mind az álomtudatból a nappaliba. A király lefeküdt ágyába, és várta az álmot. Ebben az állapotban, bár az értelem még a nappali tudatnál van, az álomtudat törvényei részlegesen, többé vagy kevésbé már érvényesülni szoktak. Az ember tűnődővé, töprengővé, ábrándozóvá, majd álmodozóvá válik, s a gondolatok nem logikai rendben, hanem érzelmi vezetés alatt szállnak föl a lélek belsejéből, mint ahogy az álomban történik. Érzelmeinket szellemünk kelti, vagy legalább is szabályozza, s hozza fel lelkünkben. A királyt lefekvéskor ágyán aggodalom fogta el: „mi történik ezután?” Az aggodalom mellett más érzelmek és indulatok is érvényesültek: vágyak szálltak fel és oly várákozások, melyek ezeknek a vágyaknak megfelelnek; kieletlen érzelmek emlékei szálltak fel, s ezekkel együtt kudarcok, akadályok jutottak eszébe.

A király nem volt oly biztos jövőendő sikerei felől, mint nappali fényben szokott lenni, amikor cselekedni szokott. Az éjszaka csendjében más hangok is hallatszanak, mint saját akaratumk sürgető s minden mást elhallgattató indításai. Megszólalt a királyban, amit nappal elhallgattatott magában. A királyt kétségek gyötörték.

Ekkor az álom hirtelen elzárta a feltolakodó gondolatok útját, a király eszméletlen lett, de a felszálló érzelmek hangulata uralmon maradt, és átment az álomba. Emberi szellemén keresztül már eddig is egy magasabb kéz intézte az indulatoknak és érzelmeknek a tudatba szállását. Most, amikor az álomtudat beáll, ugyanaz a kéz egy képet vetít értelmének vásznára: egy mindent elnyomó óriás szobrot, hasonlót azokhoz a királyszobrokhoz, amelyeket egyiptomi, asszír és babiloni királyok maguknak faragtatni szoktak. A pompás szobor felelet azokra a kérdésekre, melyek a királyt elaluvásakor foglalkoztatták.

30. vers. Mielőtt Dániel az álom elbeszélésére és megfejtésére általtérne, saját helyzetét tisztázza az álomfejtés képességével, de különösen az álom titkának

megtudásával szemben. Dániel nem magát állítja a tudatlanságukat eláruló babiloni bölcsekkel szembe, hanem Istent, akié a titok, s aki neki, Dánielnek csak azért adta tudomására az álmot, hogy annak magyarázatát a királlyal rajta keresztül közölhesse.

Nem Dániel a titoklátó, hanem Isten; nem Dániel az álomfejtő, hanem Isten. Istennel szemben Dániel a babiloni bölcsekkel áll egy vonalon; épen olyan tehetetlen, mint azok; csak abban különbözik azoktól, hogy ő nem állítja magáról, hogy benne bölcsesség lakik, amely az elrejtett titkokat meglátja; ellenkezőleg, azt állítja, hogy ha ő valamely titkot meglát, az mindig az Isten ajándéka benne. Dániel egyik legszebb vonása az a szerénység, mely a rábízott hatalmas ajándékok mellett sem engedte felfuvalkodni, hanem alant tartotta az alázatosságban. Azt mondja, hogy nincs benne olyan bölcsesség, amely őt minden élő fölé helyezné! Az egész történetben nem Dániel a központ, hanem a király; a királyért küldetett Dániel, hogy a király megtudja az álom megfejtését, és megismerje saját szíve gondolatait. Mert a király saját szíve gondolatait is az álomból fogja megismerni.

Az álom tartalma adja meg annak magyarázatát, hogy mi nyugtalanította a királyt; miért fordult kíváncsi szemmel a jövő felé, s mi nehezedett rá ebből a jövőből. Isten királyi uralkodásának sejtése nehezedett a királyra; Isten akarta saját magára irányítani a király figyelmét, és Isten közelsége nyugtalanította a királyt.

Ezért mondotta helyesen: „Szellemem lökést kapott!” A közeledő Isten „lökte meg szellemét”, s indította el gondolatait a jövő felé.

31. vers. Elalvaskor az ember elveszti állandó tudatát, s egy ideig rendesen úgy alszik, hogy semmit sem tud önmagáról. Mikor az álom jön, egyszerre látni kezd. Erről a változásról beszél a próféta, mikor ezt mondja: „Te látó lettél, óh Király!” Álomban, látomásban az ember egyszerre látni kezd oly dolgokat, melyek alig vagy egyáltalán nem tartoznak hozzá ahhoz a világhoz, amelyben állandó tudatával mozogni szokott. Egy idő múlva véget ér ez a látás, és az ember esetleg újabb öntudatlan állapoton át annak a tudatnak színterére lép át, amelyben állandóan él. Nem volna helyes, ha azt mondanók, hogy ezzel egy valótlán világból tér vissza; mert az álom és látomás világa, ha néha ugyan valótlan, zagyva és elmosódó is, olykor olyan világot mutatnak, melynek talán több joga van arra, hogy valónak tartsuk, mint megszokott rendes környezetünknek. Így mikor a fáraó álomban látni kezdett, egy valóságosabb világ nyílt meg előtte, mint amelyre abból fölébredett: az álomban látott s aztán elfeledett világot Istenben látta, s a látomás hívebben mutatta meg a királynak a valót, mint az anyagi világ, amelybe ébredése után visszatért.

Ebbe az álmodott világba belejátszottak a királynak elalvás előtt támadó gondolatai. Elalvás előtt a király önmaga sorsával, királyi hatalmának és uralkodásának jövőjével foglalkozott, s magát is, hatalmát is nagynak látta és megcsodálta. Éber látásai és a nyomukban keletkező érzelmek folytatódottak az álomban, csak hogy akkor már jelképekbe öltözött jelentek meg. A királyi dicsőség jelképei ebben a korban az óriási királyszobrok voltak, s a király álmában csakugyan egy töméntelen nagyságával a lélekre ráfeküvő szobor jelenik meg.

Mennél értékesebb anyagból készült a szobor, annál nagyobb volt annak dicsősége, s íme a szobor feje finom aranyból, melle és karja ezüstből készíttetten ragyog a király elé. Mint ahogy embernek is elsősorban szemébe nézünk, testének felső részét keressük: úgy a király tekintete is először az aranyfejet pillantotta meg. Csak később, mikor tekintete tovább siklott, látta, hogy a szobor alsó tagjai értéktelenebb anyagból valók voltak. A szobor első megpillantása tehát annak rendkívüli dicsőségét hirdette.

32. vers. A szobor dicsőségét mindenképp előtt az először megpillantott nemes fémek, az arany és ezüst ragyogatták fel, melyekből a szobor feje, illetve melle és két karja látszottak lenni. A csípőt és hasat alkotó réz csak később tűnt szembe. Az említett anyagokban bizonyos csökkenés és bizonyos növekedés jut kifejezésre. Az arany értékesebb, mint az ezüst, az ezüst értékesebb, mint a réz, s a réz értékesebb, mint a következő versben említett vas, az megint értékesebb, mint a szobor lábfejét a vassal együtt alkotó agyag.

A szobor tehát lefelé menet mindig értéktelenebbé változik. Az érték csökkenésével szemben nő az anyag keménysége, ellenálló volta: az ezüst keményebb az aranyánál, a réz az ezüsthöz, a vas ellenállóbb a réznél. A szobor dicsőségét azonban nemcsak az anyag teszi ki, hanem a szobor nagysága, megdöbbentő hatalma és egyáltalában szobor volta is, mert csak dicsőség megörökítése végett szokás szobrot állítani. A király tehát egy eljövendő dicsőségbe pillantott bele, mely azonban nem mutatkozott állandónak, egyenletesen fennmaradónak, hanem változónak.

Megindul a fejlődés kezdetét hirdette a szobor: ebben a fejlődésben valaminek az értéke csökkenni fog, és valaminek az ellenálló képessége növekedni fog, azt megállapítani az álom megfejtéséhez tartozik. Tekintve azonban, hogy a csökkenő érték és a növekvő ellenállás a szobor anyagával áll kapcsolatban, nyilvánvaló, hogy érték és ellenálló képesség annak tulajdonságai, aminek jövőjét a szobor hirdetni volt hivatva. Ezzel kellett, hogy foglalkozzanak a királynak az álmot megelőző gondolatai: márpedig ezek a gondolatok a királyság sorsa körül forogtak; a királyt az érdekelte, hogy mi fog történni azután (vö. 29. v.).

Eszerint az álomkép azt jósolta meg, hogy a világbirodalomban a királyi hatalom értéke csökkenni, de ellenálló ereje növekedni fog. Ennyi az álomból minden további isteni kijelentés nélkül kiolvasható. Az is kiolvasható még az anyagok elosztásából, hogy ott, ahol a szobor tagjai kettősök, a beteljesülésben is valami kettősségnek a valószínűsége forog fenn. Tehát az ezüst birodalomban is, ahol a két kar mutat erre a kettősségre: a réz birodalomban, hol a két csípő jelenti ugyanazt és a vas birodalomban is, ahol a két lábszár hirdeti a világbirodalom kettősözlését.

33. vers. A szobor lábai vasból, a négy közül legértékteleenebb, de legszívósabb, legellenállóbb anyagból készülteknek látszottak; a lábfejek ellenben, amelyek a szobor állott, részben vasból, részben agyagból. A szobor gyengesége tehát a lábfejekben volt, nemcsak annak következtében, hogy azok részben agyagból valók voltak, hanem annak következtében is, hogy a vas és agyag keveredtek, oly anyagok, amelyek egymáshoz tapadni nem tudnak, kicsit különös-

nek látszik, hogy a szobor nem azon a részén támaszkodik és nyugszik, amely korábban keletkezett, amely a látomás idejében megvolt, hanem azon, amelynek előállása csak a jövő eseményéül van hirdetve; holott a történeti események közül a későbbiek szoktak a korábbiakon felépülni. Az agyagrészekben nyilván az keveredik a szobor anyagába, amin a szobor áll: a föld. Ez azt jelenthetné tehát, hogy a világbirodalom kezdetben, mint arany, ezüst, réz és részben mint vas is talajtalanul állott a történelemben és csak legutolsó kifejlődésében érte el vagy éri majd el fennállásának természetes talaját, de biztonságát azért nem, mert nem fog egyedül a talajon állani, hanem egy keveréken, mely egymással egyesülni nem tud. Ha mármint az apokaliptikus nyelv természete szerint keressük az anyagok jelentését, akkor a nemesebb anyagok alatt az uralkodás nemesebb alkotórészeit kell értenünk, tehát a fenséget, a tekintélyt; az alacsonyabb értékű anyag az erőszakot jelentheti, és az agyag, mely a talajból való, a birodalom kormányzott rétegét, a népet.

Mikor az uralkodás saját természetéből már sem az arany és ezüst tekintélyét, sem a réz keménységét, sem a vas durva hatalmát előhozni nem bírja, akkor az utóbbit, tehát a vas erőszakosságát keverni fogja népszerűséggel anélkül, hogy a kettőt egymással egyesíteni tudná. A fej, a kezdet, nem alulról, a népből kapta létét, hanem felülről, az égből, amelyhez az egész szoborból legközelebb van. Fejlődésének végén a világbirodalom a néppel fog kacérkodni, de nem őszintén, mert megtartja vas erőszakosságát.

A közbeeső fejlődési fokokon a tekintély erőszakká fog aljasodni, s így a világbirodalom áldásból átokká változik. Amikor a fejlődésben ezt a fokot eléri, akkor látszólagos ereje mellett is a legingatagabb lesz, mert világbirodalom és néphatalom egymással szövetkezni, összetapadni nem tudnak. Ezért a szobor legtörekenyebb része a két lábfej.

34. vers. Annál inkább rátapadt a szoborra a király tekintete, mert annak jelentése az ő élete tartalmával azonos, rokon volt, annak története az ő történeteként ígérkezett, vagy legalább ama fejlődés történetéül, amelynek kezdetén ő állott.

A látomás a király előtt maradt és ő látás, azaz a szellemtől való megragadtatás állapotában maradt. Amint a nyugodtan álló szoborra nézett, egyszerre egy nem várt katasztrófa következett be: anélkül, hogy emberi kéz érintésének jele látszanék, valahonnan felülről egy kő elvált, alázuhant, és a szobrot legalsó részén, azaz lábfején eltalálta.

A szobor ott, ahol a kő eltalálta, őrlődni kezdett: ez az őrlődés aztán az egész szoborra kiterjedt, s az mindenestől fogva porrá lett. Itt megint több, érthetetlennek látszó jelenséggel állunk szemben: érthetetlen, hogy egy kis kő és egy óriás szobor összeütközésénél miért a nagy szobor válik porrá s nem a kis kő; érthetetlen, hogy az őrlődés hogy terjedhet alulról fölfelé, holott a lezuhant kőnek fölülről lefelé kellene zúznia; érthetetlen, hogy ha a szobor lefelé haladó részei a jövőt mutatják be, hogyan pusztulhat el először a legújabb, és csak utána a régi.

Ezeket az érthetlenségeket csak az álom megfejtése fogja eltüntetni; addig megoldásukat elhalasztjuk. Hogy az a kis kő nem holt dolgot, hanem valami élő fejét ki, az világossá lesz abból, hogy leesése és pusztító munkájának elvégzése-

se után növekedésnek indul annyira, hogy az egész földet betöltő hegygé lesz. Hogy mennyi idő alatt válik a kis kő hegygé, azt nem mondja az álom, ez a növekedés igen hosszú ideig is tarthat; menete lehet lassú is. Álomok sokszor együtt mutatnak egymástól távol eső dolgokat és eseményeket.

Ha az apokaliptikus jelentést keressük, az látszik bizonyosnak, hogy valami a mennyből fog a földre alá kerülni; a kérdés az, hogy micsoda. A mennyei eredetű dolog itt a földön hegygé válik: márpedig a hegy az apokaliptikus könyvek szóhasználatára szerint uralkodót, királyt jelent (Jel. 17:9), illetve a király uralkodását.

A kép értelme nem lehet más, mint hogy az égből a földre egy király fog leszállani, hogy itt uralkodjék; ez a király a világbirodalmat össze fogja törni, s meginduló uralkodása bizonyos idő alatt az egész földet be fogja tölteni, tehát a tőle elpusztított királyságok helyét. A hegy a föld sík teréből kiemelkedő tömeg, mely a mezőn levő többi dolognál magasabb.

Szellemi értelemben az emberek közül kiemelkedő dolgot jelent, tekintélyt, mely súlyával lenyomja a körülötte levő lelkeket, nemzeteket, sőt az egész emberi nemet. Hogy ezt a mennyből leszálló királyt a látomás kőnek mutatja be s mondja, annak értelme a következő: a hegyeket a természet kőből és földből építi fel, de a hegy maradandó vázát, mintegy csontozatát a kőzet képezi; a föld úgy van a kőn, mint a csonton a hús. Megnövekedő kőből lesz a hegy. Mint a csont tartja a testet, úgy a kő tartja a hegyet.

Ahogy a kő a tartó erő a hegyben, úgy egy isteni ajándék, az uralkodó képeség (I. Kor. 12:28) tartja egybe az emberi társaságot. Az égből leszakadó kis kő-

ben benne van az a szilárdság, amelyre az emberiségnek megmaradása végett szüksége van.

Isten az Ótestamentumban magát kősziklának nevezi, azaz annak a tartó erőnek, amely a teremtést összetartja (V. Móz. 32:4, 30, II. Sám. 22:2, 32, 47; 23:3, Zsolt. 18:3, 32, 47; 19, 15; 28, 1; 62, 3, 7; 78:35, 92:16; 144:1, Ézs. 30:29; 44:8). Az az ok, mely Istent kősziklává teszi, benne van legszentebb nevében, a Jehova vagy Jahve névben, mely Isten örök változhatatlanságát, tehát önmagához való hűségét jelzi. Istennek magához való hűsége a teremtés igazságosságában, a teremtés változatlan rendjében, azaz törvényszerűségében nyilvánul. Az igazságosság az országok fundamentuma. Ez az igazságosság Isten elválaszthatatlan tulajdonsága, s akibe ez a tulajdonság beköltözik, megkapja a fenségnek és uralkodó képességnek azt a bélyegét, amely aranyként villog az alattvalók szemébe, mert benne is kősziklát látnak (Ézs. 51:1), mint lát Ézsaiás Ábrahamban.

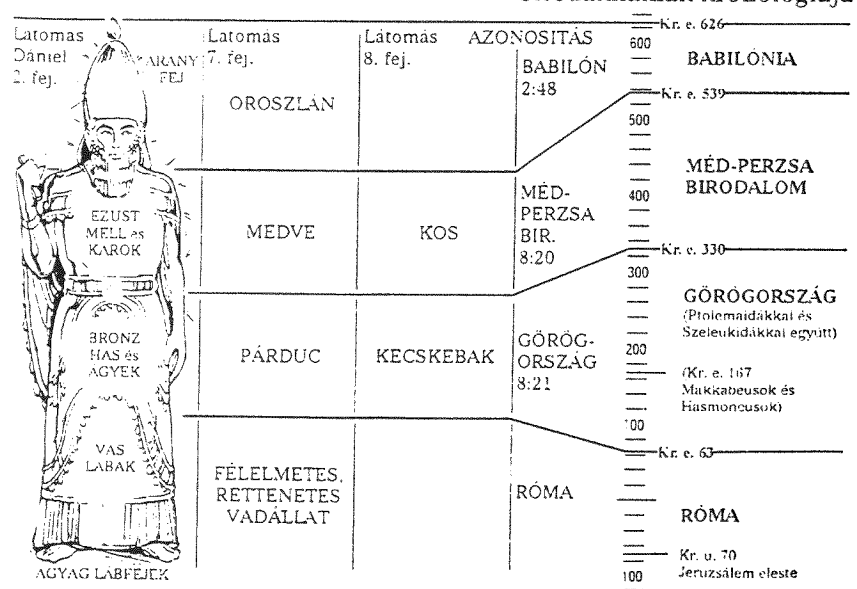
Az Isten előtt való megalázkodás nem csökkenti ezt az uralkodói fenséget, hisz éppen a hívő, tehát Isten előtt magát gyengének valló Ábrahámot nevezi az Írás kősziklának. Igazságos pogány királyok igazságosságukért lesznek Isten választott eszközei, mint Kürosz (Cyrus, Kóros), kit Ézs. 44:28 és 45:1 Isten pásztorának és felkentjének nevez. Kürosz korában azonban a világbirodalom már megromlott, s azért ő és utódai már nem az arany fejet, hanem az ezüst keblet képezik a világbirodalom történetében.

A népek igazi Pásztorja, ki különös értelemben viselte a Felkent (Messiás, Krisztus) nevet, eljövendő volt a világba. Ő magát szintén kősziklának nevezte, s figyelmeztette hallgatóit, hogy aki órá esik, vagy akire ő esik rá, azt összezúzza az isteni igazságosság, mely Benne szeretetként jelent meg (Mt. 21:44). Aki igazságot ad Istennek azzal, hogy Fiát elismeri, az e vallomásával szintén kősziklává változik, mint az Simonnal történt, aki szintén a Kőszikla (Péter, Kéféasz) nevet kapta. Mikor a világbirodalomból minden nemes elem kivész, azaz minden igazságosságot eldob magától, és teljességében önző vadállati mohóság érdekszolgáivá változik, vagyis beleütközik a szeretet örök igazságosságába, akkor fog ez a szeretet a világbirodalomra kősziklaként ráesni, és azt összezúzni. Ez annak a „kis” kőnek” munkája, amelyről a király látomása beszél. Mt. 21:44 magyarázatát Dán. 2:34 adja meg.

35. vers. Amikor a kis kőnek ez az ítéző műve megvalósul, ama késői, utolsó időben a király és utána Dániel a szobrot még együtt látják, mintha a vas és agyag lábakon még ott volna az egész vas, réz, ezüst és arany alkotmány. A korábbi birodalmak tehát a későbbiekben benne fognak élni, mint Ádám benne él összes utódaiban. És akkor az egész világbirodalmi eszme együtt pusztul el, mintha egy volnának az összes birodalmak. A mennyből leszálló királyban együtt kapják meg ítéletüket, s emlékezetük a földről együtt töröltetik el. Ami utánuk jó, annyira más lesz, annyira lefoglalja majd az emberiség figyelmét, hogy sehol, egy kebelben sem fog hely találtatni a korábbiak.

A régi emléke úgy vész el, mint szél elfújja a nyári szérűről a szórólappal feldobott polyvát. Az égből leszálló Király uralkodásának boldogsága elfeledteti a nyomorúságot, amelyet igazságtalan világunalkodók alatt az emberiség szenvedett.

A Négy Királyság azonosítása

dett. A réginek elpusztítása egyszerre fog történni; de az újnak elterjedése és elhatalmasodása az emberi szívekben nem egyszerre; hanem az új uralom lassan fogja, foglyul ejteni a föld lakóit, mert nyilván nem kényszerrel és ijesztéssel fog elterjedni, mint a korábbi világbirodalmak, hanem a meggyőzés lassú munkájával.

Úgy lesz lassankint „nagy hegyé”, mely az egész földet betölti. Ha az álom e részleteit a prófécia más közléseivel összevetjük, könnyen megtaláljuk az egyes vonások magyarázatát. Dániel azonban nem láthatott annyit a jövőből, mint a további prófécia és különösen a Jelenések könyve alapján mi.

Azért Dániel még jobban rászorult a kijelentés további munkájára, arra, hogy a magyarázatot is megadja Isten. Még jobban rászorult erre természetesen a pogány király.

36. vers. Dániel eddig még csak az álmot ismételte el a királynak, de semmit meg nem magyarázott belőle. Amit magyarázatképpen én hozzáfűztem, az főleg az apokaliptikus nyelv természetéből következett. Az álom elmondásával Dániel igazolta magát, hogy az isteni titok birtokában van, mert az álmot emberek közül senki sem ösmerte, maga Nabukodonozor is elfelejtette. Mindenesetre a királynak Dániel szavait hallgatva vissza kellett emlékeznie saját álmára, rá kellett ismernie arra, úgyszólván az igazolás számára megdöbbentő és teljesen meggyőző volt.

A király megdöbbenése ellenére is megkönnyebbülten s teljes figyelemmel hallgatta a fiatal zsidó prófétát, ki szerénységének újabb bizonyítékát adta azzal, hogy többszámot használva tett ígéretet: „Ez az álom, s megfejtését is megmondjuk a királynak!” „Megmondjuk!” Úgy látszik, nem egyedül ment el a királyhoz. Vele együtt ott állottak társai is, kik Babilonban szintén magas állásban voltak ama kiváló feleletek jutalmaképpen, amelyeket a vizsgálaton a király kérdéseire adtak.

Dániel, miután négyen együtt küzdöttek Istennel a megfejtésért és az álom kijelentéséért, négyőjük közös ajándékának tekintette a felülről kapott kijelentést. Társai ismerték már az álmot; értelmét is megbeszélték, bármelyikük el tudta volna mondani azokat a királynak.

37. vers. Dániel a következőkben sorra megfejti az álomkép egyes részeit. Míg eddig az apokaliptikus nyelv természetéből levont következtetésekkel azt próbáltam magyarázatul adni, ami kijelentés nélkül is természetesen következik az álomképekből, most a kijelentett értelmezést fogjuk követni. A próféta a meglátás rendjében, tehát az először látott aranyfejjel kezdi a megfejtést.

Bár az egész szobor ott volt, az álom az egyes részletek meglátását is vezeti, s az észrevezés rendje a történés időrendjének is bizonyul. A szobor egyes részei jelképeként az elkövetkezendő időben egymás után fellépő személyeket és birodalmakat jelentenek. Ám inkább uralkodókat! Megfigyelendő, hogy Dániel nem elvont fogalmakat lát a jövőben, mint uralkodó rendszert, alkotmányt, intézményeket; nem is eseményeket jelképeznek a szoborrészek, hanem személyek jelennek meg a próféta előtt, kik egyéniségüknél fogva bizonyos tulajdonságokat képviselnek, s kik e tulajdonságoknak megfelelő eseményeket vonnak maguk után.

Az elvont fogalmaknak nincs húsa, valósága; az események elröpülnek és meg nem foghatjuk őket; a személyek egyrészt valahol megmaradnak, másrészt hatásukat a színpadról való letűnésük után is soká éreztetik. Isten személyekben gondolkodik, nem elvont fogalmakban vagy múltó eseményekben. Mindamellett szól Dániel elvont fogalmakról is, de csak mint ajándékokról, melyeket Isten véges emberekre ruház: így uralomról, gazdagságról, erőről és méltóságról. Ezek a fogalmak személytelen létben, önmagukban nincsenek meg, önálló életet nem élnek; hanem mindig egy személy alkatából kell őket elvonnunk.

Az uralom alapja a hatalom. Hatalom alatt azt a képességet és lehetőséget kell értenünk, mellyel valaki szíve rejtett akarását a külső világra átvinni s abban megvalósítani tudja. A hatalomhoz tehát két dolog szükséges: 1) lelki adomány, azaz belső képesség, és 2) külső lehetőség, az eseményeknek a hatalmas ember akaratahoz való alakítása.

Mindkettőt Isten adja, s Nabukodonozor mindkét isteni adománnyal rendelkezett. Uralom a hatalom érvényesítése; a hatalom fogalmának körét tehát tovább viszi; mert a hatalom érvényesítése külön tudomány és így külön isteni ajándék. Úgy mondjuk, Nabukodonozor uralkodásra teremt ember volt, azaz Isten felruházta az uralkodás képességével.

A gazdagság egészen külső ajándéknak látszik; valósággal ennek is van megfelelő belső lelki feltétele. Nem mindenki ért a gazdagság felhasználásához, gyűjtéséhez és megtartásához; Nabukodonozor értett, s ez is isteni ajándék volt benne. A belső képességhez járult a gazdagság külső ajándéka.

Erő sokféle van ebben a világban: testi erő; lelki erő, mely a viszontagságoknak ellenáll; uralkodó erő vagy parancsolni tudás.

Nabukodonozor ezt az utolsó erőt kapta Istentől ajándékba. Itt is megkülönböztetjük a belső parancsolni tudást és a külső lehetőségét ennek: elgyengült népeket, melyek önként hajlanak az engedelmességre vagy éppen szolgaságra. A méltóság az embereknek irántunk való tiszteletét felébresztő cím, rang, állás, helyzet, mely kívülről adódik, tehát külső ajándék. De van belső tulajdonság, mely kihívja az emberek tiszteletét és hódolatát, és a belső méltóság nélkül a külső hamar utálttá lesz. A külső és belső méltóságot is ajándékba kapta a király. Látni fogjuk, hogy Nabukodonozor később felfuvalkodik s magát csodálja. Ekkor Isten elveszi tőle az uralkodás, gazdagság, erő és méltóság belső ajándékait; a király megőrül, s annak következtében elveszti ezeknek megfelelő külső ajándékait is, letaszítják trónjáról. Dániel most figyelmezteti a királyt, hogy az uralom, gazdagság, erő és méltóság, melyek ma belső tulajdonságképpen és külső hatalom gyanánt jutottak részéül, mind Isten ajándékai, tehát csak istenfellellemmel és Isten jóvoltából tarthatók meg.

38. vers. Hogy az uralom, gazdagság, erő és méltóság nemcsak belső tulajdonság gyanánt a királyéi, hanem külső hatalomként is a király rendelkezésére állanak, annak hangsúlyozásául elmondja a próféta, hogy e föld lakásul szolgáló helyeit, ahol csak ezen a világon emberek, állatok és madarak laknak, s a tőlük használt mezőt mindenütt a királynak adta, a királyt mindezekben úrrá tette.

A mező, amelyen az állatok élnek, s amelyen fészket, lakóhelyet talál a madár is, mindenütt emberek tulajdona; az ember Istentől kapott tehetségei révén úrrá lesz mindezekben; mivel pedig az emberek Nabukodonozort urukul fogadják el, rajtuk keresztül a király állatokon, madarakon és mezőn is uralkodik. Hogy a király milyen korlátlan úr az embereken, azt mutatja az a rendelet, amellyel Nabukodonozor országának leghatalmasabb rendjét, a babiloni bölcsüket egyetlen kimondott szóval halálba tudta volna küldeni, ha Dánielen keresztül Isten ezt meg nem akadályozza. Akármennyire bántotta is a királyi parancsolat Áriókot, kire a végrehajtás volt bízva, megtette volna, amit a király rendelt. Az óriási birodalomban mindenütt korlátlan hatalmat nyert a király Istentől, s ezt a hatalmat csak Isten vehette el tőle. Ez a rendkívüli méltóság a legdrágább fém jelképében nyert kifejezést, az aranyban. De még fokozza a kép erejét, hogy nem a mell, nem a has, nem a láb jelöli a királyt, hanem a fej, mely az egész testen uralkodik: „Te vagy az arany fej!”

A fej azonban nemcsak az uralkodást fejezi ki képes nyelven, hanem a kezdetet is. A Biblia „kezdetben” (börésith) szava is a fej (rós) szóból képződött a héberben. Kezdetet fejez ki a forrás másik magyar neve, a „kútfő” vagy „kútfej” is. Vajon csakugyan Nabukodonozor volt az a kútfő, melyből a világbirodalom eszméje és léte kiindult? Kétségtelenül előtte is voltak hatalmas uralkodók, mint az első babiloni királyság urai, az egyiptomi fáraók, az asszír királyok és sok más apróbb fejedelem, kik nagy birodalmakat is alkottak, helyesebben raboltak össze, és népeket tettek adófizetőkké. De ezek nem alkottak világbirodalmat abban az értelemben, ahogy Nabukodonozor, hanem csak a maguk uralmát erőltették rá idegen népekre. Az első világbirodalom, mely az emberi életet nem kirabolni, hanem kormányozni akarta, s mely az uralkodásban művészetet látott és használni akart, úgyhogy benne külön iskolát állítottak fel a népeket kormányzó vezetők kiképzésére: a második babiloni birodalom volt, melynek valódi megalapítójaként Nabukodonozor tekintendő.

A tudománnyá fejlesztett uralkodás elvei és hagyományai innen indultak ki, s innen szálltak a következő utódokra, úgy hogy ettől kezdve a világbirodalom folytonos volt, csak az egyik kézről a másikra szállott. Nem az volt többé vitás, hogy legyen-e birodalom, vagy ne, hanem csak az, hogy ki üljön annak tetején a birodalom uraként.

Nabukodonozor tehát minden tekintetben fő volt: kormányzó ész is, de eredet volt, kútfő is, melyből a világbirodalom története kiindult.

39. vers. Nabukodonozor halálát követően, néhány törpe utódtól eltekintve, új uralkodóház vette át a hatalmat, s e változásban nem a birodalom változott, hanem annak kormányza: az erkölcsében megromlott és lelkiségében kifáradt babiloni uralkodóháztól a méd-perzsa birodalom tetterős királya, Kúros vette át az uralkodást.

Erről a második királyságról azt a megjegyzést adja Dániel, hogy az Nabukodonozor uralmánál föld felé tartóbb, vagyis alábbvaló lesz. Hogy az arám (ará minnák) szónak, mely, mint a héber eréc, földet jelent, szimbolikus jelentését megkapjuk, vissza kell emlékeznünk a szoborban a lábfejet alkotó egyik anyag-

ra, az agyagra, mely tulajdonképpen föld, a talajból való. Erre céloz a magyarázat. Ezüstön, rezen, vason át az agyag, a föld felé történik a fejlődés, az aranyból, az ég felé, a magasságba tekintő fejtől. A világbirodalom földjét, talaját azok alkotják, akiken a viláгурalkodó uralkodik, a nép fiai, ezek szintje felé süllyed hát a birodalom, ami azt jelenti, hogy a kormányzott nép mindig nagyobb szerepet kap az uralkodásban, s a királyi teljhatalom kevesbül. A könyv későbbi részéből látjuk is, hogy miben állott ez a lefelé haladás, melyet a királyi teljhatalom szempontjából kell mérnünk.

A 6. fejezetben a méd Dárius király valósággal vergődött, hogy Dánielt attól a haláltól megmentse, amelyet tanácsosaitól félrevezetve korábbi rendeletével ő maga mondott ki a prófétára. Az alattvalók ellenőrzése következtében a királyi rendelet erősebbnek mutatkozott, mint a király, s a király nem tudta megakadályozni, hogy a prófétát az oroszánok vermébe ne vessék. Nabukodonozornak ilyen problémái még nem voltak. Ő a kaldeusokra kimondott halálos ítéletet minden ellenszólás nélkül visszavehette.

De a következő uralkodóház idejében a törvény már a király fölé emelkedett; az írásban rögzített törvény pedig, ha az nem a királynak esetről-esetre kimondott akarata, hanem leírt szabály, melynek alkotásába a király tanácsosai is befolynak, a királyi hatalom csorbulását jelenti.

A harmadik birodalomnak a második helyébe lépését megint egy új nép fiának uralomra jutása hozta el, a makedón Nagy Sándoré. Erről a harmadik birodalomról azt mondja a Dánielnek adott magyarázat, hogy az az egész földre ki fog terjedni. A perzsa hódítás, mint tudjuk, megtört a kis görög nép ellenállásán. Ezzel a korlátozott világbirodalommal szemben Nagy Sándor előtt nem merült fel ilyen akadály. Hadjáratai győztesen vitték őt Egyiptomba, Perzsián át Indiába, s a görögséggel együtt a nyugatot is hatalma alá kapta: birodalma tehát az akkori látóhatár szerint csakugyan az egész föld kerektségére kiterjedt. Róma akkor még nem volt jelentékeny. Hogy a második birodalom a méd-perzsa birodalommal, a harmadik a makedón birodalommal azonos, bizonyítják azok a látomások, amelyeket félszázad múltán maga Dániel látott; ezek a látomások a megfelelő képekkel kapcsolatban a méd-perzsa birodalom és Görögország (Iónia) nevét említik is (Dán. 8:20-21).

Ha tehát a makedón birodalom a látomás harmadik birodalmával azonos, akkor a negyedik birodalomnak a makedón birodalom hagyatékát átvevő római birodalomnak kell lennie. Látni fogjuk, hogy „föld felé tartás” iránya a harmadik és negyedik birodalomban fokozódik.

40. vers. Az a jellemzés, melyet az álomfejtés a negyedik birodalomról ad, egészen megfelel a római birodalom rajzának. A megelőző birodalmak közül oly mértékben, mint a rómaiakról, egyről sem lehetett elmondani, hogy erős lesz mint a vas, hogy mindent megőröl és széjjelzúz, ami az említett fémek közül éppen a vasra jellemző.

Az óvilágot a római uralom csakugyan egységes, egyetlen birodalommá örölte össze; annak népei együtt fejlődtek tovább; egy kultúra, s főleg egy civilizáció részesei lettek, s ugyanannak a rothadásnak estek áldozatul, míg aztán a nép-

vándorlás a birodalom kivénhedt népeinek helyét új, még el nem fáradt népekkel töltötte fel.

De ha a régi népeket újak váltották is fel, az őket összefogó vas-erő megmaradt, s a birodalom részekre szakadtan fennállott. A középkor és újkor államai a római birodalom hagyományait tartották fenn.

Ez a mindent összeörlő és egyformává tevő vaserő a törvény ereje volt, melyet Róma minden népre rákényszerített, s mely a római birodalomhoz úgy hozzátartozott, mint egy más birodalomhoz sem. A törvény azonban, mint láttuk, a királyi hatalom csorbítását jelenti, az alattvalók hatalmának növekedését az uralkodóval szemben; azért Róma birodalma a legközönségesebb s legkevésbé dicsőséges fémből valónak mutatkozott. Róma összezúzta, egybeörölte a régit, s újat alkotott belőle.

A vas zúzó hatalmát nem a szabadság igazi szeretete adta a birodalomnak, hanem egy nép uralkodásvágya. Az, aki embertársának nem adja meg azt, amit magának megkövetel, képmutatóvá és hazuggá lesz. Ebben a hazug légkörben minden gonoszság kifejlődik. A rabszolgává tevő szabad Róma alkalmassá vált arra, hogy amint azt később Dániel látomásai bemutatták, a bűn a maga uralmát megvalósítsa benne és általa. A 7. fejezetben olvassuk, hogy ez a negyedik birodalom a legsötétebb időt hozza majd el az emberiségre.

41. vers. A lábfejen és az ujjakban feltűnő új anyag, a fazekas agyaga, a talaj anyagát viszi bele a történelembe, ez pedig a világbirodalomban a nép; szemben a királyi uralommal, melynek csökkenő s emelkedő tulajdonságait az arany, ezüst, réz és vas érzékeltetik, a sáros agyag a népuralmat (demokráciát) szemlélteti. Az uralkodó hatalmát korlátozó törvény (államtörvény) már régebben, a perzsa birodalomban megkezdte működését, és ennek következtében az alattvalók fokozódó jogai csökkentették az arany-birodalom értékét, úgyhogy ezüst, réz és vas lett belőle.

A demokrácia hatása egyelőre csak mérséklő volt. Az ezüst, réz és vas birodalmakban az uralkodó hatalma mindig elég erős volt ahhoz, hogy az uralom szilárdságát megtartsa. Az idők végén azonban a jóslat szerint a népuralom egyesülésre alkalmatlanul, az uralkodás elvével szembeszegülve fog jelentkezni, s ebben a megjelenésében erőtelen sárnak, agyagnak fog bizonyulni, oly anyagnak, melynek semmi összetartó ereje nincs, mely, mivel az uralkodás elvével többé keveredni nem tud, a birodalmat törékennyé teszi. Tudjuk, hogy a különféle szocializmusok alakjában ez az agyagkorszak a mi korunkban elérkezett s megvalósult; mindamelllett megmaradt mellette a másik elv, az uralkodás vaskényszer is, de úgy, hogy a kettő kibékítetlenül, egymást többé nem kiegyenlítve, hanem fenyegetve s megsemmisíteni akarva áll egymással szemben.

Ezt az egyesülni nem tudó kettősséget jelenti ez a kifejezés: „megosztott királyság lesz”. Ebben az állapotban még mindig van a „vas szilárdságából valami”, de az uralom, ha pillanatnyilag szilárdnak látszik is, bizonytalan, akármikor összetörhetik, mert a vas cseréppel, a kényszer a felszabadított erkölcsök féktelenségével többé kiegyezni nem tud. Ahogy az ég arany-tekintélye helyébe az agyag földi uralma lépett, a biztonság megszűnt.

42. vers. Ennek a bizonytalanságnak az oka az lesz, hogy a végső idők államában a királyságnak (imperializmusnak, mely akár egyeduralkodó, akár köztársasági alakot is ölthet) elvész az a képessége, hogy a népuralmi törekvéseket magába fölvegye, mert az istentelenné váló népet többé fegyelemre, engedelmességre, mások jogainak és érdekeinek elismerésére semmi sem fogja rábírní, s így a birodalom egy részében vas lesz, azaz uralomra törekvő, egy részében pedig agyag vagy sár, azaz uralmat el nem viselő.

Azok, akik az uralmat bizonyos érdekekből elismerik, mert előnyöket húznak belőle, képezik a birodalom szilárd részét; azok, akik ez előnyökből kimaradnak s így érdekeiket az uralom fenntartásával ellenkezőknek látják, képezik a birodalom törékeny részét. Az ilyen birodalom egyes időkben megbonthatatlanul szilárdnak látszik; de hirtelen, szinte átmenet nélkül törékennyé válhatik.

43. vers. Visszaemlékezve a régi birodalmak szilárdságára, az utolsó időben is az uralom szilárdságára fognak törekedni; meg fogják próbálni a két elem egyesítését: népuralmi (demokratikus) alapon önkényuralom létesítését; vas és agyag tehát emberi mag által, azaz ember által, egy hatalmas uralkodó által, ki az utolsó idők legjellegzetesebb fejedelme lesz, „összekeverednek, mégsem fognak egymáshoz ragaszkodni, mint ahogy a vas sem keveredhetik agyaggal.”

Ki fog tűnni, hogy amit a múltban az embernek adott isteni tekintély megvalósított, azt az isteni tekintély elvetése után emberi mag vissza nem állíthatja. Istenfélő embereket lehet engedelmes alattvalókká tenni, de istentelen emberekkel tekintélyt elösmertetni csak addig, ameddig abból hasznuk van, vagy ameddig vaskényszer alatt állanak.

Mihelyt a vaskényszer alábbhagy vagy gyengül, a lázadás réme megjelenik. Istenfélő ember nem lázad a hatóság ellen, hanem egész erejével dolgozik a közjóért. A nép tehát azáltal válik az állami összetartás szempontjából sáros agyaggá, hogy belőle az istenfélelmet kiölik. Hogy az utolsó időknek ama jellegzetes fejedelme tényleg az istentelenséget fogja terjeszteni, azt világosan megmondja a Dánieltől látott későbbi jelenés (Dán. 7:24-25). Nabukodonozor azonban egyelőre ezeket a titkos összefüggéseket nem érti; csak a királyi hatalom sorsa fogja meg érdeklődését: dicső megindulás után bukás fog következni. A titkosabb belső összefüggéseket később, sok idővel Nabukodonozor halála után a próféta látja meg, de nem saját korának, hanem hogy a jövődölést félretegye azok számára, akik az utolsó időkben fognak élni (vö. Dán. 12:4).

Mivel azonban az utolsó idők népének a két kijelentésre egyaránt szüksége lesz, ezért elkerülhetetlen, hogy mindjárt az első kijelentés szemlélésénél az egymást kiegészítő kijelentéseket némileg párhuzamba állítsuk.

44. vers. A Nabukodonozor királynak mutatott álmokép megfejtése ugyan az egyes világbirodalmak tárgyalásánál nem tér ki arra, hogy a szobor tagjainak kettősségéből az egy fejet kivéve, valami következik-e, mégis a beteljesülés világosan mutatja, hogy a fejtől jelképezett egységes babiloni birodalmat kivéve a következő birodalmak mind két-két részből fognak állani.

Ez a kettősség jelenik meg a két karban, mely a második birodalomnak mész és perzsa ágára, mutat. Az egy törzsből kinyúló két comb (csípő kettőssége) szintén

két oldalt mutat, s csakugyan Nagy Sándor birodalmából a négy részre szakadás után két királyság emelkedik ki, melyek egymással versengeni fognak. A két láb-szár a negyedik birodalom kétfelé oszlását jövendőli, mely keleti és nyugati római birodalomra meg is történt. Végig az egész történelmen kelet a nyugattal egyesülni nem tudott. A lábfejhez érve egyszerre 10 ujj áll előttünk, s halljuk, hogy az utolsó időben „királyok” lesznek, kiknek számát a Dán. 7:24 állapítja meg.

Hogy a látomás nem az utolsó király napjairól szól, hanem a királyokról, azt mutatja, hogy bár e tíz király egy királyt maga fölött el fog ösmerni, az egyesülés mégsem lesz oly szilárd, hogy a tíz király hatalma végleg s mindenestül eltűnnek. A negyedik birodalom tehát több egymás mellett uralkodó király uralmára szakad szét éppen úgy, mint ahogy Nagy Sándor birodalma négy országra. De mint ahogy a Nagy Sándor birodalmából kinövő négy fejedelemség nem számít külön birodalomnak, hanem együtt a harmadik birodalomnak, úgy az idők végén előálló 10 királyság is a negyedik birodalom kebelébe tartozik, mert annak kultúráját, jogrendszerét és természetét öröklí.

Ama királyok napjaiban fog megtörténni, hogy a mennyek Istene – nyilván megelégléven a földön elterjesztett istentelenséget – „egy örökkévaló királyságot fog támasztani.” Ez a királyság különbözni fog az összes addigiaktól, mert

- 1) emberi kéz érintése nélkül (34.v.) a mennyek Istene fogja alapítani, nem földi ember; tehát nem fogja osztani a korábbi királyságok föld felé vivő irányzatát;
- 2) a mennyből fog alászállani, mint ama kis kő, melynek „kéz nélkül” való leszakadásáról a látomás szólott, ennél fogva a mennyek szellemét, lelkületét fogja magával hozni s a földön megvalósítani;
- 3) örök királyság lesz, mely el nem pusztul; nemcsak királya marad meg, hanem népe is: úgyhogy ez a királyság nem fog más népre szállani;
- 4) nem tűr maga mellett más királyságot, tehát az összes eddigi királyságot össze fogja zúzni, s azokból semmi a földön nem marad; a földi múlt minden sötétsége eltűnik a mennyi jövő világosságából;
- 5) az örök korszakokra szól, tehát végtelen jövő kilátásával és reménységével kezdi meg útját ebben a világban.

A mennyek királyságának jövelele tehát a lábujjaktól jelképezett tíz király idejében fog történni. Ez a „10” jelképes szám, azaz meghatározatlan többséget jelent, nem pontosan 10-et.

A hangsúly itt azon van, hogy az akkori körülmények lehetővé fogják tenni, hogy 10 királyság együtt álljon fenn, de mind a negyedik birodalom rendszerét fogja örökölni.

Fontos annak leszögezése, hogy mind a négy királyságnak lesz egy vezető népe: az első királyság vezető népe a babiloni, a másodiké a méd-perzsa, a harmadiké a makedón s a negyediké a római. A mennyi királyság vezető népe mennyi nép lesz.

Hogy ez hogyan lehetséges, arra az Újszövetség adja meg a választ, mely itt a földön egy mennyi rendeltetésű népnek, az egyháznak kiválasztásáról és fölneveléséről, uralkodásra való előkészítéséről beszél. Isten olyan népet fog nevelni magának, mely egy örök birodalom vezetésére alkalmas (Csel. 15:14).

Dániel álomfejtése szerint, amikor ez a nép a kormányt kezébe veszi majd, minden korábbi államrendszer félretéteik, s helyüket az új államrendszer tölti be. Az új királyság idejét nem egyenletes történele fogja betölteni, hanem a történele egymást felváltó korszakok fogják megszakítani, s nyilván különböző tartalommal betölteni.

45. vers. A királynak az álomból levonható legfontosabb tanulságképpen azt kell számításba vennie, hogy egy emberileg ki nem számítható s a földi történelemben meg nem okolt esemény következtében („annak megfelelően, hogy a hegyről kéz nélkül egy követ látott leválni”) az a birodalom, melynek arany feje, első tagja, kútfeje ő, Nabukodonozor, el fog pusztulni, hogy mindenki a pusztulásnak épít, aki nem a mennyi királyság elvei szerint uralkodik. Mert az idők végén beálló változás nemcsak az akkor fennálló vasbirodalmat fogja elpusztítani, hanem vele együtt visszamenőleg az összes többi, tehát a rezet, a cserepet, az ezüstöt és az aranyat is.

Másként aligha lehet ezt a visszafelé menő pusztítást megérteni, hacsak nem úgy, hogy

1) a későbbi királyságok rendszerükben, tapasztalataikban, felfogásukban magukban fogják őrizni a korábbi királyságok rendszerét, tapasztalatait és felfogásait, tehát a korábbi az utolsóban benne lesz;

2) emellett maguk a korábbi királyok is valahol valamennyire a történelemben szemléli maradnak, s ítéletüket azon a napon látják meg, amikor az a kis kő a mennyből leszakad majd; akkor fogják látni, hogy munkájukat Isten megvetette, föl nem használhatja, s egészen új alapokon kell egy új, örök királyságot felállítani.

A 34. vers tárgyalásánál felvetődött értelmetlenségek így nyernek megoldást. Ott érthetetlennek láttuk, hogy egy kis kő és egy óriás szobor összeütközésénél az óriás szobor török össze, és a kis kő lesz a győztes. Ezt a látszólagos értelmetlenséget a szellembi világ törvényei oszlatják el.

Tudjuk, hogy egy szemernyi igazságnak több ereje van, mint hazugságok tömegének. Tudjuk, hogy Istennek egy szava teremtett világokat, s egy szava el is pusztítja azokat. Tudjuk, hogy a visszatérő Jézus egy lehetélelel el fogja pusztítani az istentelent. Szintén érthetetlennek találtuk, hogy a szobor felőrlődése hogyan történhetik alulról felfelé, holott az ellenkező volna a természetes. Azóta láttuk, hogy az „alsó” a földet jelenti, a mennyeknek ellentétét, s az ítélet legelőször és leginkább azt fogja érni, ami a mennyekkel legjobban ellenkezik, amiben az ember legélesebben szembe helyeződött a mennyi renddel, mely rendben a felsőbbeknek való engedelmeskedés a világ fennállásának alapja (vö. Jud. 9). Mert az aranyból vas és aztán agyag lett, azért pusztítja el Isten először a lázadás csíráját magában hordó „földi” agyagbirodalmakat.

Végül érthetetlennek láttuk azt, hogy először a legkésőbbi birodalom vesz el, és csak azután visszafelé a korábbi többi birodalom. Ennek az értelmetlenségnek lélektani magyarázata van. Az emberiség egy család, s története egy összefüggő fejlődés. A későbbi nemzedékek emlékezetükben, szokásaikban, rendszereikben magukkal hordozzák azt, amit a korábbiak gondoltak és alkottak: a kultúrák és civilizációk egymásból és egymásra épülnek fel. Innen van, hogy modern gon-

dolgozásunk sokkal bonyolultabb, mint a régieké volt; hogy a görög gondolkodás szinte kiirihatóanul be van építve a jelenkori európai gondolkodásba, s a régi indiai gondolkodás a mai hindu gondolkodásba. A világbirodalmak egymásnak adják át tapasztalataikat, s a későbbi birodalmak növekvő erejét a megindított test fokozódó mozgási súlya adja.

Mikor tehát az utolsó napokban Isten ítélete az akkori kultúrát, államrendszert fogja érni, azokban az ítélet eléri a korábbiakat is, melyek lassanként fel fognak számolódni egész a kezdetig, melynek még arany volt isteni eredetében a ragyogása. Mert az emberiség Istentől eredt, s nem az állattól; de az állatiság, sőt a fenevad-természet felé halad, s nem isteni magasságok felé.

Az emberi „haladás” abban áll, hogy növekedik a szeretetlenség és kíméletlenség. Ezt a haladó kultúrát a krisztusi lelkület nem fogja soha áthatni, hanem azt Krisztus visszajövetele szét fogja tépni, el fogja metszeni. Krisztus visszajövetelek az emberi gondolkodás, államrend és kultúra felülről az égből újonnan fog születni úgy, hogy a régiből semmi sem marad meg. Akkor hitelét fogja veszteni az egész emberi múlt. S a múltnak ezt a hitelvesztését fejezi ki az a kép, hogy az égből lezuhanó kis kő, az isteni igazság össze fogja zúzni az egész addigi fejlődést, nyom nélkül megsemmisíti az emberiség hazug álmát, az aranyfejú szobrot.

Nabukodonozor álma a mennyei világból jött, s azért biztos az, és mivel a magyarázatot szintén ugyanaz az Isten adta felülről, megbízható az álom megfejtése is. A mennyei kijelentésnek, az isteni ígének kőszikla-természete a vasat is szétzúzó hatalom biztosságával hangzik a megrémült király lelkéhez. A biztosság, amellyel Dániel a király álmát a feledésből visszahozta, a megfejtés valószínűsége a királyt vasmarokkal szorították. A király lelke visszahangozza Dániel szavait: „az álom biztos, és annak megfejtése megbízható”.

46. vers. Amit Dániel szavai után a király csinált, az tökéletesen jellemző a pogány ember hangulatára és magatartására. A pogányok Istent közelebb hozzák az emberhez, s az embert közelebb az Istenhez, míg a kettő közti különbség elenyészik, s egyik létfok a másikba általmegy.

A Biblia is közel hozza Istent az emberhez szeretetben; emellett azonban Isten nagysága és az ember kicsinysége között a különbség áthidalhatatlan marad. A pogány ellenben lenyírbálja istenének nagyságát, és felemeli kicsinységéből az embert, amikor Isten és az ember közé félig isteni, félig emberi lényeket helyez, ún. félisteneket, héroszokat. Ilyen felmagasztosított embereket aztán imádni is képes a pogány, például uralkodói előtt úgy borul le, mintha istenek volnának.

Nabukodonozor Dánielben, ki az álmat megmondta, szintén ilyen félistent lát: leborul előtte, sőt áldozatot vitet neki, a füstölő áldozat mellett, melyben jóillatú fűszerek voltak, valószínűleg étel-áldozatot. Ezzel az istennek kijáró tisztelettel próbálja Dániel kegyét magának biztosítani.

47. vers. Nabukodonozor azonban mégis különbséget tesz Dániel és annak Istene között, s Dániel fölött Dániel Istenének tulajdonítja a titok közlését, s azért őt az égi istenek istenének és a földi királyok urának mondja. De pogány felfogása itt is kinyilvánul. A saját bálványisteneit a zsidók Istenének legmagasabb-

ra helyezésével még nem ejti el a király; csupán annyit ismer el, hogy Dániel Istene nagyobb, mint Babilon istenei.

Nabukodonozort a rendkívüli élmény még nem teszi monotheistává, csak henotheistává; azaz olyan felfogás vallójává, mely szerint sok isten fölött egy legfőbb isten van. A zsidók Istene szerinte „az istenek Istene”, és nemcsak saját népével rendelkezik, mint ahogy a pogány istenekről azt tartották, hogy saját népük területén rendelkeznek csupán; hanem Dániel Istene az összes földi „királyok ura”.

A sors rejtett titkait Dániel Istene ösmeri, és képes ezeket szolgálja előtt leleplezni. Csak e feltétellel juthatott Dániel oly titok birtokába, mely a babiloni bölcsek előtt zárva maradt.

Ez az elismerés nem zárja ki, hogy a király tovább áldozék babiloni isteneknek is; tovább folytassa pogány életét, mely minden esetre kényelmesebb volt, mint a láthatatlan szellem Istennek való szolgálat. A király nem tér meg az igaz Istenhez, csak hódol Neki, hogy ezzel büntető kezét elkerülje. Ehhez a hódolat-hoz tartozik, hogy elismerését a nagy Isten szolgálai iránt is kifejezi.

48. vers. A király nem maradt meg a hódolatnál. Nemcsak királyi elismerést jelent, hogy a legfőbb Istennek szolgáját, Dánielt alattvalói fölé a legmagasabb polcra emelte a király, hanem a király gyakorlati érzékét is elárulja, hogy a legfontosabb helyre a legalkalmasabbat teszi. Dániel megtiszteltetése hármassal volt: először is sok és nagy ajándékot kapott a királytól; másodsor Babilon egész területén, azaz a Babel városához tartozó egész megyében (tartományban) kormányzóvá tette a prófétát, tehát politikai tisztséghez juttatta, s tekintve, hogy a fővárosról volt szó, egész birodalmában a legmegtisztelőbb helyre helyezte; harmadszor vallási tisztséget bízott rá, a legnagyobbat e téren: őt tette az előbb még halálra ítélt összes babiloni bölcsek fölé, a legfőbb papi tisztségre.

Ennyit ért a királynak az álom megfejtése. Am nemcsak a jutalmazás szándéka és a praktikus érdek vezette a királyt; saját érdekének szolgálata, még egy cél lebeghetett előtte, bár lehet, hogy ezt magával sem tisztázta: közel akarta maga mellett tudni azt az embert, ki a legnagyobb szolgálatot teheti neki, mire biztosíték már a kezében volt.

Volt valami a király cselekedetében, amivel mintha oltalmat keresett volna Dánielnél.

49. vers. Dániel általlátta a király szándékát, és szívesen állott annak rendelkezésére, hogy Istentől adott képességeivel a királyt segítse. E végett szükségesnek tartotta, hogy állandóan a király mellett maradjon.

Indítványára tehát a király Sidrákot, Misákot és Abednégót (itt a kinevezési okmányokon szereplő neveken említi a három ifjút a könyv) Dániel helyettesítésével bízta meg, hogy Babilon területét kormányozzák.

Dániel ezzel két célt ért el; először is társait fontos állásokhoz juttatta, s ezzel gondoskodott róluk, mit azok hűséggel meg is érdemeltek; másodsor ő is megbízható segítőt kapott egyik fontos megbízatásában, úgyhogy a politikai szolgálat terhétől nagyrészt megmenekült.

Dániel ott maradt a király palotájában, és pedig annak „kapujában”, azaz a királyi palota lakóinak és látogatóinak ügyeit intéző hivatal helyiségében, mely a

kapuépületben volt elhelyezve éppen úgy, mint ahogy a városháza is a kapu volt a régiéknél.

Évégett a kapukat hatalmas épületekké fejlesztették ki. Nemrégén még használatos volt a „fényes porta” elnevezés, mely a török birodalom kormányát jelentette. Dániel tehát palatinusféle is lehetett, a királyi palota kormányzója.

Dániel ez óriási hatalom birtokában nem szédült el, hanem Istent tovább félté, és ezzel alkalmas időben csakugyan nagy szolgálatokat teljesíthetett a királynak. Nem csodálhatjuk azonban, ha e kitüntetések miatt e négy férfiúnak sok irigye támadt, s a bölcsek, kik papok is voltak, politikai állások birtokosai is, hamar elfelejtették, hogy mit köszönhettek Dánielnek és Dániel Istenének. Nem csodálhatjuk, ha udvari intrikák egy idő múlva a királlyal is elfelejtették az első nagy benyomást annál inkább, mivel igaz megtérésen nem ment által, hanem pogány szívéét megőrizte. A pogány főhivatalnokok intrikáinak első sorban ő vált áldozatává. Azok az Istennek tett hódolások, melyek a pillanat hatása alatt jönnek létre, de a szív teljes átfordulását nem idézik fel, csak ideig-óráig hatnak életünkben, s nem tudják megakadályozni, hogy csakhamar a régi kitaposott utakon térjünk vissza.

Harmadik rész

1. vers. Nabukodonozor is csakhamar visszatért a teljes pogányságba. Az álomban foglalt intés kitörlődött lelkéből, csak annyit tartott meg belőle, amennyi hízelgő volt számára, főleg ez a mondat: „Te vagy az aranyfej!” Hogy az isteni kijelentésnek ez a mondata állandóan emlékeztetében maradjon, s dicsőségét hirdesse, az álomban látott hatalmas szobrot elkészíttette, de nem úgy, ahogy az álomban látta, hanem fejétől-lábáig aranyból. Az ezüstöt, rezet, vasat és agyagot a király felejteni akarta, azt, hogy az aranyból ezüst lesz, az ezüstből réz, a rézből vas, és azt törékennyé fogja tenni a közéje keveredő cserép. A király tehát ámtani kezdte magát; nem akarta látni Isten egész kijelentését. Ehhez az önámítás-noz kellett a csupa arany szobor, amelyről hiányzott a baljóslatú vég.

A szobor mérete óriási volt: 60 sing magas és 6 sing széles. A sing körülbelül a méter fele; 30 méter magas szobor kisebb felhőkarcolónak felel meg. Természetesen a talpzatával együtt volt 60 sing magas, a szobor maga a 6 sing szélességnek megfelelően sokkal kisebb. Az óriási szobor s talpzata nem készíthetett persze tömör aranyból, hanem csak arany lapokból álló borítás volt rajta.

Még így is óriási arany mennyiség kellett a szobor elkészítéséhez. A szobrot egy síkságon (mély síkon) helyeztette el a király, mely a királyi palotától délre terült el, s melyből északnyugatra emelkedett a Nabukodonozortól befejezett Bábel városa. Ezen a síkságon ma is látható egy négyszögletű építmény, melyben a királyszobor talpzatát sejtik.

2. vers. Az önámításhoz azonban nem volt elég a szobor dicsősége maga; még emberek is kellettek, kik a szobor hirdette dicsőséget elösmerik, hogy az ezrek és ezrek elismerése a királyban azt a meggyőződést keltse, hogy igaz az, amit annyian elösmernek.

Ennek a hatásnak az előidézése a király elhatározta, hogy a szobor felavatásakor nagyszerű ünnepélyt rendez, és erre birodalmának összes főtisztviselőit meghívja. Bajos volna a közölt címek alapján ezeknek a felsorolt tisztviselőknek hatáskörét vagy méltóságát megállapítanunk; a címek fordítása eléggé megmutatja, hogy milyen fajtájú tisztviselőkre kell gondolnunk.

Nem kell felejtenuk, hogy ezeknek a hivatalnokoknak a politikai megbízáson kívül részben katonai, részben papi feladatuk is volt; mint láttuk, hogy Dánielt is a király Babilon kormányára és a papok élére rendelte egyszerre. Babilonban a papság nem alkotott olyan zárt rendet, mint Egyiptomban, és nem is volt a politikai tisztviselőktől úgy elválasztva.

3. vers. Természetesen hosszú heteknek kellett eltelniök, amíg az előkelő tisztviselők a távoli tartományokból is megérkeztek Babilonba; magának a meg-

hívásnak is időre volt szüksége, amíg hozzájuk eljutott. Csak lassan gyülekeztek hát a meghívottak. Mikor azonban a felszentelésre kitűzött idő elérkezett, a felsorolt különböző hivatalnokok ott voltak már a Dura mezején, hol a szobor is teljes pompájában állott már.

A sokaság kíváncsian várta az ünnepséget, melynek lefolyására vonatkozólag királyi rendelet még nem jelent meg. Maga a király eltitkolta szándékát, hogy az meglepetésként érje az összegyűlteket, s a nyomán ébredő hirtelen elhatározás a tisztviselők lelkületét a király előtt leleplezze.

Ahogy korábban bölcseinek tudománya felől meg akart győződni az okos király, úgy most alattvalói indulatai felől akart tájékozódni. Nabukodonozor uralkodása idejében már kezdetét vette az a belső kényszer, mely az alattvalóktól megkívánta, hogy az uralkodó minden szeszélyéhez jó képet vágjanak; mely hívta volt minden őszinte megnyilatkozást elfojtani.

Az összegyűlő sokaság előtt szólni kezdő herold a rémuralom hangját szólaltatta meg.

4. vers. „Megparancsolják nektek, ti népek, nemzetek, nyelvek...” Amit a király megparancsol, annak valósággal csak akkor van értéke, ha önként szakad a szívből fel; az imádatot, a csodálatot az emberre nem lehet ráparancsolni anélkül, hogy a kipurancsolt hódolat tettetéssé, hazugsággá nem változnék. Amikor egy uralkodó nem szíveknek őszinte megnyilvánulására vágyik, hanem kikényszeríti azt, amit hallani szeretne, akkor maga is az önámításnak útjára lép.

A parancs meglepetésszerűsége és mégis parancs-volta ellentétben vannak egymással, s ez az ellentét jellemzi azt a választatot, amelyen e pillanatban a világbirodalom áll: akarja is tudni az igazat, el is tiltja a szív őszinte szavát; ki akarja irtani az ellenkező véleményűeket, s felejt, hogy a parancsszó még azokban is hazugsággá teszi az érzelm nyilvánítását, akik a világbirodalom ura mellett állanak.

Ha lehetséges volna olyan világbirodalom, amelyben minden lélek szabadon nyilatkozhatik meg, akkor a világbirodalom tényleg oltalma volna minden ember boldogságának és békességének. De a viláгурalkodók szívében ott leselkedik a bizalmatlanság, mely lázadóktól s vetélytárostól állandóan retteg, s mivel hatalmát tartani akarja, saját félelmében másokat akar félelemben tartani; azért hatalmát féltő világbirodalom és szabadságukat szerető alattvalók egymás mellett nem élhetnek.

Viláгурalom és alattvalók békessége csak a bizalom légkörében férnek össze; aki a bizalmat hozza, az a világ jogos ura; Nabukodonozor akkor, amikor az aranyszobor imádatát rákényszerítette az emberekre, lemondott a bizalom légköréről.

Ezt tette már akkor, amikor a babiloni bölcseket halálos büntetéssel fenyegette meg. A király félelmének oka saját békétlensége volt; az igaz Istenben való bizalom hiánya, a pogány lelkület, mely azért imád csinált isteneket, hogy saját dicsőségéről lemondania ne kelljen.

A világbirodalom megöloje, örlő férgé az a törekvés, hogy urai maguknak keresik a dicsőséget, és nem adják azt az igazi Úrnak, a láthatatlan igaz Istennek.

5. vers. A heroldtól kihirdetett királyi parancs a tiszteletnek legtúlzóbb fokát követeli a megjelenőktől, a földre esést, a testnek a földön való kinyúlásával, tehát a pornak teljes érintésével. A tiszteletnek ez a kinyilvánítása minden dicsőséget elvesz az imádótól, mikor azt a földdel teszi egyenlővé, és minden dicsőséget annak ad, akinek a tiszteletadás szól. A parancs szerint a tiszteletadás látszólag a szobornak szól. Mivel azonban a szobrot Nabukodonozor állíttatta, és ezt a tényt a herold külön hangsúlyozta is, a tiszteletadás voltaképpen annak szólt, akinek dicsőségét a szobor hirdetni hivatva volt, a királyét.

Öt ábrázolja a szobor! Az azonosságot az álom igazolja, amelyet a király látott; amelyhez az a borzalmas emlékű gyilkos parancs fűződött, amely mindenütt híressé vált, és döbbenéssel töltötte meg az embereket. Az álomkép és a szobor ugyan nem voltak teljesen azonosak; a felállított szobor isteni igazolásában eszerint hiány volt; de a herold szavainak durva fenyegetése kipótolni látszott a valóság és a követelés különbségét. S ez a különbség mutatja éppen az induló világbirodalom lényegét: az öncsaláson alapuló elbizakodottságot.

A versben felsorolt hangszereknek részben görög neve van (citera, psaltérion, symphónia; utóbbi dudaszűrű); ez nem azt mutatja, hogy Dániel könyvét Nagy Sándor hódítása után írták, mikor már a görög műveltség messze keleten is elterjedt, hanem azt, hogy a görög szellemi fölény már igen korán érezte hatását többek közt a zenében; hangszereket vettek át, melyek görög találmányok voltak, s így görög néven váltak ismeretessé.

A szambuké három szögletű, rövid húrokkal ellátott, igen éles hangú szerszám volt, melynek használata nem mutat finom zenére. Ez mutatja, hogy a babiloni zene rikító, közönséges volt, tömeghatások elérésére szánt.

6. vers. Amikor az imádatot teljesítő lelkek tudatának háttérében ott áll a vésszes fenyegetés, hogy egy meggyújtott s hatalmas lánggal égő kemencébe vettetnek, akkor ennek a lehetőségnek borzalma kiöl a lélekből minden önkéntességet és minden őszinteséget. A hódolat, melyet a nagy sokaság bemutat, csak hazug lehet, s az önkényuralom, mely e kikényszerített hódolattal beéri, csak önámító.

Az alattvalóknak és uralkodónak ezzel a hazugságával indul meg hát a világbirodalom fejlődése. Verseny kezdődik az uralkodó kényszer és az alattvalóknak attól kiváltott szabadságvágya között. Az alattvalók természetes védekezés ösztönéből mindig jobban nyírbálni próbálják az uralkodó hatalmát, és sikereik a viláгурalom értékét mindig csekélyebbé fogják tenni; az uralkodók ennek megfelelően mindig keményebbé fogják tenni az uralmat, s ennek következtében a viláгурalom mindig kíméletlenebb lesz.

Agyag és vas állanak majd a vég elközeledtével egymással szemben és egymás mellett; az ellentét azonban már a kezdetnél megvan; most még meglapulva bújik el abban a kényszerű engedelmeskedésben, amelyben a viláгурalkodó kierőszakolja magának a tiszteletet és az elismerést.

7. vers. Akármekkora volt is a hazugság a viláгурiodalom e fölszentelésén, mert a szoborban a világbirodalmat szentelték föl, az eredmény tökéletes volt: akik ott voltak, mind hasukon fekvé csókolták a port, és megadták a szobornak és a szobor állítójának a dicsőséget. Ha külsőleg megadták, a belsőről senki sem

kérdősködött. Pedig ezt ösmerni tanulságos lett volna a királynak! Aki e szolgálai imádatban résztvevett, az mind keserű lélekkel távozott el onnan, ha a szabadságnak még valami kevés szerelme volt benne; csak a szolgálalekkek tartották természetesen, ami történt.

S vajon azok hódolata ért-e valamit a királynak? Az ünnepély külső fénye, a sok hangszer szava olyanok voltak ez ünnepélyen, mint a rothadó hullára helyezett virágok és koszorúk. Halotti szag áradt széjjel az ünneplő tömegen, s a halott az ünnepelet világbirodalom volt, mely csak éppen most született!

8. vers. Ugyanazok a kaldeusok, akiket Dániel megmentett a haláltól, hamar elfelejtették a jótéteményt; vagy olyan emberek voltak, akiknek minden jótétemény a gőgjét sérti, s hála helyett engesztelhetetlen gyűlöletet hív ki. Irigyleték a júdabeliek megérdemelt magas kitüntetését, a befolyást, melyet Nabukodonozornál élveztek, s gyűlölték bennük az idegen betolakodókat. Hogy Dániel életüket megmentette, sértett hiúságuk nem engedte számba venni. Az aranszobor felszentelése alkalmával nem mulasztották el, hogy jötevőjüket legérzékenyebb pontján sértsék meg: barátait vádolták meg. Dániel és három társa nem voltak annak okai, hogy a babiloni bölcsek, kik, mint láttuk, nagyrészt kaldeus eredetűek voltak, s kiket ezért általánosságban kaldeusoknak neveztek, kudarcot váltottak, s arról sem tehettek, hogy az ő Istenük hatalmasabb s nagyobb volt, mint a babiloniak képzelt, álistenei; hogy e hamis istenek ereje sokszor csak az embereknek, a papoknak lelki erejében és képességeiben állott, tehát annyit tudtak tenni, amennyire a papok voltak képesek.

Rosszhiszeműségüket mutatja, hogy a verseny teljes eredménytelenségének tudata nem arra bírta ezeket a kaldeusokat, hogy Júda Istenének feljebbvalóságát elismerjék, hanem arra az elhatározásra, hogy ennek az Istennek szolgálait félretegyék, ha lehet kiirtsák. Nagyon valószínű, hogy a féltékeny kaldeusok biztatására határozta el Nabukodonozor magát az arany szobor felállítására; ők voltak az ünnepély kigondolói és rendezői is.

Az is természetes, hogy a különben nagy hatalomra emelt Dánielt ennek az ünnepélynek rendezéséből a király kihagyta. A király is, a kaldeusok is jól tudták, hogy ez a szobor és annak felavató ünnepélye Dánielből és társaiból a legmélyebb és leghatározottabb visszatetszést váltják ki.

A király tovább nem törődött az üggyel; neki nem volt szándékában a júdabeli ifjak megsértése vagy éppen elvesztése, de a kaldeusok tovább szőtték terveiket, és föl akarták használni az alkalmat vetélytársaik félretételére.

A jól kiesztelt csapdához tartozott, hogy meglesték a Babilonban tartózkodó három ifjút, hogy mit fognak tenni, amikor a felavató ünnepségen a birodalom nagyjai hódolatukat mutatják be. Dániellel szemben, ki a királyi palotában lakott, eljárnok nehezebb lett volna.

Sejtésük jónak bizonyult, s a kilesett eredménnyel szaladtak a királyhoz. és amíg a király lelkesültsége és elhatározottsága még erős volt, bevádolták előtte a júdabelieket.

9. vers. Nabukodonozor nem veszi észre, hogy mikor ezek a kaldeusok látszólag megadják neki a királynak kijáró tiszteletet, voltaképpen föléje kerültek, s ők

kormányozták a király elhatározását. Forma szerint a királyé a tisztelet, de az ünnep haszonélvezői a cselszövők.

Látszólag ők buzognak legjobban a király tisztességéért. Udvari körökben akkor mindenütt az volt szokás, hogy a királynak hosszan tartó életet kívántak. Így olvassuk az egyiptomi feliratokban, hol a fáraó az élet jelképét királyi jelvényei között viselte. Az élet és halál kérdése a régi népeket erősen foglalkoztatta, s míg egyfelől egyeseknek, papoknak, uralkodóknak azt a hatalmat tulajdonították, hogy életüket a halál után is fenn tudják tartani; másfelől kutatták, keresték is az élet megtartásának az útjait és módjait.

Az élet leginkább az uralkodót illette meg; ezért az élet kívánása az uralkodó megszólításához tartozott. Említettem, hogy a babiloniak az időt nagy korszakokra osztották, s a mostani világekorszak után új, elkövetkező korszakokat vártak.

A királynak adott jó kívánság azt foglalja magában, hogy a király élete a halállal ne szűnjék meg, hanem korszakokon át tartson tovább. Ha tehát a megszkott s királynak kijáró köszöntést így fordítjuk: „király, örökké élj!” akkor az „örökké” kifejezés nem a végtelenséget jelenti, hanem a folytonosságot, melyet a halál megszakítani nem tud.

10. vers. A kaldeusok nem tudták megmondani a királynak az álmát, s a király legfontosabb, legégetőbb kérdésére felelni nem tudtak, de az emberek megtevesztéséhez, diplomatikus, csalárd utakhoz igen jó értettek. Természetes, hogy nem mondják meg őszintén: az az akaratunk, hogy a júdabeli férfiak pusztuljanak helyükről; e helyett arról beszélnek, hogy milyen parancsolatot adott ki a király; hogy nem ők a sértettek, hanem maga a király; hogy a sokfajta hangszer összeállítása, működésbe hozása nem a király gondolata volt, hanem az övék, hogy csak ők tudták a nagy feltűnést keltő ünnepélyt így elrendezni, az most feledve legyen; most mindent a király csinált; s aki a király cselekedetét nem méltányolja s parancsára le nem borul az aranszobor előtt, az a felségsértés súlyos bűnét követi el.

A kaldeusoknak sikerül is azt a látszatot kelteni, hogy nem magukért szólalnak fel, csak a király tekintélyének érdekében! Közben hallgatnak arról, hogy éppen fellépésük által a király valódi tekintélye, igazi akaratának teljesülése milyen csorbát szenved. A királynak a következő fejezetben elbeszélte álma azt mutatja, hogy igazi akarata az volt, hogy hatalmas, békés birodalomban népeinek jötevőjeként üljön a legmagasabb polcon (4:17-19). A király Dániel útján megvalósíthatta volna álmát; de a kaldeusok révén elvesztette. Ugyanezek a kaldeusok taszították le trónjáról, miután azon az úton indult el, amelyen kaldeus tanácsosai ösztökélték (4:27, 30, 33). A királyt megcsalja hiúsága, megvakítja a hízelkedő szó, a kaldeusoktól mutatott úton letér az istenfélelem ösvényéről, s a felfuvalkodás útján indul el. Szörnyű bukás volt a kaldeusok tanácsának közvetlen gyümölcse.

11. vers. Vajon látta-é a király, hogy amikor a szobor imáadásának a súlyos parancsát kiadja és halállal sújtja azokat, akik a király dicsőségét el nem ösmerik, akkor saját tekintélyét az élő Isten tekintélyével szegezi szembe? Nem látta, s azt sem gondolta meg, hogy ez a harc csak a teremtmény elbukásával végződhetik.

Azt sem látta-e, hogy amikor Isten tekintélyét megalázni készül, ugyanakkor maga fölé emeli tanácsosait? Nem látta a veszélyt, mert saját dicsőségének látása elvakította. El kellett esnie, mert hiú volt! Az a tüzes kemence, mely begyűjtve várta áldozatait, a király tekintélyének ártott, s nem az áldozatoknak: a felszentelésre összegyűjtött fejedelmek szemében a készülő kudarc a királyt alázza meg s kényszerítette súlyos tévedésének beösmérésére (2:28-30).

A vétek teljes megösmérése rendszerint a tettet követi. A meggondolatlan parancs súlyos következményei most még rejtve vannak a király előtt, s a kaldeusok érvelése sikert ér el nála.

12. vers. Könnyű belátni, hogy mi fáj a kaldeusoknak: az, hogy Sidrákot, Misákot és Abednégót a király „a babiloni tartomány ügyeinek élére helyezte”, pedig e polcokra ők magukat jelölték.

Mint említettem, a papok és tudósok politikai állásokat is töltöttek be: ők voltak a legfőbb kormányzók. A júdabeliek az ő helyeiket foglalták el. Őket aláztani annyit jelent, mint helyüket elfoglalni.

A vád ellenük az, hogy a királyra ügyet sem vetnek, hogy a király isteneit nem tisztelik és a királytól felállított aranyaszobor előtt földre nem borulnak. Az utóbbi két vád igaz volt, az első hazug volt; de a két igaz vádnak ügyes előtérbe tolásával elterelték a király figyelmét arról, hogy az első vád igaz volta felől a király meggyőződést szerezzen. Igaz volt, hogy a király pogány bálványait a három júdabeli ifjú nem tisztelte; de igazán nem tisztelték ezeket a király s a kaldeusok sem; mert különben a király nem a maga dicsőségének állította volna a szobrot, hanem istenei dicsőségének.

A pogányok hazug istenei nem kívánták azt a feltétlen tiszteletet és hódolást, mint amelyet Jehova kívánt saját népétől. Ezen a szoborünnepségen a legfelső helyen a király állott, nem a babiloni istenek; de a királynál is magasabban a kaldeus papok tekintélye, kik ezzel az ünnepséggel helyreállíthatónak hitték azt a tekintélycsorbulást, amelyet a király minapi álmának megfejtése körül szenvedtek.

A babiloni istenekre nem sok gondjuk volt azoknak, akik ezt az ünnepséget kitálalták és elrendelték. Az is igaz, hogy a három ifjú nem borult le a király dicsőségét kiabrázó hatalmas szobor előtt; azonban a király igazi tekintélyét az igaz Istentől adott álmot adta, s nem az a bitorolt tiszteletadás, amelyet az alattvalóknak Isten, s nem a földi király előtt kellett volna bemutatniok. A három ifjú helyesen cselekedett, mikor Istennek hódoltak, ki királyokat tesz és királyokat dönt, és nem ingatag dicsőségű embernek.

Ők a királyt tiszteletben tartották, neki engedelmességek; az a vád tehát, hogy ügyet sem vetnek a királyra, hazugság volt; csak a királynak nem járó tiszteletet tagadták meg, azt, amelyik egyedül Istennek jár.

A kaldeusok ügyesen eltakarták a valóságot a király előtt. Tanácsosai csábítására a király vétkezett; mégis a jogtalan s Isten ellen lázadó parancs megszegésének tagadhatatlan ténye tényleg úgy állt a király előtt, mint a júdabeli ifjak bűnének kétségtelen bizonyítéka. Fokozta a látszatot a király sértett hiúsága s rossz lelkiismerete.

Mert a király sejtette hogy hamis úton jár. A rossz lelkiismeret elfojtása akkor a legeredményesebb, ha vakon és indulattal megyünk előre a megkezdett hamis úton.

Rossz lelkiismeretű emberek sokkal türelmetlenebbek és erőszakosabbak, mint a tudatlanok; ezért a királynak vad dühbe kellett kitörnie, mikor a júdabeli ifjak hűsége a saját eltévedését éles világításba helyezte. Látni fogjuk, hogy csakugyan így történt.

13. vers. A király is előre tudhatta, mint a kaldeusok is tudták, hogy a júdabeli négy ifjú az Isten-hűségükkel ellenkező parancsnak nem fognak engedelmeskedni. Azt is érezhette a király, hogy ebben a négy ifjúnak igaza lesz; hiszen ennek a négy ifjúnak Istene adta tudomására az álmot, és ezzel Magát az egyedül igaz Istennek bizonyította. Nabukodonozor valamennyire tudhatta már, hogy a zsidók Istene nem tűr maga mellett más isteneket sem égben, sem földön; úgyhogy rendelkezéssel az ifjaktól éppen annak az Istennek megtagadását kívánta, aki neki álmát és ezzel birodalmának egész jövőjét kijelentette.

A királynak nem lehetett jó a lelkiismerete, s mikor a lelkiismeret rossz, az ember ingerült minden oly gondolatra, mely a kudarc lehetőségét állítja elé. Láttuk, hogy rossz lelkiismeretéhez hiúsága, dicsőségsszomja is társult, melyet ki akart elégíteni, s melyet éppen annak az igaz Istennek részéről fenyegetett a megszégyenítés veszedelme.

Másoknak az ellenszegülése talán nem okozott volna akkora haragot a királyban, mint éppen azoké, akikről tudta, hogy igazuk van. Azért a méregtől reszketve (a rögz szó eredeti jelentése: nyugtalanság, mozgás, reszketés) parancsot adott, hogy a férfiakat azonnal hozzák eléje.

A külső testi reszketés egy belső lelki folyamatnak kísérője, amelyben a lélek szintén imbolyog, mozgásban van, cselekedni szeretne, de még valami visszatartja. A test, a lélek hű rabszolgája, átveszi a lélek mozgalmát. A király parancsát szolgálai teljesítették.

14. vers. Sajátságos, hogy a király a szobor előtti leborulás megtagadásával egynek veszi, hogy az ifjak a király isteneinek nem adtak tiszteletet. Világos, hogy a szobor a király dicsőségét hirdette („Te vagy az aranyfej!”), mégis látszólag a király istenének, Bélnek emeltette a szobrot, és annak megsértése a pogány istenség megsértéseképp számított. Maga a szobor is bálványnak, tehát istennek számított. A pogányság nem tisztázza becsületesen, hogy hol ér véget az embernek megkövetelt és istennek járó tisztelet. Dánielre nem terjed ki sem a vád, sem az ítélet, mert Dániel ekkor már nem lakott társaival együtt, hanem a királyi palota kapuépületében, hol megfigyelése bajosabb, feltűnőbb volt; azért arról lemondtak a vádlók.

Mikor a három megvádolt ifjú a király előtt állott, a király azonnal uralkodott magán; önkéntelenül is tiszteletet érzett irántuk, és szerette volna elérni, hogy azok a férfiak engedelmeskedjenek neki, hogy ne kerüljön sor az ítélet végrehajtására.

Méltányos akart lenni hozzájuk; így hát megegyezésre készen szinte biztatta őket, hogy a parancsot teljesítsék. E gyors hangulatváltozások, melyeket a ki-

rállynál megfigyelhetünk, azt bizonyítják, hogy a király ellentétes erők hatása alatt ellentétes hangulatok játékszere volt. A király mindenekelőtt alkalmat ad az ifjaknak arra, hogy maguk tegyenek vallást szándékukról, állásfoglalásukról; igaz-e, hogy nem akarják imádni istenét, Béli, s hogy nem akarnak földre borulni a király dicsőségét ábrázoló szobor előtt.

A király nem azt kérdi az ifjaktól, hogy elkövették-e az engedetlenséget: úgy látszik, ha az ifjak meggondolják magukat, előbbi engedetlenségüktől eltekintett volna a király. Ez a körülmény határozott engesztelődékenységre mutat a király részén.

15. vers. A király felteszi a kérdést, hogy az ifjak a jelen pillanat hatásának engedve (köan) nem mutatkoznak-e készeknek arra, hogy a vonzó és nagy pompájú ünnepélyen részt vegyenek, s a hangszerek biztató szavának engedelmeskedjenek. A király határozottan jelzi, hogy ebben az esetben a megelőző engedetlenségért nem bünteti őket, s a király bocsánata felől biztosak lehetnek. Ez az engedékenység azonban annál súlyosabbá teszi újabb engedetlenségüket: ha nem engedelmeskednek, könyörület nélkül végrehajtják rajtuk a büntetést, és bevetik őket a tüzes kemencébe. A király ezen a ponton megkeményíti magát; mert ha ez a kívánsága sem teljesül, ő maga mond le az álomról, melyet az Istentől rábocsátott álommal kapcsolatban ő maga álmodott magának. Hiszen ha az ifjak engednek, akkor valószínűnek látszik, hogy az a láthatatlan Isten is engedni fog, és az álom korrigációja lehetséges úgy, ahogy a király változtatott rajta; hogy t.i. végig arany lesz a világbirodalom sorsa; de ha az ifjak nem engedelmeskednek, akkor ellenállásukban ott lesz a láthatatlan Isten ellenállása.

Mint ahogy a sötétben levő gyermek kiabál, hogy bátorítsa magát, hogy nincs egyedül, mert valakihez beszél, úgy a lelki sötétségben levő király azzal erősítette magát, hogy nagyot mondott, amit maga sem hitt el egészen: ha nem engedelmeskedtek, „melyik az az Isten, aki kiszabadít titeket az én kezemből?!” A királyt a vágy, hogy dicsősége korlátlan legyen, s a sejtés, hogy ebben a törekvésben el kell buknia, az örültség felé kergeti. A különben istenfélelemre hajlamos uralkodó kihívja Istent.

Ebben a versenyben a királynak el kell buknia, mégis e pillanatban azt hiszi még a király, hogy vakmerőséggel kikényszerítheti vágyának teljesülését. Mivel az Istennel nem birkózhatnak, annak földi szolgáit támadja meg és kényszeríti arra, amire Istent szeretné kényszeríteni: igényeinek elismerésére.

A király vakmerő kihívására Isten felelni fog: felelete, ha a király meg nem tér, súlyos lesz; egyelőre ő is éppen olyan békülékenyen, meggyőzéssel próbál a királyra hatni, mint a király beszélt a júdabeli ifjak lelkére. Egyelőre Isten nem tesz többet, minthogy hatalmát megmutatja azzal, hogy az Érette elítélt ifjakat megmenti.

16. vers. A három ifjú egyelőre nem tudja, hogy Istennek mi a szándéka velük; de elhatározásuk független attól hogy Isten nyújt-e szabadulást a király kezéből, vagy nem. Ha Isten megszabadítja őket a veszedelemtől, a királlyal alkudni valójuk nincs; ha Isten engedi, hogy a király fenyegetése valóra váljék, ha vértanúságukat kívánja, akkor is Isten kezében vannak, s Istenért készek mindent

elszenvedni: alkudniok tehát akkor sem kell a királlyal. Szilárdan eltökélték, hogy a hűség útján végigmennek, arról le nem térnek. Nekik csak Istennel van dolguk, nem a királlyal: Isten azt teszi majd, ami Neki tetszik, s az úgy lesz jó! Ők egy magasabb Úrnak szolgálói, mint amilyeneknek az elbizakodott babiloni király szolgál, s nekik csak ezzel a még hatalmasabbal van dolguk!

Azért bár szerényen, mégis leírhatatlan méltósággal, mely mellett eltölpül a király tétova, változó viselkedése, kijelentik: „Nem nekünk kell erre neked megfelelnünk!” Majd Isten fogja a királynak a feleletet megadni! Vagy azzal fogja Isten a feleletet megadni, hogy megszabadítja az ifjakat; vagy azzal, hogy elfogadja vértanúságukat, de ez a vértanúság a királynak igen drága árba fog kerülni, mert Isten ítéletét ki nem kerülheti! Tehát semmiképp sem az ifjaknak kell felelniök, majd Isten fog felelni helyettük és értük!

17. vers. Az ifjak nem most néznek először szembe a veszedelemmel, hanem szembenéztek azzal már akkor, amikor elhatározták, hogy ellent fognak szegülni. Bizonyos, hogy Dániellel is megbeszélték a dolgot, s ez most buzgón imádkozik értük. Amikor együtt megbeszélték az ellenállást, tisztázták, hogy mit várhatnak Istentől. Tisztában voltak azzal, hogy Istennek van hatalma őket a király kezéből megszabadítani, nemcsak akkor, amikor az ítéletet végre nem hajtották, hanem akkor is, ha az ítélet már végrehajtott, tehát a tüzes kemencéből is kimentheti őket.

Elkészültek arra is, hogy bevetik őket a kemencébe. Ezt az elszántságukat megmondták a királynak: Nincs hatalmad rajtunk; Isten rögtön megszabadíthat a te kezedből és ha ezt nem teszi, ha bevetteted a kemencébe, a kemencéből is van hatalma kiszabadítani. A király tehát azt hallja, amire maga is gondolhatott volna: annak az Istennek, aki az álmodta megmondta prófétájának, bizonyára arra is van hatalma, hogy a király tervét megghiúsítsa.

18. vers. Ám azzal is számot vetettek a júdabeli ifjak, hogy Isten esetleg nem fogja őket megmenteni a haláltól: erre az esetre is elszánták magukat, s megfogadták, hogy Isten mellett végig kitartanak. Akármilyen büntetéssel is fenyegeti őket a király, ők nem fogják imádni a hamis isteneket, és nem borulnak le a király szobra előtt. Amit korábban együtt elhatároztak, most megmondják a királynak. Nyíltan, bár egyszerűen, s nem kihívó módon, mégis oly határozottan beszélnek, hogy a király teljes visszautasítást olvas ki szavaikból, s meg sem próbálja, hogy tovább nógassa vagy fenyegetse őket. Az ifjak beszédéből világosan látja a király, hogy el vannak szánva a lekínosabb halált halni inkább, mintsem hogy Istenuk ellen vétsenek. De Istenukhoz való hűségük egyúttal a király parancsának megvetését is jelenti.

19. vers. Ha a király az ifjak vértanúságra való készségét látván, magába szállt volna, s meghódolt volna az előtt az Isten előtt, kinek ily imádói voltak, akkor királyi tekintélye növekedett volna, hiszen ez az Isten elismerte, hogy Nabukodonozor az aranyfő. De a király most már elvakultan rohan a lejtőn lefelé; visszafordulásról nem lehetett többé szó! A király dühét csak fokozta, hogy az idegen ifjak még jóakarátát is megvetették, méltányosságával is dacoltak. Királyi tekintélyének ez a megvetése dühét a végsőkig fokozta. Arra nem gondolt

már, hogy az ifjak nem az ő tekintélyét akarják aláásni, hanem Istenük tekintélyét akarják magasra tartani. A király elbizakodottságában és önzésében csak magát nézte, csak az ellene elkövetett sérelmet.

Haragja oly mértéktelen volt, hogy arcának színe is elváltozott, és a már ügyis kegyetlen rendeletet még kegyetlenebbel fokozta: megparancsolta, hogy a kemencét hétszerte oly erősen fűtsék be, mint ahogy az előírásos volt. A hőség akkora lett a kemence körül, hogy közeledni sem lehetett már veszély nélkül a kemencéhez. Mi sem mutatja jobban, hogy Nabukodonozor csakugyan az aranyfő, mint az, hogy minden parancsát vakon teljesítették, még azt is, amely a teljesítőre vést hozott.

20. vers. A király számolt azzal, hogy az áldozatoknak még a tűzbevetése is rendkívüli feladatattá vált annak következtében, hogy a kemencét hétszeres erővel fűtötték be; azért hadseregéből kiválasztotta a legerősebb katonákat, hogy az elítélteket kötözzék meg, vigyék a kemence felső járatához, és onnan felülről vessék be a tűzbe. A király elővigyázatossága azonban nem volt elegendő. A feladattal ezek a legerősebbek sem tudtak megbírkózni, s a király büntetéshez tartozott, seregének legkiválóbbjait el kellett vesztenie. Drágán fizetett meg elvakultságáért.

21. vers. Az, hogy a három férfit nem vetkőztették le, hanem úgy, ahogy voltak, összes ruháikkal együtt vetették őket a tüzes kemencébe, egyrészt a rettentő sietséget mutatja, hogy a király felindulását a gyors végrehajtással csillapítsák; másrészt Isten intézkedésének tulajdonítandó, ki azt akarta, hogy a három férfi teljes méltósággal sétáljon ki a borzalmas tűzzel égő kemencéből.

A felsorolás egyúttal elárulja, hogy a babiloni ruhadivat milyen ruhadarabokból állott: nekik is voltak alsó ruháik, azokon egy felső ruha volt, s hidegben vagy előkelő megjelenéskor még egy köpenyféle is rájuk került. Az egyéb ruhák szandálból, fejfödémből állhattak. A júdabeli ifjak tehát teljes díszükben vettek a kemencébe, de ennek a teljes dísznek a méltóságában jöttek is onnan elő.

22. vers. A király rendkívüli dühe, melyet csak hiúsága és rossz lelkiismerete táplált, súlyos meggondolatlanságra ragadta a bosszúállókat: s nem a három júdabeli ifjú, hanem a király engedelmes szolgálói szenvedték ennek kárát. A három ifjút ugyanis az isteni hatalom, mely őrzésükre volt kiküldve – s ez a hatalom személyes volt, egy angyal hatalma volt, ki később a kemencében is velük időzött és láthatóvá is vált – a három ifjút már a közeledéskor is őrizte.

Ez az őrizés azonban nem terjedt ki a hóhérokra, akik őket a kemence szájához vitték. Ott pedig a hőség oly elviselhetetlen volt, hogy azok a katonák, kik a megkötözött férfiakat vitték, elájultak, azután a rettentő hőségben meghaltak. A csodát növelte, hogy a három ifjúról csak a kötelek égtek le; minden ruhadarabjuk sértetlen maradt. Ami történt, semmiféle természetes módon meg nem magyarázható: csoda volt! Ám éppen az által az ellentét által, mely a katonák s az ifjak sorsában jelentkezett, vált láthatóvá a király és az igaz Isten hatalmának különbözősége.

23. vers. A katonák a királyi parancs teljesítésében rendkívüli hősiességet tanúsítottak: a halálra ítélteteket, nem törődve a gyilkos hőséggel, egészen a kemen-

ce torkáig vitték, és ott a kemencébe beledobták: a parancsot tehát végrehajtották, bár az életükbe került.

A keleti emberre jellemző ez az életével nem törődés. Nem vizsgálták, hogy jó vagy rossz cél érdekében adják oda erejüket és életüket. A mai nyugati ember útközben kijelentette volna, hogy a parancs teljesíthetetlen. Méltatlan ügy vak szolgálatában inkább gyengeség, mint erény a hősiesség! Lelki gyengeség az oktalansággal és igazságtalansággal szembe nem szállani! De nemcsak a katonák teljesítették kötelességüket, hanem az angyal is. A tüzes kemence úgy volt elkészítve, hogy a nézők annak belsejébe láthattak. A király és a környezetében levő legfőbb urak az ifjaknak a kemencébe való belezuhanását láthatták.

Nem tudjuk, mikor ébredt fel először valami bűnbánat a királyban; hogy megkönnyebbülést vagy vádat érzett-e akkor, amikor a férfiakat alázuhanni látta. Ha már ekkor volt benne valami nyoma a bánatnak: mekkora lehetett megdöbbenése, amikor azt látta, hogy az ifjak éppen érkeznek le a kemence aljára; az angyal ugyanis nemcsak a tűztől óvta meg az ifjakat, hanem a lezuhanással járó sérülésektől is.

24. vers. A király semmiképpen sem volt arra elkészülve, amit most látott. Ahelyett, hogy a rettentő tűz azonnal felemésztette volna a behulló ifjakat, azok éppen aláérkezvén, nyugodtan, sértetlenül járkáltak a tűzben. A nagyobb megdöbbenést azonban nem az kelti benne, hogy az ifjaknak semmi bajuk nem történt, hanem az, hogy a három ifjú mellett egy titokzatos negyedik alak jelent meg a kemencében. Abból, amit olvasunk, az tűnik ki, hogy a kemence nyílása előtt székek voltak elhelyezve, melyeken a király és főemberei ültek, hogy a ritka látványnak tanúi lehessenek; természetesen kissé távolabb, hogy a hőséget el tudják viselni.

Hatalmas urak külön gyönyörűsége, hogy áldozataik végső kínjában gyönyörködjenek. De a gyönyörűségből most kín lett! A király a rémülettől elhidegülve ugrik fel székeről és izgatottan, a valóság ellen a valóságtól kérve a támaszt, kérdezi a vele együtt ülő tanácsosoktól, hogy „Ugye három embert vetettünk megkötözve a tűzbe?!”

A hangsúly itt két szón van: „három” és „megkötözve”. Ez a két látás okozza a király rémületét, hogy az ifjak szabadon járkálnak a tűzben, és hogy négyen vannak. Ez a két megfigyelés mutatja az emberfölötti hatalom közbeavatkozását, mely a királynak eddig tudatán kívül is aggodalmat okozott, s mely most a királyt a képzelt korlátlan hatalom magasságából egyszerre a tehetetlen félelem várakozásába vetette alá.

Mi jön még, ha a jelenben ily érthetetlen és emberileg képtelen dolgok történnek?! A lehetetlen tények láttára a királynak még az is bizonytalanként tűnik fel, amit pedig egészen bizonyosan tud, s azért kérdi a tanácsosoktól, hogy jól emlékszik-e, hogy a férfiak hárman voltak, és meg voltak kötözve.

A tanácsosok nem vétkesek a történetben, legfeljebb annyiban, hogy részvételelükkel a király tévelygését megerősítették és osztották; mindamellett szintén megdöbbenve nézték a történetet, és siettek a királyt arról biztosítani, hogy amire emlékszik, az a valóságnak megfelel.

„Bizonyosan!” – felelik a királynak, de ezzel a bizonyossággal nem lesz a szív biztosabbá, hanem annál bizonytalanabbnak tűnik fel a jelen.

25. vers. A bizonyossá tett múlttal most még egyszer összehasonlítja a király a rettegést okozó jelent:

- 1) négy embert lát három helyett;
- 2) feloldva látja őket, nem megkötözve, ahogy a tűzbe vetették őket;
- 3) járnak a tűzben, tehát a tűz semmi ártalommal nincs rájuk;
- 4) nem látszik rajtuk semmi sérelem a zuhanás és a katonákat megölő rettentő tűz ellenére sem;

5) a negyedik tűzben járkáló alak nem olyan, mint a három ifjú, hanem arca földöntúli, mintha nem emberek fia volna, hanem istenek fia.

Ebből az öt tényből megállapítható, hogy rejtélyes és a láthatatlan Istentől, vagy ahogy a király gondolja, istenektől jövő segítség történt, melyet egy, az istenek fiához hasonló lény hajtott végre, s mely abban állott, hogy feloldozta a halálraítélteket, a tűz erejét velük szemben kioltotta, és az esés sérelmétől megóvta őket. A láthatatlan Isten tehát felelt a király elbizakodott kijelentésére: „Melyik az az Isten, aki majd kiszabadít titeket az én kezemből?!” (15.v.) Dánielnek és három társának Istene jelentkezett; elküldte követét, és a király dühe tehetetlennek bizonyult. És ennek a kudarcnak mindazok a kormányzók, főemberek és előkelők tanúi voltak, kiket Nabukodonozor éppen hatalmának és dicsőségének szemlélésére hívott össze!

Ő maga hívta őket össze a saját gyalázatára! Ám a király annyira meg van rendülve a túlvilág jelentkezésétől, hogy eszébe sem jut szégyene: őt a túlvilág érdeklí, mely most hozzá újra közelebb, mint tette már, amikor az álmodta, s amikor megjelentette Dánielen át az elfelejtett álmod. „Istenek fia” alatt a király olyan lényt ért, aki nem az emberek, hanem a láthatatlan istenek családjába tartozik, tehát emberfölötti, túlvilági lényt, kinek hatalmával az emberek nem versenghetnek.

Nabukodonozor okos ember volt; ennek következtében most nem elveszített tekintélye helyrehozásán törte a fejét, nem is gyászolja azt, hanem, mintha korábbi hangulatát elmetszették volna, egyszerre barátságossá válik az előbb még gyilkos dühvel gyűlölt ifjak iránt, és fensőbbiségéből leszállván, alázatosan és nyájasan beszél velük.

26. vers. Ez az alázatosság és nyájaság mindenekelőtt abban nyilatkozik meg, hogy méltóságáról megfeledezvén, ő közelít hozzájuk, s nem törődve a nagy hőséggel, közel megy a tüzes kemencéhez.

A kemence izzón égett; a király tehát egészen nem közelíthette meg a kemence nyílását, melynek alja a földdel lehetett egy szinten. A katonáknak földfeletti folyosón kellett az áldozatokat a kemence felső nyílásához vinniük. Bent a kemencében, amelyet a király megközelíteni nem tud, a négy férfi oly jól érezte magát, mintha híves sétányon járkálnának.

A királynak mélyen kell éreznie azok fölényét és a saját tehetetlenségét. Erre a megalázásra szüksége volt a királynak. S ő elfogadta ezt az új megalázó viszonyt. A király tulajdonképpen a júdabeli ifjak Istenének hajol meg. A három

júdabeli ifjú mögött ott van a hatalmas Isten, az egyetlen igaz Isten; ezt tudja a király, azért szólítja így meg az ifjakat: „Sidrák, Misák, Abednégó, ti a legmagasabb Istennek szolgái!”

A júdabeli férfiak Istenét tehát még mindig csak a legmagasabb, de nem az egyetlen Istennek tartja; pogány sokistenhívésén az átélt tapasztalatok változtatni nem tudtak. A király újra elismeri a júdabeli Isten legfőbb hatalmát, s kényszerből megalázkodik előtte; de ez nem jelenti, hogy belsejével, törekvéseivel is mellette állana.

A júdai ifjakkal azonban visszaállítja a régi viszonyt, s azok tovább is hatalmon maradnak; saját pogány istenei mellett a király jónak látja még a zsidók Istenének a segítségét is megszerezni. Nem lehet azonban a királyt alantas haszonlással vádolni. Kényszerűségből enged, de meggyőződéssel, és meggyőződéseinek következményeit, amennyire pogány lelke engedi, becsületesen vonja le. Ennek jele mindenekelőtt az ifjakkal való szíves viszonynak helyreállítása; sőt a réginél sokkal meghittebb viszony létesítése.

Ő maga közelít hozzájuk, és szíves szavakkal hívja őket: „Jöjjetek ki, lépjete ide!” E szavak világosan mutatják, hogy a király lelkében följengedés, megkönnyebbülés, sőt öröm foglalták el a korábbi harag helyét, melynek, mint láttuk, nem volt mély gyökere a király lelkében. A király most egy nehéz lelkiismeret-tehertől szabadult meg. Minden gyűlölet és harag nélkül szívből örült annak, hogy Sidrák, Misák és Abednégó sértetlenül léptek ki a tűzből. Ez a teljes változás a király kedélyének nemességét bizonyítja.

27. vers. A király mozdulatait nagy figyelemmel nézték a jelenlévő előkelőségek, s a rendkívüli helyzet és a király eddigi méltóságos viselkedésének megváltozása felbátorította őket, hogy külön királyi hívás nélkül kíváncsian odagyűljenek a kemencéhez, és az abból kilépő ifjakat megvizsgálják.

A vizsgálat eredménye meglepő és megdöbbentő volt: semmiféle égési sebet a testen, semmiféle pörzsölődést a hajon, semmiféle változást a ruhán nem találtak, sőt még a legkisebb füstszagot sem érezték az ifjakon. A király annyira meg volt indulva, hogy pillanatnyilag alkalmatlan volt arra, hogy ilyen józanságot feltételező megfigyeléseket tegyen. S már csak azért is a meghívott előkelőségeknek kellett ezeket a megállapításokat leszögezniük, mert őket hívták egybe, hogy az ellenkező történésnek, a tűz hatalmának, az ifjak halálának, a királyi tekintély ellen vétők megbüntetésének legyenek szemtanúi. Ehelyett a király megalázásának lettek szemtanúivá; a júdabeliek Istenének dicsőségét látták meg azok, akiket a király dicsőségét szemlélni szólítottak össze a birodalom legtávolibb részeiből.

A király most a megszegyenülést sem érzi; annyira kiszorított szívéből minden más érzést a félelem, a megdöbbenés és a csodálat, amelyeket a nem várt fordulat okozott. Az előkelőségek megállapításai csak fokozták lelkében ezt a zavart. Becsületére legyen mondva a királynak, nem a megszegyenülés járt az eszében; csak a való tényekkel foglalkozott és azokhoz igazította megváltozott viselkedését. Sőt azt is elmondhatjuk a királyról, hogy, mint ahogy következő nyilatkozata elárulja, másokra nézve jobban megértette a helyzetet, csak maga nem tudott abba mindenestől beleigazodni.

28. vers. A király lelkében nem látszik nyoma sem a neheztelésnek azokkal az ifjakkal szemben, kiknek győzelme a királynak keserves megszegyenülést jelentett. Ellenkezőleg, a király láthatóan örül annak, hogy tévedése kiderült, s a valóságot megismerte.

Ez az elfogulatlansága mutatja, hogy nagy uralkodó volt, mert a valóságot többre becsülte, mint a neki hízélgő tévedést. Nem gondol ellenségesen a júdabeli ifjak Istenére sem, ki nem állott melléje; ellenkezőleg áldja ezt az Istent, ki angyalát elküldte, és az ő kezéből megmentette azokat, akik Istenre bízták magukat. Ami miatt az előbb fékezhetetlen düh fogta el, az ifjak engedetlensége miatt, most már nem neheztel; sőt dicséri őket érte, hogy parancsát nem teljesítették, s testi életüket is kockára vetették, hogy ne kelljen istene előtt meghajolniok, mint saját Istenük előtt.

Ami előbb lázadásnak, pártütésnek tűnt fel neki, azt most a hűség próbájának látja. Ugyan nem mondja magáról, hogy ő is odaáll ennek a hatalmas Istennek szolgálatába, még kevésbé, hogy kizárólag az ő szolgálatába áll, mint ezt a három júdabeli ifjú teszi; de a három ifjú álláspontját kitűnően érti, s most már méltányolja is. Azok nem borulhatnak le más isten előtt, mint a saját Istenük előtt; ez természetesnek látszik előtte, és áldja azt az Istent, aki ebben a törekvésükben melléjük állott, mert érzi ennek az Istennek igazát, és mert imponál neki a dolog. Csodálatos megkötözöttség, hogy ennyi meglátás ellenére mégsem tud egészen az ifjak oldalára állani.

29. vers. A pogány lelkelethez tartozik, hogy egyszerre több istennek is tud szolgálni, és esetleg az idegen Istent többre becsüli, mint a maga istenét. A mi Géza fejedelmünk elég gazdagnak érezte magát arra, hogy pogány istene mellett még a keresztyének Istenének is áldozzon. Rómában összegyűjtötték a meghódított népek isteneit, és a Pantheont, a minden istenek templomát emelték nekik. A kínaiak egyszerre ápolják saját régi vallásukat, tisztelik filozófusaikat, és tartják a buddhizmus tanításait, imádják Buddhát.

A király, kinek nincs szándékában elhagyni pogány istenét, most buzogni kezd Sidrák, Misák és Abednégő Istenéért, mert annak hatalmáról és hűségéről meggyőződött. Elhatározta, hogy rendeletet ad ki, mely a legszigorúbb büntetéssel fogja mindazokat sújtani, akik ugyanazt a bűnt követik el a zsidók Istené ellen, amelyet előbb ő maga a király követett el: akik valami tiszteletlent mondanak ez ellen a hatalmas Isten ellen. Ez a büntetés a legkegyetlenebb s megalázóbb lesz: darabokra tépik a vétkest, és szemétdombbá teszik a házát.

Érdekes, hogy megokolásul a király nem azt mondja, hogy nincs más isten, csak a zsidók Istené, amit a három ifjú mondana; hanem azt mondja, hogy nincs más isten, aki úgy tudna szabadítani; tehát vannak más istenek is, de ezek nem oly hatalmasak és nem oly hűségesek. És mégsem áll a király a leghatalmasabb és legjóságosabb Isten mellé egyedül! Mily ereje van a földi érdekeket kiszolgáló pogány tévelygéseknek, hogy ennyire meg tudja csalni az egyik legértelmesebb főt, Nabukodonozornak egyebekben világosan gondolkodó fejét!

30. vers. Mindamellert a király megbecsüli a zsidók Istenét és fel akarja használni Annak áldását saját birodalmának építésében és fenntartásában: azért nem-

csak visszahelyezi korábbi helyükre a júdabeli férfiakat, hanem még magasabb polcokra emeli őket. Visszatér tehát korábban már elfoglalt álláspontjához, melyet a kaldeusok tanácsára elhagyott, s pogány megbízhatatlanságból felcserélt. Látja, hogy az ilyen hűséges és Istentől megáldott emberek többet tudnak birodalma javára tenni, mint a cselszövő s tehetetlen kaldeusok. Sajnos a pogány lelkelethez együtt jár, hogy a király újra elessék; de azért majd jobban kell már lakolnia! Ennek a súlyosabb elesésnek történetét maga a király beszéli el a következőkben.

31. vers. Az itt kezdődő királyi levél nem az előző történet folyománya, hanem egy új megalázkodásról és új isteni könyörületről szóló vallomás. Az új fejezetnek ennél a versnél kellene kezdődnie, mert itt kezdődik a király említett újabb beszámolója újabb felfuvalkodásáról s azt követő isteni büntetéséről.

A megtérő király maga beszéli el a szomorú történetet. Bűnbánatához hozzátartozik, hogy egész birodalmának minden népe előtt megalázkodjék, és előttük a megbántott Isten nagyságát elösmerje. A király rövidlátásához tartozik, hogy írását az egész földön lakó népek, nemzetek és nyelvek összességéhez intézi, mintha birodalma mindezeket egyesítené. Annyi igaz, hogy birodalma alá tartoztak mindazok a népek, amelyek akkor a népek közös életében nagyobb szerepet játszottak. A mai Európában élő népek akkor még inkább csak készültek a népek közös életében játszó szerepükre. Már mondtam, hogy Nabukodonozor előtt még legföljebb a szándék lehetett meg arra, hogy a föld összes népeit egy birodalomba foglalja össze. Ez a szándék ösztökölte valaha az embereket Babel híres tornyának építésére. Babel tornyának építését, mielőtt egész elkészült volna, Isten megakadályozta. A világ összes népeit egyesítő birodalom eszméjét sem engedte Isten soha teljesedni, s mikor majd egyszer csaknem megvalósul ez a szándék, a végső világbirodalom, az oly ingatag lesz (vas és agyag keveréke), hogy teljes kifejlődéshez és megmaradáshoz ereje nem lesz.

A király csak előlegezi magának azt, amit a világbirodalom mindig meg akart valósítani. Igaz az is, hogy Dániel a később ismertető álom magyarázatában szintén úgy beszél a királyról, hogy annak dicsősége az égig, s hatalma a föld végéig terjed (4:19), de ezzel a próféta egyrészt az akkor divatos udvari (curiális) stílust alkalmazta; másrészt, mint láttuk, annyiban igaza is volt ennek a felfogásnak, hogy az akkor számottevő országok mind a király hatalma alá tartoztak; ami nem tartozott hozzá, félreesett, jelentéktelennek látszott.

Itt találjuk különben a Jelenések könyvében oly gyakran ismétlődő „népek, nemzetek, nyelvek és törzsek” ősalakját rövidebben: a népeket, nemzeteket és nyelveket; a „törzs” szó hiányzik. Nemzetek alatt egy közös ősötől származó embereket értünk. Mikor a nemzetek fiai szétköltöznek, az együvé települő emberek alkotnak egy népet. A nyelv lehet egy népnél többféle is, viszont a népkeret határán túl is elterjedhet egy nyelv.

Mikor Dániel könyvét írta, a nemzetek, vagyis a közös ősötől származó emberek már akkor régen népekké egyesültek, de azért a népek később keletkező kereiteiből alulról felcsillantak a nemzeti összetartozások. A hatalmas birodalom tarkaságát még jobban szolgálta a nyelvek bábeli zavara. Babilon használta a ki-

halt szumír nyelvet, sokban rokon volt az asszírral, sokat átvett a szomszéd nyelvekből, mint a perzsából, s még görög jövevényszavakkal is találkozunk. Már Dániel korában a közös nyelv azonos művelődési kört jelentett; a nyelv esetleg népeket foglalt össze, s nemzeteket választott széjjel. A három fogalom az emberiség közös fejlődésének három irányát jelzi:

- 1) a nemzet szó a közös eredet azaz rokonság fönntartását jelenti;
- 2) a nép a közös életkörülmények megszabta közös érdekek ápolását;
- 3) a nyelv a kifejlődő közös eszmekör együttes fejlesztését.

E három, az emberiség életében uralkodó szempont szerint szólítja a király alattvalóit. A törzs fogalma ekkor még hiányzott, mert az együttélő kisebb egységek keletkezése későbbi időben történt, s az agyag képe alatt megjelenő bomlasztó tényezővé vált. Nabukodonozor idejében a király lehetett kíméletlen hódító; de a hódoló népekkel szemben nem volt rideg zsarnok, hanem szeretett volna a népek atyja lenni, s azért az uralkodó s alattvalók érintkezésének hangja olyan bizalmas, meleg, jóakaró volt, mint Nabukodonozor e levele mutatja.

Az uralkodó jóakarát fejezi ki a levél beköszöntő néhány szava: „Békességetek nagy legyen!” Ami ellen az emberek Babel tornyának építésével védekezni akartak, az éppen az ellenség fenyegetése miatt való aggodalom volt. Az ember jól ösmerte, az éppen az ellenség fenyegetése miatt való aggodalom volt. Az ember jól ösmerte, az éppen az ellenség fenyegetése miatt való aggodalom volt. Az ember jól ösmerte, az éppen az ellenség fenyegetése miatt való aggodalom volt. Az ember jól ösmerte, az éppen az ellenség fenyegetése miatt való aggodalom volt.

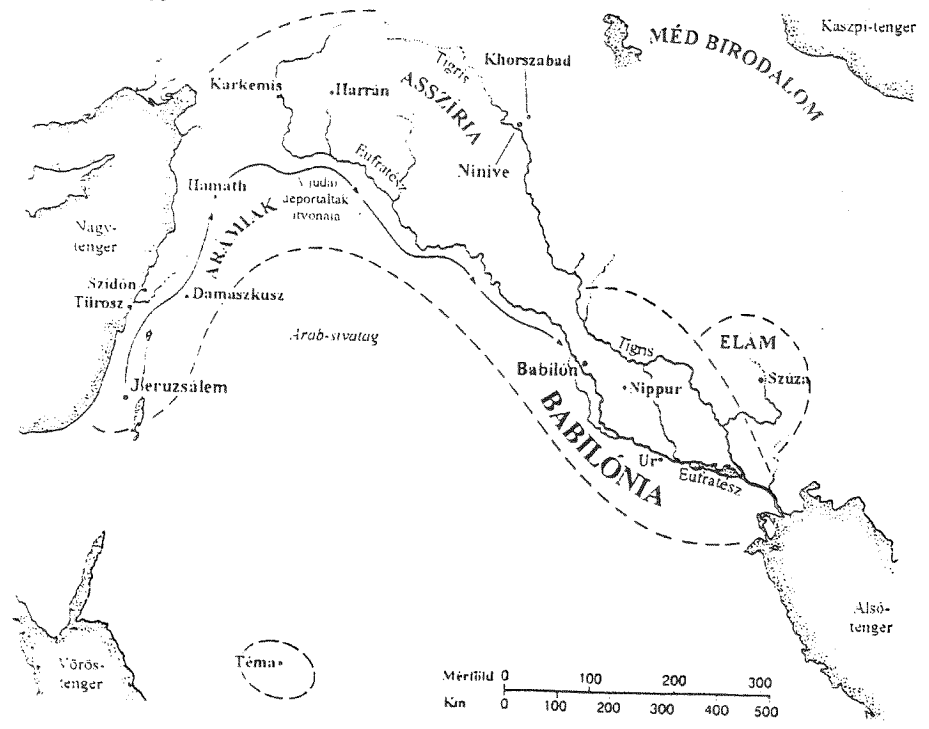
32. vers. Mindjárt azzal kezdi levelét a király, hogy a „legfelsőbb” Istennek vele tett jeleiről és csodáiról számol be, azaz elősmeri, hogy ez a legfelsőbb Isten, ki egyébként a júdabeli száműzöttek Istene, hatalmasabb, mint ő, a földi isten, ki alattvalóitól Istent megillető tiszteletet vár el.

A „jelek” Isten működésének jelei; a „csodák” a legfelső Istennek az emberi ható- és látókört felülmúló hatalmát mutatják. A király tehát minden alattvalója előtt ki akarja nyilvánítani, hogy van nálánál s az ő isteneinél magasabb, legfelsőbb Isten, ki a király életében megmutatta, hogy van és uralkodik.

A király „jónak látja” ennek nyilvánosságra hozását, s ezzel együtt saját hatalmának és dicsőségének korlátoltságára mutat rá. Egyrészt az elszenvedett megaláztatás kényszeríti a királyt erre, másrészt igazságszeretete kívánja ezt a közlést; harmadrészt a király érzi, hogy népeinek ehhez a legfelsőbb Istenhez a király üdvéért imádkozniok kell. A király tehát megaláztatott, s ezt becsületesen el is ösmeri, amennyire pogánysága engedi, a Neki járó tiszteletet megadja; de azért a földi istennek szokásos tiszteletet továbbra is elfogadja, megalázkodása tehát csak részleges.

Az Újbabilóni Birodalom

Kr. e. 626–539

33. vers. Abban azonban őszinte a király, hogy még a levélben bámulatát fejezi ki a legfelsőbb Isten iránt; jeleit nagyoknak, csodáit hatalmasoknak magasztalja; azaz működésének földi nyomai szerint ő a legnagyobb, a leghatalmasabb.

Nagyság és hatalom az emberi gőg legfőbb vágyai: most a király elősmeri, hogy Isten hatalma és nagysága felülmúlja az övét. Sátán ősi igézete, hogy az ember olyan lesz, mint az Isten, e pillanatban a király belátásán megtörik. A pogány istenekkel szemben ez a hódolat hiányzik; azok tehetetlensége kihívta azt, hogy ez az uralkodó magát velük egyrangúnak nézze.

De a tüzes kemencénél tapasztalt nagyság és hatalom a király szemében a júdabeliek Istenét a legfelsőbb Istenné teszi. E nagyság és hatalom azzal jár együtt, hogy Isten király és uralkodik. A király azt is elősmeri, hogy a legfelsőbb Isten királysága örök, hogy uralkodása szüntelenül tart, mert királyságát senki Tőle el nem veheti, miután nálánál hatalmasabb nincs. Az is benne van ebben az elősmerésben, hogy Istenben nincs változás; ennél fogva királyságában és uralkodói hatalmában sem következhetik változás. Ő van legfelül és ő marad legfelül.

Negyedik rész

1. vers. Az a halálos ítélet, melyet Isten az első bűnesetkor a lázadó emberre kimondott, nem teljesült azonnal, illetőleg a végrehajtása elkezdődött, de nem fejeződött be rögtön. A halál lassú folyamat, mely részenként veszi birtokába az emberi életet. Mielőtt munkája teljessé válnék, lehetnek korszakok, mind az egyes embernek, mind az egész emberiségnek életében, melyekben az élet egyenesen túltengeni látszik.

Csalóka látszatok ezek, melyek csak elfedik az ember elől a halál kérlelhetetlen közeledését! Mikor az élet virágzik bennünk, könnyelműen megtúrjuk magunkban a vétket, a halál útkészítőjét. A csalárd életígéret után egyszerre váratlanul jön a betegség, a halál előhírnöke. Virágaink hervadni kezdenek, lekonyulnak.

Elbeszélése szerint ilyen virágzó állapotban volt a király is. Tervei rendre megvalósultak; győzelmek koszorúja ékítette fejét; alattvalói tisztelték; ellenség nem volt láthatáron leveretlenül. A király nyugalomát semmi sem zavarta, s érezte magában a virágzó, friss élet erejét. Korábbi megaláztatását elfelejtette; a figyelmeztető isteni álmot eltűnt szeme elől; a tüzes kemence tanulságára nem gondolt. E felületes önelégedettségben a kísértő újra fölkereste és felfuvalkodásra csábította. Új isteni ítélet volt közeledőben. Isten azonban az ítélet előtt megint az elbizakodottat.

2. vers. A király is kapott intést újabb álmot által. Ez a második álmot hamarosan beteljesedett, s a megrendült király elbeszéli az álmot népeinek tanulsággul. Ha a király megfogadja az álomban foglalt intést, a beteljesülés nem következett volna be; de a király az álmot után is könnyelmű maradt.

Feledékeny volt a király. Az álmot csak ideig-óráig hatott, új benyomások kifűjták a király szívéből az egészséges riadalmat. Sajnos, a félelem nem változtatja meg az ember belsejét; azért azok, akik pusztán félelem keltesével akarják a lelkeket megtérésre kényszeríteni, eredménytelen munkát végeznek. Egy időre mégis megvolt az álomnak a maga üdvös hatása! A hatás elbeszélése igen érdekes.

A király ágyában feküdt, s az éjszaka csöndjében tűnődni kezdett. A fejből, azaz az értelemről képek szálltak föl szívébe (tudatába). Egyszerre egy látomás állott előtte, mintha az előbbi értelmi képek folytatása lett volna!

Az álmokképek sokszor egy-egy minket megközelítő szellem érintésére ébrednek bennünk. Az idegen szellem az emberi szellemet érinti, s az ember saját szelleme hozza létre az álmot értelmi képeit. Sokszor már féléber állapotban, a tűnődésben befolyásolja gondolatainkat az idegen (tisztá vagy tisztátalan) szellem, s

a mi szellemünk és értelmünk fehér vásznára vetíti, amit láttatni akar. Olyan volt a hirtelen támadó álmot, mint egy nyugvó tóba belevetett kő. A király előbbi békességének egyszerre vége lett. Milyen hatalommá változik egy röpke álmot, ha arra a Mindenható ráteszi ujját! Nabukodonozor újra találkozott Dániel Istenével.

3. vers. A vízbe bedobott kő gyűrűket ver, s azok egy ideig mozgásban tartják a víz felszínét. Így mozgott a király lelke is. Keresett, kutatott, meg akarta tudni az álmot értelmét és megfejtését. De már nem azzal az ellenállhatatlan akarattal kereste az álmot értelmét, amellyel az aranszobor titkának megfejtése után kutatott. Most is beidézte Babilon bölcseit, de Dánielért nem mennek azonnal, noha a királynak korábbi tapasztalatai alapján oka lehetett volna őt először hívatni, sőt csak őt hívatni. Egyelőre újra a már kudarcot valló babiloni pogány bölcsekkel kísérletezik a király.

Elmondja nekik álmát, s ezzel is segítségükre akar lenni, hogy valami megnyugtató magyarázattal kielégítsék. Előző esetben halálbüntetés terhe alatt követezte, hogy magát az álmot is mondják el a bölcsek. Most a király, hogy a hosszú nyugalomát és saját életének kivirágzását megszerette, kellelten már arra, hogy Isten útjait kutassa; ezért könnyen meggyőzhetőnek mutatkozik.

4. vers. Nem így van a bölcsekkel! Ezek, miután meghallgatták az álmot, a korábban átszenvedett halálfélelemtől terhelten, szintén, de másféle okból, kelleltenül állanak a király előtt. Most már nem mernek annak hamis magyarázatot adni; az álmotfejtés felelősségét már szívesen átengedik Dánielnek.

Úgy látszik, kereken kijelentették, hogy a megfejtést nem tudják megadni.

Talán sejtették is az álmot komor, sötét célzatát és ezért sem akartak vele foglalkozni. A király rákényszerül Dániel előhívására, ami azért kínos számára, mert ő maga is megsejdtett valamit abból a sötétségből és rémületből, amely az álmotból kiáradt. Félt annak értelmével szembenézni. Volt azonban annak, hogy Dánielt nem hívták azonnal, más oka is. A babiloni bölcsek sehogysem tudtak abba belenyugodni, hogy Dániel legyen a fejük, hogy az idegen júdabeli ifjúnak engedelmességeskedjenek. Ahogy az élet régi menete visszatért, Dánielre, úgy látszott, nem volt már akkora szükség. Maga a király is szívesen engedte, hogy az udvari intrika Dánielt visszaszorítsa. Így történhetett, hogy bár ő volt a fej, mégis mellőzték. De mikor a szükség kívánta, a király és a bölcsek rágondoltak a prófétára.

5. vers. A király tehát rákényszerült, hogy Dánielt hívassa. A szégyenkezés emiatt még akkor is a királyon volt, amikor a levelet írta, mert nem említi, hogy ő hívatta a prófétát. Úgy mondja el, hogy azt is lehet gondolni, hogy az első hívás alapján későn érkezett volna meg. A prófétát a régi nevén nevezi meg, de hozzáteszi, hogy az udvari nyelven a neve Baltazárnak hangzik.

Ez a régi névhez való visszatérés kis hűtlenségnek látszik saját bálványistenéhez, amelyről a Baltazár nevet kapta Dániel. De az álmot beteljesedésének szörnyű hatása rajta ül a királyon, és hajlik ahhoz, hogy legfelső Isten nevét tartalmazó Dániel névben valami fensőbbet pillantson meg, mint amit a Baltazár név jelent. Valami honvágyféle ébredhetett a királyban, amikor a Dániel név mögött valami olyat sejtett, amit érdemes volna megragadni. Ezért használja talán újra a régi nevet; de mindjárt igazolja magát alattvalói előtt, s megemlíti a pogány ne-

vet is; megjegyzi, hogy a pogány névben az ő istenének neve van benne, tehát ez a pogány név van hozzá közelebb. Ezzel aztán azt a fölemelkedő vágyat egy tisztultabb, jobb látás felé el is tompította magában. A király még megemlíti Dánielről, hogy benne szent isteneknek szelleme van. Mivel az Isten név (Elóhim) az igaz Istenre vonatkozólag is többesszámban áll, noha egyesszámú jelentésű, e hely így is fordítható volna: „kiben a szent Istennek szelleme van”, de az Isten neve nem áll status emphaticusban (nincs névelője); már ezért is helyesebbnek látszik arra gondolnunk, hogy a király a legfelsőbb Istent is az istenvilág egyik tagjának tartja, s így Dánielben az egész istenkórus közös szellemi tartalmát sejtí.

Ebberet megsejtő magasabb szellemi hatásokról vagy éppen szellemekről a pogányok is tudtak. Ily szellemi hatás alatt, úgy vélték, az emberekben több fény támad, több értés az isteni dolgok felé.

Persze a pogányság az okkult világ szellemi látását összekeveri a tiszta szellemvilág világosságával, s a kettő közt különbséget tenni nem tud. A királynak volna oka rá, hogy különbséget tegyen a babiloni bölcsek fényforrása és Dániel világosságának forrása között, de a király hivatalból nem tehet különbséget; neki a pogány vallás örénekké kell maradnia, s így a jobb világosságot kénytelen elfojtani magában.

6. vers. A király most részletesen elmondja, mily szavakkal fordult az addig elmellőzött Dánielhez, kit pedig elsősorban kellett volna megkérdeznie, mert hiszen maga a király említi, hogy a próféta régebbi kinevezése még érvényben van: ő volt az írástudók feje (vö. 2:48).

Mint mondtam, a babiloni papság egy idő múlva megkezdte az idegennek s betolakodónak tartott Dániel félretolását; megszólással, gyanúsítgatásokkal lassanként a királyt is ellene hangolták; úgyhogy bár a király még jól emlékezett érdemeire, lehet, ő maga is szívesen mellőzte a prófétát, kinek komolysága a ledeér pogány élet ítélete volt.

Most azonban, hogy újra szükség van rá, megkapja teljes címét, s akkora dicséretet, amekkorát Dániel nemcsak hogy nem kívánt, hanem egyenesen visszautasított volna. Az igaz, hogy Dánielnek az álommagyarázások nem okoztak fejtörést, mert kijelentésben kapta meg őket; de ez nem azt jelenti, hogy Dániel saját kiválóságánál fogva magyarázza az álmokat; ez ellen Dániel már határozottan tiltakozott a király előtt (2:30).

Most azonban már nem tartja szükségesnek tiltakozni a dicséret ellen, nem veszteget rá szükségtelen szavakat, mert a király belerögződött pogányos felfogásába. Nem is illenék megszakítani a király beszédét, ki azonnal álmanak elbeszélésére tér át, megkérve Dánielt, hogy ennek magyarázatát terjessze eléje.

7. vers. A király elkezd látásának elbeszélését. A látás a király elbeszélése szerint azzal kezdődött, hogy a király „látóvá lett”. Mint kaldeus, a király jól tudta a révület módozatait, s tudta, hogy kétféle látás van: a rendes, ún. ébrenlátás mellett van egy álomlátás is, mely hol alvás közben álomként lepi meg az embert, hol éber állapotban a rendes tudat hirtelen kikapcsolásával történik, amikor is a rendesen látott világ helyett egy másik világot mutat. Az utóbbi módon látó embert nevezték a régiek „látónak” (róe, chóze), mint ahogy Sámuel prófétáról

is úgy beszéltek az emberek, hogy „Itt-e a néző (látó)?” (I.Sám. 9:11.) Mikor tehát a király azt mondja: „Látóvá lettem”, a prófétai látásba való merülését fejezi ki vele. Ez a második látás egészen más törvények között megy végbe, mint az első, (az ébrenlátás). Anélkül, hogy valaki megmondaná, sokszor tudjuk, mit látunk, noha a látott dolgot nem ismerjük, s tájékozódni tudunk ott, ahol éber állapotban nem igazodnánk el.

A király álmában tudja, hogy a föld közepét látja, s azon lát egy rendkívül magas fát. A fa a keleti emberre nézve egészen más jelent, mint nekünk, kik északibb országban lakunk. Két-három olajfa sokféleképpen használható termésével elláthatott egy szerényebb családot egész esztendőre, mert az olajat zsír helyett ételmül, orvosságul, világításra, kenetként a testi vidámság fokozására, a termés egy részének eladásával pénzszerzésre s más bevásárlások lehetővé tételére használhatták.

A fa Nabukodonozornak a népek életének feltételeit jelentette. A fa rendkívüli nagysága pedig az áldásos hatásnak nagy mértékben való teljesítését.

8. vers. Még erőteljesebben kiemeli a király azt a hatást, amelyet a fa nagysága rá tett; hangsúlyozza, hogy a fa oly nagy és erős volt, hogy csúcsa elérte az eget és kerülete a föld határait.

Éber látásban ily nagyságot mérni nem lehet; de a második látás, az álom lehetőségei megadják a módot az ily észrevételek megtevésére; az álomlehetőségek messze fölülmúlják az éber állapot lehetőségeit. A király úgy látta, hogy a fa az égig ér s a föld széléig terjed ki, noha éber állapotban soha az eget el nem érte és a föld széleit nem látta. A fa hatása tehát az álom szerint az egész emberiségre kiterjed.

9. vers. A fa nemcsak óriási volt, hanem különösen szép látványt is nyújtott. Lombja dús és eleven volt; pompás zöld színével gyönyörködtette azt, aki ránézett. A zöld lombok közül rengeteg gyümölcs kandikált elő, melyek az evésre kínálták magukat. A fa láttára fölkelt a vágy a nézőben: ennek a fának közelében lakhatni. Irigység az ott lakókban nem támadhatott: bőven volt mindenki számára enivaló. És csakugyan lakóknak nagy tömege tűnt elő a szemlélő szemébe: a fa alatt állatok húzódtak meg az árnyas sűrűségben; a lombok közt madarak fészkeltek, s a látók mintha mindenhova belátott volna, szinte meg tudta mérni az egész óriási fa lakóinak számát. Ilyen látás csak álomban lehetséges, amikor egy láthatatlan álomrendező vezeti a látónak szemét, vagy inkább értelmét.

10. vers. Eddig tartott a fa szemlélete. Most újabb tárgy készült magára venni a király figyelmét, s azért az álmodó uralkodó új szellemtöltést kap, s ennek következtében újra, vagy az eddiginél sokkal erősebben látóvá lesz.

Eddig földi dolgokat látott, most több fegyverzetre van szüksége, mert mennyei dolgokat kell látnia. Feje látásait látva, az értelem fehér vásznán megjelenik egy angyal, kit a látó király virrasztónak és szentnek nevez. Olyan világból száll alá a történetnek ez az új szereplője, amelyben nincs alvás, nincs fáradás, tehát pihenésre szükség nincsen.

Mialatt a földön az emberek alusznak, ezek a csodás églakók akkor és szüntelenül éberrel figyelik a földi eseményeket és azokba belefolyanak. Isten földi

gyermekei elfáradnak, de ők tovább virasztanak és vigyáznak rájuk. Mialatt az Isten ellen lázadó ember a sötétség leple alatt készíti elő gonosz terveit, ezek a „virasztók” résen vannak és meghiúsítják a hús-ember terveit. Mindig készen állanak segítségre, oltalomra: ezért virasztók. Látják a veszélyt, melyet mi nem látunk; látják keletkezésében és cselekesznek, mikor mi még a veszélyt nem is sejtve nyugszunk.

A „virasztó” név alatt az angyalokat a földiekhez való viszonyukban érinti. A „szent” szó ellenben Istenhez való viszonyukra mutat. Bár a teremtésbe szétküldve végzik munkájukat, bár az embereket szolgálják, mégis minden mozdulatuk Istenért van és minden percük az Övé. Ezt az Istenhez tartozóságot jelenti ez a szó: szent.

Ahol csak megjelennek, mindenhová Isten tróntermének levegőjét viszik magukkal, mely a bűnt elítéli és tisztaságot parancsol. Ahol csak megjelennek, ott mintha Isten jelen volna! Ennek a szentségnek közeledését érezte a király. Érzékein borzadás futott által, de fenség és hatalom képzelete is feltámadt benne. Egy angyal szállt alá az égből.

11. vers. Mikor az alászálló angyal hangtávolságra érkezett, erős hangon parancsot hirdetett, melyet azonnal láthatatlan kezek hajtottak végre. A parancs úgy jött, mint derült égből a villámcsapás. Előbb még a csodálatos fa szépségében, eleveenségében és hasznában gyönyörködött a néző, s most egyszerre borzalmas ítélet hangja hallatszik: „Vágjátok ki a fát!” ezt az óriási páratlan tüneeményt. „Szabdaltjátok le ágait!” Azt a mindenfelé szertenyülő rengeteget, amelynek szövevényei annyi titkot takartak. „Szedjétek le lombját!” A pompás levéltet, mely eltakarta a fa belsejét, s melynek hús árnyékában boldog élők rejtőzködtek. „Szórjátok szét gyümölcsét!” Minden értékét a fának; azt, aminek a fa lakói örültek, ami megélhetésüket lehetővé tette. „Hadd meneküljön alá a vad, és ágai közül a madár!” A szörnyű pusztulás, a fa ledőlése, az ágak levágása, s lomb lefosztása, a gyümölcsök szétszórása rettentő ijedséggel töltötte el az állatokat, melyek a fa alatt bújtak, s a madarakat, melyek a fa ágai között pihentek. Egyszerre futni kezdtek az állatok, előrepültek a madarak, hogy a szörnyű pusztulásból pusztá életüket mentse.

12. vers. A pusztulás azonban nem volt a végső! Enyhült a parancsoló szigor! A hatalmas törzs ugyan aljától elválván, a földre bukott alá, de a törzsök, azaz a törzsnek földből kiálló alsó része s a föld alatti részek, a törzsökkel összefüggő gyökérzet kegyelmet kaptak. Mindez megmaradt, hogy egyszer talán újra kihajtsa a fa, s a pusztulás helyén új ágak, új lomb nőjenek. Addig azonban szégyent kell hordoznia annak, akit a csonka törzs jelképez: az ítélet jeléül vas- és rézbilincsek kerülnek reá, jelezve, hogy az elítélt ítéletének helyéről nem mozdulhat el.

A vas és réz a negyedik és a harmadik birodalom jelvényei, melyek alsóbb rendűek, mint az arany, az elítélt Nabukodonozornak féme. Ez arra mutat, hogy egy alacsonyabb elem jut uralkodásra: a tanácsosok.

A látomás ezen a ponton elveszti természetes jellegét. Eddig a megszokott világ rendjében történtek a dolgok, ahogy egy fával bänni szoktak, de most úgy bännak a fa törzsökével, mintha ember volna: fát nem szoktak bilincsekbe ver-

ni; fának nem ítélet, ha zöld mező közepette van, ha az ég harmatjában ázik és az állatokkal van együtt.

Az ítéletnek ez a része azt mutatja, hogy az elítélt és a fától példázott király emberi volta alá aljasodik. Éppen ebben áll a rá kimondott ítélet: zöld füvet egyék, mint az állatok, de még azoknál is mostohább legyen része, mert az állatnak van menedéke, hová bújjon, de ennek a fatörzsöknek ne legyen. Eddig a menedék ő maga volt, most neki se legyen menedéke, az ég harmatja szabadon áztassa!

13. vers. A következő szavak világosan mutatják, hogy a fa ember; emberről mondja ki ítéletét az angyal, aki virasztó és szent. Az elbeszélés a következőkben elmondja, hogy az elítéltnek emberszíve van, de ennek az emberi szívnek most át kell változnia állati szívvé.

Az átváltozás új természetfölötti áldással történik: „állati szívet adjanak neki!” A fatörzsöktől ábrázolt király tehát új lelki tulajdonságokat fog kapni, s ezek az új tulajdonságok természetessé fogják tenni számára az állati sorsot, tehát állatnak fogja érezni és tudni magát.

Ebben az állapotban hét időnek kell a fatörzsök fölött elmennie. A meghatározatlan „idő” szó csak évet jelenthet, mert egy év a természet rendes fordulója. Itt künn a természet ölen nem lesz más időmérő, csak a télnek és nyárnak változása. A hetes szám a teremtésben munkálkodó Istennek száma, a világban ható szentség jelképe. Hét időn át fogja a földben hagyott törzsök a szent Isten lépéseit hallani. Az Isten el fogja végezni, be fogja fejezni munkáját: a hét idő ki fog telni.

14. vers. A kihirdetett ítélet további részében halljuk, hogy az égből leszálló virasztó, aki szent, nem áll egyedül, hanem társai vannak, kikkel együtt ítélkezni szokott. Úgy látszik, ama 24 vén közül egyikkel van itt dolgunk, kikről a Jelenések könyve gyakran emlékezik.

Ők az égben uralkodnak s Istennel együtt tanácskoznak. Tanácskozásuk eredménye, tehát ítéletmondásuk eredménye az a rendelkezés, melyet ez az égből leszálló főangyal kihirdetett. A király is tanácsosainak körében szokott ülni, s ezek ítéletét figyelembe véve hirdeti ki a maga rendeletét.

Megdöbbenve értesül, hogy van egy tanács magasabban is, mint az ő királyi trónusa, és annak a tanácsnak végzése ellen ő, a hatalmas király nem fellebbezhet! Ez a tanács elveheti tőle a királyságot, és annak adhatja, akinek akarja; esetleg az emberek alját választja ki és ülteti a dicső, hatalmas király helyébe.

Mintha arra célozna ez a mondat, hogy eljő majd egy idő, talán akkor, amikor a vas és agyag keveredni fognak, hogy egy, az emberiség aljából kikerülő ember, a legundokabb és legalávalóbb, fogja kezébe kapni a királyságot; vagy talán arra céloz, hogy egyszer az emberek a legnemesebbet, a legkedvesebbet legalacsonyabbá fogják tenni, bitófára szögezik, s Isten mégis az embereknek erre a legeljára fogja a királyi uralkodást bízni.

Mindenesetre abból, amit ez az álom jövendöl, az emberek meg fogják tudni, hogy nem a földi uralkodó a legmagasabb, hanem a még Magasabbnak, a menyeyi Istennek kezében van a legfelső hatalom, s meg fogja ezt tudni az is, aki most az álmot nézi, Nabukodonozor király.

15. vers. A király jelzi, hogy nincs több mondani valója; most már Dánielen a sor, hogy beszéljen. A király megismétli, hogy királyságának összes bölcsei képtelenek voltak az álmot megfejteni; így hát Dánielre vár ez a feladat, miután benne a szent isteneknek szelleme van, és az a szellem képessé teszi arra, hogy a rejtett titkokat felderítse.

Évekkel előbb Dániel megmondotta, hogy képesség dolgában nem áll a babiloni bölcsek fölött, mert esetről esetre Isten adja neki a látást; a király mégis ragaszkodik a pogány felfogásához, mely az isteni ajándékot állandónak tekinti, a megajándékozott egyén elidegeníthetetlen, örök birtokának (vö. Dán. 2:30).

A király azt hiszi, mit a babiloni bölcsek felől is gondolt, hogy akármikor lehet követelni tőlük a rejtett titkok megfejtését. De ha Dánielnek az álmofejtés nem is volt állandó birtoka, Isten ez alkalommal is hű marad hű szolgájához: most is megmutatja neki az álmó értelmét, a próféta Istentől megnyitott szemmel látja a jövendőt.

16. vers. Az elbeszélés itt hirtelen az első személyről harmadik személyre fordul át, mintha a király levelének itt vége volna, s történeti elbeszélésnek adná át a helyet. Azonban valószínűleg maga a király folytatja harmadik személyben az elbeszélést, mely a 33. versben megint első személyű lesz. A király tárgyilagosan nézi a történetet, mintha az mással történt volna meg, s ő levelében csak az elbeszélő volna. Ez a tárgyilagosság is bizonyítéka a király magasabb látókörének, melyben a vele történők is történetté lesznek; melyben nincs személy, egyén, csak történet van. Hogy csakugyan a király beszél tovább, azt valószínűvé teszi a próféta szokott megnevezése, kit mint előbb ismét Dánielnek említ az uralkodó, de a zsidó név mellett megmondja a babiloni nevet is, melyet az udvartartás kötelezővé tesz.

A király leírja, amit Dánielen az álmó hatásaképpen megfigyelt. A próféta vagy egy óra hosszat némán állott a király előtt, s homlokát komor felhők borították. Mintha megdermedt volna, oly mozdulatlan maradt! Arcán ijedség látszott. A király, kit magát is megriasztották a Dánielen látottak, maga kezdte biztatni a prófétát, hogy az álmó és annak értelme ne riasszák meg őt. E biztatásban újra feltűnik a király emberi nagysága, mely a nyilván rá vonatkozó komor jóslat terhe alól a prófétát fel akarja menteni, és szembe akar nézni a jövővel. Férfias lélek, mely felelősséget és rossz sorsot egyaránt tud hordani! Ekkor Baltazár, azaz Dániel végre megszólal. Válasza annak a király iránt való hűségét mutatja. Kívánsága, hogy bár a király ellenségeinek szólna az álmó, s azoknak, kik a királyt gyűlölik, az álmó értelme, őszinte óhajlás. Dániel rég megszerette a sok nemes tulajdonsággal rendelkező uralkodóját, ki jóakarója volt a prófétának, s ennek javát nem csak kívánta, hanem szolgálta is.

17. vers. A királynak most a prófétától elismételve újra kell hallania az egész álmod, melyet ő előbb elmondott Dánielnek; de most már egészen másként hangzanak a mondatok a király fülében. Minden személyessé válik; minden a királyt ostromolja az Istentől megmondott jövőnek félelmes közeledésével.

A király érzi, hogy itt a történelem legnagyobb dolgairól van szó. Felelősséget érez! Szédülést okozó tudat ott fenn a magasban lenni! Amíg a király magát

érezte legmagasabbnak s csak lefelé tekintett, csak magánál gyöngébbet látott. De most, hogy a virrasztók és szentek végzése elhangzik fölötte; most, amikor számol vele, hogy fölötte egy nálánál hatalmasabb uralkodó szabja a törvényt: uralkodásának tettei másként tűnnek föl előtte. Az óriási fa, amely csúcsával az eget érte el, s a föld széléig ellátszott, egy egész világ gondját helyezi rá.

18. vers. A földön lakó millió és millió ember mind élni akar, boldog kíván lenni, otthonra vágyik, eledelt keres. S íme a földön, mely szinte az ő birodalmával egy, van élet, vannak otthonok, van eledel. És neki sok része van ebben! Hatalmas keze tartja fenn a békét. De ez a kéz most reszket! Óh, ha meg találna lazulni, ha erőtlennül hullana alá! Micsoda zűrzavar támadna! Hogy futnának szét a nagy birodalom lakói!

19. vers. Egyszer csak a próféta kimondja a végzeteljes szót: Te vagy a nagy fa! Csakugyan róla van szó! Ő az, kinek hatalma nőttön nő, míg betöltötte a földet. Valósággal földi istennek érezte már magát, úgyhogy az aranszobor felállításával istenként tiszteltette is magát. Eddig úgy tűnt fel neki, mintha saját tehetsége törte volna előtte ezt a széles utat: most azt hallja, hogy egy felsőbb égi tanács akarata osztja a hatalmat, s ahogy adja, úgy el is veheti; annak adhatja, akinek akarja, s holnap talán a nép megvetett fia foglalhatja el a királyi trónust.

20. vers. Ha ő a fa, akkor övé az ítélet! S a próféta ajkán kérlelhetetlenül sorakoznak a szavak. A nagy fa után egy annál még nagyobb jelenség tűnik fel a király előtt: a mennyei jelenség. Ez a mennyei jelenés testi méretben jóval kisebbnek látszik ugyan, mint az óriási fa; csakhogy a mennyei alak szellem volt, a fa meg csak test, hús-ember jelképe. S a szellem kimondja az ítéletet azon, ami hús: vágjátok ki, pusztítsátok el! S az óriás kolosszust ledönti a szellemi szózat! De csak előzetes ítéletről van szó; a világbirodalom vége nem érkezett el: törzsökét gyökerestül hagyjátok bent a földben. A fa megmarad, de fogva lesz, nem mozdulhat, oda lesz szögezve a megaláztatásához! S a király a próféta beszéde közben a pompás királyi palota helyett kint látja magát a szabad ég alatt, a mezőn, harmattal öntözötten, a föld vadjainak társaságában, míg hét idő telik el fölötte! Még a birodalom legszegényebbjeinek is van kunyhója, sátora, s neki, a királynak a vad állatokkal együtt lesz lakása és élelme! Miért jön ez a kegyetlen sors?!

21. vers. A megfejtés a felsőbbeknek, azaz az égieknek határozatát közli, kik a király fölött vannak, s kiknek ellenállni a király sem képes. Az ítélet elhangzott, a sors kérlelhetetlenül közeledik! Nem földi királyokkal s azok hadseregeivel áll szemben most a király, hanem az ég Urával és seregeivel, kiket nem lát és nem ösmer!

S az Ég szellemhada ellen nem lehet földi hadseregekkel, testi fegyverekkel harcolni! Az Ég láthatatlanul viszi keresztül akarát, annak nincs hol ellenállni.

22. vers. Íme tehát a megfejtés: a király nem legalulra jut, az emberi társadalom aljára, hanem lejjebb: kitaszítják az emberek közül is; mélyebbre száll, mint a legalsó ember. A mező vadjával fog együtt lakni, nem emberekkel! Az állatok eledele ízleni fog neki, természete ki lesz cserélve, emberi természetét állati természettel cseréli ki. Természetes lesz neki, hogy az ég harmatja öntözi. Félelme-

tes hét idő fog eltelni fölötte ebben az állapotban. Az örültség borzalmas ideje alatt azonban emberi tudata nem fog egészen elveszni, vagy lesznek világosabb pillanatai.

Tudatában lesz, hogy gőgje miatt érte a büntetés. Lassanként valami bünbánatféle csillan föl lelke homályában. Lassankint megtörik és meghajlani készül a magasabb isteni kéz alá. S mikor a dacos szív széjjeltörik, az elveszett öntudat visszatér újra: emberi belátás támad benne. S a leckét nem felejtí el: megaláztatása után jól fogja tudni, hogy a Magasságosnak hatalma van az emberek fiain, s a királyságot annak adja, akinek akarja.

E percben azonban Nabukodonozor nagyon messze van még az alázatos királytól! A mostani király még azzal álmodik, hogy ő az aranyfej. A tüzes kemenyce titkát elfelejtette már! Elbizakodottan magában gyönyörködik. De ezt az elbizakodottságot súlyos csapás fogja érni! Meg fogja tudni, hogy álma hazug, kívánsága csaló, gőgje Isten büntetését hívja ki.

23. vers. Ám az Ég nem lesz vég nélkül irgalmatlan a királlyal szemben: nem pusztul el végképp; nyomorúsága nem lesz állandó, szabadulás jön még! Ugyanarra a polcra fog visszakerülni a király, amelyről letaszították: királysága megmarad neki! S éppen ez az irgalom fogja mindennél erősebben mutatni, hogy a hatalom mindenestől Isten kezében van.

24. vers. A kemény sors szájalomra ösztönzi a prófétát. Keresi, van-e szabadulás ettől a jövőtől. S megtalálja azt az Isten bocsánatában ahhoz, aki bünbánattal megtér. A megtérővel szemben Isten meg szokta változtatni már kimondott ítéletét! Tanácsot ad hát a királynak a szívében levő vétket és elhajlást illetően. Vétket követett el a király, azaz elvétette a célt, eltévedt, mikor magát tekintette a létezők céljának és nem Istent. Elhajolt az igazságos hittől, amikor a szobrot felállíttatta, s annak képében magát imádatván, a vétkes gondolatot tetté változtatta. A nagyravágyás és elbizakodottság bűneit hordozta magában, szeme rövidlátó. De ezeket a bűnöket félre lehet tolni, hatástalanná lehet tenni azzal, hogy a király megtér és az ellenkezőjét teszi annak, amit eddig tett. Mint a 9. fejezet magyarázatánál látni fogjuk, a próféta nem tanítja, hogy a bűnös élet abba-hagyásával a haragvó Istent kiengesztelhetjük. De a megtérés, a gondolkodás kicserélése is szükséges! Ösmerje el a király az Ég uralmát és szeszély helyett igazságosságot gyakoroljon, elnyomás helyett irgalommal forduljon a nép felé. Legyen tényleg oltalma, táplálója népének, mint a nagy fa ígérte.

Íme az Ég a földön lakó emberek békességét, jólétét kívánja; íme az Ég igazságos és irgalmas! Az embert Isten saját hasonlatosságára teremtette. A földi uralkodónak is olyanoknak kell lennie, mint amilyen az Ég Uralkodója; annak akaratát kell véghezvinnie! S ha a király megtér és elkezd az Éghez alkalmazkodni, talán hosszú időre elfordul tőle az Ég haragja, hiszen a büntetés időpontját nem mondta meg az álom. A próféta mégis érzi, hogy a királyon az intés nem fog fogni; hogy gőgje újra hatalmába keríti. Az ítélet végleges elmaradását nem helyezi kilátásba!

25. vers. A király megdöbbenő tárgyilagossággal számol be, hogy a bűn és a büntetés nem is maradt el: „Mindez elérte Nabukodonozor királyt!” A próféta

hiába fegyelmezte. A bűnnek is megvan a maga törvénye: meg kell érnie, teljesen napvilágra kell jönnie, mint a poklosságnak. A bűn törvénye szerint most még lehetetlen volt a visszatérés! Az intés csak rövid időre használt. Nyugodt napokban a király elfelejtette az isteni figyelmeztetést és gőgjét elhatalmasodni hagyta. S akkor elérte minden fenyegetés a királyt!

26. vers. Éppen egy esztendő telt azután, s a király egy másik látomást látott. De azt a látomást nem az Ég küldte a szerencsétlen királyra, hanem saját gőgös szívének vágya. Nabukodonozor hatalmas építményekkel gazdagította birodalma fővárosát; Borsippában befejezte az óriási 7 emeletes templomot, Babel tornyát; egyéb templomokat s palotákat épített; végül egy mesterséges domb tetején, melyet kedves méd feleségének örömére 15 nap alatt hordatott össze, csodaszép királyi palotát emelt s gyönyörű függőkerteket létesített. E függőkertekből nézhetett alá a király a nagy városra: maga alatt látta a hatalmas fővárost, melynek óriási méreteit a király akarta s valósította meg.

27. vers. S a király éppen arra gondolt, hogy ezt az óriási méretű várost ő tervezte, ő alkotta. Látomást látott: saját dicsőségét egy hatalmas város elképzeltetlen méreteibe beleöntve. Ez a hatalmas város: ez volt ő, a király! Az ő dicsőségét sugározza az széjjel. Íme az Isten nélkül építő ember álma megvalósult: Babel tornya, mely több mint másfél évezrede befejezetlenül hevert, készen állott. S ő onnan a maga készítette magasságból néz alá az óriási műre; az alkotó nézi alkotását. Most úgy érezte, hogy nálánál nagyobb nincs a teremtésben. Az a város, mely ott alant elterült, az ő alkotása. Saját hatalmával, amelyet népek meghódításával, kincsek összegyűjtésével szerzett, ő építtette ily remekké, ilyen óriássá. S hogy megnőtt ez építéssel a királyi fensége, a népeknek iránta való tisztelete! Nem volt még város ily nagy, mint az övé, és nem is lesz. Ott érezte magát minden fölött s maga fölött e pillanatban nem látott senkit. A virrasztók és szentek végzése nem jutott eszébe; Istennek nem adott dicsőséget.

28. vers. Még ajkán volt a büszke, dicsekvő szó, amikor szózatot hallott anélkül, hogy beszélőt látott volna. A szózat megismételte a virrasztó szentek végzését, melyet a király elfelejtett: „Neked szól a mondás, Nabukodonozor király, királyságod elhagy téged!” S a király egyszerre érezni kezdi, hogy az óriási város, melyben az imént gyönyörködött, távozni kezd szeme elől. Eltűnnek az óriási falak, elhalványodnak a házak, s ő kénytelen figyelni azokra a szavakra, melyek megmondhatatlan forrásból hangzanak feléje.

A király érezni kezdte, hogy valaki van fölötte, s ő annak hatalmába került. Vagy ott is volt eddig is, csak királyságának földi dicsősége eltakarta szeme elől. Most azonban rémülve érzi, hogy nem a házak, a falak a valóság, hanem az a hatalom, amely bensejében dolgozni kezd.

29. vers. S amint hömpölyögnek feléje a súlyos szavak egymás után, minden szó beteljesedik rajta. „Az emberek közül kitalásítanak.” S ő érzi, hogy nemcsak az óriási város falai tűntek el szeme elől, hanem a benne lakó emberekkel való összetartozás érzése is. Mindtől elszakasztva, egészen egyedül érzi magát. „A mező vadjával lesz együttlakozásod!” Azt érzi bensejében, hogy ő az állatokhoz tartozik, melyen lent az emberi szint alatt az állatok szintjére süllyed.

„Fűben az étked, mint a barmoknak...” valami ösztön ébred benne, hogy legeljen, mint a barmok. S mint akit hullámok ragadnak el a partról messze a tenger belsejébe, s még egy szót hall a partról, melyet utána kiáltanak, hallja ő is: „Hét idő telik el fölötted, míglen megtudod, hogy a Magasságos uralma alá tartozik az emberek királysága, és annak adja, akinek akarja.” Amit előbb nem látott, nem érzett, most látja tisztán, hogy van fölötte még egy magasabb hatalom; sőt most már csak ezt a hatalmat érzi maga fölött. Ez az érzés volt az utolsó, amelyet emberi szívvel érzett. Mint vízbe fúló egy szalmaszál után, ragadt utána. De már késő volt.

Ez az emberi érzés is eltűnt belőle, s emberi tudata elveszett. Állatnak érezte magát. Mikor megint visszakapta tudatát, ez az érzés volt az első, amelyet érzett; ez a gondolat volt az emberi gondolata: A Magasságos uralkodik fölötte s annak hatalmában van! A középkorban hasonló betegséget jegyeztek föl. Emberek állatoknak érezték magukat; álmukban farkasokként jártak széjjel, s juhokat, embereket téptek szét. Legalábbis így álmodták.

A királyt az örültségnek egy sajátos fajtája lepte meg. De az az utolsó gondolat, amely megtérő szívét elfoglalhatta, tudat alatt benne maradt, és később, sokára, egyszer győzedelmeskedett az állati tudaton. A király Istenre gondolva vesztette el eszét, s Istenre gondolt, amikor újra eszére tért.

30. vers. Az isteni ítélet végrehajtása gyors ütemben következett be. Az udvari emberek irtóztva látták a király megváltozását. Bamba, értelmetlen arca, mozdulatai, a szabad mező utáni vágya megpecsételték sorsát. Oda vitték, ahová kívánt menni: a szabad mezőre, s ott, mint akkor az örültekkel szokás volt tenni, erős láncokkal kötötték meg. „Az emberek közül kitaszították tehát; füvet evett, mint a barmok; testét az ég harmatja áztatta.” S ő mindezt tűrte; ez így volt természetes neki akkori hajlamai szerint. A mosakodás hiánya, testének ápolatlansága lassankint még a testét is állatokéhoz hasonlóvá tette. Testén megnőtt a szőr s úgy csüngött róla, mint saskaselyű tolla; körme is megnőtt, olyanra görbült, mint a madarak karma. Ijesztő, állati alakká változott, s értelmes szóra értelmes választ adni nem tudott. Magára hagyták, s csak olykor-olykor néztek feléje, hogy él-e még.

31. vers. Mikor eltelt a mennyei végzésben kimondott idő, a király visszaváltozott, s újra emberi gondolat kezdett tanyázni szívében. Az első értelmes gondolat Istenhez emelte lelkét, kinek ítélete hét időn keresztül nehezedett rá.

Mikor elveszítette tudatát, utolsó gondolata segélykiáltás lehetett Isten felé; most, amikor visszanyerte emberi tudatát, hála töltötte meg szívét, s ezt a hálát küldte áldás alakjában Istenhez. Most már nem lefelé néz, a hatalmas Babilonra, hanem fölfelé a magasságos Istenre, s azt áldja a betegségért, amelyet rá küldött; a megaláztatásért, amellyel az állatok közé alázta. Áldotta az Istent, mert most sokkal messzebb látott, mint azelőtt, s ezt a látását jobban tudta hasznosítani, mint azokat a gondolatokat, amelyek figyelmét önmagára irányították. Nemes, az igazság befogadására hajló lélek lakozott a királyban. A király most már látja, hogy istenfélelemmel járni jobb, mint elbizakodottságban, s Isten alatt, tőle függve élni jobb, mint egymagában imbolyogni földi magasságban. Most

gyengeségében erősebbnek érezte magát, mint azelőtt ereje túltengésében. Azért őszinte szívből adott tisztességet a Magasságosnak. A király, akit így köszöntöttek: Korszakokig élj! most ezt a dicsőséget átadja az Istennek, s Róla mondja: „uralkodása örökké tart, s királysága nemzedékről nemzedékre.”

Ő maga elenyészik, erőtellenül aláhull; de Isten uralkodik tovább; nemzedék nemzedék után távozik el az élők közül, de Isten akkor is király lesz az emberek fölött! Büntetése előtt édes hazugságot látott a király, most örök igazságot lát, mely meg nem rendül, s a király nagyságát mutatja, hogy örül ennek a változásnak, jól érzi magát az igazság levegőjében, és nem kívánja vissza a régit.

32. vers. Büntetése előtt hatalmát és dicsőségét Babilon nagyságán mérte meg; most szeme messzebb néz a föld összes lakóira, s azt mondja, hogy ezek mind semmik Istenhez mérve. Ha a föld összes lakói Isten ellen fordulnának, mit érnének el?! Isten „az ég seregében és a föld lakói közt úgy cselekszik, ahogy akar, és nincs, ki kezét visszatarthatná vagy azt mondhatná Neki: Mit cselekedtél?!” Ezt tapasztalta ő akkor, mikor a betegség reájött, s ő tehetetlenül hanyatlott az öntudatlan állati létbe. Ezt tapasztalta, amikor tudata újra világítani kezdett anélkül, hogy ennek munkálásában a legkevesebb része is lett volna.

Isten kezét nem tudta visszatartani, hogy meg ne büntesse, és Isten kezét nem tudta megmozdítani, hogy megsejtsen. Míg a büntetés alatt volt, arra nem volt képes, hogy számon kérje Tőle: Mit cselekedtél?! És most el kell ismernie, hogy jól cselekedett, mert ezzel a csapással még nagyobb pusztulástól tartotta őt vissza. Nem segítettek a királyon saját istenei sem; azokat képzeletben még mindig a mennybe, ők az „ég serege”! Nincs egyetlen hatalom, mely Istennek ellent tudna állani.

33. vers. Úgy kell felfogni, hogy Nabukodonozor nem egyszerre nyerte vissza emberi tudatát. Először csak folytatta azt a gondolatot, amelynél emberi tudata elveszett. Félálomszerűen foglalkozott az egyetlen tárggyal, amely benne volt, amikor tudata elborult: Isten hatalmával. De mikor ez előtt a hatalom előtt meghajolt, s magát nemcsak megalázta, hanem hálásan, készséggel aláta meg, akkor a lelkére neheződő nyomás eltűnt: értelme teljesen visszatért, és egész figyelmé működni kezdett. Mindenestől meggyógyult. Mintegy tudatának önmagához való visszatérését akarja a király azzal is jelezni, hogy visszatér az első személyben való elbeszéléshez. Az a tisztelet, amely mint királyt megillette őt, újra övé lett: Isten teljesen helyreállította. Eltűnt az állatiasság, és helyét a régi fenség foglalta el, egész lényében, viselkedésében, szavaiban. Az emberek újra úgy néztek rá, mint dicsőséges uralkodóra.

Allamtanácsosai és főemberei ugyanis értesülést szereztek a király állapotának javulásáról és kimentek hozzá. S amikor látták, hogy a hír igaz, azonnal kiszabadították kényszerű helyzetéből, s örömmel vitték vissza palotájába. Hosszas távolléte alatt mind jobban nélkülöztek. A közügyek nem mentek úgy, mint azelőtt. Nehéz helyzetekben hiányzott Nabukodonozor éleslátása és biztos akarása. Azzal a fenséggel, azzal a bölcsességgel, azzal az eréllyel senki sem tudta a király helyét betölteni, ahogy ő vezette az állam ügyeit.

Most hát örvendve vitték vissza helyére. De a király nemcsak azt nyerte vissza, amit elveszített. Úgy járt, mint Jób! Azt mondja: „rendkívüli nagyság adatott ne-

kem!” Isten magasabbra emelte mint ahol volt. Alattvalói dicsérték és magasztalták; ő pedig Istennek adta a dicsőséget. Különben ez az egész kép magán viseli ama régi kornak bélyegét. Ma ideggyógyintézetbe vitték volna a királyt; orvosok adtak volna róla jelentéseket. Akkor engedték, hogy hajlamai szerint éljen a mezőn; csupán azt akadályozták meg, hogy a vándorlási ösztön el ne ragadja, s ha dühöngővé válnék, kárt ne tegyen. Ki tudja, hogy a régi primitívebb felfogás olykor nem volt-e egészségesebb a betegnek? Azt hiszem, kevesebb kár történt így a lelkében.

34. vers. Valószínű, hogy ez esemény után a király élete nem tartott már sokáig. De e hátralévő életidő alatt a király aligha feledkezett már meg az isteni leckéről, melyet többször meg kellett tanulnia, mivel pogányságáról teljesen le nem mondott, s az mindig újra mérgezte lelkét. Ez a népeihez intézett levél új utat szabott a király elé: az istenfélelem útját. Istent nemcsak dicséri, magasztalja most már, hanem féli is.

Isten előbb csak álommal figyelmeztette, amikor a csodálatos szoborban a világbirodalma sorsát megmutatta neki. Azután birodalmának legkiválóbbjai, mondhatnánk, az egész világ előtt megszegyénítette, amikor a tüzes kemence sem tudott ártani Isten választottainak.

Most legutoljára a legsúlyosabb csapást mérte a királyra az Isten. A király sokszor megégette kezét: volt alapos oka arra, hogy félje az Istent. A király ugyan minden alkalommal okult, de az okulás nem tartott sokáig, mert a király életéből a kísértő mozzanatok, a pogány élet csábításai komoly megtérés hiánya következtében sohasem kerültek ki.

A megtéréshez nemcsak a szív átalakulása szükséges, hanem az istentelen viszonyok közül való kimenekülés is (vö. II. Kor. 6:14-18), A király megtérése azonban most igazabbnak látszik, mint megelőzőleg. Az Ótestámentum nyelve a pogány bálványokat semmiségeknek mondja (elilim), s most a király a Dániel Istenéről azt mondja, hogy „minden alkotása igazság”. A büntetés előtt többször láthatta a király, hogy a bálványistenek bölcsei milyen képtelenek, és a nagy veszedelemben milyen tehetetlenek.

Amit Isten Dánielen át kinyilatkoztatott, az újra szószerint bekövetkezett. Amit a király kapott, megérdemelte; hiszen előre figyelmeztetést kapott; a veszedelmet kikerülhette volna, ha Isten dicsőségét nem rabolja el magának. Isten ítelt és ítélete igazságos volt! Isten nem tűri, hogy az emberek között hamis nagyságok emelkedjenek a földön lakó emberek fölé; ezért a magasban járókat lealacsonyítja. Így tett ővele is. Amerre Isten elmegy, nyomát ítélet jelzi.

Isten ösvényei ítéletek! És ezért az ítéletért a király áldja az Istent. Nem szolgai meghunyászkodásból teszi, őszinte szívvel köszöni Istennek a verést. A világbirodalom hajnalán az első igazi viláгурalkodó azt a végrendeletet teszi, hogy akik utána következnek, tanuljanak az ő sorsából. Vajon tanultak? A történelem az ellenkezőjét bizonyítja, mindjárt az uralkodását közvetlenül követő események!

Ötödik rész

1. vers. Nabukodonozor után fia, Evil Merodach (Marduk szolgája) következett, ki igazságtalan és kicsapongó életével bőven rászolgált sorsára; uralkodásának második évében sógora meggyilkolta. Utána Nabonetosz lett a király, s ennek fia volt a Bibliában említett Belsazar.

Róla, mint Nabukodonozor fiáról és utódjáról a tudomány sokáig semmit sem tudott. De ez esetben is a Bibliának lett igaza. Később talált följegyzés értesít egy Belsazárról, ki tényleg Nabukodonozor leszármazottja, éspedig unokája volt. És ugyan nem az egész birodalmon, hanem csak Babilon városban uralkodott, tehát alkirály volt.

Bár Nabukodonozor nagyatyja volt, nem meglepő, ha atyjának mondja a szöveg. Mikor a méd király hadvezére, a fiatal perzsa uralkodó, Küros, támadást indított Babilon ellen, Nabonéosz fejét vesztette, s fiának, Belsazárnak, Babilon urának adta át a csapatok vezényletét. A királyi család gonosz erkölcei nála is jelentkeztek, mint azt a bibliai történet elbeszéli, s ahogy a következőkben szemlélni is fogjuk. A fiatal alkirályt történetünk éppen egy kicsapongó lakománál találja. A végveszély idején, mikor az atya s az egész babiloni birodalom ura, Nabonéosz fejét elvesztette; mikor az ellenség minden órában megérkezhetett: a fiatal Belsazar nemcsak könnyelmű mulatással tölti idejét, hanem a láthatatlan Istent meri maga ellen kihívni, meggyalázva annak szent edényeit. Nabukodonozor utolsó istenfélő nyilatkozata után valóban nagy a zuhanás, amellyel a királyi család ebbe az erkölcsi fertőbe alámerült. Egyszerre ezer főembernek készíteni lakomát, s előttük az ivásnak mértéktelenül odaadni magát: igazán nem fejedelmhez méltó cselekedet volt. Pogány bálványok azonban más életet nem sugallnak imádóiknak. Ez a hallatlan pazarlás, hogy ezer embert a király fejedelmi módon egyszerre vendégtelt meg, nem illett ahhoz a képhez, melyet Nabukodonozor a nagy fáról látott, mely eledelt és oltalmat adott az összes földön lakóknak; a pazarlónak ehhez a lakomához mások eledelét kellett elvennie.

A világbirodalom tehát nem töltötte be többé feladatát, azért megérett az ítéletre, hogy más világbirodalomnak adja át helyét. A virrasztó szentek újra gyűlést tartottak Isten előtt, és megint egy égi határozat született meg, hogy a méltatlan uralkodó országát másnak adják oda.

2. vers. A bort Isten az ember áldására teremtette, de az ember az áldásból átkot csinált magának, s éppen azzal fogant meg Isten átka a hűtlen emberiségen, hogy kezében még az áldás is átokká változik. A mértéktelen borivás rossz gondolatoknak sugalmazója. Mámoros állapotban a király valami különösen érdekes és vitéz tettet akar végrehajtani; bátorságát akarta megmutatni azzal, hogy a

júdabeliek Istenével ujjat mer húzni. A választás azért esett éppen Dániel Istenére, mert a gonosz előkelőségek Dánielt különösen gyűlölték. Előhozatta tehát a király Dániel Istenének edényeit a király istenének kincstárából, hol azok elhelyezve voltak. Ezzel a tettevel ugyan a zsidók Istenét s a babiloni főistent egyszerre sértette meg, mivel a szent eszközök Babilon istenének voltak felajánlva.

A vakmerő bűnbe magával készült rántani vendégeit, a főembereket, feleségeit és ágyasait. A királyi háremben ugyanis a rendes feleségek mellett ágyasok is voltak, mint ezek az ókorban Abrahámnál, Jákóbnál és Dávidnál is megtalálhatók (1.Móz. 16:1 skk; 30:4, 9; II. Sám. 16:21), tehát az evangéliuminál alacsonyabb erkölcsi szinten a pogányság vagy a törvény félhomályában megengedhetők és elfogadottak voltak. A feleségek és ágyasok nagy száma azonban a ledérségnek oly fokára mutat, amely a király környezetét hitvány és aljas csöcseléké tette. Ez a népség ivott a királlyal együtt a szent edényekből. Kitűnt, hogy Nabukodonozor rablása, melyet a jeruzsálemi templomon elkövetett, átokká lett a birodalom; csak az átok teljesedése soká váratott magára. S hogy átokká lett, az összefügg azzal a makacs ragaszkodással, amellyel Nabukodonozor a pogány istenek mellett megmaradt; ha gyermekeit az igaz Isten félelmében nevelte volna, elmaradt volna a borzasztó vég, mely Nabukodonozor birodalmát és utódait érte.

3. vers. Babilon vezető embereinek s a királyi udvar tagjainak romlottságát mutatja, hogy ellenállás nélkül azonnal előhozták az edényeket a király Istenének kincstárából (Dán. 1:2); nem tiltakozott ellene Nabukodonozor özvegye, az ősz királyné sem, kinek kedvéért férje 15 nap alatt egy mesterséges hegyet hordatott össze, hogy azon új királyi palotát építtessen; a lakoma vendégei pedig habozás nélkül ittak belőlük. Azért mindannyiukra el kellett jönnie az ítéletnek!

4. vers. Hogy a szentségtörő művelet alatt az arany-, ezüst-, réz-, fa-, kőisteneket dicsérték, ez nem vallásos buzgalomból történt, hanem dacos tüntetésből a júdabeli Isten ellen. A dicséret azonban őszinte volt. Sok magasztalót ugyan nem tudtak elmondani ezekről az aranyból, ezüstből, rézből, vasból, fából és kőből készült istenek hatalmáról, sem arról a világosságról, melyet szolgálóiknak adni képesek voltak, kik az emberek aljassága ellen nemigen tiltakoztak, és a király aljas dorbézolása ellen sem tettek semmit.

Az emberek szeretik a kényelmes vallást, a kényelmes papokat és a kényelmes isteneket; a szent Istentől ellenben irtóznak. Belszár és csöcseléke tehát őszintén dicsérték a tehetetlen bálványokat.

5. vers. Az arany-, ezüst-, vas-, réz-, fa- és kőistenek nem is jelentkeztek, hogy tiltakozzanak; jelentkezett azonban a júdabeli Dániel Istene. Nem mennydörgésben, nem villámban, nem földrengésben jelent meg, csak egy falon író egyszerű kézfejen, mely titokzatos jeleket jegyzett arra a falra, mely a királyi teremben elhelyezett hatalmas és ezer meg ezer mécslánggal égő óriási kandeláberrel szemben volt. Annak a falnak nagy részén fehér csík futhatott végig, melyet mésszel csináltak, s ezen a fehér felületen futott végig a magányos kézfej, betűket festve a falra, melyeket a jelenlevők nem értettek. Pedig a meghívottak közt sok írástudó, kaldeus lehetett. E régi királyi palotákon ablak nem volt, csak ajtó;

ami fény, levegő az ajtón bejött, annyival meg kellett elégedniök a bent lakóknak. A termekben megrekedő rossz levegő és füst nem tették kellemessé a bent időzést. Más világító eszközt, mint a fáklyát és a kis lánggal égő olajmécseszt, nem ösmertek. Úgy segítettek magukon, hogy ezeket a mécseseket százával, sőt ezrével helyezték el, s így nagyobb fényerőt nyertek.

A palota falai belül drága csillámló kövekkel voltak borítva. Pompa volt elég. A civilizáció magaslatán élt az utolsó babiloni király. De a civilizáció nem zárja ki, sőt sokszor magával hordja az erkölcsi romlást.

A civilizáció nem pótolhatta az erkölcsi erő hiányát. A pompa mellett a birodalom elgyengült.

Egy szelíd, író kéz, mely senkinek ártani nem látszik, egyszerre elrabolja a nyugalmat a társaságtól. A király mereven nézi az író kezét; szemét nem tudja levenni róla. Itt a szokatlan, a megmagyarázatlan egy rejtett világ közellétét hirdeti. Az ember akkor jön rá arra, hogy ez a világ létezik, mikor megszokott élete rendjéből valami kiveti. Mily bátran vétkezett előbb a király, s mily gyorsan elfogyott bátorsága, mikor a megcsúfolt túlvilág jelentkezett!

6. vers. Mialatt a király mereven bámult az író kézre, rendkívüli rémület lett úrrá rajta. Arcáról eltűnt az élet fénye, tehát elsápadt. A vér elhagyja az arcot, mikor a szív működése gyengül. Lelke riasztó gondolatokat szült, és azok megjelentek szívében (tudatában).

Valami rendkívüli közeledett, s a király megrémült tőle, mert lelkiismerete nem mondott neki jót. A lelkiismeret, a szellem jeladásának tudatunkban való jelentkezése, sokszor szólal meg olyankor, amikor a lelki szív nem tudja rendes tevékenységét folytatni, s a tudat egy pillanatra kiürül. Ebbe a pillanatnyi ürbe, mely a végtelen csöndbe állítja az embert, behallatszik az emberi szellemen át a túlvilág szava. Az emberi tudat rémületen figyel Istenre.

A rémület továbbmegy a szívből a lélekbe, azaz a lélek tudattalan részébe, s azt a lelki központot, mely a lélek szervezetét összetartja, s melyet a Biblia képes nyelve a rekeszizommal jelöl (Rachamim, Phrén) meggyöngíti, úgy, hogy a lelki szervezet mintegy összeesni készül.

A lélek és test működése szoros kapcsolatban vannak egymással. A lélek felbomlása átmegy a testre is, az idegrendszer felmondja a szolgálatot, az inak, izmok nem működnek rendesen, s az ember úgy érzi, hogy csípőjében az ízületek megoldódnak; a térdek nem állanak szilárdan, hanem összeverődnek. A nagy félelem szokott jelenségei ezek.

7. vers. A lelki és testi szétbomlás jelensége az is, hogy a rémült ember nem tudja szabályozni hangjának erősségét, vagy alig ad ki hangot, vagy túl erősen kiált. A király kiáltva parancsolta meg, hogy vezessék be a varázslókat, a kaldeusokat és a jósokat, ami nem illett össze a királyi méltósággal. Mégis a parancsnak gyorsan tettek eleget, s akit elértek, a király elé vitték. De köztük nem volt ott Dániel. Dániel ekkor már talán 85 éves aggastyán volt, vagy annál is több; kora szerint is megillette a nyugalom, s így nem lehetett már a kaldeusok testületének élén. De az erkölcstelen királyi nemzedék nem is tűrte volna meg őt ott. Láttuk, hogy Belszárnak a bálványistenek és azok szolgálói kellettek. A király az

akkor uralkodók szokása szerint kitüntetések ígér annak a bölcsnek, ki a falon lévő írást el tudja olvasni. A kitüntetés részben állás és rang, részben érdemjel vagy kitüntető ruha. A bíbor uralkodóknak ruhája volt, melyet más nem vehetett föl, csak akit állása és rangja erre képesített. Az arany karikának vagy arbronsznak kitüntető jellege olyan lehetett, mint ma az érdemjeleké vagy aranyláncé.

Harmadiknak lenni a király után bizonyos kormányzói állandó állás lehetett, melynek jellegével tisztában nem vagyunk; közismert állásjelzés lehetett: harmadik a király után. A bölcsek fogadása nem abban a teremben történhetett, amelyben a titkos írás megjelent, s amelyben az asztalok terítve álltak és a vendégek ültek. A király beszéde után mentek be csak a bölcsek a lakomázó terembe, és ott megnézték az írást. Erre mutat a

8. vers. kezdő mondata: „ekkor bementek Babilon összes bölcsei”. Ezek a bölcsek ugyanis már előzőleg bent voltak a palotában, és meghallgatták a király beszédét; ha tehát újra „bementek” valahová, akkor az csak egy másik, valószínűleg belsőbb helyiség lehetett. De hiába mentek be az íróterembe, mert nemcsak a felírt szavak jelentését nem tudták megmondani a királynak, hanem még elolvasni sem tudták az írást, nem ösmerték annak betűit. Valószínűleg zsidó betűk voltak, melyeknek alakját több emlékről ismerjük (nem a későbbi négyszegletes héber betűk voltak), de amelyek az ékírást használó kaldeusoknak ösmertelenek voltak. Az ékírást messze földön ismerték; még Egyiptomban is találtak ékírásos leveleket; a babiloni bölcsek nem voltak rászorulva, hogy jelentéktelen népek betűivel megösmérkedjenek. Kénytelenek hát bevallani, hogy képtelenek a felírást elolvasni.

9. vers. A bálványpapok tehetetlensége egyszerre még nagyobb riadalmat kelt a királyban, és nagy zavart a lakomán részt vevő főemberekben. Eddig azzal ámították magukat, hogy bálványisteneik védik és segítik őket; könnyelmű emberek könnyen vigasztalják magukat azzal is, amiben komolyan bízni okuk nem volna.

Amíg a szép jelen tart, addig eltart a bizalom is. De az ilyen hamis bizalom azonnal szertefoszlik, mihelyt a megpróbáltatás ideje elérkezik; ilyenkor a hamis istenek tehetetleneknek bizonyulnak. Az a tény, hogy a bálványpapok nem tudtak a király kívánságának megfelelni, egyszerre a bálványistenek tehetetlenségét is megmutatta. Ekkor a rossz lelkiismeretű királynak eszébe jutott a megbántás, melyet bálványai tekintélyének védelmében a júdabeliek Istene ellen elkövetett. Félelmében újra elsápadt, s a hajlongó, lakájlelkű udvaroncok, kik lelkiismeretüket a királynál tartották, zavarodottan látják, hogy a földi isten tehetetlenül áll előttük. Micsoda hatalomra mutat a tiszta szellemi világnak részén az, hogy legkisebb mozdulatára a földi hatalmasok minden lelki tartásukat elveszítik! Micsoda tehetetlenségére annak a világnak, amely hazugságra építi fel életét!

10. vers. Mikor a jelennek erői összeroppannak, az elfelejtett múlt visszatér a jelenhez. A múltat Nabukodonozor özvegye hozza, az ősz királynő, ki úgy látszik, visszavonultan élt a királyi palotában, ki a tivornyákban nem vett részt; most azonban a rendkívüli esemény híre visszavonultságából őt is kimozdította. Egyszeriben eszébe jutottak hasonló jelenetek férje életéből; a nagy rémület, mely férjét érte, a babiloni bölcsek akkori tehetetlensége és a megoldás, mely

mindjárt bekövetkezett, mihelyt a király Dánielhez fordult. Mikor a jelen tehetetlenül áll az eseményekkel szemben, megjelenik a múlt, és megmutatja a kivezető utat. A palota cselédsége, mint hírvivő posta, akkor is úgy működött, mint működni szokott mai udvarokban. A király nyilatkozatai, a főemberek zavart beszédei elérkeztek az ősz királyasszonyhoz, és azt arra indították, hogy tanácsal szolgáltson unokájának. A királynő csak arra emlékezik, hogy férjének a végén mindig áldást és megkönnyebbülést hozott Dániel közbelépése. Azt gondolja, hogy a fiatal királlyal is így lesz. A pogány királynő, ha talán nem is helyeselte Belsazar tivornyáit és szentségtelen tetteit, de azok horderejével tisztában nem volt.

Így Dániel megjelenésétől csak jó fordulatot várhatott. Azért bátorító szóval lép a király elé, annak, mint uralkodónak megadva a tiszteletet, melyet még a szülő sem tagadhatott meg, különösen, ha nagy nyilvánosság előtt szólott az uralkodóhoz. Látván a zavart a király gondolataiban; látván sápadt arcát, így szólott: „Király, ne gondold riasztó dolgokat, és arcod fényét el ne veszítsed”, azaz: el ne sápadj! A királynő nem úgy gondolja, hogy Belsazarnek módjában volna, hogy gondolatainak és a sápadtságának parancsoljon; hanem azt hiszi, hogy amit ő mondani fog, a király terhes gondolatait elűzi, és sápadtságát megszünteti: a felszólítás tehát biztatás. A királyné a biztatót abban látja, amit mondani fog. A bevezetés tehát arra készíti elő a királyt, hogy nagyanyja vigasztaló, megnyugató megoldást hoz magával.

11. vers. A megoldást egy férfiban látja. Nála újra előtűnik az a pogány felfogás, mintha az isteni világosság Dániel személyéhez hozzá volna kötve. Nem azt mondja a királyné, amit Dániel mondana: Van egy Isten, aki segíteni tud! hanem ezt: Van egy férfi, akiben segítségre való isteni ajándékok nyugszanak! A királyné azzal indokolja Dániel képességét, amivel férje is mindig megokolta, hogy benne szent isteneknek szelleme van. A szavak nem azt jelentik, amit a Biblia nyelvén jelentenének. Ha valakiben Isten szent szelleme lakik, akkor ez a szent Szellem nemcsak lakója, hanem Ura is annak, akire rászáll; ellenben a bálvány istenvilágból kiáradó szellemen az uralkodik, akiben az bent lakik. A pogány vallások mindig ellenállhatatlanul haladtak a pantheizmus álláspontja felé, mely szerint a világsszellem öntudatlan, és ha erősebb is az embernél, akiben megjelenik, az ember, kiből e szellem öntudatossá válik, magasabb ennél a szellemnél. Hogy mily könnyedén elbánik a bálványistenekkel a királyné, arra nézve jellemző az, amit a Dánielben levő világosságról, belátásról és bölcsességről mond, melyet éppen akkorának nyilvánít, mint amekkora az istenekben lakik. A királyné Dánielt az istenekkel egy sorba emeli. A király tud mindarról, amire a királyné figyelmét irányítja, a veszély pillanatában azonban a királyné jónak látja a királyt Dánielre emlékeztetni.

Emlékezteti például arra, hogy Nabukodonozor Dánielt az összes babiloni írástudók, varázslók, kaldeusok és jósok fölé emelte. Bár a király ezt is tudja, de az emlékeztetésnek értelme van, mert ebből az állásából Dánielt a későbbi uralkodók idején vetélytársai félretolták. Lehet, hogy a királynéban valami bűnbánatféle is volt amiatt, hogy amikor Dánielt mellőzték, a királyné nem próbálta megakadályozni ezt a lépést, amely királyi házára csak csapást hozhatott.

12. vers. Most elmondja azt a megokolást, melyet akkor is elmondhatott volna, ha idejében szót emel Dániel mellett, s annak áldásos befolyását a királyi családra megtarthatta volna; de amely megokolás most is világossá teszi, miért kell Belsazárnak ijedelmében s a babiloni bölcsek újabb kudarca után az agg prófétahoz folyamodnia. Dániel korábbi befolyását a királyné szerint az indokolja, hogy Belsazár atyjának, helyesebben nagyatyjának idejében többször álmokat helyesen magyarázott, rejtett dolgokat megfejtett és nehéz feladatokat megoldott, s mindezzel a benne levő igen nagy szellemről, tudásról és belátásról tanúságot tett.

Az ember értelme szellemi eredetű képesség, melyet az emberben szelleme kelt föl és növel; azért a nagy értelem nagy szellemet tételez föl. A tudás a lélek szorgalmának következménye, de a szellemadta értelem nélkül nem szereshető meg. Az értelem és tudás együtt a lelket belátással tölti meg, azzal a képességgel, hogy a kívülről s benne levő dolgok titkos összefüggéseit jól meglássa és megértse.

E három egymásból fakadó képesség: értelem, tudás, belátás teszik az embert alkalmassá arra, hogy Isten rejtett értelmű híradásait, az álmokat megmagyarázza; az élet rejtett dolgait kibontsa, s a nehéz feladatokat, melyek különösen egy király előtt merülnek fel, megoldja.

E képességek Dánielben már korán mutatkoztak; azért adta a király neki a Baltazár nevet, melynek jelentése: Bél, véd meg életét!. A júdabeli ifjú életét Nabukodonozor érdemesnek látta a legfőbb babiloni istenség védelme alá helyezni: a birodalom számára és a maga számára annyira értékesnek látta ezt az életet. Belsazár király tehát tegyen úgy, mint nagyatyja tett: hívassa Dánielt, az meg fogja adni a rejtélyes jelek megfejtését.

13. vers. A királyné, mielőtt a király elé ment volna, valószínűleg már el is küldött Dánielért, s így a király beleegyező szavára vagy intésére a próféta már meg is jelenthetett. Az esztelen király azonban most sem fordul alázatosan Isten emberéhez, hanem királyi fensőbbségét fitogtatja. Úgy tesz, mintha nem ismerne a prófétát; mintha annak személye oly jelentéktelen volna Babilon életében, hogy csak most a királyné ajánlása következtében szerezne róla tudomást. Annyit elárul, hogy tud azokról a foglyokról, akiket atyja Júdából elhurcolt. Pedig ha ezek a foglyok valami miatt ismerősek voltak előtte, akkor az ok erre csakis Dániel működése lehetett. A király tehát még a veszély végső órájában is nagyzol. Fölényéből azonban csakhamar engedni fog!

14. vers. Hozzáért az a király nagyzolásához az a fölénység is, amellyel a király Dániel előtt megokolja, hogy miért nem fordult előbb hozzá: a királynak igen kényelmetlen a kaldeusok kudarca, s azon van, hogy az ne tűnjék fel az ő kudarcának; ezért mondja tehát, hogy a kaldeusok szereplése után hallotta csak, hogy Dánielben az istenek szelleme lakik, továbbá igen nagy világosság, belátás és bölcsesség is. Megelőzőleg a királyné, amikor a királlyal beszélt, nemcsak ezeket a tulajdonságokat említette, hanem utólag hozzájuk fűzte, hogy nagy szellem, tudás és belátás van Dánielben, s hogy Nabukodonozor azért tette őt a kaldeusok fejevé (12.v.).

E második tulajdonságcsoporthoz a világosság nem tartozik a lélek állandó és belső sajátosságaihoz, tehát nem az embernek állandóan adott nagy szellem, azaz nagy szellemi képesség folyamánya, tehát nem a lélek állandó sajátossága, hanem időről időre s kívülről adott fény. Mint ahogy a fizikai természetben is fény kell ahhoz, hogy lássunk, a szellemi világban is szükséges valamilyen fény a látáshoz, mely a fizikai fényhez fogható tünemény, de szellemi. Isten szívünkbe sugározza ezt a fényt. Olvassuk a Bibliát, s nem értjük. Egyszer csak világosság támad bennünk, s egyszerre megértünk dolgokat, melyek mellett máskor sokáig ültünk értelmetlenül. Ha ebben a szellemi világosságban vizsgáljuk a dolgokat, tudás jön létre bennünk. Ha a dolgok belső összefüggését mutatja meg a bennünk sugárzó fény, belátásra jutunk, ami már a lélek állandó sajátossága, és sokszor ezt nevezik világosságnak.

Ha sok belátás gyülemlik fel bennünk, bölcsességgé válik. Bölcs a sok belátású ember. Dániel sokat imádkozott Isten világosságáért és becsülettel tanult: ezért lett bölccsé, és ezért értett a titkos és rejtett dolgok kifejtéséhez. És Isten a szükséghez és alkalomhoz képest adta neki a világosságot. Belsazár teszi magát, mintha csak most hallott volna arról a nagy bölcsességről, mely Dánielben lakik.

15. vers. A király tovább játssza a hamis szerepet s úgy tünteti fel, mintha udvaroncái az ő akarata ellenére vezették volna eléje a bölcseket, ő szinte az áldozatok volt. Hiszen volt is mit szégyellnie a pogány bálványkultusz papjainak kudarcán, kiknek arany-, ezüst-, réz-, vas-, fa- és kőbálványait csak éppen előbb magasztalták Belsazár és vendégei a kicsapongó lakoma alkalmával! De ha a király mossa is kezét a babiloni papok kudarca miatt, ez az ál-tárgyvilágosság kevés hatást tesz a prófétára; a dicséret sem hatja meg, mely a király ajkáról feléje hangzik; sem azok a jutalmak, melyeket Belsazár előbb a bálványpapoknak is felajánlott.

16. vers. A király folytatja a fölényeskedő tájékozatlanság hangoztatását, Dániel meghívása is másnak a gondolata volt: „Rólad azt hallottam, hogy képes vagy megfejtéseket csinálni és nehéz feladatokat megoldani.” Tudott erről a király korábban is; hallott róla elégszer, hiszen nem zugolyában hangzottak el Dániel csodálatos jövendölései; hiszen éppen Dániel jövendöléseivel szállott szembe a király akkor, amikor Dániel Istenét megsértette, és annak szent edényeit meggyalázta. De mint a hitvány vakmerő embereknel történni szokott, azonnal nagy rémület fogta el, amikor látni kényszerült, hogy a pogány istenek, melyeket Dániel Istene föl magasztalt, segíteni rajta nem tudnak. Most ott vergődött a durván megsértett Isten kezében, és mégis még most is fölényesen akarja elintézni az igaz Isten prófétáját: „Ha hát képes vagy az írást elolvasni és értelmét velem tudatni, bíborba öltözzöl, arany karikát kapsz a nyakadra, s harmadikként fogsz uralkodni az országban.” A nyomorult, halálra ítélt bűnös a megsértett isteni Bíró szolgáljával szemben hánytorgatja a nagylelkűséget! De megkapja rá a méltó választ!

17. vers. A király viselkedése „királyi” akart lenni, de csak kendőzte azt, ami királyi. A mellőzött szerény próféta válasza ezzel szemben királyi lesz, mert nemcsak fölbe emelkedik a hitvány királynak, elutasítva annak minden kegyét;

hanem ő oszt ingyen kegyet, ingyen mondja meg, amire a királynak szüksége van. Dániel a következő választ adta a királynak: „Ajándékaid a tied legyenek, s adományaidat másoknak oszd!” A próféta szavai elég nyersek, de megfeleltek annak a hitvány alaknak, aki királyi koronát viselt ugyan, de elég aljas volt ahhoz, hogy szolgálainak szeme láttára adja oda magát a mértéktelen ivásnak, s félrészegen ágyasaival együtt gyalázza meg Dániel Istenének szent edényeit. Nem csoda, ha a világbirodalom urát máskor mindig tisztelő próféta ezzel a hitvány uralkodóval minden közösséget megtagad.

Ugyanő Nabukodonozornak ezt mondta: „Szálljon az álom a te gyűlöldre és megfejtése ellenségeidre!” (4:16.) Amilyen a két elintézés, olyan a különbség a két uralkodó között! Mégis az ősz próféta egészen nem felejt, hogy Nabukodonozor unokájával áll szemben: megveti, de nem vonja meg tőle a kért segítséget, noha ez annak használni már nem fog! „Az írást mindamellet elolvasom a királynak, és megfejtését megmondom neki.”

18. vers. „A Király”, megszólítás mellől elmarad a „korszakokig élj!” udvariaskodó kívánság: de mit is keresne ott ez a szó, mikor éppen a pusztulást készül hirdetni a próféta?! A király áltudatlanságát a próféta kiléte felől egyszerre eloszlatja Dániel azzal, hogy Nabukodonozor király legnagyobb megszegyenülését idézi az unoka emlékébe. Ezzel megmozgatja a királynak emlékezni nem akaró értelmét. A fiatal király nagysága csak örökség; nem ő szerezte, Isten nem neki adta azt, hanem nagyatyjának, kit egyszerűen csak atyjának említ a próféta is. „A te atyádnak, Nabukodonozornak adta a magasságos Isten a királyságot, a nagyságot, a tiszteletet, a fenséget!” Nabukodonozornak mind a négy birtokában volt; de hogy nyomorult utóda az ország egy kis részének (Babilon város kerületének) birtoklása mellett még a lelki nagyságot, a tiszteletet és a fenséget is megkapta volna Istentől, nem állítja a próféta, mert a királynál semmi lelki nagyság nem észlelhető; a tiszteletet pedig tivornyákkal és istensértésekkel kiérdemelni nem lehet. Íme Dánieltől sem kapja meg a megbecsülést. A fenséget csak mímeli az uralkodó, mint mikor a hiányzó szépséget festékekkel rakja fel magára a vénülő nő. De azért mégis a Jeruzsálemi templom kifosztójának, Nabukodonozornak bűnét is bünteti az igazságos Isten a hitvány utódban!

19. vers. Belsazar hatóköre alacsony királyság volt; csak Babilon városára terjedt ki: inkább csak királyi helytartóság volt, tehát tekintélyét csak oktalan pazarlásával igyekezett fenntartani, s tartotta fenn a hozzá hasonló hitvány korhelyek szemében. Milyen más volt Nabukodonozor királyi nagysága, kinek nagyságát Isten az égig érő nagy fa képében példázta! A népek, nemzetek és nyelvek mind félték tőle, mind reszkettek hatalmától; Nabukodonozor tekintélyét azért hangoztatja a próféta, hogy rámutasson a mély süllyedésre utódai alatt, kik aljas életmódjukkal csakhamar eltékozták atyjuk tekintélyét. Igen hamar meglapultak a birodalmat összetartó kötelek; különösen a médek királyai törekedtek önállóságra, kiknek a perzsák rokon népe is hódolt. Mikor a babiloni birodalom gyengesége nyilvánvalóvá lett, nyílt lázadás tört ki, és a méd Küakszárész perzsa hadvezére, Kürosz (Cyrus) megindult Babilon, a főváros ellen. Mikor Belsazar az istentelen tivornyát rendezte, Kürosz seregei Babilon előtt voltak. Az elbiza-

kodott Belsazar nem sejtette, hogy néhány óra leforgása után lázadó ellenségének kezében lesz! S a király ott van a tivornya asztala mellett, és kihívja maga ellen az égnak Istenét! Milyen más volt nagyatyja, aki józanul nézett szembe a legnagyobb veszéllyel (vö. 4:16). Hiszen Nabukodonozor is tudott igazságtalan lenni, mikor például Babilon bölcseit Dániel mentette meg oktalan dühétől.

Nabukodonozor „tudott ölni, ha akart; tudott eleveníteni, ha akart; tudott fölemelni, ha akart”, sőt, az ősz prófétát is ő emelte fel magas tisztre; „tudott kicsinnyé tenni, ha akart.” De mire képes Belsazar?! Mit ér az a méltóság, melyet a király most este ad, már az éjjel, amikor a király már ellenségeinek kezében lesz?! Micsoda paródiája Belsazar uralkodása Nabukodonozor uralkodásának!

20. vers. Mi lesz a nyomorult Belsazzal, mikor az igazán királyi jellemű Nabukodonozor is, amikor fölemelte szívét Isten ellen, és dölyfössé lett, lezuhant a magas trónról, amelyen ült, fensége elvételétől, alattvalói kivezették a mezőre, s az állatok sorsának részesévé tették?! Ezt az epizódot Nabukodonozor családja szívesen kifejejtette volna az uralkodóház történetéből; maga Nabukodonozor azonban nem szégyellte, hanem ország-világ tudomására hozta egy levélben, melyet a megelőző fejezetben közölt a próféta.

Az atya alázatosságát azonban szégyellte az utód, s azért a megalázó eseménnyel együtt félretették azt a prófétát is, ki Nabukodonozornak a szörnyű sorsot megjövendölte, s azt az Istent is, aki e sorsot a királyra rámerte. De sem az Istent nem lehetett félretenni, sem Annak prófétáját, ki íme itt áll már a királyi utód előtt, hogy annak még keservebb jövőt jósoljon!

Mi volt Nabukodonozor vétke Belsazar szörnyű bűne mellett! Micsoda dölyffel sértette meg Isten fenségét az utód, s mily magasra emelte föl szívét, amikor az atyját büntető Istent ki merte hívni, hogy vele szemben a saját hatalmát és bátorságát mutassa meg ezer alattvalója előtt, s ez alattvalók előtt e szemtelen vakmerőséggel hozza helyre ama csorbát, melyet atyja sorsa ejtett az utód szerint a királyi tekintélyen. Mert nagyon valószínű, hogy Belsazar ez Istent kihívó vakmerőségének és a királyi tekintély ily helyreállításának szemlélésére hívták össze az 1000 embert; hogy talán előre kigondolt terv volt a júdabeli Isten tekintélye ellen elkövetett merénylet!

21. vers. S íme most a próféta ajkáról mind az 1000 embernek újra hallania kell, amit úgy is jól tudtak, s amire a király nem akart emlékezni: hogy Belsazar őse, kinek Belsazar királyi hatalmát köszönheti, az emberek fiai közül kiteszítva élt, szíve az állatok szívéhez vált hasonlónak; a vad számmal lakott együtt, és füvet evett, mint a tulkok, meg az ég harmatja öntözte őt, mint a mező állatait. A próféta most még színesebben, megalázóbban adja elő a történetet, mint ahogy Nabukodonozor maga hallotta és leírta azt.

A megvetett vadszámmal való együttlakást a próféta most teszi hozzá a képhez, hogy annál mélyebben vágjon bele az Istent gyalázó királynak szívébe. Nagy volt a bűn, nagynak kell lennie a büntetésnek!

22. vers. Isten nemcsak Nabukodonozorért tette e megaláztatást, hanem utódaiért is, hogy azok istenfélelmet tanuljanak, s kicsinnyé tegyék magukat a magasságos Isten mellett; hogy ennek az Istennek adják a dicsőséget, s királyi ha-

talmukat ennek az Istennek akarata szerint gyakorolják. S mit tett e helyett Belsazar? Pontosan az ellenkezőjét! Noha mindezeket a dolgokat jól tudta, szívét nem tette kicsinnyé. Kicsinnyé úgy tesszük a szívet, ha annak magasra törő vágyait lenyírjuk, s magunkat a kicsinyekhez tartjuk, mint Jézus tanította: Boldogok a nyomorultak! (Szegények, kevésbé helyes fordítás.) Belsazar Isten végzését félrerakta, Isten intésével dacolt, udvarának nagyjai előtt meggyalázta, kihívta Istent.

A veszély pillanatában azonban hasonlított a hitvány bűnöshöz, ki tettét tagadja; úgy akart feltűnni, mint aki semmit sem tud a múlttól, az isteni intésről, amikor a prófétára rászorult, őt királyi magasságból próbálta elintézni. És most a próféta a tudni semmiről sem akaró királyra rábizonyítja: „te mindezeket tudtad!” Ezzel a szóval hazugnak bélyegezte a király eddigi viselkedését. Kíméletlen volt a próféta, de más nem is lehetett, hiszen az igazságos Istennek, az égi Bírónak képviselőjében szólott a bűnös királyhoz, kiben a bűnbánatnak legkisebb jele sem látszott.

23. vers. A próféta tehát ráolvassa Belsazárra, hogy bár jól ösmerte Nabukodonozor megaláztatásának történetét, mégsem tette magáévá annak alázatosságra intő szavait (4:34); ellenkezőleg, „az ég Ura fölé emelte magát”, semmibe vette annak bosszúját; úgy bánt el az Istennel, mintha annak semmi hatalma sem volna Magáért bosszút állni.

Vakmerőn „maga elé hozatta szent edényeit, s ittak azokból ő, főemberei, feleségei és ágyasai”; nemcsak ő maga vétkezett súlyosan, ugyanabba a vétékbe belerántotta azokat, akik fölnéztek rá, az uralkodóra. S amikor ily súlyosan sértette meg a láthatatlan valóságos Istent, ki létét s hatalmát kétségbevonhatatlanul mutatta meg Nabukodonozor életében, hogy a sértés még durvább legyen, az igaz Isten megsúfolása közben magasztalta és magasztaltatta az ezüst-, arany-, réz-, vas-, fa- és kőisteneket, amelyekről tudhatták, hogy „nem látnak, nem hallanak, nem értenek”, vagyis szemüket, fülüket emberek csinálták, s nincs bennük értő szív, mert holt anyagból készítette őket emberi kéz!

Aki pedig szörnyű ítélettel mutatta meg, hogy az embereknek lehelete kezében van; akinek Belsazar király lehelete és minden útja is kezében van: azt az élő, valóságos Istent semmibe sem vették. Tette pedig a király ezt azért, mert megalázkodni nem akart, és azért inkább kellett hazug, tehetetlen istenek neki, kikkel amit akar, azt teheti!

Ekkor jelentkezett a valóságos Isten, ki rajta is úr; ki akkor veszi el leheletét, amikor akarja, és útját a halál birodalma felé hajlítja alá, ahogy neki tetszik.

Gógös, felfújt szívből nem jó istentisztelet, csak olyan tüntető, hazug majmolása az igazi istentiszteletnek, amilyen a bálványistenek magasztalása. Belsazar a valóság helyébe a hazugságot tette!

24. vers. Nos, ez a nem létezőnek, ez a tehetetlennek nyilvánított Isten jelent meg a falon lévő kézírásban. Ő küldte el a kézfejet, mely a falra írta a király ítéletét. Mily csekély erőbe került a szellemvilágnak azt az író kézfejet odavarázsolni a király szeme elé, s három szót leírni vele! Mégis e csekélység fölforgatta a király lelkét, teljes zavarba döntötte a vendégsereget, csúffá tette újra a

babiloni bölcseket, és a királyt rákényszerítette, hogy a félretett ősz prófétához forduljon tanácsért. Mit tesz Isten csupán kisujjának megmozdításával!

25. vers. Dániel e megszegyenítő beszéd után, melyet más körülmények között király nem tűrt volna el, de amelyet a lelkiismeretétől meggyőzött király kénytelen volt elszívlelni, elolvasta a titokzatos írást: Mene, mene, tekel, ufárszin. Dániel írásjegyeket említ, mert az írás maga is ismeretlen volt a kaldeusok előtt. Mint mondtam, ezek valószínűleg akkor használt héber írásjegyek voltak, mint amilyeneket a kb. másfél századdal korábban készült Siloám-csatorna feliratán találhatunk.

Az elolvasott szavak ellenben érthetőek voltak a kaldeusoknak is, mert szír nyelven hangzottak, amelyet a király is ösmert, s amelyen Dániel könyvének ez a része is íródott (vö. 2:4). Nem értették azonban a kaldeusok, hogy e szavak mit jelentenek Belsazárral kapcsolatban, vagy nem akarták érteni. A próféta azonban bátran alkalmazza őket; szinte bíróként hirdeti ki a bennük foglalt ítéletet.

26. vers. Möné a möná ige participium passivuma, s megszámloltat jelent. A képzés egészen helyes; de kétféle értelmet állapít meg belőle a próféta:

1) azt jelenti a szó, hogy Isten számot vetett Belsazar napjaival; 2) azt jelenti, hogy befejezetteknek találta őket az Isten; tehát elérkezett a halál órája. Hogy a szónak két értelme van, azt a szó megismérlése is mutatja. A magvas, tömör prófétai nyelvnek sajátossága, hogy a szavak alá többféle jelentést helyez. A möné szó tehát azt tudatja a királlyal, hogy a földi emberek életének napjait a magaságos Isten számolja, s hogy Belsazar király elérkezett napjainak végéhez.

27. vers. A tökél szintén arám, de ilyen képzés az ismert nyelvemlékeken nem fordul elő, grammatikailag helytelen. Amde szándékosan helytelen, mert egy középalakot akart létesíteni a töqil és tiqqal között, melyek közül egyik, töqal participium passivuma és jelentése: megmértetett; a másik qölal-tól származik, jelentése: könnyű. A szó értelme tehát szintén kettős: 1) Isten magát Belsazárt is megmértte, tehát nemcsak napjainak számát; de 2) a királyt túl könnyűnek találta, a mértéket nem ütötte meg!

28. vers. Pörész szintén kétértelmű: 1) a pörasz igétől származtatva jelentése: összetör; itt a pörisz part. pass. helyett áll, mint töqél. 2) Célzás a párasz, parszi szavakra, melyek perzsát, perzsákat jelentenek, s így a szó rámutat arra is, hogy a babiloni birodalmat kiknek fogja az isteni világkormányzat odaadni.

A három szó csodálatos tömörséggel és a kettős jelentések gazdagságával pontosan megjövendölte és megpecsételte a vétkező király közeli végét. A magyarázathoz természetesen szükséges volt a politikai események ismerete; csendes, magányos órhelyéről ezt a próféta könnyen megszerezhetette magának. Vizsgálódásai közben rájött arra, hogy a megromlott babiloni uralkodóház pusztításait az égi Uralkodó nem fogja soká túrni, s olyan éleslátó férfi, mint Dániel, könnyen megláthatta, hogy a következő világuralkodó melyik nép kebeléből várható.

Szemét élesítette természetesen az istenadta bölcsesség, mely akkor senkinek sem jutott oly mértékben osztályrészül, mint neki. Gondolatait vezette Istennek szent Szelleme, ki benne lakott, s így könnyen és gyorsan átlátta a szavak értelmét.

Hatodik rész

29. vers. A magyarázat annyira találó volt, s az ítélet annyira magán hordozta az isteni bélyeget, hogy Belsazar nem haragudhatott érte a prófétára, ki egyszerű tolmácsa volt az isteni üzenetnek. Ez a gonosz, könnyelmű király is Isten kezében volt már, s bár őszinte megtérésre képtelen volt, Isten kezének súlyát érezte s elösmerte.

Ezért is szavának állott, és Dánielnek mindent megadott, amit ígért: bíbor ruhába öltöztette. Ilyen ruhák, úgy látszik, mindig készen álltak a király rendelkezésére, s azok nem voltak annyira a testhez szabva, mint a mai angoldivatú öltözetek. Arany karikát, helyesebben: abroncsot is tétetett Dániel nyakára, s körülhordoztatta, mialatt a kikiáltó állandóan kiáltotta mellette, hogy a királyságban ő lett a harmadik. De mi értelme volt mindennek?! A királynak nem napjai, hanem órái voltak már csak számlálhatók. Az ősz próféta helyén maradt; de

30. vers. Belsazárt azon az éjszakán megölték, s a méd Dárius vette át az országot 62 éves korában. A háború a babiloni uralkodók és a perzsák között már egy idő óta tartott, s a babiloniak vereségével folytatódott. Belsazar királynak bőséges oka lett volna tehát kicsapongó multság rendezése helyett magába szállni, és életének befejezésére készülni.

A király vad multságba fojtotta félelmét, s lázadó szíve vak dühvel fordult a gondviselés ellen, melynek ellenséges közeledését érezte, de amely előtt meghajolni és amelynek követeléseire megadni nem akart. Isten volt a kőszikla, melyen Belsazárnak össze kellett törnie, mert ellenségesen fordult vele szembe. A gondviselésben űr nincs; Belsazar utóda már ki volt szemelve.

1. vers. A népek új pásztora csak ideiglenesen és átmenetileg volt a méd Dárius; közelebbi nevén: Küakszárész. Istennek nagyobb, új tervei voltak azonban annak vejével és utódával, a perzsa Kóressel (görögül: Kürosz, latinul: Cyrus). Belsazar legyőzője nem Dárius, hanem Kürosz volt; Xenophon szerint Kürosz Babilont nem magának foglalta el, hanem nagybátyjának és később apósának, a méd II. Küakszárésznek, az utolsó méd uralkodónak.

Halála után az uralom a méd ágról a perzsa ágra ment át. A Dárius név sok uralkodónak a mellékneve volt; így kapta Küakszárész is. Csak két évig uralkodott, s helyét vejének adta át, de e két év mégis fontos volt a világbirodalom életében, mert alatta a világbirodalom függetlenebbé lett a viláгурalkodótól. Személyes birtokból oly intézménnyé vagy szellemi hatalommá vált a világbirodalom, amelyben titokzatos erők sodorták magukkal az embert, s többé láthatóan nem az ember csinálta a viláгурalmat, hanem a titokzatos szellemi háttérben már azelőtt is működő szellemi nehézkedési erő. Pontosabban: kitűnt, hogy az emberek mögött szellemi hatalmak vannak, és azok intézik a történelmet. E szellemi hatalmak kezében mindinkább tehetetlen eszközzé vált maga az ember.

2. vers. Mikor Dárius a babiloni birodalom élére került, 62 éves volt, tehát idős ember, ki ekkora birodalom vezetésébe nem lassanként nőtt bele, mint Nabukodonozor. Azzal kezdte az uralkodást, hogy a birodalmat felosztotta, és abban 120 kormányzóságot létesített. Ezzel részben eltörülte a régi országhatárokat s a birodalmat jobban összeolvasztotta; egyúttal jobban függetlenítette magától is. Király és alattvalók messzebb jutottak egymástól; közéjük kiskirályok kerültek, a szatrapák.

3. vers. Még egy nevezetes intézkedést tett: „hogy a birodalom kárt ne szenvedjen”, a szatrapák fölé 3 főtanácsost helyezett; ezzel azonban még jobban el-távolította a világbirodalom urát népétől; viszont a jobb kormányzás elérésére keveset tett, mert egy-egy főtanácsosra 60-60 kormányzóság esett, túl sok arra, hogy a főtanácsosok az egyes kormányzóságok ügyeit kellőképp ellenőrizni tudják. A főtanácsosok egyikéül Dánielt választotta.

Ha igaz az, hogy embert barátjáról lehet megismerni, éppen annyira igaz az is, hogy az uralkodó jellemére tanácsosainak jelleméből következtethetünk. Ha az igaz Isten szolgája kell egy uralkodónak, akkor ez az igaz Isten is rokonszenves kell, hogy legyen neki. Derék uralkodók kívánták maguk mellé Dánielt; hitvány királyok félretolták.

4. vers. Küakszárész jórávalóságát, de egyúttal gyámoltalanságát mi sem mutatja jobban, mint hogy egy idő múlva tervezgetni kezdte, hogy az egész birodalom

lom főfelügyeletének gondját is átadja egy embernek, s ennek az embernek Dánielt választotta ki. Az ügyesség és lelkiismeretesség, amellyel Dániel hivatalát betöltötte, világossá tette a király előtt, hogy ez az ember az ő gondjait is levehetné róla.

Két vonását látjuk az uralkodónak: fölismerte és kívánta az istenfélelem szülte megbízhatóságot; továbbá átengedte a hatalmat és a hatalommal járó terhet magánál alkalmasabbnak. Nem volt hatalomra vágyó, inkább kényelemszerető, de kényelemvágyása egyúttal nem tette lelkiismeretlenné is, mert hiszen csak Dániel megbízhatóságának felismerése tette arra hajlandóvá, hogy a hatalmat kezéből nagyrészt kiengedje. Küakszárész is fölismerte azt a „magas szellemet”, amely Dánielben lakott, s mely őt fölébe emelte a kicsinyes földi érdekeknek, de azoknak az embereknek is, akiket ilyen érdekek vezetnek.

Dániel egy magasabb világban élt, mint az átlagember, s ezt jól látta és szerette a király. Azért nemcsak megbízott Dánielben, hanem szerette is. Dániel elvesztése igen nagy csapás lett volna a királynak. Ezt a későbbi történet kimutatja.

5. vers. Az alantos szellemmel együtt jár, hogy a nemesebbet nem túri maga mellett, még kevésbé maga fölött. A nemes szellem a másikat szereti és becsüli; a magasabb szellemű az alacsonyabbat fölemelni igyekszik magához. Az alacsonyabb szelleművel ellenben együtt jár a kizárólagosság, a féltékenység; az alacsonyabb szellemű ember önző, a másikat lenyomni igyekszik maga mellől.

Ideig-óráig az alacsonyabb ember is szövetkezik másokkal, de legtöbbször csak egy harmadiknak, egy nemesebbnek és nagyobbaknak a megbuktatására. Dániel két főtanácsos társának és a szatrapáknak Dániel igazságossága sehogysem ízllett; a próféta becsületessége önző manipulációikban gátolta őket, s így önkéntelen és természetesen szövetség alakult ki köztük.

Kezdték a prófétát megfigyelni, hogy ellene valami ürügyet találjanak, hogy azzal a király előtt bevádolhassák, mert nagyon szerették volna elbukva látni. Ám semmiféle hanyagságot vagy rosszaságot nem találtak életében és működésében. Dániel feddhetetlenségének okát a könyv abban találja, hogy hű volt; nem szemnek szolgált, hanem szívből, s így akaratlanul is mindent jól csinált, hisz szeretetből csinálta.

6. vers. Mikor aztán egy ideig hiába leselkedtek utána, hibát benne találniok nem sikerült; akkor összedugták a fejüket, s tanácsot tartottak afelől, hogy mit tehetnek ellene. Miután igazságos úton a prófétát elejteni nem lehetett, kelepccét akartak állítani neki. Volt egy pont, ahol a próféta elejthető volt, az a pont, ahol benne kétféle hűség találkozott: Istene és királya iránt való hűsége. Ha ezt a két hűséget egymás ellen lehet fordítani, s a próféta az Isten iránt való hűséget fogja választani; akkor bevádolhatják a király előtt.

A gonosz sokszor azért tanulmányozza az igaz Isten törvényét, hogy az ártatlant el tudja ejteni. Ilyen bibliatanulmányozás is van. Találtak is ilyen sebezhető pontot Dániel ellen is: az imádkozást.

7. vers. A tervet kifőzték, a szerepeket elosztották és betanulták. Mutatniok kellett a király érdekéért való erős buzgalmukat. Ebben a buzgóságban el kellett érniök, sőt felül kellett múlniök Dánielt, és ez azért kecsegtetett sikerrel, mert

Dániel nem mutogatta buzgalmát; csak cselekedett; cselekedett rejtve, szerényen: a mutogatott buzgóság feltűnőbb volt, mint az ő csendes hűsége. Azért a jó iránti buzgóság látszatával sűrűn siettek a király elé, és illendőképpen megszólították: „Dárius király, korszakokig élj!” Hosszú, ma úgy mondanók: örök életet kívántak neki, mi az ókorban az uralkodóknak kijárt. A közembernek nem járt ki hosszú élet; azért például Egyiptomban csak a főembert balzsamozták be, a közembert nem; annak teste megtartásáért nem fáradtak a papok.

8. vers. Az összeesküvők azonban nemcsak Isten törvényét tanulmányozták, amint az Dániel életében megjelent, hanem az uralkodót magát is, és nem volt nehéz észrevenniök, hogy a kissé gyöngé király legjobban uralkodói hatalmának és tekintélyének megsértésére érzékeny. Gyöngébb emberek nem tudnak nagy tekintélyt tartani, s e ponton Küakszárésznek volt oka panaszkodnia.

A cselvetők azzal a hazugsággal jöttek, hogy a király összes főtanácsosai, szatrapái, helytartói, államtanácsosai és kormányzói a királyi tekintély emelése végett jónak látták tanácskozni, s annak alapján szükségesnek gondolják, hogy a király egy rendeletet adjon ki, mely a királyi tekintélyt minden mást tekintély fölé emeli, s a birodalomból kiveszti azokat, akik a királyi méltóságot kicsinyítik.

Ezt azáltal lehet legjobban elérni, ha megparancsolják, hogy egy hónapig senki se kérjen semmit senkitől sem, csak a királytól. Küakszárész király pogány volt, s pogány embernek, ki az istenekhez nem szokott fordulni imádságban, mert annak célját nem látja, eszébe sem jut, hogy az igaz Isten imádója az ily tilalom következtében milyen helyzetbe jut; különben megkímélte volna legkedvesebb alattvalóját, Dánielt a haláltól, és főleg magát Dániel elvesztésétől.

Ravasz és gonosz emberek hátsó gondolatait becsületes, őszinte emberek nem mindjárt látják át, mert természetükben van, hogy ne gondoljanak hamisságra, cselre. Első pillanatra az indítvány célravivőnek látszott a király előtt. A királyi parancs megszegőinek büntetésére közel volt az eszköz. Hatalmas uralkodók személyének szeszélyei közé tartozik, hogy hatalmuk fitogtatása végett az állatvilág hatalmasain szívesen mutogatják hatalmukat, s így vagy vadásznak a dúló fenevadakra, vagy fogságukban tartják őket.

Középkori fejedelmeknek, mint a mi Mátyás királyunk, szintén voltak fogoly oroszlanjai. A középkori uralkodók magas várfalak között, az ókori uralkodók mély vermekben tartották a fogoly állatokat. Ezeknek táplálékra volt szükségük, és nem volt nehéz kitalálni, hogy jó kivégzésmód bizonyos bűnösöket az oroszlánok közé hajítani. Az ilyen látványosság gyönyörűséget is okoz kegyetlen lelkeknek; az állatokat is kielégíti. Az indítvány tehát nagyon korszerű volt.

9. vers. A szolgálatkész és előrelátó főhivatalnokoknak nem volt hatalmuk arra, hogy a királyi tekintély emelésére ily törvényt hozzanak; ahhoz a királynak kellett rendeletet kiadnia. A király sem volt azonban ekkor már korlátlan hatalmú: ha valamely rendeletet kiadott, azt visszavonni nem lehetett; az érvényes törvény maradt, úgyhogy az alattvalók a kiadott királyi rendeletekhez alkalmazhatták életüket, s nem kellett királyi önkénytől tartaniök úgy, mint a babiloni királyok idejében. Ezt az alkotmányt nevezték a „médek és perzsák visszavonhatatlan törvényének”, mely szerint a király rendeleteivel önmagát is megkötötte. Egyúttal ez

volt az ok, amely miatt a babiloni aranykirályság a médek és perzsák idejében már csak ezüstnek volt tekinthető: a királyi mindenhatóság csökkent, Nabukodonozor és a viláгурalkodók szempontjából tehát az uralkodás értéke is csökkent.

De éppen ezt az alkotmányt vették számításba az udvar főemberei is: a királyt magát is meg akarták kötni, hogy Dániel érdekében, ha egyszer már kezükbe kapintották, semmit se tehessen.

10. vers. Dárius Küakszárész nem vette észre a csejt, és gyanútlanul aláírta, azaz pecsétével ellátta a rendeletet, pontosabban tilalmat. Ez a gyanútlanúság is azt mutatta, hogy a méd király nem volt olyan éleslátó, uralkodásra temett ember, mint Nabukodonozor, kit udvaroncái nem csavarhattak volna ilyen könnyen ujjukra.

11. vers. Mikor Dániel utólag tudomást szerzett a dologról, mert a királynak volt oka elmulasztani, hogy azt vele előre közölje, azonnal átlátta, hogy mi a rendelet következménye. Miután azonban a királyi rendelet visszavonhatatlan volt, meg sem próbált a királynál ellene tenni valamit: ehelyett hazament és éppen úgy kegyelemért könyörgött Istenéhez, mint ahogy azelőtt mindennap.

A királyban, aki előbb a királyi tekintély emelésére tényleg alkalmasnak látta a rendeletet, utólag sejtelmek ébredtek, hogy Dániel azt nem fogja helyeselni, és azért elhallgatta azt előtte. Arra, hogy a rendelet egyenesen Dániel életébe kerülhet, a pogány gondolkodású király, ki nem nagy dolgot csinált saját istenei iránt való kis hűtlenségből, nem gondolt. Gyenge embereknek vannak önállósági rohamaik, különösen azokkal szemben, akiknek legtöbbit köszönhetnek; erre a függetlenségre azonban a király most nagyon ráfizetett. A próféta tudniillik nem alkudott, és a rendelet után is éppen úgy kérte Istenének segítségét, mint azelőtt. Még csak ablakát sem takarta el az e célra szolgáló farúccsal; ablaküveg ugyanis, vagy más teljesen záró alkalmatosság a perzsa épületeken még nem volt, s nem is volt szükséges az ott uralkodó meleg miatt.

Voltak emellett a palotának oly hatalmas termei is, melyeknek ablakuk nem volt. Azelőtt naponként háromszor láthatták a kémkedő perzsa főemberek, hogy Dániel Istenéhez imádkozik; meg voltak győződve róla, hogy most is ugyanazt fogja tenni. A prófétában nem volt sem megalkuvás, sem félelem.

12. vers. Az imádkozás tudott óráiban a kémek már ott sürgölődtek Dániel lakása körül, és figyelték a történendőket. Nem soká kellett várniok, hamar megtudták, amit tudni akartak. Dániel semmi óvatossági rendszabályt nem alkalmazott. Az ősz prófétának nem volt mit áldoznia ebben az életben, s ha lett volna, sem vált volna hűtlenné Istené iránt, aki annyi éven át állott mellette. A főemberek rajtakapták Dánielt, hogy Istenéhez imádkozik.

13. vers. Ahogy ezt megtudták, egy pillanatig sem késlekedtek; azonnal mentek a királyhoz, hogy tudtára adják Dániel engedetlenségét. Hazug természetük azonban még ekkor is kitűnt abból, hogy nem egyenesen adták elő mondanivalójukat, hanem úgy tettek, mintha nem volnának egészen tájékozódva a király rendelete felől; ily módon a rendeletért a felelősséget egészen a királyra hártották. Ezzel az aljas viselkedéssel aljasságuknak újabb bizonyítékát adták, s az most már a király figyelmét sem kerülte el.

Újabb csalásuk tehát kezdett már ellenük dolgozni. A gonoszok rendszerint azzal esnek törbe, hogy túllőnek a célon: túl jól intézik a dolgukat, s ezzel fölkeltik maguk ellen a gyanút. „Ugye, hogy tilalmat írtattál?” kérdezik a királyt, holott a király jól tudja, hogy a kérdezők írtatták a tilalmat. Az ő indítványuk volt, hogy 30 napon át senkinek se legyen szabad semmit sem kérnie; sem istentől, sem embertől a királyon kívül.

Egyelőre azonban a király még nem feszegeti a dolgot, hanem rájuk hagyja: „Kiment a parancsolat a médek és perzsák változatlan törvénye szerint!” A király állja a parancsot, mert még nem látja, hogy hova céloznak túlbuzgó alattvalói.

14. vers. Miután a király vállalja a rendeletért a felelősséget, azonnal közlik a királlyal, hogy Dániel a rendeletet átlathágtá. Az elbeszélés megint hazug, s a királyt azt által is látja. A vádlók, mikor a királlyal a tilalmat kiadatták, jól tudták, hogy Dániel Istene ellen nem fog vétkezni; ha tehát a király parancsát által fogja hágni, ezt csak Istene iránt való hűsége fogja neki diktálni, de nem a király személyének vagy rendelkezésének megvetése. Hiszen éppen erre az Isten iránt való hűségre építették fel az egész tervet.

Most azonban a királyt úgy tájékoztatják, hogy a prófétát a király személyének megvetése, a király rendeletével való nemtörődés vezeti; tehát a tekintélyére féltékeny király előtt a legkedvezőtlenebb színben akarják a prófétát bemutatni. Azt azonban a király is tudta, hogy a próféta, amikor naponként háromszor segítségül hívja Istenét, csak azt csinálja, amit eddig is mindig csinált, s hogy ezt most is megteszi, annak oka nem az, hogy semmit sem törődik a királlyal és annak parancsával. Ez a vád már olyan átlátszó volt, hogy lehetetlen volt a hamisságot azonnal át nem látni. Ennél a durva hazugságnál végképp lehullt a király szeméről a hályog.

15. vers. Küakszárész nagyon jól ismerte Dániel szívét, s a főemberek erőltetett buzgalma, a Dániel iránt való gyűlölet leplezetlensége s a vád hazug kiszínezése lassanként az egész cselszövényről levonták a leplet a király előtt. Most már átlátta a vádaskodók szándékának teljes aljasságát.

„Amint azért meghallotta a dolgot”, egy percig sem hitte el Dánielről a vádat, hanem „nagyon ellenére volt és egész szívét arra tette föl, hogy Dánielt megmentse”. Most már a király vált buzgóvá, s ez abban jelentkezett, hogy szívének egész akarásával Dániel megmentésén kezdett dolgozni. A szív egyrészt a tudat helye, azaz az értelem, érzelem benyomásainak tudatosulási központja; továbbá az indulatok, ösztönzések jelentkezési állomása; végül a tudatos döntéseket és elhatározásokat előállító műhely. Mint értelmi központ, a szív a figyelem helye is.

Egész szívvel figyelni annyit jelent, mint minden más benyomástól elfordulni, s minden akaratot a figyelem tárgyára irányítani. Egész szívünket egy ügyre tenni rá annyit jelent, mint egész figyelmünkkel azt az ügyet nézni, és egész elhatározó képességünket annak az ügynek szolgálatába állítani. Ezt tette a király, amikor észrevette, hogy a főemberek ravaszsága mily veszedelmet hozott Dániel fejére.

A nap hátralévő egész részén át igyekezett a próféta feje felül a bajt elhárítani; ez azonban nem volt másként lehetséges, csak úgy, ha a rendeletet visszavonják; ezt pedig a médeknél és perzsáknál fennálló jogszabály szerint megtenni nem lehetett. Napnyugtáig kereste a módot, s próbálta a főembereket rávenni Dániel megmentésére; de minden kísérlete hiábavaló volt.

16. vers. „Azok a férfiak”, amikor a király szándékát észrevették, „megostromolták (ostrom alá vették) a királyt”, s emlékeztették a médek és perzsák törvényére, mely szerint „semmiféle tilalmat vagy rendeletet, amelyet a király hozott, megváltoztatni nem lehet.” Most volt megalázva aztán igazán a királyi tekintély! A főemberek követelőzve léptek föl, s a királyt törvényszegéssel voltak készek vádolni.

A királyt a gyalázatos és otromba rászedés miatt emésztette a méltatlankodás, a harag és az önvád. Ámde tehetetlen volt. Fogva volt a kelepcebén, melyet gyalázatos udvaroncainak nemcsak Dánielnek, hanem neki is készítettek. A helyzet az volt, hogy ha nem akarta trónját elveszíteni, végre kellett hajtania saját rendeletét, s így nehéz szívvel maga elé hozatta Dánielt, hogy kihirdesse előtte az ítéletet, hogy a prófétát az oroszlánok vermébe vessék. A király gyenge volt arra, hogy trónját veszítse el, s Dánielt ezzel megmentse.

17. vers. Estére tehát kiadta a király a parancsot, hogy az ítéletet végre kell hajtani. Furcsa jelenség volt a bíró, ki az elítéltnak jót kívánt; azt, hogy ítélete ne fogjon rajta, s az az Isten, akihez Dániel kitartóan imádkozik, szabadítsa meg a prófétát. A király szavában nem volt semmi gúny, amikor így szólt: „A te Istened, akihez állandóan imádkozol, szabadítson meg téged!” Ellenkezőleg, eddig is mély hatást tehetett az uralkodóra az a feltétlen bizalom s kitartás, amellyel Dániel Jeruzsálem felé nyílt ablakkal, tehát Jeruzsálemért imádkozott.

Most itt volt az óra, melyben ki kellett tűnnie, hogy Dániel hiába bízott és hiába imádkozott-e. A király most hozzájárult az imádsághoz. Egész szívvel kívánta, hogy úgy legyen, ahogy mondta, mint ez a történet későbbi folytatásából is kiderül. Tényleg valami gyöngye hit vagy várakozás is volt pogány szívében, hogy Dániel hatalmas Istenének van hatalma szolgálójának csodálatos megmentésére. Pogány szívből is ébred néha hitnek valami csírája, ha a szív őszinte. Márpedig Kúakszárész őszintén kívánta Dániel szabadulását.

18. vers. A verem, amelyben az oroszlánok el voltak helyezve, a föld alatt volt. Valószínűleg fedetlen, mély gödör volt, melynek mellvédjétől látni lehetett az állatokat, s ezen a mellvéden kellett olyan résnek lennie, melyen át élelmet s az elítélteket a verembe lehetett vetni. Ennek a résnek betömését szolgálhatta az a kő, amelyet az elítélt bevetése után lepecsételtek. A mellvéd oly magas lehetett, hogy a kő kimozdítása nélkül nem lehetett a verembe dobott embert kiszabadítani.

Hogy tehát senki a prófétát lebecsült kötéllel kihúzni meg ne próbálja, a kő és mellvéd találkozására a király és a főemberek egyenként ráütötték pecsétjüket. Ebben az időben olyan pecsétet használtak, melyeken már név is volt, a név mellett azonban kép vagy képek. A király pecsétje egyedül nem volt elég; ebben az időben már őt is ellenőrizni kellett, s ezért a főemberek is ráütötték pecsétjü-

ket a kőre; ez is mutatja a királyi hatalom csökkenését és a miniszterek hatalmának növekedését.

19. vers. Következett az éjszaka, melynek némasága és sötétsége még hangsúlyosabbá teszi a szív hangjait, mint ahogy nappal halljuk őket. A próféta elvesztésének szomorúsága, az önvád, hogy megdöbbenés miatt részese volt abban; a hinni akaró s mégis bizonytalan reménykedés; a szörnyű halálra való gondolat; a lehetetlenség, hogy valaki az éhes oroszlánok rettentő közeléből kikerüljön élve: ráfeküdtek a király lelkére, s a visszatérő gondolatok keserűen marták.

Máskor a hatalmas uralkodó éjszakáit nappal megtagadott örömök töltötték be; ezek közül most egyiket sem kívánta, mert a ránehezülő bánatot mindenik még ríkábbá, még fájóbbá tette volna. Amellett elaludni sem hagyták a zaklató gondolatok. Álmatlan gyötrődésben telt el az éjszaka. Ez a gyötrődés mutatja, mennyire félrevezették a tanácsosok a gyanútlan uralkodót.

20. vers. Alig múlt el az éjszaka sötétebb része, derengő hajnali világosságban a király talpon volt; nem tudta tovább állani a bizonytalanságot. Sietve ment a veremhez, hogy megtudja, él-e még Dániel. Az éjszaka szenvedése még erősebbé tette a próféta után való vágyakozását, iránta való szeretetét.

Nem nézett királyi méltóságára és tekintélyére, melyek megkövetelték volna, hogy az elítéltnel ne törődjék; vagy legalább azt, hogy küldöttek útján győződjék meg a valóságról. Ő maga sietett, hogy lelke forró vágyát kielégítse; megtudja, hogy hátha él a próféta mégis.

21. vers. Még ott sem volt a veremnél, máris szomorú hangon hívta a prófétát, s így kiáltott feléje: „Dániel! Az élő Isten szolgálója!” Ezt a jelzőt: az „élő” a király nyilván Dánieltől tanulta. Ő tovább ment, mint Nabukodonozor. Ezzel a jelzővel a pogányok isteneit hát bálványoknak nyilvánította; vagy ha erre a következtetésre nem is gondolt, Dániel Istenében élő, cselekvő Istent látott. Nincs benne most már semmi neheztelés amiatt, hogy Dániel az élő Istennek inkább volt szolgálója, mint neki. Nincs, mert hiszen ebben az élő Istenben keresett az elmúlt nehéz éjszakán ő is reménységet, hogy amit ő nem tudott megakadályozni, azt megteheti az Isten, aki nem holt, mint pogány bálványai, hanem él, lát, hall, segíteni képes, imádságot meghallgat.

Hiszen emiatt az imádság miatt jutott Dániel is a halál révére, s most íme ő, a király is ugyanazt a tiltott dolgot cselekszi, máshoz fordul, mint a királyhoz. Kétkedő, reménykedő szomorúsággal kérdezi a király: „Vajon a te Istened, akinek oly kitartóan szolgáltál, meg tudott-e téged szabadítani az oroszlánoktól?” A király pogány, s mindenestől megtérnie az élő Istenhez már csak azért sem lehetséges, mert az uralkodás össze volt szöve a pogányság ezer szálával; de ha ő maga nem lehetett is ennek az élő Istennek szolgálójává, meg tudta becsülni ennek az Istennek szolgálatát annál, aki egész szívvel szolgálta azt.

Megfigyelte, hogy Dániel szüntelenül ennek az Istennek jelenlétében élt és neki engedelmeskedett; megfigyelte, hogy Dánielt ennek az Istennek a szolgálata szüntelenül boldoggá tette, s hogy úgy élt vele együtt, mint egy élő lényvel szólt; hallotta, hogy ez az Isten milyen csodálatosan szabadította meg Dániel társait a tüzes kemencéből, s milyen súlyosan büntette Nabukodonozor királyt.

Mivel azonban ő maga nem élt ennek az Istennek jelenlétében, mert pogány volt, nem tudott annak segítségével feltétlenül bízni sem. Mondhatjuk, a palota kényelmében ülő király kínlódott, s az oroszlánok vermébe vetett Dániel nyugodt volt. És ezt a nyugalmat nem a hinni akaró erőfeszítés termeli ki, hanem a sok éves hú szolgálata Istennek.

Erre a szolgálatra hivatkozik a király is. A látható világ ereje lenyomja az Isten nélkül élő embert, s nem engedi a magasba tekinteni. A király Dániel hitére támaszkodva próbálja hinni, hogy Isten erősebb az oroszlánoknál. Próbálja! Azért kérdi: meg tudott-e szabadítani? Mert az oroszlánok erejét gyakorlatból ismeri, de a láthatatlan Istenét még nem!

22. vers. A próféta él! Lélekjelenlétét, lelke nyugalmát mutatja, hogy még az oroszlánok verméből is a kötelező szertartásossággal szólítja meg a királyt: „Király, korszakokon át élj!” Szívében semmi harag, semmi felgerjedés az ellen, akinek meg gondolatlansága életveszedelembé sodorta.

A kívánság szívéből jó, de ő nem a pogány felfogást követi, mely szerint a király istenekhez hasonlóan embert felülmúló korhatárig él. Hanem Isten titokzatos hatalmára gondol, mely a halálon túl is megkeresi és életre hozhatja azokat, akiket akar. Ugyanaz a köszöntés milyen más értelmet kaphat pogány szájában és az igaz Isten hívének ajkán!

23. vers. A Szentírás más részeiből értesülünk, hogy Isten angyalait küldi széljel a világba, hogy azok a természeti erőket igazgassák, és az embereket szolgálják. Úgy látszik, hozzáférnek az élőlények lelkivilágához, s vissza tudják tartani azok természetes ösztöneit. Ilyen angyalt küldött Isten Dániel védelmére, ki láthatatlanul hatott az oroszlánokra, s azok az angyal hipnotikus hatása alatt szelíd bárányokként vették körül a közéjük dobott prófétát. Ezt tudatja Dániel a királlyal. Az oroszlánok szájának bezárása képleges beszéd; mélyebben fogta meg az angyal az oroszlánokat, vágyaikat fordította el.

Azt is hozzáteszi Dániel, hogy Isten szabadítása azért történt, mert Isten tisztának találta szívét. Gyakran megtörténik, hogy Isten gyermekei összeütközésbe kerülnek a világi uralkodók akarásával, mikor Istennek engedelmessé válnak. Isten gyermekei az emberek véleménye szerint vétkesek ilyenkor, de Isten tisztának látja őket. Ilyen volt az az eset is, amelyről ezt a vallomást tették az apostolok: „Inkább kell Istennek engedelmessé válni, mint az embereknek!”

Mikor azonban Isten gyermekei a világ helyett Istennek engedelmessé válnak, akkor a világ ellen sem vétnek, noha a világ mást vár tőlük; mert amit Isten gyermekei Isten akarata szerint tesznek, inkább szolgálja a világ érdekét, mint amit a világ akar. Ezért mondhatta Dániel a királynak, noha nyilvánvalóan általhágta a királyi rendeletet: „Veled szemben sem tettem semmi jogtalanságot, oh király! Ha Dániel engedelmessé válna a királyi parancsnak, akkor tett volna az ember örök érdekébe ütköző vétket a király ellen.

24. vers. A király nem okoskodik, nem felel Dániel szavaira; őt most egyedül az érdekli, hogy Dániel megszabadult. Azonnal parancsot ad, hogy Dánielt húzzák fel a veremből. Neki ez most fontos. Rendkívüli öröm tölti el. A szomorú tegnapi nap és az azt követő még szomorúbb éjszaka most derűs, boldog reggel-

nek adta át helyét. Mennél nagyobb volt előbb a király bánata, annál kitörőbb most öröme. Ez az öröm most nem okoskodik, hanem cselekszik. S kitűnt, hogy Dánielt Isten úgy megőrizte, hogy nemcsak ép maradt az oroszlánok között, hanem akkor sem esett rajta sértés, amikor közéjük aládobták. A könyv megjegyzi: „mert bízott Istenében”. Isten segítségével az úgynevezett ótestamentumi időben éppen úgy a hiten alapult, mint az újtestamentumi isteni háztartásban.

Vagyis a prófétákkal Isten újtestamentumi alapon bánt, és nem ótestamentumi módon, nem a törvény alapján. Dániel hitt, és azért Isten megszabadította. Isten szabadítása pedig tökéletes: úgy szabadította meg, hogy „semmi sérelem sem találtatott rajta”. Amit Isten tesz, az tökéletes!

25. vers. Dánielnek a veremből való kivonásával azonban nem volt még elintézve minden. A megelőző napon a Dániel megszabadításáért folytatott hiábavaló küzdelem eléggé megmutatta a királynak, hogy kik azok az emberek, akik látszólag a király tekintélyéért, valósággal saját gonosz cselekvéseik szabadságáért a király leghűségesebb szolgáját el akarták az útból tenni.

Mennél kilátástalanabbnak látszott a küzdelem ezekkel a gonosztevőkkel, annál több keserűség gyűlt össze a király szívében ellenük. S most, hogy Dánielt istenítélet szabadította ki a halálból, s mert az ítéletet végrehajtották, többé a törvénynek sem volt hatalma rajta: a király méltó haragja tartózkodás nélkül tört ki a gyilkosok ellen.

Ahogy Dániel kívül volt a veszedelmen, a király azonnal parancsot adott, hogy a vádlókat gyermekeikkel és feleségeikkel együtt vessék az oroszlánok vermébe. A büntetés kegyetlen volt; de a vétek sem mindennapos. A családostul való kiirtás pogány büntetés volt s annyi alapja volt, hogy a család bizonyos fokig, bár nem mindenkor, osztozni szokott a családtag bűnében és felelősségében. A büntetésnek ez a módja azonban nem feltétlenül igazságos, s ezért a prófétai kijelentés arra az álláspontra helyezkedik, hogy minden lélek magáért felelős (Ez. 18:4). Ez lesz az utolsó ítélet alapja is.

E szerencsétlenek sorsa világosan mutatja azt a veszedelmet, amelyből Dánielt Istennek angyala kimentette: még nem érték a verem fenekéhez közel, még nem érintette talpuk a földet, mikor az oroszlánok rettentő éhségükben már elkapták s fogukkal szétszagatták őket. Még csontjaikat is széjjelmorzsolták.

26. vers. Az isteni szabadítás, melyben Dániel részesült, oly jelentőségteljes és a királynak oly boldogító volt, mint Nabukodonozornak az örültségből való fölgögyülés és azért Küakszárészben is megvolt a vágy arra, hogy örömeiben sokakat, egész népét részesítse, mint Nabukodonozor tette. Az alattvalókat illetőleg már Dánielnél megszokott hármassorsorolást találjuk itt is, mely a Jelenések könyvében négyessé változik.

A levél bevezetése is ugyanúgy hangzik, mint a babiloni király leveléé (3:31): „Békességetek nagy legyen!” A babiloni udvari stílus átszáll a méd birodalomra is azzal a felfogással együtt, hogy a világbirodalomnak az a célja, hogy a népeknek, nemzeteknek és nyelveknek, azaz a külön sors, külön eredet és külön műveltség által különbözőkké tett embereknek egymás közt békességet teremtsen. A békesség az igazságosság gyümölcse, azé az isteni igazságosságé, amely

Dániel kiszabadulásában és a gonoszok elveszésében most megnyilvánult. Ezt az igazságosságot az az Isten művelte, akihez Dániel oly kitartóan imádkozott, s kinek szabadítása a király lelkében igen mély nyomokat hagyott hátra.

27. vers. Dárius Küakszárész Dániel Istenének tiszteletét egész birodalmában el akarja terjeszteni. Pogány volta abban tűnik ki, hogy ennek az Istennek nem kizárólagos imádatot követel, hanem a többi isten mellett kívánja még a júdabeli Isten tisztelését is: imádják őt is alattvalói, féljenek Tőle! Ennek az Istennek imádtatásában mindenesetre jóval túlmegegy azon, ameddig Nabukodonozor eljutott: ha nem is ad parancsot arra, hogy más Istent ne tiszteljenek ezen az egyen kívül, de elismeri, hogy Jehova az egyetlen élő Isten, szemben a pogány bálványokkal; sőt átveszi Dániel szavait, amikor ezt mondja erről az Istenről, hogy ő korszakokon át megmarad; elősmeri továbbá, hogy ennek az Istennek uralkodása, helyesebben uralma, országa nem fog elpusztulni, hanem a „végig tart”.

Hogy mit ért a vég alatt, a végtelen véget-é: nem tudhatjuk; az örökkévalóságról a régi keleti népeknek nem volt tiszta képzetük. Valami halvány benyomása mégis támadt az uralkodónak az Isten örökkévalóságáról, mert ami szót, kifejezést vele szemben alkalmaztak, az most Dániel Istenével kapcsolatban a levélben tartalmat nyer, valósággá válik. A király tapasztalta, tapintotta Isten lényét, csak nem engedte, hogy az rajta teljesen elhatalmasodjék.

28. vers. A király istentapasztalása azonban nemcsak a létre, a megmaradásra, az állandóságra terjedt ki, hanem Isten belső alkatára, tulajdonságaira is. Abban, amit Dániellel tett, megmutatkozott hűsége, szeretete, nyájassága, hatalma, igazságossága; mert mindezeket a tulajdonságokat magában foglalja ez a név: „szabadító, megmentő”.

A király nem volt olyan uralkodásra termett egyéniség, mint Nabukodonozor, de szívébe Nabukodonozornál mélyebben engedte be Isten sugarait, valamint mélyebben, odaadóbban szerette Dánielt is, ki ellen akarata ellenére súlyosan vétkezett, mert annak Istenét nem vette komolyan. Most már komolyan veszi, és gyönyörködve látja, hogy ez az élő Isten szabadító, megmentő! Nemcsak gyönyörködik, hanem elámul, megdöbben is azon a hatalmon, amely Dánielt az oroszlánok karmától megőrizte.

Az a falánkság és kegyetlenség, amellyel az oroszlánok az áruló főemberekkel és családjukkal elbántak, szintén mély benyomást tett a királyra; ezek sorsából látta, mi várt Dánielre, ha az élő Isten, Dániel Istene, nem szabadító és megmentő, s ha Isten nem tesz csodát és jelt Dánielért.

Megdöbbenő, szíveket megállító, messze világító jel volt Istennek ez a csodálatos tette, s ennek be kellett volna világítania a világbirodalom történetébe, hogy a világuralkodók ettől az Istentől induljanak el és e felé az Isten felé törekedjenek, mikor uralkodásukat gyakorolják.

Küakszárész csak két évig uralkodott, s akkor veje, a perzsa Kóres (Kürosz, Cyrus) vette át tőle az uralmat, kit akkor tett vejévé, mikor az számára Babilont elfoglalta. A médekről békésen ment át az uralkodás a perzsákra; a két rokon nép együtt uralkodott; Kóres pedig veje volt az utolsó méd királynak.

Hallomásból mindkét uralkodó tudott Dániel korábbi életéről és jóslatairól; de az oroszlánok verméből való megszabadulása közvetlen élményük volt. Mivel mindkét király nemesebb lelkű volt, mindkettő nagy tiszteletben tartotta Dánielt és hűségét, tehetségét fel is használta. Dániel pedig minden öregsége mellett is tevékeny részt vett az állami életben, és munkáját Isten megáldotta. Sikeres életet élt! Munkásságát áldották kortársai és elősmerték királyai.

Küakszárész rövid uralmát átélte, s utána még évekig élt Kóres alatt (10,1). Boldog élet, mely még öregségében is hasznára tud lenni embertársainak! Ez a boldog, áldott élet a hűség jutalma volt!

Hetedik rész

1. vers. Belszáznak, Babilon alkirálynak s a babiloni hadak fővezérének első esztendejét némelyek a Nabukodonozor halála utáni évre teszik; ez azonban képtelenség, mert Nabukodonozort fia, Evil Merodach követte; ezt Nabonidus, ki fiát, Belszárt társuralkodóul és babiloni alkirályul maga mellé fogadta. Így Belszár első esztendejéül az 541. vagy 540. esztendőt kell tartanunk.

Tekintetbe kell vennünk, hogy az uralkodó trónralépése és halála rendszeren nem esett össze a naptári év kezdetével és végével; az uralkodás éveit mégis a naptári évekhez igazították, úgyhogy a naptár szerint számított évek közül azt is uralkodási évnak számították, amelyeknek esetleg csak igen kis részében uralkodott az illető uralkodó.

Lehetséges, hogy egy uralkodó alig uralkodott tovább egy esztendőnél, mégis lehet uralkodásának harmadik évéről is beszélni (vö. 8:1). Belszár 539. végén halt meg, mikor Kúrosz Babilont elfoglalta. Ebből az következik, hogy Dániel látomása közvetlenül megelőzte a második világbirodalom fellépését. Jellemző, hogy a nagy babiloni királyt, Nabukodonozort, kicsapongó életű, tehetetlen fiak követték, vagy az uralkodásra alig termett s papnak adott Nabonidus, kinek gyenge kezéből ki kellett esnie az uralomnak.

A nemesebb uralkodói elvek Nabukodonozorral együtt veszték el, s a nagy király halála után a próféta szorongva látta a világbirodalom állati természetének előretörését. A prófétahoz akkor ért közelebb a világbirodalom romlottsága, amikor Belszár személyében Babilon városa és kerülete alkirályt kapott; ennek első esztendejében, mely a fentebbiek szerint pár hónapig is tarthatott, látott Dániel egy rémes álmot, mely a világbirodalmat nem külső pompájában mutatta be, mint Nabukodonozor álma, hanem belső lényegét, igazi természetét tárta fel.

A próféta szem mélyebbre lát, mint a közönséges szem, azért Dániel igazabban látta a világbirodalmat, mint a pogány uralkodó. Dániel látomása is éjszakai látomás volt, mint a királyé. A próféta ágyán feküdt, mint félszázad évvel előbb a nagy király. „Fejének látásait” látta, azaz szelleme értelmének fehér vásznára vetítette az álom képeit. A látottak mélyen vésődtek emlékezetébe, úgyhogy fölédredése után pontosan föl tudta jegyezni álmát. Belső kényszert érzett az álom feljegyzésére; feljegyezte, nem hagyott el semmit belőle.

Az isteni kijelentés, mely az álomban megkereste őt, fölrázta lelkét, s meglepetve vette tudomásul, hogy más a világbirodalom jelleme, mint ahogy azt Nabukodonozor látta; de egyezik azzal, amit a király halála óta az események mutattak neki.

2. vers. Egykori kéziratát a próféta szóról szóra beiktatja a könyvbe; „Éjszaka idején látomást láttam,” így kezdi elbeszélését, s ezzel azt akarja mondani, hogy nem nappali próféciát kapott, melynél a külső világot néző szem éber, s a külvilág dolgai is ott ülnek az értelemben; hanem éjszakai látomást kapott, melynél a külső érzékeket semmi sem foglalja le, s így a látott kijelentést semmiféle más benyomás nem zavarta. A látomás még megszokott környezetéből is kiemelte a prófétát.

A nagy tenger mellett látja magát, mely aligha lehetett más, mint a Földközi-tenger, melynek közeléből azonban még Nabukodonozor elragadta őt. Most újra ott volt a partján, és látta, hogy egyszerre négy irányból tört a szél a tengerre, s azon rendkívüli vihart keltett.

3. vers. Abban a viharban, amely a tengeren keletkezett, a háborgó tenger hatalmas hullámai négy hatalmas fenevadat lökte ki a tenger mélyéből. A fenevadak már addig is a tengerben tartózkodtak, s a viharra volt szükségük, hogy az onnan őket feldobja. A korzikai kis hadnagyról ugyan ki gondolta, hogy a világ ura lesz belőle; a Svájcban szegénységben élő Leninről szomszédai megjósolhatták volna-e későbbi pályafutását, s az első világháború egyik jelentéktelen katonájáról, hogy országokat fog lába alá tiporni?!

Egyszerre egy hullám felszínre dobta őket. A négy állat nem hasonlított egymáshoz; tehát különböző természetűek voltak, mint ahogy a fenevadak is különböznek egymástól.

4. vers. Dániel a föld legrettenetesebb ragadozóit látta maga előtt. Amint egymás után fölszállottak az állatok, az első oroszlánnak látta, de egy másik ragadozónak, a sasnak szárnyai nőttek ki a hátából. Ez a két állatból összeépített fenevad nemcsak a föld legerősebb állata volt, hanem magasba is tudott repülni. A próféta ámulva és megdöbbenve nézte a hatalmas vérengző állatot. Egyszerre meglepetve látta, hogy az állat szárnyait kitépik, hogy többé fölrepülni ne tudjon.

A magasba szárnyalóból földhöztapadó lett. De aztán megint emelkedett az állat; de már nem olyan magasra; fölállott hátsó lábaira, mint az ember, és emberi szívet adtak neki. Az arám szövegben található enás gyenge, gyarló embert jelent, mi sajátos ellentétet képez a sas-szárnyak magasröptűségével. Az állat tehát nem lett ismét égbeszárnyaló, de lett belőle gyöngeségét érző ember.

5. vers. Amit a harmadik vers összegezve említett, most részleteiben mondja el úgy, ahogy az állatokat egymás után kikelni látta a tengerből. A második fenevad más állat volt: medve. Bizonyos kettősséget látott az állaton, amennyiben fél oldalára sántított, csak az egyik oldalán állt biztosabban. Ez az állat is vérengző volt: vérmedve. Foga között szájában három bordát tartott s nem volt megelégedve. Meg volt neki engedve, hogy még több húst egyék, sőt biztatást is kapott rá, mert egy hang megszólalt: „Kelj föl, egyél sok húst!” A biztatás nyilván attól jött, aki a történelem intézője, s kitől a hatalom, az uralkodás jó a földön.

6. vers. Ezt az állatot követte egy harmadik állat, mely a könnyű párduchoz volt hasonló. Ez az állat ugrással támadja meg áldozatait, és egyaránt híres gyorsaságáról és kegyetlenségéről. Ha az előbbi állaton kettősséget lehetett megfigyelni, ezen az állaton négyesség volt, amennyiben négy szárnya nőtt az olda-

lán (az eredeti szót kétféleképpen értelmezik, s egyesek szerint a kimagasló hátat jelenti) és négy feje volt: négy irányban terjeszkedett, és négy gondolkodás volt benne összesítve.

Ha ez a négyféleség kezdetben együtt volt is és együtt hatott is egy állatba összefoglalva, mégis kezdettől fogva rajta volt az állaton a többféleségből való összetétel jellege. Sem a második, sem a harmadik birodalom nem volt már oly egységes, mint az első birodalom, az aranyfő. A második birodalom kétfelé, a harmadik négyfelé, és a negyedik, mint látni fogjuk, tízfelé készült széjjelesni.

A világbirodalom ingatagsága folyton nőtt, szétszakadozottsága mindig nagyobb lett. Ennek a harmadik állatnak, szemben az aranyfejjel, mely egyetlen volt, már négy feje, tehát négy gondolkodása is volt a négy szárny, azaz a terjeszkedés négy iránya mellett.

7. vers. Nyomról nyomra megy tovább a látomás, fejlődés. A különböző állatok nem jelentenek új kezdést: egyik birodalom nyomába lép a másik, s annak megfelelően egyik látomás nyomán keletkezik az új. Ami most következik, több az előbbieknél: mélyebben kell a dolgokba bepillantania a látóknak; azért újabb szellemi töltést kap, és megint megállapítja, hogy „látott”: a próféta szóról szóra: „látóvá lett”. Egy negyedik, félelmetes, borzalmas, igen erős állat tűnik fel.

Milyen derűs volt Nabukodonozor látomásában az égisz fa, melynek lombja között sok madár, és ágai alatt sok állat talált menedéket! A világuralom jellegének változása következtében az otthon pusztul ki lassankint a világból, és helyét félelem, rettegés, borzalom foglalja el.

Az állaton hatalmas tépő fogakat pillant meg Dániel. Az állat éppen evett. Borzalom volt nézni, hogy zúzta szét e fogakkal az ételt, s otromba lábával hogy taposta szét, ami maradt. Falánkság, állati indulat és kegyetlenség, szóval a fenevadnak indulata volt ráírva erre az állatra. A falánkság és kegyetlenség, a fenevadtermészet tette különbbé az eddigi állatoknál.

Hatalmát mutatta, hogy 10 szarva volt. Igaz, hogy ez a tízes szám arra is mutatott, hogy az a birodalom, amelyet ez az állat jelképezett, hajlott arra, hogy 10 országra szakadjon. A borzalom nem hozta magával a szilárdságot. Félelemmel, azaz a békesség elvételeivel birodalmat fenntartani nem lehet!

8. vers. A 10 szarv nem jelenti az állattól jelképezett birodalom utolsó állapotát; a történet még folytatódik. Egyszerre az állat fején a 10 szarv között egy kicsiny szarv jelenik meg, s maga előtt három szarvat kiszakít. Kitűnik, hogy a kis szarv külön élőlény, mert ember szeméhez hasonló szemek és amellet szájak vannak rajta. A száj beszél, s nagyokat mond. A megelőző uralkodókat hízelgők vették körül, s ezek közt voltak az uralkodók történetírói, kik csak dicséretet írtak róluk; voltak költők is, kik magasztalták őket. Az utoljára felnövő kis szarvtól jelképezett uralkodóknak nincs szüksége másra: ő maga dicséri magát.

A megelőző uralkodók királyi fensége nem engedte meg, hogy másként szóljanak, mint mérsékelt: ez dicsekedve, nagyokat mondva magasztalja önmagát.

A próféta előtt világos, hogy a kis szarv is éppen úgy külön uralkodót jelent, mint a kiszakított s a helyükön maradó nagy szarvak. A negyedik világbiroda-

lom végső története igen mozgalmas lesz, véres trónviszályok fogják az uralom biztonságát veszélyeztetni.

9. vers. Megint újabb szellemi töltést kap a látó, s annak birtokában keresgélve néz új látomás után. Az arám szöveg szóról szóra ezt jelenti: „látóvá lettem”. A vadállatok helyén most egy trónust lát elhelyeződni. Könnyen átlátható, hogy új királyságról van szó: a trónszék semmi kétséget nem hagy maga után. A trónszék természetéből folyik az uralkodás. Úgy látszik, mintha egy már régóta meglevő uralom jogaiba lépne! Az uralkodói hatalmat nem állati erőszak ragadja magához.

És csakugyan, ember ül rája, kit már kora, a korral járó bölcsesség is alkalmassá tesz arra, hogy másokon uralkodjék; ember, nem fenevad! A szennyezetlen, tiszta dicsőség ömlik el rajta: ruhája csillogó fehér, mint a hó, s haja is fehér, mintha fehér gyapjú volna. Ezt a fehérséget valami benne lévő tűz okozta, mely általmegy trónusára is, mert az úgy tűnik fel, mintha lángokból állana, s a trón alatt lévő kerek is mintha tűzből volnának.

Mire valók voltak a trónuson a kerek? Nyilván helyváltoztatásra: aki a trónon ült, nem volt helyhez kötve, mindenütt megjelenhetett, mindenütt jelenvaló volt.

10. vers. A ragyogó fehér alakból kiáradó tűz nemcsak trónusát tette lángoló tűzzé, hanem tovább áradt belőle, úgyhogy tűzfolyam keletkezett körülötte. S ahogy a tűz tovahömpölygött, egyszerre észreveszi a látó, hogy a tűzfolyamból tenger lesz, s a tenger fényes alakokból tevődik össze: ezerszer ezer és tízezerszer tízezer lény szolgál a trónon ülő körül, kik mind részesei a trónon ülőből kiáradó tűznek. A héberben a legnagyobb szám az ezer és a tízezer; ezeknél nagyobb számot csak ezeknek a számoknak a szorzatával lehet kifejezni: ezerszer ezer: millió és tízezerszer tízezer: százmillió; a számnevek csoportosítása a megszámolhatatlanságot akarja jelteni.

Az eddig felsorolt fenevadaknál a látó nem említette az alattvalók számát; nem hallunk azok hatalmas tömegeiről; valószínűleg, mert csak kényszer tette őket alattvalókká, s így nem állottak szívből a fenevad-uralkodó mellett. Most azonban egyszerre az alattvalók óriás tömege áll előttünk, mintegy sejtetve, hogy micsoda erő van e mögött a trón mögött.

Pedig az erőt nem az alattvalók adják, hanem a trónon ülő maga, kiből árad a tűznek mindent megsemmisítő ereje, kiből a tűztenger lényei életüket, erejüket kapják (vö. Jel. 4:6; 15:2, 22:1-2.). A tróntól kiáradó tűzfolyam az élet folyama. A próféta egyszerre biztonságban érzi magát ennek az erőnek a szomszédságában. Mert hisz ő is ide bújjik menekvést keresve, ehhez a tűztrónushoz. Eszébe jut a hatalmas égisz fa. De emellett a trón mellett nem madarak és állatok keresnek búvóhelyet a birodalomban, hanem tűzlények, kik tartalmukat attól nyelik, aki a trónon ül.

Minden arc, minden tekintet a trónon ülőt keresi: Neki szolgálnak! Ez a szolgálat egyelőre csak várakozást, rendelkezésre állást jelent, mert angyalok álló helyzetben vannak a trón körül. Hirtelen megtudjuk, hogy amire mindannyian várnak: egy törvényszéki jelenet; bíróság fog tárgyalni. Fényes, csodálatos lé-

nyek ülnek le az álló óriás tömeg közepette; könyveket nyitnak meg, s azok tele vannak írva. Följegyezve áll itt, ami a földön történt; a bűnös nem menekedhetik. Még ha eltüntette is földi tanúit, égi tanúk, angyalok nézték a történetet, és azok most tanúságot tesznek.

Annak könyveit, aki a minden gonoszt megemésztő tűztrónuson ül, bizonyára pontosan írják. Ünnepeles, szent pillanat, amikor a bíróság leül! Ki lehet a vádlott? Nyilván elsősorban az a dicsekvő, nagyokat mondó száj, mely uralomra jutásával három szarvat szakított ki maga elől! A könyvek némák, amíg könyvtárakban rejtve várnak, hogy megnyitják őket. De ha egyszer beszélni kezdenek, rejtett titkok szólalnak meg!

11. vers. A bíróság nem tettek felől készül ítélni, hanem beszéd felől, az állatnak nagy dolgokkal dicsekvő hangja felől. Ez nem azt jelenti, hogy a kis szarv nem cselekedett, csak beszélt, hanem azt jelenti, hogy a beszédben volt a lényeg, a beszéd volt a tett szülője: gonosz elmélet valósult meg; szavak vetése érett aratásra; aljas gondolatok termettek gyümölcsöt. A tett csak követte a szót; a szó kimondásával már készen volt a vétek.

A szó embereket sodort magával, s bűnbe ragadta őket. Nabukodonozort is szó miatt érte a szörnyű büntetés, amelyet dicsekedve palotájának tetején kimondott. A dicsekvő hazug szó magával ragadja a kedélyeket, és sátáni méreggel tölti meg a szíveket. A jövendölés olyan korra mutat előre, amikor az embereket szókkal fogják töltögetni, s a szókból a kárhozat minden átka és borzalma benne lesz.

De egyszer rászakad erre a nagyokat mondó nemzedékre az ég ítélete, és az ítélet eredményeképpen az állatot, mely oly fennen dicsekszik, kortársai megölik, testét elpusztítják, és maradványait tűzzel megégetik. Semminek sem szabad belőle maradnia! Úgy látszik, mialatt a földön a történelem leperreg, valahol tiszta, szent, fenséges bírák állandóan együtt ülnek, megítélik a történelem szereplőit, és az ítéletet a történelem további folyása végrehajtja. Égő tűzfolyam a történelem maga is; égő szenvedélyek állandóan ölnek és pusztítanak benne. Időnként meg-megérik valaki a büntetésre, jön a tűz, s megégeti a gonoszat, mely fertőz. Mint a nagy természet, a történelem is önmagát tisztítja meg.

12. vers. A dicsekvő kis szarvból, mely a negyedik állat homlokán nőtt, külön fenevad lett, és ez a külön állat, ez a külön uralkodó kapta a büntetést. Az állatok, melyeket a tengerből felszállani látott Dániel, nem pusztultak el a kis szarvval együtt, hanem életük ideig-óráig meghosszabbított, az uralkodást azonban elvették tőlük. Ámde mi marad meg a világbirodalmakból, ha a király elvétetik belőlük? A királyság maga, uralkodó nélkül, aztán új uralkodóval. Az állatok életének meghosszabbítása a korábbi országoknak ideig-óráig való fennmaradását jelenti. Nyilván oly eseményekre történik itt célzás, melyek országokat, királyságokat nehéz ítéleten visznek által, az ítéletek ledöntik a királyokat, ám egyelőre meghagyják magukat az országokat, hogy bennük új uralkodók próbálják megvalósítani azt, amire a korábbiak nem voltak képesek: az alattvalók békességét és boldogságát.

Valamennyire ez a mostani történés folyamán is történik, ezért váltja világbirodalom a világbirodalmat; de a jövendölés inkább arra a változásra céloz, mely

az ember Fiához hasonlóan eljövételét fogja követni. A mai országok az 1000 éves birodalmon át is megmaradnak.

13. vers. Most újabb látomás következik, melyet megint külön „éjjeli látásként” említ Dániel, tehát ha kapcsolatban van is az eddigiekkel, mégis egészen új fejezetet képez a történelemben; míg az előbbi látomás a trónon ülő Vénről szól, kinek jelenlétében ítélőszék ül össze és ítélt a történelem szereplői felől, az utóbbi inkább lezárja a korábban történőket.

A látomás tárgya a felhők hátán bevonuló ember Fiához hasonló olyan személy, ki kettős eredetűnek látszik, mert az égnek felhőivel érkezik, tehát égi jelenség; de ember fiához hasonló, tehát földi, emberi személy. A látomás szerint távolból jön a trónon ülő Vénhez, kitől tehát el volt szakítva, míg a trónon ülő magához nem hozatta. Diadallal vitték az elé, aki napjainak számát tekintve Vén, nagyon öreg. A jelenet nem a földön játszódik le, hanem a felhőkön felül, az égben.

Ha tehát embernek Fia és távolról hozták a Vén elé, nyilván a földről került, emberi sorsból érkezett oda, ahol nem emberi sors uralkodik. Valaki, embernek fia, az égi trónon ülő elé érkezik! Így látja a próféta az ember Fiához hasonlóan mennybemenetelét Krisztus mennybemenetele előtt majdnem 600 esztendővel.

14. vers. Úgy látszik, az ember Fiához hasonló a földön nagy dolgokat vitt véghez, és hogy annak jutalmazására, amit véghezvitt, most következett el az idő; most jött el annak ideje, hogy visszafoglalja azt, ami korábban is az övé volt, s csak időre-órára hagyta el, hogy ember Fiához lehessen hasonló.

Amit kap: uralom, fenség, királyság. Az uralom külső hatáskör; a fenség belső képesség ennek a hatáskörnek betöltésére; a királyság a polc, az állás, melyen az uralmat és fenséget érvényesíteni lehet. A királyságot az égben kapja az ember Fiához hasonló; de királysága a földön lesz, mert az minden népre, nemzetre és nyelvre kiterjed, igazabb értelemben, mint ahogy ugyanazt a már megösmert földi királyok magukról állították. Mindazok a népek, nemzetek és nyelvek, amelyek eddig földi királyokat szolgáltak, az égben lévő ember Fiához hasonló fogják szolgálni, akárcsak az említett ezerszer ezer és tízezerszer tízezer égi lény; Neki hódolnak és parancsaira várnak.

Róla kapták földi uralkodók és próféták már korábban azt a kijelentést, hogy uralma örökkévaló lesz. El nem múlik, és királysága nem fog soha tönkremenni. Róla hallott Nabukodonozor, az első viláгурalkodó, kinek s összes utódainak azzal a tudattal kellett volna uralkodniok, hogy egyszer az uralom elvétetik tőlük, s akkor számot kell adniok a mennyei bíróság előtt.

Az ég eljövendő uralma a földön az a cél, mely felé minden esemény törekszik, s melyhez vagy önként vagy kényszerből mindennek alkalmazkodnia kell; mert minden elmúlik, csak az Ég uralkodása örök, el nem pusztítható.

15. vers. A látomás szörnyű hatással van a szemlélő prófétára, kinek gyarló emberi lelke és gyöngye szelleme nem elég erősek a megjövendölt borzalmas elviselésére. Nem a képek maguk, hanem a mögöttük torlódó szellemvilág borzalmas hatalma és sötétsége riasztják meg a prófétát. A szöveg a próféta szellemének elgyengülését vagy elhomályosodását említi. Éppen a szellemnek ez a sérelme mutatja, hogy nem értelmi, hanem szellemi hatásról, szellemi kártevésről

van szó. Az ember szelleme nem bírja el a ránehezülő szellemi súlyt, és elgyengül alatta, elhomályosodik, mert különben a szellemvilág fényének, éltető világosságának közvetítője kellene, hogy legyen. Olyan ez az ember lelkének, mint ha a szoba ablakát fatáblával becsuknánk. Egyszerre sötétség támad a lélekben is, a sötétségben fél, megriad a szív. Az értelem, vagyis a „fej” világosság nélkül marad, és vásznán az éjszaka rémképei jelennek meg. A próféta csak a borzalmakat, csak a bűn rettentő hatalmát látja. Valahogy úgy vagyunk berendezve, hogy mikor Isten fényébe is tekinthetnénk, a sötétség mindig nagyobb hatással van ránk.

Dániel nem a napjaira nézve Vént látja, vagy ha Rá gondol, csak annak tüzes trónusa tölti meg félelemmel; nem a felhőkön jövő ember Fiához hasonlóra gondol, ki legyőzte a fenevadakat; hanem a félelmetes fenevadak állanak előtte s riasztják lelkét. És ez érthető is: hiszen a világos jövődölések az idők végére, messze távolságra szólnak; míg a jelent csak sötétséggel veszi körül. Belszár gonosz uralma, a világbirodalom megromlása, a mindig borzasztóbbnak jóslott jövő nemcsak kedélyére fekszenek rá, hanem gonosz szellemi háttérükkel, szellemi átitatottságukkal közvetlenül támadják szellemét.

16. vers. Hogy csakugyan szellemekkel érintkezett, mutatja a következő esemény. A látomásban mutatkozó angyalalakok úgy viselkednek, mint élő valóságok. Dániel odafordul a látomás egyik angyalához, vagy álmodja, hogy azt teszi. „Odaléptem az ott álló, és pedig a megbízhatók közül az egyikhez.” Megkérdezte őt. Vajon az a szóbaereszkedés és a kérdés feltevése is hozzá tartozott a látomáshoz, mint ahogy álomban olykor magunkat is cselekedni látjuk; vagy a próféta és az angyal érintkezése valóságos volt? Hasonló történésekkel a Jelenések könyvében is találkozunk (Jel. 5:4; 5:6, 10:9-11, 22:8-9).

A kérdésre a felelet nem könnyű, de néhány tény leszögezése közelebb visz a megértéshez. Dániel és János nem a mindennapos alvás álmában látták a jövőt, hanem látomásokat láttak, melyeket a jelenlevő szellemvilág mutatott. Mivel a szellemvilág tényleg jelen volt, azért ezek a látomások különböztek az álomlátásoktól, noha azokkal kétségtelen rokonságot is mutattak fel. János és Dániel elragadtatásban voltak.

Az elragadtatásban egészen szabadon marad a lélek mérlegelő és elhatározó képessége, melyek az álomban kötve vannak, s így Dániel is, János is megíthették a látottakat és azok következményeképpen elhatározásokra jutottak még a révület ideje alatt. Fontos az a körülmény is, hogy a Szellem nem csalóka, valótlán képeket mutatott nekik, hanem a való világgal hozta őket összeköttetésbe; bár ezt a világot nem közvetlen szemléletben látták, hanem jelképekben; a jelképekbe azonban valóságos személyek öltöztek bele.

Mikor tehát a próféta egy jelképes alakot megszólított, abban a jelképben valóságos, élő lényvel jutott kapcsolatba. Az érintkezés jelképi színben, de valósággal megtörtént.

Ezzel szemben a szörnyállatok nem voltak mások, mint az eljövendő valóságok előrevetített jelképei, melyeknek mozgalmak éppen úgy feleltek meg, mint személyek. Nem így a történelemben szereplő angyalok, kik a látomás idejében is

éltek, jelen voltak, úgyhogy Dániel vagy János beszélgethettek velük. Dánielnek nem jelkép, hanem valóságos lény, angyal felelt a kérdésére.

Az Istent körülvevő tiszta angyalokat Dániel látomásai igen érdekes nevekkal nevezik meg. Korábban hallottuk a „virrasztó” és „szent” neveket már; itt „megbízhatónak” nevezi őket a kijelentés. Az ingatag embervilággal szemben a tiszta angyalok világa megbízható, s megbízható különösen az Isten közvetlen környezetében lévő 24 vén, akiről a Jel. 4. beszél, s kétségtelen, hogy ezek közül egyik volt az, akit Dániel megszólított. Az „odalépést” Dániel álmodta; tulajdonképpen a valóságban tovább feküdt a fekhelyén; a mozgásokban már az álomtörvény érvényesült. Mint álomban, látta magát, amint az angyallal beszélt, hiszen a szellemvilágnak nincs szüksége mozgásra, hogy a másik szellemlényt az egyik megszólíthassa. Dániel hallotta, hogy az angyal felelt, az angyalszózat hangja az álomvilághoz tartozott; ellenben a gondolati tartalom tényleges angyalsugallat volt. Az elragadtatásban észlelt események és tárgyak tehát mind jelképekben s nem való alakjukban jelennek meg; egyes dolgok az Istenben élő jövőnek előrevetített képei csak, míg bizonyos szereplő személyek ott élnek Isten közelében, a hívásra előlépnek és felelnek. A megkérdezett angyal saját maga, de jelképen át magyarázza meg, amit Dániel látott.

17. vers. Először a négy fenevad jelképét fejti meg az angyal, melyek egymás után szállnak fel a tengerből, s őket négy királynak mondja, kik a földből fognak fölkelni, azaz a földi történelem természetes folyamából támadnak. A négy király azonban típus és nem személy; ezért tőlük származó más királyok is bennük foglaltatnak; tehát dinasztikiakat jelentenek. Sőt jelentik, mint típusok a négy királyságot magát, mint elvont fogalmat, azok jellegét, mely egymástól igen különbözött.

A négyes szám a teremtett és Teremtője ellen fordított, lázadó világ száma; de a jelképes értelem mellett a számszerű értelem is valóság, mert csakugyan négy királyságról van szó.

18. vers. A fenevadlelkű királyságokkal szembe állítja az angyal a Magasságosnak, vagyis a mennyei magasságban lakó valóságos Istennek a birodalmát, melyet szentjeinek fog általadni. A mennyei királyság alatt nemcsak az égi király személyét, hanem tanácsosainak, minisztereinek, végrehajtó közegeinek személyét is kell értenünk.

Egy nagy változás jó, amikor a fenevadaktól Isten szentjei veszik át az uralkodást. Ezek a szentek két megkülönböztetett időben fognak uralkodni: először egy korszakon át, azután a korszakok (végső) korszakain keresztül, azaz vég nélkül. A Jelenések könyve adja meg erre a további magyarázatot: az előzetesen beköszöntő korszak az ezeréves uralkodás; a korszakok korszakának ideje pedig az új föld és új ég története. „A korszakok korszaka” kifejezés sémita felsőfok képzés (énekek éneke, szentek szentje), és a legvégső korszakot is magában foglaló végtelenséget jelenti.

A „korszakok korszaka” az Isten végnélküli uralkodását jelzi. Mielőtt azonban az isteni teljesség kora elérné a földre, előbb egy átmeneti, előkészítő korszak következik, mely a régi világgal leszámol, annak nyomait eltünteti, s a lel-

keket az isteni teljesség idejére alkalmasokká teszi. Jellemző kifejezés, hogy a Magasságos szentjei „birtokukban fogják tartani” a földet, azaz a mai idővel szemben, melyben a másét, a hamis Mammont kezeljük, akkor Isten szentjei tulajdonukba lépnek majd bele, melyet soha senki el nem vehet majd tőlük. Ez a felfogás egészen megfelel annak, amit az Üdvözítő a hamis sáfár példázatával kapcsolatban mondott (vö. Luk. 16:9-12).

19. vers. A négy királyról többet a kérdezett angyal azért nem mondott Dánielnek, mert Nabukodonozor látomásából még elég jól emlékezett a négy királyság mibenlétére. Ezzel szemben Dániel látomása a negyedik királyságról új részleteket tartalmazott; azért afelől külön kérdést tesz a próféta. A „megbízható” angyaltól „valami megbízhatót” akar megtudni.

Ez a fenevad összes elődeitől különbözött félelmességben, rendkívüli nagyságban, tehát feltűnő volt; de láttuk, hogy ez a rendkívüliség nem tette az állatot kívánatosná, ellenkezőleg! Hogy foga vasból és körme rézből, tehát keményebb, de értéktelegebb anyagokból való volt, mutatta az állat közönséges voltát, kegyetlenségében is aljasságát. Hogy az evés nála szétzúzás volt; hogy amit meghagyott, azt lábával tiporta szét: a durvaságnak és kíméletlenségnek egészen rendkívüli fokát mutatta. Kíváncsi volt hát a látnok e negyedik birodalom tulajdonságait illetően.

20. vers. Amit Nabukodonozor 10 ujjnak látott, melyen a világbirodalom hatalmas történelmi épülete nyugodott, az a próféta látásában 10 szarvban jelent meg, öklelő hatalomként. Dániel kíváncsian várt felvilágosítást e szarvak felől; annyival inkább, mert az is egészen meglepő, új értesülés volt, hogy a szarvak közül három ki fog törni egy utólag érkező szarv előtt, és hogy ez is külön nevezetes uralkodót jelképez, amennyiben a szarvnak szeme, azaz külön értelme, és szája van, azaz külön iskolája.

Itt halljuk, hogy ez az utóbbi szarv sokkal nagyobbá lett társainál; megelőzőleg azonban kis szarvnak említette a látnok, tehát a látomás alatt nőtt nagyra.

21. vers. Még az is igen foglalkoztatja Dánielt, hogy látta, hogy a szarv a szentek ellen háborút visel, s látta, hogy a szenteket legyőzte; hogy a szentek legyőzöttek sínylődtek. Míg el nem jött „a napjait tekintve Öreg”. Hogy milyen képek mutatták a látnoknak, hogy a szentek ellen háború folyik, azt nem említi Dániel; talán több volt ebben a szívére nehezedeő teher, mint a világos kép. Gyötrődő kegyesek arca állhatott előtte.

De egyszer csak eljött a napjait tekintve Öreg, a szentek arca felvidult, csillogó szemmel néztek feléje; itt volt a szabadulás! A látnok szívéből is lehullt a teher. Mikor elismételte látomását, akkor is átélte a szabadulás örömét.

22. vers. Nyilvánvaló, hogy itt a „Magasságos szentjei” alatt nem az angyalokat kell érteni, kik a menny lakói, hanem földön élő embereket, akikkel a föld többi lakói igazságtalanságot művelnek, elnyomják, háborgatják, gyalázzák, rágalmazzák őket, mint ahogy Dániellel is tettek pogány ellenségei. Mikor a napjait tekintve Vén eljön, hogy kezébe vegye az uralkodást, első dolga lesz, hogy szentjeinek igazságot szolgáltatasson, őket az üldözés alól kiszabadítsa, megérdemelt helyükre helyezze, becsületüket és tisztességüket visszaadja.

Újtestámentumi nyelven, akkor az utolsókból első lesznek. Ennek a változásnak idejét Isten pontosan kimérte és meghatározta. Hogy azonban melyik ez a kitűzött idő, ember, angyal nem tudja, csak az Isten. Amikor ez a kitűzött idő eljő, a királyságot a szentek birtokba fogják venni. Ez azt jelenti, hogy az államokban a vezető helyek meg fognak ürülni, mert a korábbi urak meghalnak, vagy félrevonulnak, úgyhogy helyüket a visszatérő Jézus emberei foglalják el. Mínderre rámutat a próféta, mint hallott s látott tényekre, s minderre vonatkozólag felvilágosítást kér a megbízható mennylakótól.

23. vers. A kérdezett angyal megadta a feleletet. A negyedik állat megint nem egyetlen személy, hanem a már Nabukodonozornak is megjövendölt negyedik birodalom, mely abban fog különbözni a megelőző birodalmaktól, hogy vadabb, kegyetlenebb lesz, mint elődei. A különböző állatok tehát különböző uralkodási módszereket és rendszereket is jelentenek, ezeknek bizonyos kijegesedett jelmeit, melyek persze szorosan össze vannak kötve az egyes uralkodók jellemével. Vagy az egyén nyomja rá jellemét a rendszerre, vagy a rendszer ragadja magáva az egyént.

A kétféle hatás az egyes birodalmakat egységbe kovácsolja, még ha a birodalmak megoszlanak is, vagy bennük egész váratlan eltolódások, új alakulások jönnek is létre. Legváltozatosabb és leghosszabb története éppen a negyedik birodalomnak van. Ez a negyedik birodalom az eddigiektől már jóval kisebb mértékben fogja az áldott rendet, hön sóvárgott békességet terjeszteni a népekre; az előbbieknél inkább a rablást, népek rendszeres kifosztását végzi, úgyhogy ez a birodalom „fel fogja falni az egész földet”.

Ez a jövendölés a római birodalomban valósággá is lett, mert a birodalom tartományainak urai s hivatalnokai a rájuk bízott népeket kizsarolták. Cicerónak Verres ellen mondott beszéde mutatja, micsoda rablás folyt a békés kormányzás címe alatt.

Ám a jövendölés távolabbi időre is szólt, s ebben a távolabbi időben még gonoszabb rablók készültek a földre csapni. Az idők végén megvalósul a teljes jövendölés, és a világbirodalomnak kezdetben áldott békét ígérő uralma utoljára a leglelkiismeretlenebb fosztogatássá, a népek legyilkolásává fog átváltozni, úgyhogy az utolsó birodalom mindent le fog tiporni és széjjel fog zúzni.

A föld, melyen egykor a paradicsom állott, halál sivatagává változik majd. Ezt jövendöli a negyedik világbirodalomról Dániel látomása! Az édig érő s áldást hozó nagy fa vérengző telhetetlenségében őrzöngő fenevaddá válik.

24. vers. Ez a negyedik birodalom nem marad a maga egységében. Az állat fején kinövő 10 szarv azt jelenti, hogy az egy birodalom 10 országgá szakad széjjel, melyekben azonban a rendszer megmarad, úgyhogy az uralom egy összetartozó egészként tűnik föl a látnok előtt, egyféle joggal, az uralkodásról alkotott egységes nézettel, egy-egy időnkint feltűnő közös fővel, mint ez a keresztyén Európa országaiban meg is valósult, mikor is egy-egy Nagy Károly vagy római pápa az egész birodalom egységét egy időre megvalósították.

Az angyal hangsúlyozza, hogy az egy birodalomnak 10 országra szakadása „magából abból a királyságból támad”; így a 10 ország fog megint olyan állapo-

tokat kitermelni, amelyek egyetlen uralkodó uralmához vezetnek. Úgy látszik, valamilyen titokteljes ok szét fogja darabolni a birodalmat, s annak a titokteljes oknak a megszűnése ismét visszaállítja a birodalom egységét (vö. II. Thesz. 2:6-7). A fejlődés tehát egymásból folyó lesz, és egy birodalom keretében kialakuló, a negyedik birodalom szerkezetéből folyó.

A 10 uralkodó bizonyos módon megmarad ugyan, de valamennyi az idők végén jövő egy kényúr vazallusává válik, annak fog engedelmessé válni.

A 10 király közül azonban 3 kiesik. Hogy a 10-es számot nem szabad számértéke szerint venni, hanem a megvalósulásban jelenthet 9-15-20 uralkodót is, az az apokaliptikus számszimbolika szabályaiból folyik; éppen ezért lehet, hogy a kieső uralkodók száma, a „három” is jelképes szám, és az isteni büntető ítélet alá eső királyokat jelenti, kiket Isten „odaád” a megsemmisítésnek. „3” a világban működő Isten száma.

Nem nehéz felismerni, hogy e jövődőlés nagyobb része beteljesedett már: a még meg nem valósult jövődőlés beteljesedése soká alig késhetik! Akkor az egyes részek értelme világossá fog válni, például a három szarv kitépése.

25. vers. Erről a legutolsó időben feltörő s a kis szarvtól jelképezett világuralkodóról azt jegyzi meg a jövődőlés, hogy káromlásokat (szóval szóra csak „szavakat”) fog szólni a Magasságos ellen, s a „Magasságos szentjeit megsemmisíti.” A „szavak” alatt nem egyes dühkiáltásokat, összefüggéstelen mondatokat kell értenünk, hanem egy kidolgozott rendszer egyes tételeit. Az elméleti és gyakorlati istentagadás az utolsó időben sok águ „tudománnyá” fog kifejlődni. Ennek a fejlődésnek is jelentős része már a múlté, úgyhogy a jövődőlésnek azt a részét, hogy az utolsó uralkodó a szavak embere lesz, és pedig az Istent káromló szavak legfőbb mestere és hirdetője, az eddigi fejlődés nagy mértékben valószínűsíti. A középkor teologizáló tudományát a reneszánsznak a régi pogányságot felújító törekvése, a teológiával mind élesebben harcot viselő újkori tudomány váltja fel, s éppen ez a változás hozza meg az újkort.

A politikai változások mindig a tudományos újításokat követték. Az istentagadáshoz nem a materializmus vitte először az emberiséget, hanem az anyagot a létező világból kitagadó spiritualizmus, a kételkedés első tudománya; később azonban istentagadás és materializmus kezdett egyet jelenteni: vagyis a valóság-
nak akármelyik irányban való elhagyása Isten tagadásához is vezetett.

Az istentagadó filozófia a társadalmat is felborította, és forradalmaknak anyja lett. Ugyanez az istentagadó bölcelet behatolt az egyházba is, és ott a bibliakritikának minden ízében mesterkélta „tudományát” hozta létre, az istentagadás egyik erősségét.

Az egyházon kívüli bölcelet és az egyházban belül tanító bibliatagadás egymással kezdet kell, hogy fogjanak és a kettő frigyéből fog megszületni a nagy egyházszakadás, melyről az újtestamentumi prófécia több helyen megemlékezik (II. Tessz. 2:3; I. Tim. 4:1; skk.; II. Tim. 3:1 skk.; Jel. 13:11-18). Így fejlődik ki majd az a rendszer, melyet Dániel látomása a „szavaknak” mond, melyet az utolsó szarv Isten ellen fog szólni.

Az istentagadás rendszerét már régen a „felvilágosodás” tudományának neve-

zik. Ezzel a tudománnyal a gyűlölet fog együttjárni mindazok ellen, akik azt magukévá nem teszik, szóval a gyakorlati és elméleti istentagadásnak nem hódolnak. Az istentagadó tudomány elmélete maga után fogja hívni a legborzalmasabb keresztyénüldözés gyakorlati istentagadását. Az istentagadók annyira gyűlölni fogják a keresztyén múltat, hogy annak minden nyomát eltüntetni igyekeznek majd; így az egyházi naptárt is.

„Megváltoztatják az idöket”: ünnepeket törölnek le, és más ünnepeket találnak ki helyükbe. Megváltoztatják a „törvényt” is; a 10 parancsolat erkölcsi törvényét más törvényekkel cserélik fel; nem az ölés, paráználkodás, rablás, hamis tanúszkodás, más vagyonának megkívánása lesz az utolsó időben büntetendő cselekmény, hanem az ezek ellen való tiltakozás.

Az istentelenség rendszere egyelőre győztes lesz. A magasságban uralkodó Isten még azt is meg fogja engedni egy időre, hogy szentjei a világuralkodás kezébe essenek, s az kivégezzen közülök egyeseket. De az istentelen uralkodó hatalma kevés időre lesz korlátozva; azt olvassuk: „időre, időkre és félidőre”. Mivel „idő” az évnek bizonyos határozatlan megjelölése, a kifejezés három és fél évnek képezi a határozatlan megjelölését.

A 3 és fél pedig a 7-nek fele, az isteni munka teljességének számáé. Az istentelen király működésének ideje tehát félidőt s így félmunkát, félbe maradó munkát jelent. Isten engedélye, hogy a gonosz a földön kifejlődhessék, csak a fele annak, amit Isten akar: a második félidőben Isten meg fogja semmisíteni a gonoszt, és teljes uralomra, teljes győzelemre viszi szentjeinek ügyét.

Mivel pedig nem időtartamot (a 3 és fél számértékét) akar megjelölni a kijelentés, hanem a sajátságos időjelzés képes értelmét, azaz félmunkát akar kifejezni, azért használja a bizonytalan „idő, idők, félidő” kifejezést.

26. vers. Míg ez az istentelen uralkodó a földön pusztít, tőle látatlanul az égből angyalfejedelmek bírói testülete ül össze, és ítéletet hoz a gonosz király felett. Úgy látszik, ennek az ítéletnek első megnyilvánulása az a hét csapás, melyeket a Jel. könyvebeli csészék tartalmaznak. Itt azonban nem áll meg, hanem mindig előbbre hatol az ítélet, míg végül az istentelen király és vele az istentelenség rendszere a földön végleg elpusztul, belső természetéből kifolyólag elrothad, úgyhogy nyoma sem marad, eltörlődik. A pusztulás menetét részletesen beszéli el a Jel. könyve a végső befejező csapással együtt, melyet Jézus visszajövele fog a fenevadra hozni.

27. vers. Az istentelenség uralmát nem fogják könnyen túrni még azok az emberek sem, akik Istennek sem hódolnak. Mégis sikerül majd őket, a kevés keresztyén hitvallótól eltekintve, majdnem egynemű (homogén) birodalommal szervezni, melyben az istentelen király előtt a térdek meghajolnak; de ez a hódolás csak külső kényszer eredménye lesz, nem szívből fakadó egyetértés a király kormányzatával és szavaival. Ezért, mihelyt a világuralkodót és uralmában osztozó híveit, a főtisztviselőket, a hadvezéreket és a katonákat, a rendszer hasznélvező fenntartóit a mennyei bírák ítélete elpusztítja, a felszabaduló népek óhaja az lesz, hogy az egész ég alatt lévő összes országok királyságát, uralmát és nagyságát a Magasságos szentjei népének adják által.

Ez az uralomátvétel nem egyszerre fog megtörténni, hanem, mint Nabukodonozor látomásában hallottuk, fokról fokra, lassanként, amint az égből lezuhanó kis kő is növekedés útján lett hegygé és töltötte be az egész földet. Az országok „királysága” alatt a legfelsőbb méltóságot, „uralma” alatt a népek fölött gyakorolt hatalmat és „nagysága” alatt az országokba behelyezett gazdagságot, erőt kell érteni.

Ezeket eddig az istentelenek használták: most átadatnak „a Magasságos szentjei népének”. Nem azt mondja: a Magasságos szentjeinek, mert a kiválasztottak ettől fogva többé nem egymással laza kapcsolatban levő egyesek lesznek, hanem egy néppé forrnak össze. Csel. 15:14 és I. Pét. 2:9 is népnek nevezi őket. Hogy Krisztussal együtt övéi szintén uralomra jutnak; tehát azok, akik Krisztus halálának és feltámadásának hasonmásával való egyesülés útján egy új szellemi néppé nőnek össze: ezzel a reménységgel telve van az Újszövetség.

A korábbi uralmak és királyságok azért pusztultak el, mert a bűn büntetése, a halál, második természetüké vált, attól elválaszthatatlanná lett. A Magasságos szentjei népének természetében ellenben az örök élet törvénye hat: azért ezeknek uralkodása csakis örökké tartó lehet. Az emberiség új korszakában minden nép és minden uralom szívesen hajol meg előttük, önként engedelmeskedik, mert ebben az engedelmeskedésben fogják látni az életet, a megmaradást.

28. vers. A 7. fejezet a könyvben külön tudósítást képez. Mikor Dániel ezt a látomást kapta, azt külön feljegyezte. Itt lezárja a tudósítást, melyet más hasonló követett; de azt már később és héber nyelven jegyezte föl, nem külön tudósításképp. A látomás gondolatokat ébresztett a prófétában s azok megriasztották őt; megdöbbenésében elállt a szíve verése. Vajon mi volt rá oly megdöbbenő hatással? A jövődőlés történeti része, az események folyása már Nabukodonozor látomásából ismerős volt a prófétának; az nem döbbsenhetett már meg.

De megdöbbenették a látomás új adatai, melyek Nabukodonozor előtt nem lepleződtek le. Ezeket az új részleteket a következőkben foglalhatjuk össze. Nabukodonozor hatalmas szobrot látott, mely vágyainak beteljesülését hozta: a királyi dicsőséget és hatalmat. Bár a király látomásában is voltak döbbsenetes vonások, mint a szobor anyagának elértéktelenedése s ezzel együtt keményebbé válása; továbbá a cserép szétbontó s törékennyé tevő munkája; ám egészen megdöbbenő közlés volt a nagy tengeren kitörő vihar, a viharzó tengerből felbukó fenevadak, melyek a világbirodalom vadállati jellegét s ennek a jellegnek fokozódását szemléltették.

Részben új volt a világbirodalomból az egységnek mind jobban való eltűnése, a birodalom folyton fokozódó felosztása, mely az egész történelmen át folytatódik; új volt a kis szarvnak, az utolsó fenevadnak megjelenése, melyet az újtestamentumi antikrisztussal azonosíthatunk.

Új mozzanat a világbirodalmakon ítélkező mennyei törvényszék gondolata; új az uralom átvételénél a Magasságos szentjeinek szerepe; közülük egy ember Fiához hasonlónak a felhőkbe ragadtatása és a mennyei trónon ülő élé vivése.

Mindez inkább a bűn ellen harcoló és szabadítást váró prófétát érdekelte, mint a pogány világuralkodót. Nabukodonozor látomásából sem a világbirodalom-

nak, sem a helyét elfoglaló égi birodalomnak igazi lényé nem tűnt eléggé a próféta elé, s az új uralmat képviselő mennyből leszakadó kő, mely később a világot betöltő hegygé lett, még nem volt eléggé élő valóság arra, hogy a prófétában kellő várakozást és ég felé fordulást keltsen. Dánielt a saját látomása földi várakozásában jobban megingatta, lelkét a földtől jobban ellazította és az ég felé jobban kinyitotta. Dániel Nabukodonozor alatt a világbirodalomnak hűséges szolgája volt: az uralkodót szerette és a birodalom javán egész szívével dolgozott.

Belszár alatt a próféta félre volt tolva, és szomorúan szemlélte a birodalom romlását. Alatta érte őt az a leleplezés, hogy a világbirodalomtól semmi jó sem várható, mert annak lényé vadállati: uralkodója fenevad. A világbirodalmat hovatovább, mindinkább nem az építés, hanem a romlás szelleme fogja megtölteni, mert növekedni fog benne az önzés és az erőszak, mely az embertársak szabadságát nem tiszteli; az uralkodók akaratát az alattvalókra rákényszeríti.

E vadállati szellem az alattvalókat ragadománnyá, prédává változtatja. Az emberi sorsközösség megtagadását, az uralkodónak az alattvalóktól való eltávolozását jelzi már az a jelképes esemény is, hogy az első hatalmas fenevadnak a magasba repítő sasszárnyai vannak. De ezt a felemelkedést, mely inkább a gőgös elbizakodottságnak, mint a szellem való erejének szárnyain történik, ítélet éri, mert a szárnyakat kitepik, s a fenevad a végén emberi szívet kap, azaz olyan megaláztatást szenved az elbizakodott uralkodó, mely őt az emberi lehetőségek határai közé lehozza.

A fenevad emberi mivoltát tagadta meg, emberből istenné akart válni; de nem adatott meg neki; súlyos operáción esett át, gőgje megaláztatott, s mikor újra ember lett, akkor felismerte, hogy helyén van. Milyen más volt az emberek üdvözítőjének a pályája, aki ember Fiaként kezdte megváltó tevékenységét, s aztán emeltetett az ég felhői közé, hogy az égi Trónhoz vitessék. A két út egymásnak pontosan ellentéte volt! A sorban második fenevad mindjárt erőszakos hódítóként jelenik meg a látomásban, mit szájában levő három borda jelez: még mielőtt világuralkodóvá lett volna, már pusztított; sőt éppen e ragadozó természete miatt lett világuralkodóvá. Nem áldást hozó hatalmas fának jött, hanem öldöklő, éhes, falánk fenevaddá, melynek élethivatása volt: sok húst enni, azaz önzésének szolgálatában hódítani.

Éppen ezért átok nehezedett rá: féloldalú volt, sántított. A pusztító ösztönt még jobban kifejezi a harmadik állat lényé, mely a legvérengzőbb földi fenevad alakját hozza magával: a párdúcét; tehetetlenségét azonban még erősebben fejezi ki a négy fej, mely az egységet megakadályozza, és négy érdeket felé húzza a birodalmat. A földön élő fenevadak közt már további fokozat kifejezésére még vadabb állatpéldányt nem talál a látomás; azért a negyedik állat egy minden valószínűséget nélkülöző szörnyalakként jelenik meg, mely nemcsak hódít magának, hanem élni sem hagy maga mellett mást, amit az fejez ki, hogy a meg nem evett húst lábával széttiporja. A negyedik fenevaden ülő átok még tovább segítette a birodalom bomlását, amennyiben a fenevad 10 szarva nem összedolgozik, hanem 10 ország külön hódító törekvéseit jelképezi, mely 10 országban azonban a

vadállati jelleget még meggyengült, széjjelesett állapotában is alig tudja fékezni az az erő, mely a széjjelesést munkálta.

A szétesésnek azonban egy újabb s még utálatosabb jelenség vet véget: egy újonnan kinövő kicsiny szarv jelenik meg, mely a megelőző 10 szarv közül harmat kiűt, azok részébe áll, és a megmaradó szarvak hatalmát elnyomva megint egy birodalomba kényszeríti a föld lakóit.

Utálatossá teszi ezt a negyedik fejlődést az, hogy hatalma nem tényleges erőn épül fel, hanem nagyokat mondáson, tehát hazugságon és megfélemlítésen. Ez az erőszakos szarv már nem akar istenné válni, hiszen emberi szemek voltak rajta, azaz emberi színvonalon látott, emberi lehetőségekkel számolt, mintha ember fölött isteni hatalom nem volna.

A humanizmus, az isteninek eltörlése és az emberi színvonallal való megelégedés történelmi tény; az emberi ész felmagasztosulásának korára gondolunk, melyben nem volt józan dolog magasabbra nézni, magasabbal számolni, mint az emberi, mint az, ami embertől telik ki.

De éppen ez a felvilágosodásnak nevezett elsötétülés, mely az istenit kitagadta a világból s az Istennel együtt erkölcsi törvényt és lelkiismeretet is félredobott, készítette elő a történelem legvéresebb kísérletét arra, hogy egy új tényező, a cserép, azaz a föld népe belekerüljön a világbirodalom hatalmi körébe és vezetésébe; ezzel pedig a birodalomnak a legnagyobb törekenység jellegét adta. A próféta hihetetlenül mélyen belelátott a világbirodalom fejlődésének titkaiba; de amit látott, alkalmas volt arra, hogy kétségbeejtse és a jövő várható fejlődése iránt a legreménytelenebbé tegye.

Félelmetes, titokzatos és gonosz erők lappanganak a történelem mélyén. A próféta irtózáttal nézett ebbe a mélységbe le. De a további látomás felfelé fordította tekintetét, és a próféta lelkének megadta az egyensúlyt. Maga az a tény, hogy a Magasságos szenteinek népe itt él a földön, még nem adhatta volna meg ezt a helyreigazítást, mert ez a nép tekintélytelen, hatalmon kívül levő, félretett és elnyomott, mint a látomás idején maga a próféta is volt.

De a látomás mást is mond erről az elnyomott népről; azt, hogy ennek a népnek fogják átadni a birodalmat, az uralkodást és a hatalmat. Hogy jut hozzá az elnyomott, letiport szenteknek népe? Erre a kérdésre is megadja a választ a látomás: a mennyben törvényszék ülészik, és ez a törvényszék a világbirodalom urait megítéli.

Isten tehát nem vonult örökre vissza a földi történelemből, csak vár, míg ítéletre érnek meg a földi állapotok, s akkor az isteni akarat végrehajtatik. Még meglepőbb, még váratlanabb s titokzatosabb dolgot is mond a látomás: a világbirodalom helyén uralkodó új uralkodó szintén innen a földről származik, ember fiának képét hordozza magán, s ebből a lealázott állapotból emeltetik fel a magasba.

Micsoda különbség van azonban a világon uralkodók eredetében! Azok az erőszakos és félelmetes fenevadak egy a népek tengerén kitörő viharban alulról felkotorva lépnek a porondra; ez az utolsó, kitől többé el nem vétetik a hatalom, isteni igazságszolgáltatás ítéletéből, igazság szerint kapja meg a hatalmat; azok

alulról a mélységből jönnek elő: ez felülről kapja a megbízást. Amellett ember fiához lesz hasonló, közülünk való!

Emberi sorsot kóstoló, emberi fájdalmat értő! Azok egyike, akik itt alant túrték a fenevadak uralmát, kik szenvedtek, s kiknek lelke a nyomorúságból kifelé kereste az Istent! Ha ember Fiához hasonló lesz is az örök uralkodó, hatalmát azonban az égi Tróntól nyeri. És ennek az égi Trónnak lényegébe is alkalma van a prófétának betekinteni. Ez a trón tűz, mely lángol és öl. Mint tűzhányóból a láva: ebből a trónusból is lávafolyam ömlik ki, mely mindent elpusztít, amihez ér.

Az ellenállás lehetetlen, az Ég győzelme biztos! A látomásnak ez a másik része is megrendítette a prófétát: szembetalálkozni az Ég hatalmával, beletekinteni Isten lényébe, aki olthatatlan tűz! Ám a Tőle való félelem nem kízó, mert az igazságosság tudatát erősíti, biztosságot ad. Ez a látomás vége, ez a biztosság! A próféta szívébe zárja, szívében őrzi, amit látott. Forgatja, tűnődik felőle és jól is teszi, mert erre a látomásra más látomások fognak következni, más látomások fognak épülni még.

Nyolcadik rész

1. vers. A 7. fejezetben foglalt általános kép után, melyet Isten Dánielnek a világbirodalom jövőendő sorsáról első ízben („kezdetben”) adott, Isten szükségesnek látta, hogy a próféta a kijelentés egyes részleteivel is megösmérgedjék, melyek a történelem irányára és végcéljára vetnek világot, és hogy mélyebben belásson azokba a történésekbe is, melyek a láthatatlan szellemvilágban mennek végbe.

Az első ilyen részletkijelentés az általános kép kijelentése után két esztendővel jutott el Dánielhez, s a második és harmadik birodalom sorsával foglalkozott, mint ezt majd látni fogjuk. A kétesztendősi pihenés alkalmas volt arra, hogy az addig kapott kijelentés fényében új szemmel, új látással ösmerje meg a világbirodalom belső lényét, értékét és természetét.

Ehhez a megismeréshez gyakorlati oktatást is adott maga a világbirodalom: a tüzes kemence, Nabukodonozor felfuvalkodása, Belszár hitvány, kicsapongó életmódja és uralkodása. Valószínű, hogy Belszár harmadik éve, mikor a próféta az új kijelentést kapta, a király utolsó esztendeje volt, mert róla és a babiloni birodalomról az új látomás többé nem emlékszik.

A próféta ott áll a második világbirodalom születése előtt. Érti, hogy változásnak kell jönnie, s kíváncsian várja, hogy bontakozik ki a második fenevad.

2. vers. A próféta gondolatait már maguk az események keletre fordították, a mai Perzsia vagy Irán földére, s annak is egyik nevezetes városába, mely a régi elámita birodalom fővárosa, később a perzsa királyok téli székhelye volt. Mikor a babiloni s méd birodalom között még barátságosabb volt a viszony, vagyis mikor még Média Babilon egyik tartománya volt, Dániel, a hatalmas államférfi bizonyára meglátogatta ezt a várost, s amikor a látomásban megjelent Szuzá vidéke, ráösmert. Legalább is az volt az álombeli gondolata, hogy Szuzá városa mellett az Ulai folyam partján van.

A látomásbeli képeknek nem kell minden ponton egyformán éleseknek lenniök; az álmodó nem a nappali látás törvényei szerint ismer rá a dolgokra: sokszor csak tudja, hol van, tehát inkább a tudat adatik neki, hogy hol van, nem a felismerés pontos támaszai.

3. vers. A kijelentés súlya az állatokon van, melyek meg fognak jelenni. És csakugyan már lát is egy állatot, de ez nem a korábbi (2 év előtti) vadállatok közül való, noha elég vadnak bizonyul később: egy kost lát, amint az a folyam felé tekint, mintha onnan várna valamit. A víz fontos szerepet játszik az apokaliptikus nyelvben: az emberiség mozgó életét, a történelmet jelenti. Dániel is így nézett várakozva, mint a kos az Ulai folyó felé. A kos megpillantása előtt Dániel

„fölemeli szemét”, tehát azelőtt nem vizsgálódott. Ez is igazolja azt az állítást, hogy a prófétának az az érzése volt, hogy Szuzában az Ulai folyam partján van.

Mihelyt vizsgálni kezd, azonnal az állat vonja magára figyelmét. Hogy a szeme elé kerülő állat az állatok megszelídített fajtáihoz tartozik, arra látszik mutatni, hogy a világbirodalom szelidebb külsőt igyekszik felölteni, azaz polgárosul. Polgárosulás alatt az alattvalók fontosságának növekedését, önérzetének kifejlődését is kell értenünk, amivel együtt járt az uralkodók mozgási elevevességének csökkenése. Hogy azonban a megszelídülés csak külső; hogy a második világbirodalomnak is fenevad az alaptermészete, az nemcsak abból tűnik ki, hogy az előző látomásban ezeket a birodalmakat is fenevadak ábrázolták, hanem abból is, hogy a mostani látomásban szereplő szelíd állatok is fenevadakként viselkednek; tehát a megszelídülés csak látszat, külső felszín.

A világbirodalom békés látszata alatt hódító mohóság, magát csak türtöztető vadság van; mihelyt alkalom van rá, ez ki is tör belőle. A próféta szeme elé kerülő koson a látók figyelmét a szarvak vonják magukra, mert igen büszkén, fennhéjázva, magasra tartva viselte őket az állat. Kérkedve mutogatta fegyverét, s ellenfelet várt. Mint a medvénél, itt is feltűnik az állat aránytalan kétoldalúsága: egyik szarva magasabb volt, s a próféta szeme előtt ez a magasabb szarv nőtt ki később.

Jellemzően mutatja ez a méd-perzsa viszonyt, melyben a perzsa követte a médet, s annál sokkal hatalmasabbnak bizonyult.

4. vers. Az állat vadsága csakhamar abban is megnyilvánul, hogy öklelni kezd; a próféta tájékozódni tud: látja, hogy nyugat, észak és dél felé öklel, vagyis azokban az irányokban, amelyekben a méd-perzsa birodalom hódító terjeszkedése történt. Nyugatra feküdtek Kisázsia, Görögország; északra a szkütha népek és délre Palesztinán át Egyiptom; a perzsa terjeszkedés irányai; kelet azaz India felé perzsa hódítás nem indult.

A próféta jól látta, egyik állat, azaz egyik támadó jellegű birodalom sem tudott ellenállni a perzsa támadásnak, csak a békés életre berendezett emberi kulturájú Hellász. A perzsák hosszú időn azt teheték a világon, amihez kedvük volt. De azért nem voltak nyugodtak: sohasem tudhatták, honnan melyik alattvalójuk lázad föl ellenük. Ezt a kép azzal a vonással ábrázolja, hogy a kos a folyam felé fordul, honnan egy másik hozzá hasonló állatot vár. A vízből, a kiszámíthatatlannul mozgó, kavargó tömegeből várja a kos ellenfelét.

5. vers. Az ellenfél azonban a száraz felől érkezik. Az álmodó térlátása más, mint az ébrenlevőé. Mintha valami szellemi magasságból látná, úgy észleli a próféta, hogy messziről, az est tája felől, azaz nyugatról, ahol a nap este lemegy, egy kecskebak közeledik, az egész föld színére, azaz a földi események legfontosabbjainak színterére. Ez az „egész föld színe” az évszázadok folyamán változott, most még keleten volt, a világbirodalmak középpontjában.

A kecskebaknak ez a közeledése Nagy Sándor villámgyors hadjáratában, melyet a perzsa világbirodalom ellen intézett, mégis megvalósult; sőt Perzsiánál sem állott meg, hanem Indiáig folytatódott. Tehát igaz volt: az akkor ismert egész földet bejárta, éspedig oly hirtelen, oly gyorsan, hogy igazzá lett a látomás ama

vonása is, hogy „anélkül jött, hogy a földet érintette volna”. Pompás szemléletességgel festi a kép Nagy Sándor hirtelen támadását. A próféta elmerült az előbbi állatnak, a kosnak a szemléletében s próbálta annak titkát megérteni; de alig jut valamire, máris ott van az új állat, a kosnál vadabb kecskebak. Mindkét állat értelmezésére később lesz alkalma a prófétának. Mint ahogy a kosnál is a szarvak ragadták meg Dániel figyelmét (a két szarv a méd-perzsa birodalom kettőségét mutatja), a kecskebaknál is, mihamar csak közel érkezik és jobban láthatóvá válik, a szarv tűnik föl leginkább, és pedig egyetlen óriási szarv, mely az állat két szeme közül nőtt ki. Legalább egyelőre a harmadik birodalom egységesnek mutatkozik.

6. vers. Ahogy a kecskebak a nagy messziségből jó s a kos közelébe érkezik, nem lassítja rohanását, hanem egész „dühödte erejével” nekimegy a kosnak. A kos lehet nagyobb és erősebb, de a gyorsaság és a mozgás energiája oly erőt ad a baknak, hogy a kos aligha fog tudni megállni előtte. A próféta izgalma fokozódik. Állítsuk magunk elé a nézők izalmát, kik a régi cirkuszi viadalokat, vagy a mai sportmérkőzéseket szinte egész lelkük beleadásával figyelték, és csak kevéssé értjük meg a próféta lelki állapotát, ki nem játékot figyelt, hanem az emberi történelem drámáját. Egész lelke, mert egész élete benne volt abban, amit látott. A próféta lelkét megragadja és magával sodorja a jövő. Szarvak csatája látszik: népek ereje vívja harcát. Hova lett a király álma, a hatalmas fa, melynek árnyékában az egész föld nyugoszik?! Az uralkodók hatalomvágya fölforgatja a nemzetek békéjét, s a földet csataterré változtatja át.

7. vers. Ahogy a bak a kos közelébe ért, Dániel vizsgálta viselkedését. A bak nem állott meg, hanem rettentő elkeseredéssel, nem azzal, amelyet az elnyomottban az elnyomó zsarnok ébreszt, hanem azzal, amelyet a rabló az áldozat ellen érez, nekiment a kosnak, és egyetlen szarvával leütötte a kosnak két szarvát, s mindkettőt összetörte. A zsarnokok maguk nevelik fel lázadó utódjaikat maguk ellen, azokat, akik ellenük fognak fellázadni, hogy az elkeseredést kihívják, nagyra növelik, a kétségbeesésig fokozzák bennök. A rettentő ütéstől, melyre nem volt elkészülve, a kos földreesett, s erejét veszítvén, kénytelen volt túrni, hogy ellenfele a földön tiporja.

Nem jött senki segítségére; egyrészt, mert féltek a baknak erejétől; másrészt mert megelégték a kos hetvenkedését. A kosnak nem akadt szabadítója. Fenevad lelkű világuralkodóknak nem szokott sok hálás híve lenni, kivéve, ha a tömegeket is hajtja a hódítás és dicsőség akarása, mint az Napóleonnal történt, kit egy olyan nemzet lökött fel a magasba, mely az isteni sőt kivetette magából.

Jézus a földi élet idejére adta a tanácsot: Szerezsetek magatoknak jóakaró barátokat! A szeretet, az irgalom, az igazságosság szüli az igaz barátokat; a zsarnokoknak ellenben nincsenek jóakaró barátai. A perzsa kos nem halt meg, csak tehetetlenné vált a borzalmas ütés alatt. Ellenben diadalmasan maradt helyén a bak.

8. vers. Ha előbb a próféta megdöbbsen a hetvenkedő kos láttára, most mesze fölülmúlta annak hatását a győzelmes kecskebak. A látnokban minden várakozást felülmúló nagyság képzelete támad. Bámulva nézi az állatot; de aztán megle-

petve látja, hogy a győzelmes szarv anélkül, hogy a látóhatáron újabb ellenfél tűnnék fel, minden földi látható ok nélkül összetörik.

A harmadik világbirodalomnak, a görög-macedón világhatalomnak megalapítója, Nagy Sándor diadalai tetőfokán hirtelen meghalt; a dáridóktól elgyengült test nem tudta a lélek útját követni. S mindezt pontosan mutatja a látomás: „erejének teljében összetört a nagy szarv”, Isten nem hagyta tovább nőni az elbizakodottságot, s a hatalmas, egységesnek látszó birodalomról egyszerre kiderült, hogy mennyire széthúzó: a nagy szarv helyén „az ég négy szélének irányában négy tekintélyes szarv nőtt fel”. Úgy lett! Nagy Sándor birodalma annak hirtelen halálát követően bizonyos egyeduralomra való törekvések után, melyek sikertelenek voltak, négy hadvezérének, a diadochosoknak uralma alá jutott, kik azt később egymás között felosztották.

Igen különböző időtartamra Kassandar kapta Macedóniát, Lüsímachos Tráciát és Kisázsziát, Antiochus Szíriát, Babilóniát és Perzsiát, Ptolemaios Egyiptomot; előbbi két ország képezte a nyugatot és keletet, utóbbi kettő az északot és délet a világ négy szele azaz égtája irányában.

A négy ország közül kettő állandóbb lett és nagyobb hatalomra jutott; azért sorsával később külön fog foglalkozni a látomást keltő angyal.

Ugyancsak később részletesebben ki fogja fejteni a szír uralkodóházból származó egyik fejedelemből pályáját és életét. Már itt megemlíti őt a kijelentés.

9. vers. „egyikőjükből egy szarv jött elő; kicsiny kezdetből igen megnövekedett dél felé, napkelet felé és a dicső ország felé”. A látomás szerint tehát a négy szarv közül az egyik egy jelentéktelen kis szarv nőtt ki, mely azonban egyszerre növekedni kezdett. Hatalma három irányban látszott kiterjedni: dél felé, tehát a Ptolemaiosok rovására, kelet felé, tehát a leigázott hatalmas keleti birodalmak maradványai felé, melyek önállóságot kerestek, és a „dicső ország”, tehát a templom és a választott nép országa felé. Nyugatot nem említi, és csakugyan ekkor már a negyedik, a római birodalom emelgette szarvát, és nyugat felé a terjeszkedés lehetőségét elzárta. Mindezt később részletesen kifejti a prófécia angyala.

10. vers. A jövődőlésben e ponton meglepő ugrás történik: az kilép a földi keretek közül, és a történés hirtelen átlép a szellemi világba. Titokteljes szavak azt mutatják, hogy a földi történésnek égi, az angyalvilágban végbemenő háttere van: „magnövekedett az ég seregéig, s az ég seregéből és a csillagokból alávetett némelyeket és megtapodta őket.”

Az „ég serege” alatt a Szentírás hol a szellemi ég lakóit, azaz az angyalokat (I. Móz. 1:1, vö. 2:1); hol a fizikai ég teremtményeit, azaz a csillagokat (I. Móz. 1:14 skk.) érti.

A biblián végigvonul az a kettősség, mely a láthatatlan világot a látható világgal példázza, s a fizikai és szellemi valóságok közt bizonyos megfelelést állapít meg anélkül, hogy a kettőt összeolvasztaná. A csillagos ég a szellemi ég jelképe, s a csillagok az angyalok példái.

A csillagoknak ezt a jelképes jelentését a Szentírásban többször megtaláljuk (Jel. 9:12, 4; Bír. 5:20; Jób 25:5; Zsolt. 148:3; Jób 38:7); a hajnalcsillag Jézust

jelenti: Jel. 2:28; 22:16; II. Pét. 1:19;), de jelenthet angyalt: (Jób. 38:7; sőt embert, vagy az ember mögött álló s az embert megszálló gonosz szellemet, Sátánt: (Ézs 14:12). Az egyszerű csillag is jelentheti Jézust: (IV. Móz. 24:17;) jelentheti az égi fénnel felruházott embert; (Jel. 1:16, 20; 12:1); rámutathat az Istennek éppen földre született Fiára (Mát. 2:2, 10).

Dániel látomásának titokteljes szavai is a földi uralkodó mögött ott sejtetik annak szellemi vezetőjét, a Sátánt, ki az Írás szerint az Istentől teremtett angyalok egy részét magával alárántotta és gyalázatos rabságba vetvén, őket mintegy meg-tiporta, azaz megalázta, engedelmességre kényszerítette.

Az emberben többször ébred fel az a gondolat, hogy a szellemi világig fölemelkedik, és azt maga alá kényszeríti, megalázza, leigazza. Ezt ígérte a bűneset előtt a csábító kígyó (I.Móz. 3:5); ezt akarta elérni a Bábel tornya építésével az özönvíz utáni ember (I.Móz. 11:4); ez a tévhit lappang a babona és varázslás képzelt igéző hatalma mögött.

Tulajdonképpen az istentagadás lényege is az, hogy az ember a láthatatlan világot maga alá tapodja. Az ember önimádása az égieknek megvetését tételezi fel. Így hát a csillagokig növekedő szarv olyan elbizakodott, Istentől elvetemült fejedelmet jelent, ki felfuvalkodottságában az ég megostromlójának, az Isten vagy istenek ledöntőjének képzele magát, és itt a földön is magának foglalja le azt a helyet, hol az Istent imádják.

Semmivel sem lehet ezt annyira kifejezni, mint a jeruzsálemi templom megszenteltetésével. Persze ennek a földi fejedelemnek a csillagokig való növekedése nem tekintendő valóságnak, hanem csak az illető uralkodó képzelődésének: elhiszi magáról, hogy odáig növekedett; kinevezi magát oly nagynak, mint a csillagok, az angyalok. Amit a látomás mond, az a gúny szava, nem a valóságé! Hogy ilyen értelemben veendő a növekedés, azt a

11. vers. még világosabban mutatja, mely szerint az istentelen szarv egyenesen az égi sereg fejedelméig, azaz Istenig növekedett. Földi fejedelmek ily képzelgése mindennapos volt az ókorban, s még keresztyén fejedelmek is átvették azt, mikor a „felséges” címet elfogadták, amely csak Istent illeti.

Isten sokáig büntetlenül hagyta ezt a tévelygést a nemzetek között; de a bibliai világosságot ismerő Heródesnél nem tűrte el, hanem azonnal borzalmasan megbüntette (Csel. 12:22-23.) Isten türelme azonban a pogányok között sem tarthat vég nélkül; ezt a bűnt is kifejlődni hagyja, s amikor az elvetemültség vagy legalábbis a mértéktelenség fokát eléri, mint Nabukodonozor vagy Belszár bűne, akkor azt megítéli. Nabukodonozor gyógyítható volt, Belszár itt a földön nem.

Még elvetemültebb lesz az a harmadik világbirodalomból kinövő kis szarv, mely nem Babilonban, hanem magán a szent földön fogja az Isten templomát megszenteltetni s az egyedül az élő Istennek járó tiszteletet elrabolni; a mindennapos áldozatot eltüntetni s ezzel megszüntetni; fel fogja forgatni a szent hely régi rendjét s új rendet visz oda be.

12. vers. Míg Belszár azonnal utolérte a büntetés, a kis szarvban megjövendölt gonosz uralkodót gyalázatos tettei ellenére is egy ideig siker kíséri. A szellemi világ rejtett harca s a földi seregek küzdelme között itt is párhuzamot kell

föltételeznünk; mialatt ez az utolsó szarv küzdelmét vívja a szent hely ellen, ugyanakkor a mennyben is harc folyik Sátán és a mennyiek között.

Isten türelme a mennyben a bukott angyalvilággal szemben is megnyilvánul: bár nyilvánvaló, hogy a Sátánnak nincs igaza, mégis egy ideig megengedi, hogy Isten trónusa előtt vádolhasson, rágalmazhasson, s vádjainak igazolása végett jogot kapjon az emberek megpróbálására.

Ugyanígy megengedi Isten, hogy Sátán földi alkotásai, amilyen egy Belszár, vagy az itt szóban forgó „kis szarv” az emberek között bizonyos sikereket érjenek el. Annak, hogy Isten ezt az engedélyt adja a gonosznak, oka az is, hogy az emberek nem állanak ellent a gonosznak, sőt sokszor hisznek neki, kívánják is a győzelmét: Isten tehát teljesíti az emberek kívánságát, hogy aztán lássák, hogy mi a folytatása és mi a vége a gonosz iránt való szeretetnek.

Megengedi az Isten, hogy gonosz embereknek és fejedelmeknek sikerük legyen az igazságosak ellen folytatott harcukban; még templomának szent helyét is megcsúfolni hagyja; megengedi szentélye megfertőzését, elpusztítását; a filiszteusoknak egyszer megengedte, hogy a zsidóktól a frigyládát elvegyék, mikor a zsidók azt nem becsülték meg; visszaadta akkor, amikor örültek a visszatérésének.

Ismét csak saját népén fog az Isten ítéletet tartani, amikor a kis szarvtól jelképezett gonosz fejedelemnek győzelmet ad. Jeruzsálemben a „mindennapos áldozat” vitelének lehetősége biztosítéka volt Isten jelenlétének, annak, hogy Isten nem vetette el népét. A zsidók igen nehezen viselték el, hogy a mindennapos áldozás lehetőségétől a babiloni fogság alatt meg voltak fosztva.

Ki érezte volna ennek szégyenét jobban, mint Dániel próféta. És most a próféta újra azt a kijelentést kapja, hogy Isten harci erőt fog adni a gonosz ellenségnek arra, hogy ezt az áldozatot újra elvegye a zsidóktól. Dániel érzi a csapás nagyságát, mely mögött rejtve van, hogy a csapás egyúttal egy nagy ébredés létrehozója lesz, a Makkabeus-koré. Elő fog állni tehát az a helyzet, hogy Isten a gonosznak adja újra a harci erőt és nem a mindennapos áldozat híveinek; hogy a gonosz az igazságot földhöz paskolhatja; sőt mindenben sikere lesz egy ideig, amit tesz.

De a gonosz nem fog örülni sikerének, mert vele föl fogja ébreszteni, meg fogja szilárdítani az igazságosak elszántságát, hogy Isten mellett megálljanak és kiartsanak. A győztes az lesz, aki a rosszból jót hoz majd ki!

13. vers. Hogy a földi történés mögött egy égi történés volt, annak világos bizonyítéka az a párbeszéd, amelyet Dániel, kit ezzel az égi történésbe mintegy személyesen belevontak, kihallgatott. A próféta most már nem csupán égi látomások látója, hanem égi cselekvések résztvevője is. A próféta szerepe egyszerre megnő. Isten akarata arra a kegyelemre méltatta őt, hogy beleavatkozhatik a szellemvilág életébe s kérését, akarását ott meg fogják fontolni. Ez a nagy „előléptetés” egyelőre azáltal történik, hogy két angyal párbeszédének fültanúja lesz. Az angyalokat újra szentek néven említi, érezve azt a tiszta égi levegőt körülöt-tük, mely földi környezetétől annyira elütött.

Egy beszélő angyalt lát és hall. Egyszerre egy másik angyal lép elő, s a beszélőhöz, ki valószínűleg a Dánielnek adott kijelentés közlője volt, kérdést intéz.

Amit az első angyal előzőleg beszélt, azt Dániel vagy nem hallotta, vagy nem közli. A közlés a másik angyal fellépésétől kezdve indul meg. Ez az angyal oly kérdést tesz föl társának, mely nem is a kérdező angyalt érdekelte, hanem az Isten prófétáját. Látható, hogy ez a szerető érdeklődéssel telt angyal meg akarja könnyíteni Dániel helyzetét, s mintegy tálcán viszi eléje azt, aminek ösmeretére szüksége van. Isten angyalai állandóan figyelik lelkünk szükségeit és nehéz helyzetekben segítségünkre jönnek.

A kérdés, melyet Dánielért az égi szent föltesz, így hangzik: „Meddig szól a látomás; a mindennapos (áldozat) megszüntetése és a döbbenetes hűtlenség megengedése”, mely abban nyilvánul, hogy a földi szentélyt szentségtelen lábak tapodják és evvel mintegy a rá vigyázó mennyei angyalsereg tekintélyét és dicsőségét is megtapossák?

Szórul szóra: a hűtlenség „odaadása” (tét). Isten saját szentélyét engedi tapodni; szentségtelen lábaknak utat nyit a szent helyre. És nemcsak a helyet tapodják, hanem a „sereget” is.

A „sereg” szó mögött megint két értelem rejlik: természetesen Isten seregéről van szó; de azt egyszerre tapodják az égben a szellemi világban s a földön; az égben a sátáni vád és rágalom tapodja a „szentek” dicsőségét és tisztaságát; a földön a látható világban az Istenhez hú embereket, a híveket tapodják rágalommal, szidalommal, de testi üldözéssel is embertásaik.

Ez a „sereg”, azaz Isten élő, lelkekből épülő temploma még jobban fáj az Istennek, mint a földi szentély; de Isten, mint Jóbót, földi szentjeit is odaadta a „megtapodásra”. Odaadta, de nem örökre, s hogy a próféta megvigasztalódjék, most tudomására akarja adni, meddig tart a szentnek meggyalázása és üldözése.

14. vers. Az az angyal, aki a megbízást kapta, hogy Dánielt ösmerettel ellássa, tehát a beszélő angyal, mindjárt felel is a kérdésre és megmondja, hogy a terhes látomás ideje 2300 reggel és este, s ennek az időnek elteltével a szent hellyel elkövetett igazságtalanság orvosoltatik; ami vagy azt jelenti, hogy a hűtlen lázadó leleplezésével a szent hely tekintélye helyreáll s így a szentélynek igazságot szolgáltatnak; vagy azt, hogy a szent helyen levő Isten népe vétkeitől megtisztul és Isten szemében igazságossá válik, Sátán vádja alól feloldoztatik.

Ezért a megigazulásért imádkoznak Jel. 6:10 szerint az égi oltár lábához vetett vértanú-lelkek is, kiket nem a földi, hanem az égi szentély ölel magához; de akik a földön emberi lelkekből épülő templom, az egyház felől kérdezik: „Szent és igaz parancsoló, meddig nem ítélsz és nem hozod elő igazságosságodat? azaz: miért nem mutatod meg ítéleteiddel a földön, hogy üldözött szenteid mellett állasz?”

Dániel szentjének és az égi oltár szentjeinek kérdése lényegében ugyanaz. De mit jelent a felelet, a 2300 reggel és este? Isten földön élő szentjeit minden esti óra, melyben az esti áldozatot nem lehet bemutatni és minden reggeli óra, melyben a reggeli áldozatnak el kell maradnia, bánattal fogja eltölteni.

2300 ilyen áldozati órát, azaz 1150 napot kell számítani, s annak eltöltésével megint helyreáll az áldozás megszokott rendje. A Jel. könyve 1260 napot, azaz három és fél évet számol az antikrisztusi időre; az 1150 nap majdnem annyi.

Itt tehát egy másik, de majdnem olyan tartalmú, csak 110 nappal, kb. három és fél hónappal rövidebb antikrisztusi idővel van dolgunk. Hogy ez hogy teljesedik be, arról a magyarázók világos képet alkotni nem tudtak; azt későbbi, valószínűleg a beteljesüléssel együtt megvilágosodó megoldásnak kell hátrahagynunk.

Igen valószínű, hogy az antikrisztus működésének megkezdése után három és fél hónappal fogja elkövetni a döbbenetes lázadás büntetést, amikor az 1260 napból már csak 1150 nap lesz hátra: az 1260 és az 1150 nap tehát egyszerre telik le.

Feltűnő, hogy Dánielnek az antikrisztusi pusztításra vonatkozó adatai (1150, 1260) a három és fél évet kitevő 1260 nap körül mozognak, egyszer több, más-kor kevesebb időt jelölnek.

A gondolat mindig a körül forog, ami az újtestamentumi antikrisztus működési idejére nézve is megáll: hogy az a szent évszám (7) feléig (félbe vágott ideig) tart csak; tehát célját véghez nem viheti; működését az isteni gondviselés felében vágja el.

15. vers. Dániel állandóan elmerülten nézi az égi üzenetet tartalmazó képeket, s még föl sem ocsúdik egyikből, amikor már másik kép, másik esemény lép elé. Tudja, hogy nem a zavart álomvilág bugyborékjai merülnek föl előtte, hanem mély jelentőségű isteni üzeneteket tartalmaznak a képek, s azért tűnődve keresi értelmüket. S mintha a megértés vágya már imádság volna, jön rá az isteni meghallgatás.

Hirtelen két újabb jelenség vonja magára figyelmét; először egy rendkívüli erélyt sugárzó férfialak lép elé (a héber geber szó kifejezi a férfiaságot; ebből lett a gibbór vitéz és a Gábrriel név is).

Kiderül, hogy az angyal neve Gábor, zsidóul Gábrriel, mely azt jelenti: Isten erőse, Isten vitéze. A név egy harc résztvevőjére mutat, mely a szellemi világban vívódik, de a szellemi világ harca szóval törénik; az igazság harcol itt a hazugság ellen, s ebben Gábor az igazság harcosa. Dániel látomásai abban is különböznek Nabukodonozor látomásaitól, hogy a próféta szóba elegyedik a megjelenő angyali személyekkel, s azok között egészen otthonossá válik, mint később János.

Az angyalok ott sűrögnek-forognak Dániel körül, és a prófétával szoros viszonyba lépnek. Nem könnyű megállapítani, hogy az angyalok emberalakja (mintha emberek volnának) János és az emberi nézők kedvéért felöltött jelképes alak-é, vagy az emberi alak valami módon a szellemvilághoz is hozzá tartozik-é, Jézusnak ember-alakban történő mennybemenetele az utóbbi mellett látszik tanúskodni. Az emberi nyelv használata azonban okvetlenül alkalmazkodás, Dániel ugyanis hallja és megérti egymással folytatott beszélgetésüket is, mely nyilván Dániel érzéklő képességéhez és nyelvtudásához alkalmazkodik; az angyali beszédet valószínűleg a látomásközlő angyal fordítja át emberi nyelvre, s éppen héberre.

Ne felejtjük el, hogy álomlátásról van szó; az álom nyelve a jelképek (szimbólumok) nyelve; ami azt jelenti, hogy amit a látnok lát, nem a valóság, hanem annak embertől érthető képekbe való átfordítása.

16. vers. A másik meglepő jelenséget csak egy hang képezi, mely a folyó két partja közül hallatszik, és nyilván az előbb látott angyalt szólítja meg: „Gábor (Gábiel), értesd meg vele a látomást!” Mint az előbb, most is utasításra történik a látomás megfejtése; úgy látszik, az utasítás magasabb helyről jó és követ hozza; vagy az a folyó partja közül felhangzó szózat magának ennek a titokzatos égi hatalomnak a szava.

Azt is megtudjuk ebből a jelenésből, hogy az az angyal, aki Dánielnek a kijelentést és megfejtést adja, ugyanaz, mint aki Bemérintő János és Jézus születését jelentette be később (Luk. 1:19,26).

Patmoszon Jánosnak is volt egy ilyen külön kijelentő angyala (Jel. 1:1; 22:8 stb); I. Kor. 14:32 pedig a próféták szellemeiről beszél, kik tehát többen vannak, s minden próféta körül végez szolgálatot közülök egy vagy több. Hogy mit lepleznek le ezek az angyalok, a „próféták szellemei”, azt nem a próféta kívánsága, hanem egy felsőbb akarat szabja meg.

17. vers. Az ilyen angyal láthatatlanul is közeledhetik a prófétahoz és akkor a próféta csak a kijelentés képeit látja, szavait hallja, és nem látja magát a közlőt. Meg is jelenhetik a kijelentést közlő angyal, s akkor a kijelentés súlyát csak növeli annak csodálatos személye, akin keresztül a leplezés érkezik.

Itt az utóbbi történt. Amikor a felsőbb parancsnak engedelmessé angyal közelebb lép Dánielhez, hogy vele beszéljen, ez nem bírja ki az ég követének közelségét, és félelemtől lesújtva arcára bukik.

De az angyal szavát így is hallja, csak ránézni nem tud. Az angyal első közlenivalója az, hogy a próféta látomása a végidőre szól.

A „végidő” szó a Bibliában nem mindig időrendi, hanem olykor minőségi jelentésben áll. A történeti fejlődést a Szentírás többször hasonlítja a szülő asszony vajúdásához. A vajúdó asszony többször jut olyan állapotba, amelyben a gyermek születése közelinek látszik: még egy utolsó erőfeszítés, és a gyermek megvan; de aztán megszűnik a roham, fájása elmúlik, és a szülő anya újra pihenő állapotba jut.

Az emberi történelemben vannak idők, mikor a vég megszületése, az ige jövendölte cél elérése egész közelinek látszik. Az emberiségre is sokszor rájön a végidő fájdalma, aztán megint visszatér minden a megszokott mederbe.

Végidő jellegét viselő események tehát érték már az emberiséget és még fogják érné anélkül, hogy időrendileg tényleg a végidő következne. Az apostoli kor első fele végidőjellegű volt; ezért látta Pál Jézus visszatérését közelinek. Gábor végidőt jósol Dánielnek; de lehet, hogy azután még visszatér a történet a megszokotthoz. Esetleg az emberiség egy része megérett a végidőre, de másutt az az érettség hiányzik, s azért felsőbb isteni akarat várakozást parancsol.

18. vers. Nemcsak az angyal jelenléte, hanem szava is bágyasztólághat a próféta s bár az első szavakat hallja s érti még, utánuk önkívületbe jut, úgyhogy az angyalnak meg kell erősítenie őt, hogy további szavait el tudja viselni és megértse. Ezt az erősítést külsőleg láthatón jelképes cselekvéssel az angyal úgy végzi, hogy megérinti a prófétát. Az érintés erőt közöl, mint Jézus érintése is azt közölt.

Valósággal azonban nem a külső érintés, hanem láthatatlan szellemáradás közli a prófétával az erőt. Ez az áramló szellem adja az erősítést lelkének is, testének is. A próféta még mindig arcán fekszik, mert a ragyogó angyali jelenség elől elrejtette szemét; aztán ájultan bukott le, s arcával a földön feküdt. Most azonban erő árad belé, öntudatát visszanyeri, arcát fölemeli, s visszahelyezkedik abba az állásba, amelyben előbb volt. Hogy erőt kapott, ereje van felállni és bele tud nézni is az angyal arcába. Ekkor az angyal újra beszélni kezd hozzá.

19. vers. Miután Dániel az angyal segítségével elfoglalja előbbi helyét, az angyal folytatja a tanítást: „Tudatni akarom veled, hogy mi lesz a harag végén, mert meghatározott időben jó el a vég.”

A 7. fejezetben az egész emberi történelem folyását akarta Isten a prófétával közölni; ebben a látomásban a végről akarja tudósítani, az emberi történelem végéről, a világbirodalom utolsó napjairól. Ez a cél tette szükségessé, hogy a második és harmadik világbirodalom jellegébe még egyszer betekintszen Dániel.

A második birodalmat csak azért idézte fel a látomás, hogy a harmadiknak megsemmisítő erejét ábrázolhassa. Ebből a harmadik birodalomból vezeti le a véget, nem úgy, mint a megelőző látomás (7. fej.), melyben a véget jelentő kis szarv a negyedik állatból nő ki.

Két dolgot mond itt a végről az angyal. Az egyik az, hogy a világbirodalom történelmével együtt végződik el az isteni harag is; a mostani világkorszakot az isteni harag kíséri végig, míg a következő korszakból a harag hiányozni fog.

A korszak végén lesz legerősebb a harag, a vég előtt adja ki mérgét. A másik tény, melyet elárul, abban áll, hogy a vég ideje előre meghatározott idő; Isten határozta meg, azért tudja annak idejét; e fejlődés nem vaktában megy előre; teremtmény, ember vagy angyal nem változtathat rajta.

20. vers. A következőkben az angyal pontos történeti adatokat ad, s a látomás képeit velök azonosítja. Így a birodalomnak a képekkel való azonosítása nem önkényes munka. A kétfelé sántikáló medvének, mely a megelőző látomásban a második fenevad volt, továbbá az ebben a látomásban szereplő kosnak, melynek két nem arányos szarva van: a méd-perzsa birodalom felel meg, melyben szintén kettőség, és pedig aránytalan kettőség mutatkozott.

21. vers. A később feljövő s a kost ledöntő kecskebak Jónia királyát jelképezi, s a két szem között kinövő hatalmas szarv annak első királyát. A héber Jáván szó Iónia szónak felel meg. Iónia alatt a Kisázsia nyugati partvidékén iónoktól lakott földet értették, melynek műveltsége s története bizonyos önállósággal fejlődött; itt azonban a szó átvitt értelemben az egész görögséget jelenti, belefoglalva és kiemelve annak egyik rokon törzset, a makedónokat.

A szavak jelentése helyenként és idők folyamán eltolódik: a nagy görög nép legkeletibb ága Iónia volt, s aztán a keleten lakó sémiták számára ión lett minden, ami mögötte következett. A makedónok országát nem Nagy Sándor alapította; neves a király volt annak már Nagy Sándor atyja, Filep is, kiról Filippi városát nevezték, de a makedón világbirodalmat Nagy Sándor alapította meg. Így ő volt annak első királyja is. Akiket a történelem nagyoknak nevez, azok rendszerint hatalmas hódítók, vagy fényűző emberek, kik erőszakkal és elnyo-

mott tömegek megdolgoztatásával maguknak s legfeljebb egy kiváltságos osztálynak, az elnyomásban szövetségeseiknek, hatalmat és elmúló dicsőséget szereztek.

Nagynak nevezi a történelem, a sokszoros gyilkost, Heródest, mert fényűző építkezéseket végzett és egy dinasztia alapított. Fülöp fia, Sándor sem szolgálta a nyomorultak, gyengék ügyét, hanem a saját dicsőségét, hatalmát. Az ilyen nagy rablókat és háborúik által sokszoros tömeggyilkosokat Isten felhasználja ugyan egy ideig a számtalan kicsiny rabló és gyilkos fékentartására, de egyébként Isten királyságában hasznavehetetlen emberek. Ugyanez a haszna és bűne a világbirodalomnak is!

22. vers. Sándort gyors sikerei elbizakodottá tették, azért hamar elérte őt az isteni büntetés, meghalt; halálos ágyán azonban I. Makk. 1:5-7 szerint országát négy hadvezérére bízta. Így „az összetört nagy szarv helyére” csakugyan „négy szarv állott.” A négy szarv könnyen láthatóan megfelel az előbbi látomás párdúcán lévő négy fejnek és négy szárnyak; úgyhogy az azonosítás kétségtelen.

A bak a harmadik s nem a negyedik birodalmat jelenti, mint némely megszorult magyaróz állítja. Pontos a helyzetfestés ebben a megjegyzésben is: „de nem annak erejével”, mert a négy utódállam ereje nem felel meg az első egyetlen birodalom erejének. Tehát Nagy Sándor halála után a birodalom tekintélye süllyedt.

23. vers. Mint minden ember, úgy minden emberi alkotás, tehát minden emberi birodalom is halál elé megy. Meg voltak számlálva a Nagy Sándort követő birodalmaknak évei is. Hanyatlásuk lépést tartott azzal, ahogy előre haladtak a bűnben. A legtovább maradó szír és egyiptomi uralkodóházakban is mind nagyobb erkölcsstelenség lett úrrá, de egészen kihívó arcátlansággal fejlődött az ki az északi országban, a szírben, melynek egyik tagjáról azt mondja a kijelentés, hogy „kegyetlen arcú s cselszövényekhez értő” király volt.

A világbirodalomban a fejlődés folytonos volt, és egyik birodalomról a másikra ment át. A kos kevély viselkedése kihívta a bak vakmerőségét és annak kevélységét; a bak kevélysege folytatódott és mindig gonoszabbá vált utódaiban, míg végre az egyik fejedelemben szinte határtalanná lett. Erre a fejlődésre mutat ez a kifejezés: „mihelyt a hűtlen pártütők vétke kifejlődik”, szorul szóra: mihelyt tökéletesekké lesznek. A héber poséa lázadót, pártütőt jelent, ki hűtlenül áthágja Isten parancsát.

Az Isten ellen való lázadás lassan kifejlődik a világbirodalomban; de az Isten iránt való hűséggel együtt fogy az embereknek egymáshoz való hűsége is, úgyhogy az alattvalói hűséget vaskényszerrel kell pótolni. Ezzel a kényszerrel szemben az alattvalók alkotmányos jogok biztosításával (demokrácia, szocializmus) védekeznek, mintha a szívekből kifogyó hűséget jogszabályokkal vagy ellenerőszakkal pótolni lehetne.

Ezt a kényszerű átalakulást nevezik haladásnak. Társadalom-reformátoraink nem veszik észre, hogy sokszor a jogok, népuralom, társadalmi segítség hangzatos jelszavai alatt hogy nő meg a társadalmat szétbontó hűtlenség és lázadás bűne. A Bibliától gúnyosan említett tökéletesség vagy fejlődés alatt tehát a külső csaló látszat alatt végbemenő bűnhalmozódást kell értenünk.

Ez a fejlődés több irányú:

1) a bűn fejlődik technikában, azaz a bűn mindig több eszközt szerez magának; mindig új bűnfajták születnek, ahogy a történelem bűnalkalmakat szerez, ahogy a társadalom élete bonyolultabbá lesz;

2) vakmerőségben, mert a bűnnek hosszú időn át való büntetlensége, mi Isten hosszútűrésének következménye, a vétkezőket mindig több és nagyobb bűn elkövetésére bátorítja;

3) arcátlanságban, mert ahogy a bűn megszokottá válik, az ember a szégyenérzetet mind jobban levetkezi, s amit egy korábbi időben csak azért nem tettek meg az emberek, mert szégyellték megtenni, azt később többé már nem szégyenlik;

4) képmutatásban vagy hazugságban, mert a jó látszatát a gonosz nem tudja egészen eldobni; a gonoszok is tudják, hogy a jók megbízhatók s a gonoszok megbízhatatlanok, ezért a gonosz szívesen mutatja magát jónak; kívánják, hogy mindenkire gonosz legyenek, de a bűntárs, hogy hozzá jó legyenek, elvárja; a vég nélküli önzés kénytelen magát jóakarátúnak mutatni, hogy a gonoszok szövetségé föl ne bomolják, s így a vétkezők megtanulják mindig jobban leplezni igazi lényüket; nő a hazugság és a színlelés;

5) mennyiségben: a bűn olyan, mint a lavina, a korábban elkövetett bűnök sugallják, hogy a bűn útján maradjunk, elhíteti, hogy más úton járnunk már lehetetlen; hat a példa; csábít a látszólagos és a valóságon túl feldícsért siker, mely a bűn nyomán jár; kényszerít a többi vétkező terrorja, kik nem engedik, hogy más úton járjunk, mint ők. Lesz egy foka a bűnösségnek, melyben az teljességre, tökéletességre jut, a mértéket betölti, s az emberiség bűnösségének ezen a fokán megszületik az antikrisztus, az ember Isten ellen való lázadásának, hűtlen pártütésének megtestesülése, legfőbb képviselője, tökéletességre juttatója.

Az antikrisztus tehát nem elszigetelt jelenség, földre szállt sátán, ki az emberiséget elcsábítja, hanem az emberi fejlődés egy fokán a fejlődés szülötte, az összehalmozódó bűn kibugyanása egy emberi lelken keresztül.

Az antikrisztusért az egész emberi nem felelős. Mindamelllett Sátán és a tisztátalan szellemvilág is kihasználja az alkalmat, s az emberi fejlődésnek ezen a pontján több szellemi besugárzást, több gonosz szellemi áramot önt az emberiségre, több szellemi beavatkozás lehetőségéhez jut. Az antikrisztus tehát nemcsak produktum, hanem produkátor is lesz; nemcsak az emberiség betegségének jellegzetes tünete, hanem csábító és bűnbe vezető is, ám utóbbi szerepe csak másodlagos lesz; ő maga is a közös bűn szülötte lévén.

Az antikrisztusban két fő bűn jelenik majd meg; a kegyetlenség és a csalárd-ság; előbbi az isteni szeretet teljes elfogyásának lesz az eredménye, nemcsak szeretethiány, hanem a szeretet gyűlölése és bűnként való feltüntetése; ebben társul a kegyetlenség a hazugsággal, mert a kegyetlenség az emberiséget jobb, boldogabb létre elsegítő erény álarcában fog megjelenni, s amikor a szeretetet bűnös gyöngeségnek tünteti fel, magával csábítja a tömegeket arra, hogy embertársaik letiprását a haladás erényének tekintsék.

24. vers. Az antikrisztusban tehát két törekvés egyesül:

1) az Istennek hátat fordító, lázadó ember törekvése, mely az emberiséget az évezredek át mindig távolabbra sodorja Istentől;

2) a tisztátalan szellemvilág törekvése, mely a neki engedelmeskedő emberen keresztül saját akaratát, uralmát és dicsőségét akarja a látható testi világban megvalósítani. Isten végtelen türelme nemcsak az ember iránt nyilvánul meg, hanem a tisztátalan szellemek iránt is, tehát Sátán iránt is; mindezeket addig tűri az Isten, amíg hazugságuk és tehetetlenségük teljesen le nem lepleződik.

Isten tehát megengedi az antikrisztusi emberiség teljes kifejlődését, mert éppen ebben a fejlődésben fog lelepleződni a bűn igazi lényege és természete.

Isten azt is megengedi, hogy a tisztátalan szellemvilág segítséget nyújtson földi képviselőjének, az antikrisztusnak, ki önmagában egyszerre képviseli az emberiséget és a szellemvilágot is, mint Krisztus. Az antikrisztusi időben a bűn rendkívüli erőre jut. Hogy az antikrisztus erejét „felfokozza”, az azt jelenti, hogy erőforrásokat keres.

Ilyen erőforrásokat részben az emberi, részben a szellemi világban fog találni. Az embereket az antikrisztusi idő bámulatosan ügyes és körültekintő szervezetben és ellenőrzéssel fogja a rosszra egyesíteni és önmaguk érdeke ellen felhasználni.

A szellemvilágot az okkultizmus útján keresi meg: pogány vallások, spiritizmus, babona, varázslás útjain. Az embereket egy, az emberi lélektől idegen fanatizmus fogja megtölteni és oly tettekre ragadni, melyekkel elvakultan maguknak is ártnak.

Ezért mondja a kijelentés, hogy „nem a saját erején” fokozza fel erejét, tisztátalan szellemi erők fognak az emberiségben dolgozni s az embereket „lelkesülni” az antikrisztus mellé állítani. Sátáni kijelentések, csodák, jelek mind több embert fognak elfordítani, s a gonosz ügy szolgálatába szegődteni.

Az emberi és szellemi eredetű erőket nem építésre használja majd fel az antikrisztusi emberiség, hanem pusztításra. Mivel régi sátáni elv, hogy az üldözött, meggyötört, megkínzott ember könnyebben hajlítható, azért Sátán az utolsó emberiséget szándékosan fogja megkínozni, kétségbe ejteni, reménytelenné tenni. De sok lesz a szándéktalan pusztítás azáltal, hogy a lelkiismeretlenség, könnyelműség és szeretetlen ártani akarás a földi vagyon nagy részét elpusztítja. Isten, aki az embert saját útjainak képtelenségéről akarja meggyőzni, hagyni fogja, hogy a tőle elpártoló ember tönkremenjen, hogy a nyomorúság hajtsa vissza a tékozló fiat az Atyához.

Ezért Sátán segítségével és Isten megengedésével az antikrisztus cselekvésének „sikere lesz”. Ez a siker abban nyilvánul meg, hogy azokat, akik neki ellenállhatnak, vagy akikről feltételezi, hogy neki ellent akarnak állani, ezek közül persze elsősorban „a hatalmasokat megrontja”, félreteszi, hatalmuktól megfosztja vagy meg is öli. Főleg természetesen a „szentek ellen” fordul az antikrisztus bizalmatlansága és dühe, továbbá azok ellen, akik a szentek hatása alatt állanak s cselekesznek, akik a szentek hagyományait fenntartják vagy képviselik valami mértékben.

25. vers. Az antikrisztus „agyafúrtsága” alatt rendkívüli s bámulatos okosságot kell értenünk. A bűn az Istentől teremtett emberi értelem világosságát fogja felhasználni arra, hogy a gonoszságnak valósággal tudományos megalapozottságot adjon, vagy legalább is ennek a látszatát keltse.

Az istentelenség felszabadító tudományként fog jelentkezni; a kíméletlen önzés pedig boldogító ésszerűségnek. Ez „agyafúrt” tudománynak hatása alatt az emberek másként fogják érteni a világot, a történelmet, a jövőt, a lehetőségeket: istenfélelemmel, irgalommal gondolkodni az antikrisztus idejében büntetendő dolog lesz. Mi tudjuk, hogy birodalmat felépíteni, békességet teremteni másként nem lehet, mint isteni utakon; az antikrisztus idejében azonban meg fogják próbálni, hogy igazságtalanságból igazságosságot építsenek, s gyűlöletből rakják fel a békesség országának falait.

Ez csalárd munka lesz, mert állandóan látszatokkal kell majd az embereket elámítani. De egy ideig ennek a csalásnak sikere lesz. Az embereknek az lesz a benyomásuk, hogy az építés sikerülni fog. A kezdeti sikerek el fogják szédíteni magát az antikrisztust is; hinni fogja, hogy felépítheti a békesség nyugodt országát magának és bizalmasainak.

Az általános ámitás világában nagy lesz az önámítás hatalma is. Az antikrisztus-fenevad előlegezni fogja magának a végső és teljes siker biztonságát. Szeme elől az önhittség és öndicséret elvakultsága el fogja takarni a valóságot, az új államépítmény repedéseit, az időnként mutatkozó ellenállást, a vas közé keveredő agyagot, a még le nem győzött akadályokat; azt hiszi, a siker folytatódni fog és végleges lesz; magát legyőzhetetlennek képzei: szóval elbizakodik és felfuvalkodik, mint a világbirodalom születésekor Nabukodonozor.

Az álbiztonság érzését másoknak is szuggereálja, sugalmazza. Ilyenkor, amit mások talán maguk elhitéseire állítanak, ténynek vesszük, és belőle újabb biztonságot merítünk: kívánságból lesz a biztonság; az ideiglenes sikerekből a megnyugvás.

Az utolsó emberiség vakmerővé válik, s ebben az antikrisztus-fenevad fog vezetni. Példája a tömegeket lelkesíteni fogja. A vakmerőség egyik vállalkozása lesz, hogy Isten személyét sem kímélik meg: istentagadással s Isten híveinek üldözésével azt is megtámadják.

Az antikrisztusnak lesz fenntartva aztán az a kivételes sors, hogy nem ember fogja megölni, hanem a Mindenható közvetlen beavatkozása pusztítja el; a vége mindenkitől felismerhetően Isten büntetése lesz: „kéz nélkül török össze.”

26. vers. Az „este és reggel” alatt az esteli és a reggeli áldozatot kell érteni, az „este és reggel látomása” alatt tehát azt a jövendölést, hogy egy időre az antikrisztus meg fogja akadályozni a reggeli és esteli áldozást. A reggeli és esteli áldozattal a nép Istenhez való ragaszkodásáról állandóan vallást tett.

Ameddig a nép Isten mellett állott, addig ereje volt, védelmet kapott. A reggeli és esteli áldozat a népnek életlehetőség volt. Nagyobb csapást, mint az Isten mellett való maradás lehetőségének elvételét a választott nép számára elképzelni nem lehetett.

A nép tudta: ha Isten a vallástételnek ezt az alkalmát valamikor elvonná, az a népnek az Istentől való eltaszítását jelentené. S a látomás tudtul adta, hogy ez a csapás be fog következni. Az angyal megerősíti, hogy ez a látomás igaz.

Ha Isten eltaszítja népét, az menthetetlenül az antikrisztus zsákmánya lesz. Erről beszélnek most az angyalok; ettől retteg a próféta is! Rövid időn belül azonban nem fog ez bekövetkezni: a látomás sok napra szól! Addig a jövődölést Dánielnek le kell zárnia, azaz a nyilvánossággal nem közölnie azt; azzal a gondlattal kezelnie és úgy kezeltetnie, hogy az korának s a vég előtti koroknak nem szól.

A prófécia lezárását mégis Isten szelleme végezte el azért, hogy megértéséhez világosságot nem adott addig, míg el nem érkezik a végidő. Hogy Dániel mennyit értett meg a látomásból, nem könnyű kérdés. Voltak abban dolgok, melyeket ő is csak leírt anélkül, hogy egész súlyukban és jelentőségükben megértette volna őket. Mindenesetre többet értett belőle, mint kortársai, vagy sokáig utódai is. De a végidő keresztyénei többet fognak érteni a prófétánál is, mert többet fognak tudni a jövődölés többi részéből; mert ismerni fogják a véghez vivő történetet; mert látni fogják az eseményeket, melyeket a próféta csak jövődölt; mert nekik szükségük lesz rá, s Isten szelleme sok rejtett mondás értelmét meg fogja mutatni.

A jövődölés és a beteljesülés közti „sok nap” élménye s tapasztalása is szükséges lesz ahhoz az érettséghez, amely a látomások megértésének feltétele.

27. vers. De ha Dániel nem érthette is a rábízott isteni kijelentés minden következtetését, egész jelentőségét, éppen eleget értett belőle arra, hogy súlyának nagyságáról helyes képe legyen.

Amit ez a látomás mondott, az benne valamivel összeütközött, benne valamit lerombolt. Dániel őszintén munkálta a világbirodalom javát, s kívánta, hogy a birodalom áldására legyen az emberiségnek, mint a látomásbeli fa. Saját munkájának nyomán, de más módon is látta a fennálló kormányzásnak sikerét, hiszen az isteni áldás soká és messze kíséri a tévedő embert, és nem fogy el egyszerre életéből. De a látomás azt mutatta, hogy az időleges sikerek a gonosz sikerének kell, hogy helyet adjanak. Eddig Belsazar gonosz uralkodása alatti csökkent befolyását kényszernyugalomnak látta Dániel, de várta, hogy új uralkodó alatt új áldott tevékenység következhetik még.

Ezt a várakozását törte össze a látomás: megtudta belőle, hogy még rosszabbra fordul a történelem, sőt a legrosszabb következik, elképzelhetetlen rossz.

Használni vágyó lelkét ez a csalódás úgy összezúzta, úgy lenyomta, hogy utána napokig beteg volt. De aztán megemberelte magát, és „tovább végezte a király dolgát”. Bizonyos hatásköre tehát e gonosz uralkodók idején is megmaradt, de az igen összeszorulhatott és messze elmaradt Nabukodonozor idejében gyakorolt korábbi befolyása mögött.

A próféta nem adta magát oda a bánatnak s a betegségnek. Látjuk tehát, hogy a próféta éppen eleget értett meg ahhoz, hogy nagy legyen a megdöbbenése, a látomásban mégis sok minden érthetetlen maradt előtte; világosan mutatják ezt saját szavai: „Ámultam a látomáson, de nem volt, aki megmagyarázza.” Valami

magyarázatot adott a mennyei szent is neki; valamit mutatott a korábbi látomás, melyet Nabukodonozor kapott; mindez azonban nem volt elég a teljes megértéshez.

Mikor maga a próféta is azon panaszkodik, hogy „nem volt, aki megmagyarázza” a saját látomását: akkor világos, hogy a látomást nem ő eszelte ki, és nem saját gondolatait adja elő képekben.

Ha csak a gondolatokat sugallta volna Isten, és képekbe a próféta öltöztette volna azokat, akkor sem panaszkodhatott volna ily módon. Világos tehát, hogy Dániel oly kijelentéseket kapott, melyek az ő felfogóképességét is felülmúlták, és egy későbbi idő embereinek voltak szánva, kik majd a megértéshez egyrészt az akkori eseményekből, másrészt Isten újabb kijelentéseiből a kellő isteni segítséget meg fogják kapni.

Kilencedik rész

1. vers. Dániel nagyobb időközökben kapja a látomásokat; úgy látszik, hogy az egyes látomások megemésztéséhez idő kellett. Először Nabukodonozor látomásának másik látóképét kapja meg, s abban a kis kőnek egy csodálatos személyben való megelevenedését. Két évre rá az antikrisztus kialakulása és működésének jellege rajzolódik élesen eléje; ugyanakkor személye bevonódik a láthatatlan égi tevékenységbe.

Talán egy évre kapja a következő látogatást, de ezt már ő maga hívja ki kutatásával. Nem a kíváncsiság vezeti, mikor a jövőről a leplet fellebbenteni szeretné, hanem a szellemvilág korábbi értenyúlása bátorítja fel, s aggódó lelke Izrael jövőjéért felelősséget érez.

Hogy ki a méd származású Dárius, Ahasvérus fia, ki a kaldeusok királyságában királlyá lett, amikor hadvezére, Kürosz számára elfoglalta Babilont, azt már a 6:1 magyarázatánál láttuk. Belsazar meghalt, helyét a perzsa Kürosz ügyes hadvezetésének kövekeztében a méd II. Küakszárész foglalta el. Ez az uralkodó, kit a 6. fejezetből jóindulatú és Dánielt nagyra becsülő embernek ismertünk meg, Dánielt az első helyek egyikére helyezte, majd azzal a gondolattal foglalkozott, hogy az egész birodalom élére állítja. A próféta tehát igen elfoglalt ember volt a világbirodalomban; de Isten uralkodásának megértésére, kutatására mégis volt, kellett, hogy legyen ideje.

2. vers. A gonosz uralkodó helyére tisztességes, jóakarató uralkodó lépett. Ez az uralomváltás lehetetlen, hogy Dániel kedélyére óriási hatást nem tett volna. Mint ahogy a tavasz melege kicsalja a földből a növényeket, úgy hozta ki Dániel lelkéből az a körülmény, hogy ismét szabadon és sokak áldására tevékenykedhetett, a reménységet és a várakozást.

Az utolsó látomás lesújtó hatása lefoszlott már lelkéről. Kérdések töltötték meg lelkét. Eszébe jutott, hogy Jeremiás próféta szája által Isten 70 évvel jelölte ki a fogság tartamát. Jer. 25:11-12-ben ezeket olvassuk: „Ez az egész ország pusztává és sivataggá változik, s ezek a népek 70 esztendeig fogják Babel királyát szolgálni. Amikor azonban elmúlik a 70 esztendő, megkeresem Babel királyán és azon a népen bűnüket, ezt mondja Jehova, a kaldeusok országában is, és örök sivataggá teszem azt!”

Ezt a jövendölést Jeremiás Nabukodonozor király első esztendejében kapta, tehát a 607. esztendő táján Kr.e., amikor Dániel már a babiloni fogságban ült. A jövendölés eljutott a fogoly prófétához, és most, amikor a 70 esztendő a vége felé közeledett, eszébe jutott a másik próféta szava; most, mikor tavasz látszott jönni a tél után, édes reménység szellője fújdogált sokat gyötört szívében.

„Hetven esztendőnek kellett a romba dőlt Jeruzsálem fölött eltelnie” a jövendölés szerint. A rombadőlt Jeruzsálem állandó fájdó tüske volt a prófétának belsőjében. A vigasztalásra szomjas fájdalom és saját hatáskörének újabb bővülése a prófétában bizonyos várakozást keltettek. Kereste az értelmét a Jeremiás jövendölte 70 évnek.

3. vers. A keresés módja hármassal volt:

1) „arcát az Úr felé fordította”; ez alatt azt kell értenünk, hogy gondolatait, azaz lelki arcát fordította Isten felé, kérdéseire kérő és kérő lélekkel kereste Isten feleletét.

2) zsákban és hamuban ült, azaz durva ruhába öltözött és elmulasztotta a testnek jóleső tisztálkodást; ezzel kifejezte mély bánatát és bűnbánatát amiatt, hogy Izraelt Isten elvetette; elismerte, hogy jogosan, bűneiért vetette el; a nép bűneiért, amelyek miatt a nép helyett és annak nevében a próféta alázkodott meg Isten előtt;

3) böjtölt, mi egyrészt szintén a gyász kifejezése, másrészt annak eszköze, hogy a próféta mindentől elfordítsa figyelmét, és csak Istenre ügyeljen.

Mindhárom út együtt mutatja azt a rendkívüli odaadást, amellyel a próféta magát az igazság megkeresésére adta. Aki Istent keresi teljes szívével, az meg is találja. Látni fogjuk, hogy Isten azonnal meghallgatta a próféta imádságát.

4. vers. A könyv közli a szavakat is, amelyeket Dániel imádságában használt; noha már magával azzal, hogy a próféta arcát Isten felé fordította, imádkozott. Imádkozás alatt ugyanis nemcsak kérések előterjesztését kell értenünk, nemcsak hálaszavak elmondását, hanem kérdező várakozást is, minél a lélek nem a maga gondolatait viszi Isten elé, hanem Isten gondolatainak közlését várja.

Dániel azonban többet tett annál, hogy néma várakozó lélekkel Isten elé állott; meg is szólalt, kérő szavakat mondott, és bűnvallást tett. Dániel tudta, hogy kihez imádkozik; kifejezi ezt az a név, amellyel a könyv megnevezi azt az Istent, kihez ő imádkozik, őt egyenesen Dániel Istenének mondva. Ez a név, Jehova vagy Jahve, az örök, változatlan Istent jelenti, kiben csalatkozni nem lehet. Ezt az Istent, a Dániel Istenét, pogány álistenekért fölcserélni a próféta sohasem volt hajlandó.

Imádságában a próféta Úrnak (Adonáj: Uram) szólítja őt, ki szabadon rendelkezik királyokkal, népekkel, de a prófétával is. „Nagy és félelmetes” Istennek is mondja: nagy, mert hatalmát és jelentőségét semmiféle földi vagy égi fogalom meg nem közelíti, és félelmetesnek, mert Dániel rettegett attól a gondolatától, hogy ezt a hatalmas Istent valami módon elveszítse, vagy maga ellen ingerlje. Országá, népe sorsa mutatja, hogy rettenetes dolog ennek az Istennek haragját viselni; erről beszél az a 70 esztendő is, mely alatt Jeruzsálem pusztán, rombadőlve hevert. Ez az Isten azonban nemcsak rettenetes, hanem kegyelmes is; ezt a tulajdonságát is megnevezi a próféta: megőrzi a szövetséget és kegyelmet.

Tehát külsőleg el tud fordulni egy néptől, el tudja vetni azt, de szövetségéről, melyet vele kötött, el nem feledkezik. Elvetettségében, nyomorúságában egyszerűen ráemlékezik. Ezt a változatlanágát és hűségét fejezi ki különben a Jehova név is. A szövetség a Bibliában jelentős szerepe és fontosságra jutott. Két

ember vagy földi csoport ezért szövetkezik, hogy egymást közös ellenfél vagy akadályok ellenében segítsék.

Isten és egy ember vagy egy nép szövetségében a segítséget egyedül az Isten adja, az ember csak magát adja oda a végtelen hatalmú és segítségre nem szoruló Istennek. Isten szövetséget kötött Nóéval, Ábrahámmal, Izsákkal, Jákóbbal, és maradékaikkal, tehát a zsidó néppel s magával a néppel, Mózes útján a Sinai hegyen külön is. Ebben a szövetségben azt kívánta, hogy a nép őt szeresse és parancsait megtartsa (II. Móz. 20:6). Dávid szerint is Isten olyanokkal szemben őrzi meg a szövetséget, akik „ő szeretik és parancsolatait megőrzik”.

Nyilván szeretet nem száll föl a természetes bűnös szívből, s így Isten olyasmit várt a zsidó néptől, melyre az képtelen volt; de erre a nép maga kötelezte el magát, s Isten próbaképpen elfogadta a nép ajánlatát: „Mindazt, amit Jehova parancsol, meg akarjuk tenni!” (II. Móz. 19:8).

A büntetést, mely a népet érte, ez a könnyelmű ígéret rántotta a népre. A másik feltétel szelídebb: nem azt tartalmazza, hogy a nép megteszi Isten parancsait, hanem hogy megőrzi azokat, azaz lelkében tartja, figyelmét rajtuk legelelteti. Az élet azt mutatja, hogy az ember annyira romlott, hogy még erre sem képes, Isten parancsolatait egyenesen elfelelti, emlékezetében tartani nem tudja, mert más dolgok kiűzik onnan. Ám erre való a böjt, azaz a földi dolgoktól s örömeiktől való elfordulás: a böjt a figyelmet Istenre összpontosítja. Ám a nép annyit sem tett meg, hogy Isten parancsait emlékezetében megőrizze, hogy megpróbáljon szertükk járni. Hátuk mögé vetették Isten parancsait, nem törődtek velök, sokszorosan ártalagták őket s emiatt még csak bünbánatot sem éreztek.

5. vers. A próféta jól tudja, sokszor átgondolta, hogy a nép lett hűtelen Istenéhez és nem Isten a néphez. Rávezették erre a korábbi próféták szavai, melyeket ismert, mint ahogy Jeremiás jövődölését is jól tudta. Már gyermekkorában látta a nép gonosz életét s hallotta ez ellen a próféták, különösen Jeremiás tiltakozását. A szülői házban bizonyára sokszor megbeszéltek ezeket a prófétai feddéseket s az Isten kilátásba helyezett büntetését, de az ígéretek is. Most agg fejvel a hosszú fogság végén Dániel maga elé állítja népe sorsát és azt, ami ezt a sorsot előidézte, népe bűnét.

Mily régen volt, hogy Dániel ott élt népe között. Egy hosszú emberéletet töltött el az idegen világhatalom szolgálatában. De a hosszú idegen szolgálatban nem fogyott el népe iránt való szeretete, hanem megerősödött az, mint Mózesé. Sokszor állhatott könnyörögve Isten előtt, s népeért küzdött imádságában. Lassanként közbenjáró pappá tette őt az imádság. És lassanként kifejlődött benne a közbenjáró papnak egy fontos vonása: magáévá tette a nép bűneit, mintha ő követte volna el azokat. Többes szám első személyben szól: „Vétkeztünk!” A héber chátá éppen úgy, mint a görög hamartano a célnak, a helyes útnak elvetését jelenti, eltévedést. Istentől elhajolva téves útra lépett a nép. Ez az eltévedés az Isten egyenes útjainak elhagyását jelentette. Aki nem jár Isten útjain, az csavarogós, görbe utakat választ, ennek a kicsavart útnak a neve: fonák.

A fonák ember nem mutatja igazi szándékát, melyről tudja, hogy gonosz, hanem kerülőutat választ; lassanként gondolkodása, cselekvése természetellenessé

változik. Ez a természetellenesség a fonákság. Pártot is ütött a nép, azaz Istentől elválasztotta magát, egy másik úr szolgálatának adta oda magát, Istentől elidegenült, külön párttá lett, melynek más céljai s érdekei vannak, mint az elhagyott Istennek.

Ebben a pártütésben azonban nem lehet közömbösen megmaradni, hanem a pártütő korábbi urának ellenségévé válik, azaz fellázad. A lázadás dacolás az elhagyott úr szándékaival, akaratával való nyílt ellenkezés, Istennel szemben Isten parancsainak és ítéleteinek, azaz jogszabályainak szándékos ártalagtása.

A próféta jól látja, hogy Izráel mindezt megtette s magára vállalja a nép minden bűnét, mintha mindezt ő is tette volna. Az bizonyos, hogy a bűnre való hajlandóság a prófétában is megvolt.

A bűn elvállalása azonban nem ezen az alapon történt, hanem azon a szereteten fordult meg, hogy a próféta a bajbajutott nép sorsát tette magáévá s népe nélkül külön nem akarta az Isten könyörületét és kegyelmét élvezni. Ez a papi lélek vonása! A próféta imádsága bűnvallással kezdődik: ezt a bűnvallást a pap teszi a népert. A következőkben a bűnvallás folytatódik.

6. vers. A bűnvallás következő része még világosabban mutatja, hogy Dániel idegen bűnöket vesz magára, melyeket neki alkalmá sem volt elkövetni. Hiszen nemcsak azt a népet tartja szemé előtt, amellyel egyszerre élt, hanem az egész történeti népet, tehát az elmúlt idők zsidó népét is; azok bűnét is magáévá teszi, azért is vezekel, megalázkodik. A nép, egy évezred népe együtt vétkezett; az atyák a fiaknak adták át a lázadó lelket és most a késő fiak szenvedik az atyák vétkének büntetését. Mindamelllett a fiak is rész vettek a vétkezésben és így megérdemlik a büntetést; az atyáiktól átörökölt és a maguk tetteivel szaporított bűnt nem bánták meg és nem tértek meg belőle. Az egész zsidó nép nevében ezt a megtérést teszi meg most Dániel azzal a bűnvallással, mely a nép közös bűnét megvallja és elítéli.

Egynek tudja magát az egész néppel, az atyákkal, a királyokkal és főemberekkel s mindnyájuk nevében vallja a közös vétket. Korai századok embereivel éppúgy vállalja a közösséget, mint kortársaival. De hát tehette-e ezt Dániel és Isten elfogadta-e ezt tőle?

Dániel előtt még nem állott ott a Mesiás király maga odaáldozása, mellyel ő népe papja s az engesztelő áldozat is lesz. Dániel papi közbenjárása úgy viszonylik Jézus papi áldozatához, mint Izsák feláldozása. Isten elfogadja, mert arra az áldozatra néz, mely őt ki fogja elégíteni; melyet öröktől fogva elhatározott.

7. vers. Dániel imádságában tehát nem egyes ember áll az Istennel szemben csupán, hanem egy nagy közösség, egy egész nép: minden júdabeli, mert az asszír fogság után majdnem csak Júda maradt meg a régi hazában nép gyanánt, a jeruzsálemiek, kik vezető helyet foglaltak el s így külön említendőek, rajtuk kívül minden izraelita, tehát az elhurcoltak is, a korábban fogságba vitt 10 törzs minden tagja is, kik közel vagy távol bármelyik országban laknak, hová hűtlenségük miatt Isten taszította őket, tehát Asszírián túl s más földeken is, így Egyiptomban, ahová Isten akarata ellenére menekültek. Mindez az egész nép együtt

felelős és annak istenfélő, érzékeny szívű tagjai úgy érznek, mikor a nép sorsára gondolnak, mint Dániel, kinek szégyen pírítja el orcáját, ha arra gondol, hogy mi lett abból a népből, amelynek a föld összes népei közül elsőként kellett volna Jehova mellett hűen kitartania. Dániel szívébe összefogja az egész Izraelt és Isten elfogadja ezt a papi cselekedetet.

A próféta sokszor állott szégyenkezve a kaldeusok előtt, kik nem értették, hogy annak a hatalmas Istennek a népe, aki Dánielen át csodálatosan hatalomban és bölcsességben leplezte le magát, hogy nem gondoskodik a népéről legalább annyira, mint a pogány bálványok látszanak gondoskodni. Hogy taszíthatta így el magától, ilyen gyalázatra, ilyen nyomorúságra.

De ma, amikor Jehova előtt megáll, keresni a jövődőlés értelmét, megint ez a szégyenteljes helyzet áll szeme előtt és ettől a szégyentől elfogultan fordul Jehovához. Ha a pogányok előtt szégyellte magát, az csak a büntetés miatt volt, mely mégis a bűnre mutatott; de Jehovával szemben annak igazságosságát, szentségét érezve, egészen és egyedül a nép vétke jut eszébe, annak bálványozása, erőszakossága, hűtlen, lázadó lelkülete. Megjelennek előtte a hányaveti, dicsekvő főemberek, képmutató, a szentet eláruló papok, haszonkereső próféták, kik Jehovát nem ösmerik, nem félik. S vallást tesz: „Tied az igazságosság, mienk a szégyen!”

8. vers. Elmúlt a hányavetiség ideje, meggyalázva, eltaszítva, fogságban ül a nép s az isteni ítélet szégyene fedi halott királyok, főemberek, régi atyák emléket. Még a halottak birodalmában is ott kell lennie a szégyenkezésnek, mert mind érzi, hogy a nép, melynek elsővé kellett volna lennie, utolsó most a nemzetek között.

Sorsuk miatt, mely rosszabb, mint a többi népé, szégyenkezve kell megállniok más nemzetek tagjai előtt s még a holtak birodalmában is rajtuk e szégyen, az Istentől való elvettetésnek a bélyege. A próféta újra megerősíti, hogy ő is a vétkezők közt van: „kik Ellened vétkeztünk.”

9. vers. Míg a nép oldalán, melyhez ő is odatarozik, csak a szégyent állapítja meg a próféta, addig Isten oldalán az igazságosság mellett ott látja még az irgalmat és bocsánatot is. Nem az igazságosságot, nem a belőle folyó haragot említi, az már kitombolta magát, hanem a szenvedő népet megszáno isteni irgalmat és a bocsánatot, az irgalomnak csodálatos gyümölcsét. Hogy irgalom, bocsánat egyik oldalon, igazságosság, harag a másik oldalon hogyan egyeznek ki Istenben: arról a prófétának nincs világos képe, ő csak aényt látja és fogadja el, hogy az eddig büntető igazságos Isten most az irgalomhoz fordul át, megkönyörül népen s a 70 esztendő fogságnak vége fog szakadni.

Megokolásul ennyit mond: „azért, hogy fellázadtunk Ellened!” Ami korábban a harag és büntetés oka volt, most az irgalom okaként jelenik meg előtte: a népen meg kell könyörölni, mert csak lázadásra képes, a jóra képtelen. Itt csak az segít, ha a bűnt tovább nem rejtegeti a nép, hanem a régi elbizakodott kijelentés helyett: „Mindazt, amit Jehova parancsol, megteesszük!” a próféta szavával kárvallottan áll a nép Istene elé: vétkeztünk és képtelenek vagyunk megtenni a jót, a Te akaratodat!

10. vers. „Nem hallgattunk Istenünknek, Jehovának szavára, hogy törvényeiben jártunk volna!” Szemben a Sinai hegy lábánál álló elbizakodott néppel, mely Isten parancsainak megőrzését ígérte, most a prófétában egy új emberfajta áll az Isten előtt, egy ember a nép nevében, ki bűnbánattal vallja, a nép bűnét magára vévén, mondja, hogy „nem hallgattak Jehova szavára, melyet a próféták szája által intézett hozzájuk.” A pap a nép nevében bűnt vallott!

Dániel nem volt származása és földi hivatása szerint pap, csak Isten szellemi felkészítése és hívása szerint. Úgy ismerjük őt, mint az Isten egyik legnagyobb prófétáját. És ebben az imádságban a próféta is megszólal; a próféta, aki belát az Istenség mélységeibe s egymás mellett látja az igazságosságot és haragot, de az irgalmat és bocsánatot is.

Mindkettőt egyszerre hirdették a próféták. A próféták a törvénytől az isteni irgalomhoz vezették a népet. A próféták követelték, amit a nép önként ígért meg; ha a nép nem ígérte volna, ha gyöngesége tudatában irgalmat kért volna, a próféták irgalmat és bocsánatot hirdettek volna; mert ezek Isten lelkében éppen úgy ott vannak, mint az igazságosság és harag. Most, hogy a pap beösméri az engedtlenséget, a próféta várja és hirdeti, hogy Isten irgalmával és megbocsátó kegyelmével fordul a nép felé.

11. vers. A próféta a nép bűnös voltának, felelősségének megállapításában egészen Mózesig megy vissza. „Egész Izrael” alatt nemcsak minden helynek, hanem minden időnek izraelitáit érti.

A nép minden tagjáról és így saját magáról is megállapítja, hogy áthágták Isten törvényét, azaz nem maradtak azok között a korlátok között, melyeket a törvény a népnek megszabott s hogy ezzel eltávoztak Istentől, azaz elhagyták az Istennel való meghitt viszonyt, amelyben Isten kijelenti magát a népnek s a nép kívánja hallani Isten szavát.

A nép „eltávozt Istentől, hogy ne hallgasson szavára” mondatban a hallgatás engedelmisséget is jelent; de a hallgatás is benne van. A nép nem akart Isten követeléséhez igazodni, ezért kíváncsi sem volt Isten szavára. Mikor a nép így elidegenedett szívében Istentől, Isten szíve is megtagadta az irgalmat és átok foglalta el a kegyelem igéjének helyét.

Ez az átok előre le volt állapítva arra az esetre, ha a nép hűtlenné válnék Istenéhez; Mózes által Isten kihirdette s az bele is került a törvénybe (V. Móz. 28:15-68). Izrael történetének egész ideje alatt láthatta, minek megy neki. Méghozzá esküvel volt az átok megerősítve; Isten különös nyomatókot helyezett az átok fenyegetésére. Nem a bűnre való hajlandóság, hanem a könnyelműség vitte a népet a bajba.

12. vers. Ez a kimondott átok, ez az isteni figyelmeztetés legott hatni kezdett, mihelyt a nép vétkezett Istene ellen. Nem maradt a törvényben eltemetve, melynek könyvéről a nép lassankint elfeledkezett, hanem próféták ajkán megelevenedett s mint égető tűz, mint vádoló lelkiismeret szólt szüntelenül és elhallgatást nem tűrve a néphez, a királyokhoz és a főemberekhez, kik a nép bírái voltak s kiknek a törvény szavát a népen érvényhez kellett volna juttatniok; ehelyett maguk vétkeztek ellene elsősorban.

Az Isten szavát tehát a nép nem egyszer utasította vissza, hanem sokszor, nem egy nemzedék, hanem mindenik nemzedék; az istentelenséget egyik nemzedék a másiknak adta át. Megnőtt, magasra halmozódott a bűn, a büntetésnek is épp oly nagynak kellett lennie! Csakugyan egy népre sem szakadt akkora nyomorúság, mint amilyen Jeruzsálemet érte, melyet Nabukodonozor többször támadt meg s lerombolt, elpusztítva a nép egyetlen reménységét a templomot is.

13. vers. Amit Mózes megírta, amit a próféták megismételtek, mind utolérte az engedetlen népet. Nem egyszerre jött a csapás; előbb a felsőbb országot érte utol a veszedelem. Ott sok gonosz király alatt sokat szenvedett a nép; de az északi ország sorsán a déli ország, Júda, okulni nem akart. A megsértett és haragvó Istent kiengesztelni nem jutott eszükbe azzal, hogy gonosz tetteikből megtérjenek. Pedig a múlt századok folyamán Isten hűnek bizonyult, változatlan Kősziklának, ki szava mellett megáll. De hiába marad Isten ugyanaz, a nép a változó, múlt földi dolgok után kapkodott, múlt emberekhez kapcsolta sorsát.

Jehova hűsége mindenesetre abban is láthatóvá lett, hogy Mózesnek mondott szavát valóra váltotta, az áldást éppen úgy, mint az átkot. Ha a nép az átok tombolása után megtér s bünbánatot tart, akkor Jehova hű maradt volna áldás-ígéretéhez is. De a nép nem okosodott meg az átkon, hogy engesztelni próbálta volna Jehovát. Jehova engeszteléséhez két dolog szükséges: az elkövetett bűnért elégtétel, erre rendelte Isten az áldozatot és a vétkezés folytatásának abbahagyása, ez a megtérés. A zsidó nép elhanyagolta az áldozást és elhagyta a megtérést: Jehova tehát nem engesztelődött ki, a büntetés folytatódott, ahogy a bűn is folytatódott.

14. vers. Dániel következtetéseit abból vonja le, hogy Jehova igazságos, azaz mindent természetének megfelelően, öröktől fogva kiszabott útján vezet. A jót sikerhez juttatja, mert az az egész teremtésnek javára van és a gonosznak útját vágja, hogy tovább ne árthasson. Ezért Jehova szüntelenül szeme előtt tartja a célt, amelyet el akar érni, habár ezek a célok néha csak átmenetiek, ideiglenesek.

Jehova szemmel tartja a bajt, mellyel a gonoszokat elveszíti és szemmel tartja az áldást, mellyel az igazságosokat az engedelmesség útján megerősíti. A zsidó történelemben először a bajt tartotta szem előtt, mellyel a népet gonosz útján meg akarta állítani; de nyilván szemmel tartotta a végső jót is, mellyel a bűnös népen meg akart irgalmazni.

A jót hamarabb elhozta volna, ha a nép hallgatott volna szavára; de mivel a nép engedetlen volt, a rosszat kellett elhoznia. Most visszatekintve a próféta úgy találja, hogy „Jehova minden cselekvésében igazságos”.

15. vers. A próféta úgy látja, hogy eljött az idő arra, hogy a nép megforduljon és igazságosan kezdjen cselekedni, hogy aztán Jehova is megforduljon és a jót kezdje el szeme előtt tartani.

A próféta egészen Mózes könyvének világában él benne. Úgy beszél annak tudósításairól, mint a zsidó történetnek mindenkitől jól ismert eseményeiről. Saját jelenének nagy bajáról, a rosszról, melyet Jehova a népre hozott, a próféta az emlékezés szárnyán maga elé idézi azt a nagy szabadítást, mellyel Isten a zsidó népet történelmének útján elindította, az egyiptomi szolgaságból való megsza-

badításra. Ezzel a szabadítással Isten nemcsak a néppel tett jót, hanem saját Magának is „Nevet alkotott”. Ez a név-szerzés csak azért történhetett, hogy a világ összes népei erről a szabadításról ismerjék és nevezzék Jehovát.

Ha tehát ez a szabadítás alkotja Jehova nevét és a szabadítás az ő tulajdonképeni lényege, akkor van még remény a ma elvetett zsidó nép számára is: Jehova újra lényegéből kifolyóan, azaz nevének megfelelően cselekszik és akkor a nép megszabadul. Az az „erős Kéz”, mely a népet a szolgaság házából kihozta, szét tudja törni most is a nép bilincseit, a tömlöc ajtaját és szomorú fogságából kivzeti a népet.

A próféta valami olyan csodát várt, mint amilyen az egyiptomi szabadítás volt. Ki tudja, hogy a próféta várakozását a tőle messze jövő nem fogja-e igazolni? A Jelenések könyve egy még nagyobb, még csodálatosabb szabadítást ír le, mint amilyen az egyiptomi szabadítás volt; de akkor a világ urától nem Mózes, hanem a királyok királya, a Messiás-Krisztus fogja népét követelni!

Dániel Jehovának népével szemben való viselkedésében változást vár. Az út Jehova megváltozásához a nép megváltozása: azért a megtérés, a bünbánat és bünvallás útjára lép egyelőre a nép helyett maga a próféta: „vétkeztünk, gonoszul cselekedtünk!” Ettől a bünvallástól várja Jehova haragjának elfordulását.

16. vers. Meglepő, hogy a próféta nem Jehova irgalmától várja csak Jehova haragjának elfordulását, hanem azt állítja, hogy a megkegyelmezés Jehova igazságosságából folyik. Minket ahhoz szoktattak, hogy Jehova igazságosságától haragja kitörését várjuk. Kell lenni valaminek, ami magának az igazságoságnak ható irányát fordítja el s ez a bűnbocsánat. A harag megszűnése csak akkor remélhető Jehova igazságosságától, ha az elkövetett bűn megbocsáttatik. A megbocsátás alapja azonban itt nem látszik tisztázottnak; a próféta egyszerűen természetesnek tartja, hogy Jehova megbocsásson, Isten irgalmából folyik.

A próféta egynek látja az igazságosságot az irgalommal és a megbocsátást az igazságossággal. Korábban azonban ez nem így volt. Nagy volt a harag, mely a zsidó nép ellen tombolt. Dániel a harag hevét is említi. Akkor volt a harag, hogy akik pusztítását látták, ennek a haragnak az említésével gyalázkodtak és fenyegették egymást; a zsidó nép sorsa belekerült a szitkozódás nyelvébe. És mégis ez a harag és ez a hev egyszerre elfordul, hogy mi a megbocsátásnak, az igazságosság ez irányváltozásának forrása (19. v.). Említésre méltó, hogy a zsidó nép helyett a próféta a szent várost, Jeruzsálemet nevezi meg, a népélet középpontját, a templom városát: amit Isten ezzel a várossal, vagyis a templommal tesz, azt az egész néppel teszi, mert a templom Isten segítő jelenlétének záloga. A templom helyett ugyan a hegyet említi Dániel, a szentséges hegyet, melyen az felépült. Ha a szent hegyen a templom újra felépül, meglesz a biztosíték arról, hogy Jehova heves haragja elfordult és kegyelme a néphez visszatért.

17. vers. Mindamellett a próféta úgy érzi, hogy Jehova haragja pusztán a bünvallásért nem fog automatikusan, magától elfordulni, hanem az imádság, a kérelem is szükséges hozzá: „most hallgass szolgád imádságára és könyörgésére!” Dániel Jehova hűségese szolgálja volt egy egész emberéleten át; sokszor állott kö-

nyörögve a mennyei Isten előtt szent templomában s a templomtól távol is a templom elpusztulása óta.

Tapasztalatból tudta, hogy az imádság eléri a mennynek Istenét. Most a legnagyobbat kéri: a templomról fordítsa el haragvó arcát s világos arccal forduljon felé; hogy forduljon el haragja és a harag sötét felhői helyett a kegyelem fénye derüljön Sion hegye fölött; a szellemi sötétség helyére lépjen szellemi világosság, mely alatt Jehova szeretetét és kegyelmét kell érteni. E kettőt: a kegyelmet és szeretetet a héberben egy szó fejezi ki: cheszed. Ahol Jehova haragjának pusztítását szeretetének kedvessége váltja föl, ott az éjszakából nappal lesz.

Ezt a hajnalt várja, ezt a hajnalt kéri a próféta. De mi alapon kéri a próféta? Azt tudja, hogy minden eddigi hűsége sem elég ok vagy alap arra, hogy könyörgését Isten meghallgassa. Egy szót mond ki: „az Úrért”.

Hogy kit ért ez alatt, homályos nekünk is, de homályos lehetett magának a prófétának is. Látomásaiban gyakran jelent meg egy titokzatos, jóságos hatalom, melynek Istennel való azonosságát sejtette, de amely mintha megvált volna a haragvó Isten fogalmától, mintha a híven büntető, igazságos Istennel szemben ott állana egy esdeklő, engesztelő hatalom is és ez a jóságos személy az ő Ura, a nép jogos Ura volna.

De ugyanazt a szót később Istenre is alkalmazza (19. v.). Dávid is tudott erről a titokzatos Úrról: „Mondja az Úr az én Uramnak: ülj jobbomra, míg ellenségeidet zsámolyul vetem lábadhoz!” (Zsolt. 110:1.) Valami kijelentés képezi e kettősség, e szembeállítás alapját, mely, amint látszik, az istenségen belül történt, amelyben több volt a sejtés, mint a világos meglátás. Ézsaiásból tudjuk, hogy Jehova könyörületének alapja magában Jehovában van: Jehova önmagáért eltörli a nép bűneit (Ézs. 43:25).

18. vers. Ha egyszer a haragvó Jehova kegyelmesre fordul, ha sötét arca helyett orcája megvilágosodik, akkor elég lesz annyi, hogy eléje tárják a nép baját, s ő azonnal kész lesz a segítségre: „Istenem, nyújtsd alá füledet és halld meg”, azaz engedje közel magához a kérő szót, a sóhajtást; „nyisd ki szemedet és lásd meg a pusztulást, melyben vagyunk!” Ha kegyelme vezeti az Urat, ha az a titokzatos „Én Uram” szól az Úrnak, akkor már elég a nyomorúság látása is arra, hogy az Urat megindítsa. „Hívj Engemet segítségül a nyomorúság idején!” Elég a kegyelmes Istennek pusztta segítségül hívása. Dániel nem vaktában kér, nem találmokra, hátha meghallgat az Isten; hanem sziklatalajt érezve lába alatt. Ismer a próféta fővénytalajt is, mely kicsúszik a lába alól: „Nem saját igazságunkban bízva ejtjük eléd fohászkodásunkat!”

Abban, hogy annyi ideig hűséges szolga volt, nem bízott. A kősziklatalaj magában Istenben van: a Te sok irgalmasságodban bízva. Itt a magyarázata annak a titokzatos, jóságos „Úr”-nak: Isten irgalmasságának sokszoros tapasztalása. Ez a tapasztalás volt az út annak meglátására, hogy Jehovában az irgalomnak valamilyen középpontja, forrása van. A próféta úgy áll rá az isteni irgalom alapjára, mint mi a Golgotára s a kettő tulajdonképpen ugyanaz.

19. vers. Mindamellet a sürgető imádkozásnak szükségességéről is meg van győződve Dániel; azért sürgetőleg fordul Jehovához! „Uram, hallgass meg

Uram, bocsáss meg! Uram figyelmezz!” Ezzel a szóval: „hallgass meg!” nem a figyelem odafordulását kéri, ami Istennel szemben felesleges, hanem a haragvó elzárkózással való szakítást.

A második kéréssel: „bocsáss meg!” már elfordulást kér, t.i. a nép bűneitől való elfordulást, az azokról való elfeledkezést. A harmadik kérés: „figyelmezz!” azt kéri, hogy most a zsidó nép ügyét tegye Isten más ügyek elé, mert hiszen Isten figyelmezésében nincsenek különböző élességi fokok, mint a mienkben; most más népek ügyét elmellőzve, az elfeledett, az elvetett zsidó nép ügyét vegye elő napirendre és a Jeremiás által tett ígérteit teljesítse. E hármas felhívásban „Az Úr” nevet adja Istennek, tehát az Úr szó ebben az imádságban is kettős értelemben áll, mint a 110. zsolttárban.

De Ézsaiás kifejezése is megvan itt: „Magadért” s végül még van egy harmadik megokolás: „mert Nevedről nevezték el városodat és népedet”, vagyis mert Jehova Nevéből, Jehova lényéből következik a megbocsátás. Jehova nevét Dániel nevezte meg a városra gondolva, tudván, hogy Jehova lényéből inkább következik a megbocsátás és irgalmazás, mint a haragvó ítélet. Egyszer a harag örökre az irgalomnak fog helyet adni. Jehova minden cselekvésének célja és vége az irgalom.

Olykor Jehova vár az irgalmasság megtevésével, késik és hagyja a gonoszot működni. Az erkölcsi rosszat, melyből minden fizikai rossz, minden szenvedés támad, nem Jehova teszi, az ő haragos elfordulása abban áll, hogy a Sátánt cselekedni hagyja.

Mikor ő kezd el cselekedni, akkor kiderül az ég, akkor megszólal az irgalom. Azért Dániel nem azt kéri: cselekedjél irgalmasságot! hanem csak annyit mond: Cselekedjél! Mert amit Jehova cselekedni fog, az irgalom lesz.

20. vers. A próféta úgy szól, mintha máris Isten irgalmának levegőjében lélegzenék. Istennel való egységéből kifolyólag prófétai ajándékánál fogva érzi, hogy a tél menekül s a tavasz közeledik.

Azért tud úgy imádkozni, ahogy imádkozik. Imádsága előtt nem érez akadályt. S csakugyan egy égi követ felvilágosítja, hogy már imádságának kezdetén meghallgatta őt Isten. Ez a követ előbb jelent meg, minthogy imádságát bevégezte volna. Isten látván az igaz töredelem érzelmét a prófétában, még mielőtt végigmondotta a bűnvallást és kérést, máris cselekedett. Az isteni cselekvés első ténye az volt, hogy elküldötte követét a próféta megnyugtatására. A próféta Isten irgalmára hivatkozott s a harag ellen azt hívta segítségül, s az irgalom, ha az emberek nem látták is, ott lebegett már a város, a szent hegy fölött.

21. vers. Az idő, amikor imádkozott, az esti áldozat és imádság szent órája volt, amikor Dániel mindig imádkozni kezdett. Ma is rendes imádságát végezte; de ma valami megragadta és magával sodorta a prófétát. Az utóbbi időben Dániel sokat foglalkozhatott Jeremiás próféta jövődölésével, hogy a fogság 70 esztendeig fog tartani s kutatta, vajon beteljesül-e a jövődölés; vajon jól értette-e meg a jövődölést; vajon a jövődölés teljesülésének nincsenek-e akadályai.

Ez a belső marcangoló küzdelem, mely a szabadulás lehetőségeit kutatta, vitte a prófétát a bűnvalló imádságra. De az imádságban nemcsak bűnvallás van, ha-

nem könyörgő kérés is, hogy Isten derült arcával forduljon a nehezen megpróbált zsidó nép felé.

Láttuk, hogy a próféta nem a népben, hanem Istenben találta meg a szabadítás okát, s ez őt módfelett megvigasztalta. Ezt az Istenben rejlő okot háromféleképpen fejezte ki, de a háromféle kifejezés egy okra mutat:

1) Istenben két szemben álló felet talált: egy ítélt, cselekvőt, kiengesztelendőt, s egy „Urat”, aki ok arra, hogy Isten ne ítélje el a népet, hanem kiengesztelődjék (17. v.)

2) Az elmúlt idők tapasztalataiból megállapította Istennek egy tulajdonságát, az irgalmasságot (18), mely Isten világkormányzatában törvénné lett s így Isten igazságosságához tartozik hozzá s erre az irgalmasságra, mint biztos köszik-lára áll rá Dániel s arról imádkozik.

3) Annak oka hát, hogy Isten a haragot elhagyja és helyette irgalmat tanúsítson, magában Istenben van; valami csodálatos, ember előtt érthetetlen ok van Istenben arra, hogy könyörüljön, úgyhogy Isten „Magáért” fog a népnek megbocsátani.

Mikor tehát minden földön láthatótól, minden emberitől elfordulván, kérését egyedül Istenre alapozta s kimondta ezt a nagy szót: „Magadért cselekedjél”, éppen az estéli áldozásnak idején, hirtelen „gyors repüléssel” megjelenik Isten követe s jelenti, hogy a próféta imádságát Isten meghallgatta.

A követ gyorsaságát úgy érezte Dániel, mintha hatalmas szárnyak gyors mozgása verné mellette a levegőt. Szellemek fizikai gyors repülését érezni nem lehet; a gyorsaság megérzése tehát látomászerű volt, hozzá tartozott ahhoz a jelképes hatáshoz, mellyel Isten a prófétát megközelítette. Az érzés azt adta tudtul, hogy Isten segítsége a kellenél egy pillanttal sem várhat tovább magára. Mintha Isten csak arra várt volna, hogy valaki kimondja ezt a szót: Magadért, a Benned levő irgalmasságért és azért a csodálatos Úrért, aki értünk szót emel Benned, hallgass meg és szabadíts meg bennünket!

A követ az az angyal volt, kit már az első látomásban látott s kit Gábor (Gábrriel) néven neveztek meg az égiek: Isten nagyhatalmú angyala, az erős égi vitéz, ki földi küzdő társának segíteni jött el. Az ég harca a világosság harca a sötétség ellen, a fegyver tehát, melyet az égi harcos a földi harcosnak hoz, nem lehet más, mint a világosság fegyvere.

22. vers. S csakugyan az angyal azért jött, hogy értelmet adjon Dánielnek, fegyvert az imádság további harcához. Világ fiai azt gondolják, hogy a dolgok megértése azáltal történik, hogy kifejtjük, megmagyarázzuk őket, következtetések tárgyává tesszük, pedig ezek a logikai műveletek rendszerint csak a szót szaporítják, de új értést nem adnak.

Az égiek más véleménnyel vannak az értés felől: náluk a megértéshez fény kell, Istenből kiáradó világosság. Újonnan született ember nem azért látja más-ként a Bibliát, mert jobban tud következtetni, mint a világ fia, sokszor ennek az ellentéte az igaz; hanem ezért, mert világosságban lát: így van a szellemi dolgokkal is, szellemi homályban a legkiválóbb elme is vak.

Különbséget kell tennünk következtető képesség és világosság között; előbbi, ha az utóbbi hiányzik, tehetetlen. A fizikai világosság kívülről vesz bennünket

körül, a szellemi világosság belsőkben derül fel: egyszerre látunk, mintha valaki lámpát gyújtott volna fel. Sokszor gyermekek és tanulatlan emberek világosan látnak valamit, amit nagy elmék nem képesek látni. Sokszor sötétségben tapogatózunk és nem látjuk, merre menjünk; aztán egyszerre minden világossá lesz és látjuk Isten vezetését. Valaki lámpát gyújtott, valaki világosságot adott! Az angyal azért jött, hogy lámpát gyújtson Dánielnek!

Ugyanaz az ige egyszer betű, mely semmit sem mond lelkünknek, másszor minden szava világít. Az égi fény okosakká tesz: látjuk a dolgok értelmét. Jeremiás jövendölése nem volt a prófétának világos. Most az angyal új kijelentést fog mondani s az új kijelentés fényében egyszerre ragyogni fognak Jeremiás szavai.

Az az érintés, amellyel Gábrriel Dániellel jelenlétét tudatta, volt bizonyára az útja a világosság közlésének, mint ahogy a megérintett Jézusból erő áradt a vér-folyásos asszonyba.

Olyan a szellemi látás vagy megokosodás, mint a testi gyógyulás; Jézus adja az erőt, amelyben a sánta fölkelhet, de a sánta igyekszik fölkelni. Dániel látni igyekszik s egyszerre egy égi követ hozza a fényt, amelyben láthat.

23. vers. A Jelenések könyvében többször olvassuk, hogy az égi trónustól vilámlások, szózatok és mennydörgések mennek ki, ami azt jelenti, hogy Isten kijelentéseket tesz, parancsokat ad, melyek mennydörgésszerűen hangzanak és fényt árasztanak, mint a villám felvillanó fénye.

Ezek a villámként felvillanó isteni rendelkezések bizonyára az angyalvilágnak szólnak, mely ezekből tudja meg Isten akaratát. Minden isteni kijelentés, minden isteni szózat valami új folyamatnak megindítását jelenti a szellemvilágban és esetleg a fizikai világban is ugyanakkor.

Sokszor egy földi ember imádsága indítja meg Istent, hogy szóljon és szózatával az angyalok csodálatos szervezetét megindítsa cselekvésre. Az Isten követe közli Dániellel, hogy már könyörgésének kezdetén, amikor még nem mondotta el kérését, de Isten már látta azt lelkében, egy szózat ment ki (t.i. az égi Trónustól) és ezt a szózatot jött most Gábrriel tudtul adni.

Az angyal közli, hogy Dániel „kívánatos” személy Istennek; ami abból is látszik, hogy olyan előkelő követet küld hozzá, mint amilyent Jézus anyjához küldött az Isteni gyermek megszületésének bejelentésére.

Ugyanez a héber szó (chamudóth) drágaságokat is kifejez, melyek az emberek kívánatosak. Ilyen kívánatos kincsnek tekintik az égben Dánielt. Mivé tehet egy bűnös embert az Isten mellett kitartó hűség!

Három tény szerez most a prófétának örömet: hogy Isten ezt az előkelő követet küldötte hozzá; hogy már imádságának kezdetén meghallgatásra talált és hogy Isten tudatta vele, hogy ő drága az Istennek.

Olyan ez a hármasság öröm, mintha a megalázkodó embert a király saját kezével fölemeli a földről, ahová Isten előtt letérdelt. Az angyal most figyelésre szólítja fel Dánielt, ami két dolgot tartalmaz:

1) Dánielnek is össze kell szednie figyelmét és arra összpontosítania, amit az angyal mondani készül; bár ezzel még a próféta látni nem fog;

2) A paranccsal együtt Gábiel világosságot is nyújt az értéshez. Mikor Jézus azt mondta a betegnek: Nyújtsd ki a kezed! egyúttal a képességet is adta hozzá.

24. vers. Dániel a Jeremiástól jóslott 70 év felől kérdezi Istent. Isten az angyalon keresztül azt válaszolja, hogy a 70. évben minden év hét esztendő jelent; nem évekről, hanem évhetekről van szó. Ezzel a magyarázattal az isteni kijelentés nem mondja, hogy Jeremiás is így értette a dolgot.

Annál kevésbé lehet így értelmezni Gábiel szavát, mert Jeremiás jövendölése szóról szóra beteljesedett: Jeremiás jövendölését (25:11) Jojakim 4. esztendőjében mondta, tehát Kr.e. 606-ban; az Ezdrás 1:1-ben leírt történet az 536. esztendőre esik; a két dátum között a különbség pontosan 70 esztendő.

Ennek a jövendölésnek beteljesedéséhez szó nem férhet. Gábiel Dánielnek új jövendölést ad, mely csatlakozik ugyan Jeremiás szavaihoz, de valósággal attól egészen különböző jóslat, csak a 70-es szám benne a közös; továbbá a szabadulás gondolata. Dánielnek egy magasabb jövendölés jut birtokába, mint Jeremiásnak. Jeremiás csak a testi fogságra gondol és a testi szabadulásra, mely a népet a bűn rabságából nem menti ki.

Dániel a bűn rabságáról szól és az abból való szabadulást a kiengesztelésben látja. Jeremiás 70 éve alatt a babiloni uralom merült ki s a babiloni királyok gonoszsága kapott Belszár látomásában pecsétet. Dániel 70 éve alatt egy másik uralkodó merül ki, a bűn s vétek kap pecsétet, ez a leggonoszabb viláгурalkodó, éspedig az antikrisztus pusztulásában, kinek Belszár is típusa, előképe.

A büntől való szabadulás Isten kiengesztelése útján történik meg, amivel együtt Isten haragja megszűnik. A kiengesztelés és a szabadulás között azonban szintén bizonyos idő telik le. Mármost a Dániel 70 esztendője évhetekben számítandó, ami a zsidóknál azért nem látszik képtelennek, mert 7 esztendőt a zsidók mindig egy szombatévbe foglaltak össze (III. Móz. 25 skk.), mely alatt a földet 6 évig dolgozták, 1 évig pihenni hagyták. Hetven évhét együtt négyszázkilencven (490) esztendőt tesz ki.

Így csak az a kérdés marad megoldandó, hogy milyen időponttól és meddig kell számítani a 70 évhetet. Először a terminus ad quem-et állapítja meg a kijelentés, vagyis azt az eseményt, ameddig tart a 70 évhét. Nem is egy eseményt említ, hanem eseménycsomót, melyek egymással összefüggenek s melyek közül az első 3 negatív, az utolsó 3 pozitív jellegű.

Negatív jellegűek:

- 1) a gonoszság kimerülése,
- 2) a vétek elpecsételése,
- 3) a bűn kiengesztelése; pozitívak:
- 4) az örök korszakok igazságosságának bevezetése,
- 5) a látomás és próféta elpecsételése
- 6) a szentek szentjének fölkenése.

Ezek az események az üdvösség történetének legfontosabb eseményei. Isten végezni fog valamivel, hogy valami újat kezdhessen el; lezárja a régit, hogy az újat többé ne zavarja. A 6 esemény közül az 1. a 4.-nek, a 2. az 5.-nek, a 3. a 6.-nak felel meg.

A bűn kimerül, azaz minden mérgét kiadja, minden tartalmát megmutatja, az emberen teljesen kiűt. Az eljövendő korszakokban igazságosság fog uralkodni s ezt a bűn többé zavarni nem fogja.

A vétket elpecsételik, azaz az antikrisztus felléptével olyan örök jelleget kap, mely azt minden következő időkre elítéli. Ennek a látomás és a próféta elpecsételése felel meg, azaz annak megállapítása, hogy a látomás utolsó pontjáig beteljesedett és a prófétának mindenben igaza volt; hiszen Isten bízta rá saját bölcsességét és látását.

Végül a bűn kiengesztelést kap, hogy vád szava többé ne hangozzék és akik kiengeszteltetnek, azokból egy élő szentek szentje fog keletkezni, lelkekből épített templom, melyet Isten Szent Szelleme fog fölkeni, mint ahogy a testi szentek szentje is fölkenetett olajjal (II. Móz. 30:22-29; 40:9 skk; III. Móz. 8:10 skk.)

Jeremiás Jeruzsálem testi városának pusztulását siratja és vigasztalásul megkapja a testi Jeruzsálem helyreállításának időpontját.

Dániel a nép szellemi romlását siratja és megkapja a szellemi helyrehozatal időpontját. Az előbbi 70 év, az utóbbi 70 évhét. Csodálatosak ezek a tények, melyeknek elkövetkezését az angyal hírül adja; egyetlen földi embernek lelkében ezek a tények meg nem foganhattak, mert ezen a földön semmi nem mutatott arra, hogy ezek az események be fognak következni,

Hogy a bűn egyszer betelik, úgy megtelik vele a föld, hogy ki fogja okádni magából! Hogy a vétek egyszer olyan pecsétet kap, mely minden képmutatása mellett is örökre elítéli! Hogy valami történni fog, ami Istent a bűnért kiengeszteli! Hogy egyszer eljönnek korszakok, melyekben csak igazságosság fog lakozni!

Hogy akkorra minden látomás valóra válik és minden próféta igazolást kap és az igazság pecsétként fogja őket igazolni! Hogy egy olyan szentek szentje lesz egyszer a világban, amelyet Isten szent kenete fog olyan kedves illatúvá tenni, hogy Isten csak gyönyörködni fog benne s többé Isten haragját semmi ingerelni nem fogja!

25. vers. Ezek után az angyal megmondja a terminus a quo-t is, azaz azt az időpontot, amelytől a számításnak történnie kell: ez az időpont az az év, amelyben Jeruzsálem újraképzésére a parancs ki fog menni.

Ezt a parancsot Ezsd. 7:1 skk, tartalmazzák s a parancs kiadásának éve 457. év Kr.e. Ettől az időtől kell először 7-szer hét évet, azután 62-szer hét évet számítani. Az első 7 évhét alatt Jeruzsálem utcáit és tereit, vagyis a várost építik fel.

Ez a külön kiemelt dátum Nehémiás építkezéseire mutat rá s azok befejezését a 408. évben állapítja meg.

Innen számítva 62 évhetet a Kr.u. 26. évhez jutunk, mely Jézus fellépésének éve, tekintve, hogy a keresztyén időszámítást a valóságánál 3-4 évvel későbbi időponttól kezdték el.

26. vers. A 7 és 62 évhét csak 69 évhetet tesz ki; így egy évhét marad az utolsó időre, amelyről ez a vers beszél. A 25. vers végén levő kifejezés: „az idők végén azonban” ehhez a 26. vershez tartozik. A 7 és 62 évhét után megmaradó egy évhét adja az emberiség történetének utolsó hét esztendőjét. De hogy lehet az, amikor Jézus születése után már majdnem a 2000.-ik esztendőt számítjuk?

Úgy lehet, hogy a Messiás halálát követő időből kiveendő az egyház korszaka, melyet az őtestamentumi próféták elől az isteni gondviselés elzárt (Róm. 16:25 skk; Ef. 3:4 skk), tehát róla kijelentést sem kaphattak s akkor az utolsó év-hét úgy oszlik meg, hogy fele, azaz három és fél esztendő az egyház története elé esik és a Messiás haláláig tart; második fele, tehát újra három és fél év az egyház története után fog eltelni. Ez az a három és fél év, melyet a Jel. könyve az antikrisztus működésére szán. Az egyház ideje alatt a zsidó népnek nem lesz Messiása; szentélyét elpusztítja egy eljövendő fejedelem népe.

Ez az eljövendő fejedelem a római császár, ki a kos és bak után jön el. Ez azonban nem vég! Még egy borzalmas pusztítás jön a világra, mely olyan lesz, mint egy mindent elsöprő áradás, mint egy szellemi özönvíz.

Ezt a szenny-áradást hozza magával az antikrisztus uralkodása; szennyes áradat söpör el majd mindent, ami az idők végén a világban állani fog. A Messiás kiirtása a 62 évhét után; tehát, mivel a 62 évhetet hét évhét előzi meg, a 70. évhétben fog megtörténni. A 27. versnek az a mondása, hogy „fél hétig szüneteltetni fogja a véres áldozatot és az ajándékot”, arra mutat, hogy a Messiás kiirtása a hét felében fog megtörténni s azt fogja követni az antikrisztus garázdálkodása.

A két fél hét közé eső idő tulajdonképpen a Messiás története, ki egyházában tovább él a földön, s miután az egyház Vele együtt hal s feltámad, Vele együtt fog uralkodni is, úgyhogy az egyház története a Messiás története.

Igy a Messiás-király kiirtásába belefoglalandó az egyház vértanúsága is, mely István halálával kezdődött s a Jel. könyvebeli két bizonyágtevő halálával fog végződni, vagyis azok vértanúságával, akiket a két tanúbizonyág jelképez.

A vértanúság hosszú története együtt adja a Messiás kiirtását. Mikor az egyház vértanúsága teljessé teszi Krisztus vértanúságát s a vértanúk szenvedéseikkel kipótolják, ami híja van még az ő szorongatásainak (Kol. 1:2-4): akkor következik egy sötét korszak, melyben a véget fogja elhozni a bűn szennyének áradása.

Az a jövendölés, hogy „a várost és szentélyt elpusztítja egy eljövendő fejedelem népe”, a jövendölések ama fajtájába tartozik, amelyek a végső beteljesedés előtt többször beteljesednek.

A Felkentnek Jézus személyében való kiirtására feleletül Isten elhozta a római császár népét, mely a várost és a szentélyt elpusztította. Az egyházban Istennek új szentélye támadt a földön s ezt a szentélyt az antikrisztus népe fogja elpusztítani, mielőtt maga az antikrisztus teljes hatalmát kifejthetné.

Az „antikrisztus népe” előbb alakul ki, mint ahogy az antikrisztus felléphetne; hiszen ez a nép fogja útját készíteni az antikrisztusnak s elhozni az antikrisztus korát. Az egyháznak Krisztustól elszakadó tagjaiból azáltal, hogy megtagadják az egyházat és a benne működő isteni Szellemet, az igazság szellemét, válik ki lassanként az antikrisztus népe.

Mennél inkább elválnak a konkoly-emberek a búzától, tehát mennél inkább elveszti hatását az egyház sója, annál több lesz a földön a háború. A „pusztító” azonban, azaz a háborúk felidézője maga is megsemmisül: ez idő beteltekor

meghatározott ítélet pusztító árja ömlik reá. A jövendölés újra oly típusokat ad e helyen, amelyek többször, sőt sokszor megjelentek már eddig is a történelem folyamán, míg egyszer egy utolsó s legtipikusabb személyben fognak beteljesedni.

Bár így teljes mértékben áll a végre vonatkozólag is a jövendölés; mégis belevegyülnek a jóslatba olyan vonások is, amelyek a jövendölés idejéhez közelebb eső időben tisztábban és jellemzőbben valósulnak meg; különösen ezek a szavak: „egy hétig sokakkal szövetséget erősít; fél hétig szüneteltetni fogja a véres áldozatot és ajándékot.”

E mondatok alanya csak az előző mondat alanya lehet, tehát az antikrisztusról van szó. A homályos mondat az jelenti, hogy mielőtt az antikrisztus sátáni pusztító hivatásához hozzáfogna, szövetségeseket keres és ezekkel egy hétig tehát kerek befejezett időig (esetleg 7-szer 7 évig, azaz félévszázadig) erősíti a szövetséget. Aligha jelent ez a jövendölés mást, mint ami I.Makk. 1:12-16-ban olvasható, melynek néhány mondata így hangzik: „Ebben az időben voltak Izraelben gonosz emberek, kik ily szókkal beszéltek rá a népet: Kössünk szövetséget a körülakó pogányokkal, mert sokat kellett azóta szenvednünk, hogy a pogányoktól elkülönültünk!...”

S többé nem tartották meg a körülmételést és elszakadtak a szent szövetségtől, pogányokként viselkedtek, egészen megkeményedtek, hogy mindenféle gyaláztatot és vétket elkövessenek.” Ez a jövendölés is többszörösen teljesedett be. A Makkabeusok könyvében elbeszélte szövetségést követte a hűtlen zsidóktól támogatott előzetes antikrisztus merénylete az oltár és a szentély ellen. Ez a jövendölés pontosan ráillik Antiokhusz Epifánészra, az első antikrisztusra. Más alakban ugyanaz fog ismétlődni, a második antikrisztus idejében, kinek fellépte előtt szintén nagy szövetségekötés lesz az istentelenség és az egyházak hűtlen papjai között.

Az ilyen jövendölést nevezzük típusos jövendölésnek, melynél többször s növekvő mértékben jelenik meg a történelemben ugyanaz a jelleg vagy eseményfajta. Ugyanez áll a nehezen megfejthető következő mondatra: „Utálatosság, borzadály az ormon (szárnyon) s megsemmisülés, megszabott ítélet ömlik a pusztítóra.” A szárny vagy orom alatt a templomot értik egyesek, hová Antiokhusz Epifánész, az antikrisztus szobrát állíttatta, az akkori utálatosságot vagy borzadályt. Más méretek és viszonyok között hasonló fog történni a második antikrisztus idejében, ki Isten helyett szintén saját képét fogja imádatni. Végül mindkettőre állanak a befejező szavak: „megsemmisülés, megszabott ítélet ömlik a pusztítóra (vagy: borzadálykeltőre).”

Tizedik rész

1. vers. A következő fejezetek Dániel utolsó írásba foglalt látomását tartalmazzák, melyet Kürosz király harmadik esztendejében látott. Az elbeszélés megjegyzi, hogy Dánielt Baltazar néven nevezik, ami arra mutat, hogy a perzsa királyok korába is átjutottak a babiloni udvari szokások; a perzsák eltanulták a babiloni udvari életet, sőt egy ideig Babilont székhelyül is használták. A világbirodalmak közt tehát kapcsolat van: egyik a másik örökét vette át; egyik a másik keletkezésére adott buzdítást, tanítást, tapasztalatot; az emberiség sorsának intézéséért tehát a felelősséget is együtt viselik.

Ez az elválaszthatatlan összetartozás, a felelősség közös hordozása látszik Nabukodonozor látomásából; abból, hogy a király valamennyi világbirodalmat egy szoborban egyesülve látta; de abból is, hogy a legutolsó birodalmat, a vas és cserép keverékét érő pusztítás következtében nem egyedül az utolsó birodalom megy tönkre, hanem a réz, az ezüst és az arany birodalom is az utolsónak bűne miatt pusztul el.

Ha a büntetés közös, a bűn is közös, egyik a másiktól örökölte át. A második világbirodalomban kapja Dániel az utolsó látomást, mely nagy harcról szól; ezt a harcot nemcsak egymással vívják a világbirodalmak, hanem a láthatatlan birodalom ellen is, mely az idők végén az uralmat át fogja venni, de addig is földi birodalom ellen egy láthatatlan ellenállást fejt ki.

Erről a láthatatlan harcról szól éppen ez a fejezet. Ez a harc tudaton kívül Dánielre is ránehezedett. Három héten át gyötrődött a próféta, mielőtt a látomást látta volna. A prófétában a harcot az indította meg, hogy a látomást megelőzőleg egy ige már korábban lelepleződött Dániel előtt. Hogy mi volt ez az ige, nem közli: rövidebben azt fejezhette ki, ami a látomásban is megjelent: Isten és a világbirodalom összeütközését, mi Isten népének az antikrisztusi világtól való nyomorgatásában is megnyilatkozott.

Ezt az első ígét Dániel érteni próbálta: de csak homályt talált magában. Ezért kezdett imádkozni megvilágosodásért s hogy imádságának nyomatékot adjon, hogy szándékának komolyságát külsőleg is kifejezze, mint a gyászolók, a nagy hiányt szenvedők, zsákba öltözött, ahogy ezt a

2. versben olvassuk. A próféta böjtje nem érdemszerző böjt volt; nem is akarta vele Istent feleletre kényszeríteni, mint ahogy foglyok szoktak éhségstrájkkal maguknak valamit kikényszeríteni. Dánielnél a böjt annyit jelentett, hogy a böjtölés alatt nem ismert fontosabb feladatot, mint megtudni Isten legújabb kijelentésének értelmét. Aki ily komolyan vágyik arra, hogy Isten akaratát jobban megértse, annak Isten ki szokta jelenteni kérését.

3. vers. A böjt nem abból állott, hogy a próféta nem evett volna, vagy csak annyit evett volna, hogy az éhenhalástól távol tartotta magát vele; hanem abból állott, hogy inyes ételt nem evett, ma úgy mondanánk: finom sültet, cukrászsüteményt; hogy bor nem ment be a száján, hanem vízzel megelégedett; hogy illatos kenettel meg nem kente magát, ma kenet helyett illatos vizet használnak. Három héten át folytatta ezt a kemény életet, amíg csak meghallgatást nem talált.

4. vers. Az év első hónapjának 24. napján, hogy mi okból, nem említi, a Hiddéllel folyam partján volt Dániel: ez a mai Tigris folyam, az Eufrátesz társa, Mezopotámia keleti határfolyója. Láttuk, hogy Dániel a kijelentések nagyobbik részét víz partján kapta, úgy, hogy az események példázásában a víznek is szerep jutott. A Jelenések könyve is gyakran beszél vizekről, tengerről, s népek sokaságát érti alattuk. A mozgó habok láttán a próféta úgy érezte magát, mintha népek folyamának vagy tengerének partján állana őrhelyen és onnan figyelné a népek sorsát. Az első hónap, ha szentévről van szó, tavasz eleje, tehát a nagy szabadítás emlékűnének ideje.

5. vers. A víznél, tehát a népek tőzsomszédságában, mintegy rájuk figyelve tevékenykedik az a dicsőséges alak, aki nemcsak arra van hivatva, hogy Dánielnek felvilágosítást adjon, hanem arra is, mint később halljuk, hogy a népek sorsát intézze. Dániel persze éppen úgy nem az angyal szellemi lényét látja, mint ahogy Patmoszi János sem látta magát a szellemi történést, hanem mindketten jelképeket láttak: földi képekbe öltöztetett szellemiséget. Az angyal ruhája, megjelenése tehát a földi képek jelentésével mérendő. Finom gyolcsruhája és ofiri, tehát a legfinomabb aranszálakból szőtt öve előkelő, magas polcon álló személyiségre utalnak. Az egyiptomi byssos, a legfinomabb gyapotkelme volt s Indiában lenből szőttek hasonlót; átlátszó finomságánál fogva drágább volt a selyemnél. Az angyal oly viseletben jelent meg a prófétának, amilyenben királyok szoktak járni a földön.

6. vers. Az angyal teste azonban különbözött az emberek testétől, bár csupa, a földön használt és ismerős dologhoz látszott hasonlónak: teste olyan volt, mint tarsis-kő, azaz sárga aranyfényű. A tarsis szanszkrit szó eredetileg tengert jelent; aztán a feníciai alapítású várost jelenti a kisázsiai tengerparton. Végül egy drágakövet, melyet Josephus krizolitnak mond. Ebből a bágyadtabb aranyragyogásból vakító fényvel világított elő az arc, mintha villámlanék s még abban is erősebb fényű volt a szem, fáklyaként égett az arcban. A test azért tűnt fel bágyadtabb fényűnek, mert az átlátszó gyolcs elfedte. De a meztelen karok és lábak már fénylettek, mint a simára csiszolt fémfelület. Az angyal szava is rendkívüli volt; zúgó hangon beszélt, ahogy a tenger morajlik. Ha tehát földi alakban jelent is meg az angyal, mégis érezte, hogy embereknél magasabb, hatalmasabb, dicsőbb lényvel van a prófétának dolga.

7. vers. Az angyal megjelenése dicső volt, de egyúttal félelmet gerjesztő is. Érdekes, hogy azt a félelmet nem látható megjelenése, vagy nemcsak megjelenése okozta, mert azok is megijedtek tőle, akik nem látták. Az ember nemcsak testi érzékszerveivel észlel, hanem vannak, ugyan visszafejlődött állapotban, szellemi érzékszervei is.

Ezekkel, amint mondani szoktuk „megérzünk” dolgokat, amelyekről világos képet magunknak alkotni nem tudunk. Megérezzük távollévő kedvesünk halálát, nagy bánatát, vagy kitörő örömét; megérezzük vagy kitaláljuk a másik gondolatát; megérezzük a fenyegető veszélyt. Ez a „megérzés” a nem elég tisztán működő szellemi érzékelés eredménye. Így érezték meg a Dániel kíséretében levő emberek az angyal jelenlétét anélkül, hogy látták volna.

Az angyal megjelenése tehát nem anyagi volt, hanem anyagi látszatban, de szellemi síkon történő; csak az látta, akivel az angyal az érintkezést személyesen kereste. Ebből az látszik, hogy az angyalnak láthatóvá levése az angyal akaratától függ: gondolatban az angyal valakit keres és akkor a keresett ember látja az angyalt.

Így válnak sokszor haldoklók is láthatókká szeretteiknek, kiket távolról gondolatban keresnek; vagy akiket a szellemek keresnek; sőt erős vágy és akarat olykor távollévő embert is láthatóvá tett olyannak, akit a bajban levő ember keresett.

Megérezni, azaz homályosabb benyomást nyerni a Dánielt kísérő emberek is képesek voltak az angyalról. Az angyal pusztán jelenléte anélkül, hogy látták volna, hogy megmutatta volna magát, oly félelmet keltett ezekben az emberekben, hogy nagy reszketés fogta el őket és futva menekültek arról a helyről; majd elrejtőztek valószínűleg a parti bokrok és cserjék között, vagy sziklahasadékokban, földhajlatokban. A félelmet tehát nem látvány okozta, hanem szellemi megérzés.

8. vers. Dániel egyedül maradt; egyedül volt tanúja a nagyszerű látomásnak, mert hiszen egyedül neki szólt; az égiek csak választottaikkal állanak szóba. Az a három hétig tartó böjt, a komoly kereső akarat volt a feltétele annak, hogy most ez a dicső látomás elébe álljon. Nem szolgálta meg azt, nem érdemelte meg azt, de kifejezte, hogy egyedüli vágya az Éggel összeköttetésbe jutni; szóval méltónak mutatkozott arra, hogy az Ég komolyan vegye őt, ki komolyan vette az Eget.

Első pillanatban azonban őt is megviselte a látomás és úgy tűnt fel, hogy nem fogja tudni elviselni azt. Minden erejét eltűnni érezte és nem tudta távozó erejét visszatartani. Nem volt mellette senki, aki megfigyelte volna, hogy arca elsápad, de érezte, hogy vére kifut fejéből és gondolatai elhomályosodnak. Az angyallal együtt jövő szellemi erő súlya lenyomta a prófétát: mint szétfutó emberei, ő sem tudta a dicső angyal jelenlétét elviselni!

9. vers. A rémület egyelőre nem kevesbedett, hanem nőtt a prófétában. A látomás keltette félelem még nem volt elég. Egyszer csak megszólalt az angyal s hangjára a próféta ereje egészen eltűnt s arcára esve önkívületi állapotba jutott. Ájultan feküdt a földön arcára borultan. A félelem most sem értelmi meggondoláson át jött, hanem szellemi hatáson át. Nem az, amit az angyal mondott, rémítette Dánielt, hanem a hang hallásával együtt ébredő szellemi érintés, a szellemi hatalom megérzése. Ő nem menekült el; tudta, hogy helyt kell állania: tudta, hogy őrhelyén van; de ájulás bénította meg s a maga erején megállani mégsem volt képes.

10. vers. A prófétára azonban nem volt veszélyes a szellemi világgal való érintkezés, mert ez a szellemvilág szerette őt és eltávozó erejét csakhamar visszaad-

ta. Médiúmok, ördögösöket tönkretesz a tisztátalan szellemek világa, melybe behatolnak vagy melynek áldozataivá válnak; de a prófétákat egészségesebbé teszi, megerősíti a tiszta szellemvilág, amellyel érintkeznek.

Mikor Dániel ájultan feküdt a földön, hirtelen kéz érintette meg és felrázta. Dániel érezte, hogy ébred, hogy erő költözik belé; egyelőre azonban még a korábbi csapás lesújtó erejének hatása oly erős volt rajta, hogy bár próbált felállani, az csak félig sikerült neki: négykézláb állva maradt s várta, mi történik.

11. vers. Dániel magánál volt már s nem önkívületben. De gyengesége miatt négykézláb állott, s nem tudott fölegyenesedni. Hallani azonban hallott már s a hallottakat szívére vette. A fénylő alak szólott hozzá: „Dániel, te drága férfi, értsd meg az igéket, melyeket mondandó vagyok neked. Állj lábadra, mert most hozzád küldtek!” Most kezd a próféta értelme dolgozni s azon keresztül gondolatok hatolnak be lelkébe. Három dologról értesül az angyal szavából. Az első az, hogy drága, szóról szóra: kívánatos férfi, azaz az égiek szívesen foglalkoznak vele, vágyódnak élete folyásába bepillantani. Annak, aki az angyalt küldötte, nem érdektelen, hogy Dániellel mi történik. Az Égnek drága ő; az Ég kívánja őt s azért nem engedi elveszni őt.

Ez a kijelentés igen bátorítóan hat a Prófétára: megvigasztalja, meggyőzi az égiek szeretete felől, felbátorítja, s így a keletkező biztató érzelmeken át máris ömlik bele az égi erő. A másik dolog, amit Dániel megtud, hogy az angyalnak tudatnivalója van számára, tehát figyelnie kell s evégett összeszednie magát. Mivel három hétig imádkozott azért, hogy az Ég álljon szóba vele, most természetesen minden erejét igyekszik összeszedni, hogy hallgatni tudjon az angyal szavára. A harmadik dolog, melyet az angyal közöl, hogy éppen őhozzá küldték; őt keresik; szavai meghallgatásra találtak. A félelmetes ellenség tehát nem ellenség, hanem barát; sőt több: szolgáló jó barát, kit a legmagasabb helyről küldöttek hozzá.

„Állj helyedre!” Azaz foglald el előbbi állásodat – szól az angyal s a parancssal együtt jön az erő; lábában erőt érez, fölegyenesedik, egyelőre reszketés között. Az angyal beszéde alatt megerősödött. A tiszta szellemekkel való érintkezés tehát nem gyöngíti el az embert, hanem felerősíti.

12. vers. Amikor a próféta megerősödött s már szembenézett a vele beszélő angyallal, akkor az angyal végre hozzáfoghatott ahhoz, amiért jött; de beszédét egy barátságos „Ne félj, Dániel!” biztatással kezdi el. Az első, amit tudat vele, az, hogy Isten három heti böjtölésének mindjárt az elején meghallgatta őt s így nyilvánvaló, hogy a meghallgatás nem önsanyargatással, böjttel kivívott eredmény, hanem Isten jóságának és kegyelmének ingyen ajándéka, mely pusztán Isten szeretetéből eredt.

Az angyal egyúttal megmondja Dániel böjtölésének értelmét is: arra adta magadat, hogy érts és megalázkodjál. A böjt egyik célja a gondolat-összpontosítás avégett, hogy a figyelem ne kalandozzék el, hanem a kitérő tárgy körül összpontosuljon. E célra a túlzott s kínzó böjt, azaz az étlenség nem volna alkalmas, mert az a figyelésre alkalmatlanná tesz; hanem csak a mérsékelt evés, melynél a test hallgat. Testgyötréssel nem lehet a testi kívánságokat elhallgattatni; éppen

azért a kízó böjt nemcsak szükségtelen, hanem káros pogány gondolat, mert Isten szolgálatára, munkára, figyelésre alkalmatlanná tesz. Másfelől az ingyenc ételek, bor és más testi élvezetek is elvonják a figyelmet; tehát a helyes böjt: sem nem éhezni, sem nem dúslakodni.

A böjt másik célja a megalázkodás. Azok, akik a böjttel mint egy jócselekedettel feldíszítik magukat és érdemük tudatával állanak az Isten elé, pontosan az ellenkezőjét teszik annak, amit a böjttel el kell érni: felfuvalkodnak ahelyett, hogy megalázkodnának.

A böjt külső megjelenése, a zsákruha, a hamu a megalázkodás jelei, s azt fejezik ki, hogy az imádkozó mélyről kiált az Isten felé. Az alázatos ember pedig kegyelmet kap. De Dániel lelkének alázatosságát és odaadását Isten első pillanattól fogva látta s azért nem volt szükség háromheti böjtre, hogy meghallgassa, imádkozása kezdetén már kiadta a rendeletet, hogy Dánielhez az angyal menjen el. „Én a te szavaidért jöttem!” mondja az angyal; az imádkozás szavai tehát nem hiábavalók, megmozgatják az eget, az Isten tiszta angyalait. Irgalomra indítják magát az Istent.

13. vers. Jött volna már előbb az angyal, de a szellemvilágban is vannak akadályok: a perzsa királyság angyala 21 napig elébe állt és nem akarta engedni Dánielhez.

Ez a homályos közlés a szellemvilág igen fontos körülményeiről vonja le a leplet. Világos, 1) hogy a szellemvilágban is harcok vannak, s

2) e harcok csak azzal magyarázhatók, hogy két szellemvilág áll egymással szemben: a tiszta és tisztátalan szellemvilág;

3) bár a tiszta szellemvilág nyilván erősebb, hisz ott van Isten, ki bármely pillanatban megsemmisítheti az ellenálló szellemeket, mégis a tisztátalan szellemvilág bizonyos feltételek mellett megakadályozhatja a tiszta szellemek működését;

4) a szellemvilág mindkét fele beavatkozhatik és beavatkozik a földi s emberi világ dolgaiba;

5) mindkét szellemvilág elhelyezi a föld különböző pontjain küldötteit, s azok részben az emberek irányításával a történelmet befolyásolják, részben a természet igazításával a történelem számára megfelelő keretet igyekeznek teremteni.

Hatalmuk tehát kettős;

a) emberi lelkeken és

b) az öntudatlan természetben.

Hogy a tiszta szellemek ezt a kettős hatalmat gyakorolják, azt Isten teszi nekik lehetővé; de honnan jutnak ehhez a kettős hatalomhoz a tisztátalan és Isten ellen lázadó szellemek is? Ezeknek is Isten adja a hatalmat s adni fogja mindaddig, amíg törekvéseiknek a világmindenség szempontjából jogtalan volta be nem igazolódik. Isten a jó és igazságosság Istene és egyetlen teremtésétől sem veszi el az élet és tevékenység jogát, amíg be nem bizonyosodik, hogy állítólagos joga, jogtalanság.

A harc tehát, melyet a tiszta és tisztátalan szellemvilág egymás között vív, jogi vita afelől, hogy kinek van igaza. Jól látjuk ezt a harcot Jób esetében s fel kell tételeznünk, hogy Perzsiának angyalfejedelme, ki csak a tisztátalan szellemek

közé tartozhatik, mert Isten tiszta küldöttének ellene áll, hasonló érvekkel támadta ellenesét, mint Sátán, mikor Istennel áll szemben.

Sátán Isten népének bűneit viszi Isten elé s akadályozni igyekszik a bűnbocsánat és kegyelem művét. Látjuk, hogy Dániel, ki akkor talán még alig tudott valamit erről a szellemháborúról, de látta annak földi hatását: a világbirodalomnak és Isten népének ellentétét, az úrt, amelyet Isten országlásában a világalom emelkedése okozott, azonnal beleállott a részbe azzal, hogy a vétkező nép helyett Isten előtt megalázkodott és Isten irgalmára fellebbezett. Dániel így tudattalanul beleállott a szellemek háborújába.

Hogy az ő imádságban lefolytatott küzdelmének milyen hatása lett az égi világban, azt közli Dániellel most az angyal. Mialatt Dániel imádkozik, a szellemvilágban tovább folyik a harc: a Dánielhez a perzsa udvarba elküldött tiszta angyal, ki szintén a fejedelem nevét viseli, 21 napig szemben állott azzal a tisztátalan angyalfejedellel, aki Perzsa emberi uralkodója és trónja mellé volt állítva.

Úgy fest a dolog, mintha egy földi fejedelemtől két ellenséges birodalom nagykövetői egymásra licitálnának érveikkel, hogy az emberfejedelmet maguk mellé állítsák. A szellemvilágnak sokféle útja van az emberhez, hogy annak gondolatait és elhatározásait befolyásolják, de ez utaknak részletes kifejtése a bibliai lélektan keretébe tartozik.

A pogány vallás kijelentésein keresztül, melynek ma a spiritizma kijelentések az utódai, az embereknek adott közvetlen sugalmakon át gondolatok, vágyak, félelmek jelenhetnek meg az emberben, melyeket a tisztátalan szellemvilág ébreszt. A befolyás alatt álló ember sokszor hiheti, hogy saját gondolatait és akarásait gondolja és akarja, pedig csak megtévesztett fogoly, ki azt gondolja és akarja, amit belé sugallnak.

Mint Jób esetében Sátán tette Isten előtt, a tisztátalan szellemek érveket hoznak fel a tiszta szellemvilággal szemben annak igazolására, hogy joguk van az emberekhez; arra hivatkoznak, hogy az emberek őket akarják és nem Istent; hogy az Isten népe is elkövetett bűneivel és lázongásával Sátán mellé áll s nem Isten mellé; hogy Isten igazságossága azt kívánja, hogy ezt a népet megsemmisítse s rajta meg ne könyörüljön.

És Isten jogérzésében, igazságosságától hajtva kénytelen a tisztátalan szellemeknek tért adni s várni, míg az ember saját kárán tanulva határozottan Isten mellé áll és Sátán világát megtagadja. Az igazságosságot szomjúhozó embereknek Isten mellé állása tehát eldöntheti a szellemek csatáját. Így rendkívüli fontosságú volt Dániel két imádkozása, a bűnvalló (9. fej.) és a kereső könyörgés, mellyel Istent kereste, Istent akarta.

Istennek Dániel keresésére adott válasza imádkozása kezdetén elhangzott már; annak az isteni akaratnak eldöntése tehát, melyet az angyal hírül hoz, nem Dániel 21 napos imádkozásának eredménye. De az, hogy a hírhozó angyal végre lerázta magáról Perzsa tisztátalan angyalfejedelmét, és Dánielhez jöhetett, mégis csak Dániel 21 napig tartó imádságának a gyümölcse, azé az erős akarásé, melyet a böjt s a megalázkodás tükröztenek.

Sohasem tudjuk, hogy mi történik körülöttünk a szellemvilágban s azért kitarító imádkozásunknak lényeges szerepe van abban, hogy Isten segítsége felénk megindulhasson. Sokkal fontosabb, hogy ily imádkozással Istent megindítsuk, mint arra igyekezni, hogy embereket meggyőzéssel magunk mellé állítsunk.

Mert nem hússal és vérrel folytatódik a harc, hanem a sötétség angyalfejedelmi állanak ellen s akadályoznak meg az embereken keresztül, kik legtöbbször csak vak eszközök azoknak a terveknek szolgálatában, melyeket a nálunknál magasabb s felettük álló szellemvilág gondol ki Isten ellen folytatott harcában.

Mint mondtam, a „perzsa királyság fejedelme” csak a sötét szellemi világhoz tartozhatott, mert ellenállt a tiszta angyalnak, ebből az látszik, hogy a perzsa fejedelm körül összeütközés volt a tiszta és tisztátalan szellemvilág között. Ezt a harcot csak szellemi fegyverekkel vívhatták, azok pedig az ige fegyverei. Egyik vádol, a másik felment; egyik sarat hány, a másik az igazságot hirdeti. Az embereket egyik Isten ellen s Isten népe ellen igyekeznek fordítani, mint Hámánnal tették; a másik szellem Isten mellett tesz tanúságot.

Ez történt Perzsiában! Esdrás és Nehémiás könyve tesznek arról tanúságot, hogy a zsidók ellenségei hogy befolyásolták a perzsa királyokat, és hogy határoztak mégis a perzsa királyok abban az irányban, hogy a zsidóságnak a templom és a város felépítésében segíteni kell. A tiszta és tisztátalan szellemek ott viaskodtak egymással a perzsa királyok körül és a döntés Isten népe, a templom és a szent város mellett történt. Vád- és védbeszédek hangzottak el a zsidó nép ellen és mellett, melyek először Isten színe előtt hangzottak el, mint Jób esetében, azután a földi királyokat befolyásolták a tisztátalan és tiszta szellemek. Érdekes dolog megtudni a szellemvilágról, hogy egy tisztátalan angyal a tiszta angyalt feltartóztathatja; viszont egy másiknak odaérkezése azt felszabadítja.

Úgy tűnik fel, mintha az emberekhez hasonlóan az angyalok sem mehetnének el valamely helyről, ha ott el vannak foglalva, míg valaki oda nem érkezik helyettesítésükre. Azt hiszem azonban, hogy itt nem erről van szó. Angyal más is jöhetett volna Dánielhez; az itt szereplő is elszabadulhatott volna egy időre. A kérdéses angyal azért nem mehetett Dánielhez, mert Perzsa eseményei nem állottak azon a fokon, hogy az új kijelentés megtételére megért volna az idő. Nyilván a perzsa birodalomban az ítéletre érettségnek bizonyos fokára volt szükség, hogy egy új királyságnak, a görög birodalomnak, illetve az abból leágazó kisebb birodalmaknak a perzsa uralom helyére lépéséről lehessen beszélni.

A prófétának magának is belsőleg oda kellett érnie, el kellett készülnie lennie arra, hogy újabb változásnak szükségességét lássa és azt várja. Dániel figyelme e hetek alatt előre fordul. A próféta együtt él azokkal a kijelentésekkel, melyeket Istentől kap. Ez az elkészültség néha abban áll, hogy Isten gyermekét sötét sejtelmek fogják el, lelke homályban kínlódik, míg az isteni vigasztalás késik.

Kóros első éveiben a perzsa udvar eseményei igen foglalkoztatták Dánielt. Tanúja volt a király nagylelkű elhatározásának, hogy a fogoly zsidók egy csoportját hazaereszti, engedelmet ad a templom felépítésére, sőt még annak költségeihez is hozzájárul (Esd. 1:1-4). De tanúja lehetett annak az ellenállásnak is, me-

lyet bizonyos körökben a királynak ez az elhatározása kiváltott, úgyhogy a király tervét meghiúsítani próbálták (Esd. 4:1-4)

A babilonban élő ősz próféta együtt örült és együtt szenvedett hazatérő népével; kitartóan és önfeláldozóan imádkozott az új honfoglalásért és a templom felépítéséért, melytől az igaz zsidók azt várták, hogy Jehova újra melléjük áll. Az imádkozó próféta állandóan sugallatokat és kijelentéseket kapott Istentől.

Ilyen volt a fejezet első versében említett ige is, melynek értelmét kereste a 21 nap alatt. A perzsa királyság, Kóros minden jóindulata ellenére sem látszott elég hajlékonyan arra, hogy Isten terveinek megvalósítását munkálja: a birodalom fenevaddá lett, önző hódítóvá.

Isten tovább akart menni: új birodalmat próbálni, de ennek ellenállott a perzsa birodalom tisztátalan angyalfejedelm s jogot, időt követelt a birodalomnak, hogy kimutassa, mi lakik benne. Isten terve az volt, hogy végigpróbál mindent, amit az emberiség magából ki tud hozni s mikor valamely próbálkozásról kiderül, hogy az emberiség békéjét és szükségleteit megvalósítani nem képes, akkor Isten azt a vállalkozást megítéli és félreteszi. Ennek áll ellen a tisztátalan szellemvilág, s kreaturáinak szabadságot, működési lehetőséget követel. Arról volt tehát szó, hogy Isten átléphet-e a következő próbához, a görög birodalomhoz és közölheti-e Dániellel az átállást.

A közlésnek állott ellen a perzsi angyalfejedelm és erősítette, hogy a perzsáknak joguk van a világ kormányát kezükben tartani. A vita tárgyához tartozott Izráelnek, Isten választott népének sorsa is, mely népet Sátán vádolt és mivel Isten kiválasztotta, megsemmisíteni igyekezett. Ha Izrael Sátán oldalára áll és Istenét megtagadja, akkor azonnal e világ fejedelmének pártfogását élvezi; de amíg legalább magvában, Izrael maradékában Isten mellett áll, a tisztátalan szellemvilág gyűlöletét vonja magára. Ezért fontos I. Makk. 1:12-16-ban hűtlen zsidóknak az a mozgalma, mely a szenvedésektől akart szabadulni azzal, hogy a pogányok istentiszteletét és szokásait általveszi. Ezzel szemben Dánielnek bűnbánata Istent a zsidó nép mellé állította és a sötétség hadát a nép ellen fordította.

Izrael sorsa külön vonal a nemzetek és világbirodalom vonala mellett. Később Izraelnek ezt a különálló helyét az egyház vette át. Isten abból a szempontból is vizsgálja a világbirodalmat, hogy mit tesz választottaival. Így Kóros uralkodása jól indult; de Kóros nem bizonyult elég határozottnak az Isten népe elleni támadások visszaverésében. A Dániel kijelentő angyalának Mihállyal való felváltása az isteni határozatnak a szellemvilágban való kimondását jelenthette. Mihály a harc angyala (Jel. 12:7). Az angyalcseré olyan jelentőségű lehetett, mint mikor valahol a diplomatát a hadvezérrel váltják fel.

Amíg a 21 nap alatt a diplomata-angyal vissza volt tartóztatva, tartott a szóbeli harc a világosság és sötétség között. Kétségtelen, hogy ehhez a harchoz, mely a világosság és sötétség között vívatott, Dániel is hozzájárult imádságával, mert az imádság a szellemek harcába való beavatkozás. Az az igazság, mely Dániel fohászában megmutatkozott, növelte az érvek erejét, melyeket a világosság angyalai a sötétség angyalainak érvei és hazugságai ellen fordítottak. A vitának

azon a fokán, amelyen a sötétség veresége nyilvánvalóvá lett, küldetett el Mihály s indulhatott el Dánielhez a diplomata angyal.

14. vers. A szellemvilágban kimondatott az ítélet, hogy a perzsa birodalom félretétetik; új világbirodalmat fognak kipróbálni, az emberiségnek új alapon, új berendezéssel, új vállalkozása következik. Tudjuk azonban, hogy ez az új próbálkozás még silányabbul ütött ki, mint az előbbi; még gonoszabb lett a vége. Sőt ennek a birodalomnak a vége olyan állapotokat idézett elő, amilyenek a világ végén lesznek; a gonosz teljes kifejlését és diadalát, mely azonban vesztét hozta el.

A görög birodalom után Isten még egy új próbát engedett meg, mert a végidő jellegű állapotok csak egy szűk körre voltak ekkor még szorítva és az egész emberiség egyetemes ítéletét nem vonhatták maguk után. De a görög birodalom és annak vége mégis megmutatták már, hogy Dániel népét mi fogja érni a napok végén. Erre vonatkozó látomást jött az angyal közölni Dániellel. Ez a látomás tehát a napok végének jellegzetes vonásait fogja bemutatni, bár nem a legvégső időről szól. Mégis, ezzel a látomással végződni fog Dániel látomásainak sorsa, mert a Krisztus előtti kor prófétájának csak ennyi adatott. Azt a véget, amely után több világbirodalmat a sötétség nem fog kiállítani, az Újszövetség prófétája, János fogja meglátni s bemutatni majd.

15. vers. Dániel fölkel már a földről, hol előbb arcára borulva feküdt. Azután egy ideig négykézláb állott, de még mindig a föld felé fordulva. Lassankint fölállott, de állva sem nézett még föl, hanem a föld felé tartotta tekintetét és hallgatagon várt. A félelem, a zavar, a túlvilág idegenszerű s a bűnös embert elítélő közelléte ráfeküdtek szívére s nem engedték, hogy lelke fölszabaduljon.

Pedig a prófétának nem lehetett szokatlan ez a világ; de valószínűleg a kijelentő angyal hatalmas megjelenése és nagy dicsősége lenyomták. A túlvilág különböző dicsőséggel és hatalommal jelenik meg az embereknek és az ember könnyebben el tudja viselni azt, amit homály takar, mint azt, ami világosságban jó. Sőt halljuk, hogy a túlvilágon maga Isten is különböző erejű dicsőségben jelenik meg s a lelkek a dicsőség foka szerint osztályozódnak, amelyet látnak. Egészen így van ez már e földön is. Isten egyeseket közelebb, feljebb emel Magához.

16. vers. Dánielnek jelenleg két angyallal van dolga: egyik az emberek fiaihoz hasonlító, a másik az, akivel szemben állott és beszélt. Az emberhez hasonló megérintette ajkát s erre egyszerre megnyílt a szája, dermedtsége feloldódott és beszélni tudott.

Az „emberek fiaihoz hasonló” kifejezés a szellemek világában nem Jézus kizárólagos jelzője; ellenkezőleg: az angyalok ranglétráján olyan angyalt jelent, akit dicsősége nem választ el annyira az emberektől, mint a prófétával szemközt álló másik angyalt, akinek lénye csupa tűz, csupa fény volt (6.v.)

Isten gondviselésében nagy szerepet játszanak a közbenjárók. Itt is közbenjáró angyalt küld Isten a hatalmas angyalfejedelem közé és Dániel közé; ettől a szerényebb megjelenésű angyaltól a próféta nem félt úgy; ez érintette meg Dániel száját is, hogy beszélni tudjon. Ekkor aztán Dániel szólni tudott, de még

reszketve s az első szó, melyet kimond, panasz amiatt, hogy a látomás következtében fájdalmak lepték meg s nem maradt benne erő.

Tulajdonképpen magyarázatul adja a próféta azért, hogy nem tudott addig szólni. Hogy a fájdalmak hol s miként jelentkeztek, nem halljuk; de talán szívében érezte a szorítást, egész testében, mint lázkor a kitörő fájdalmakat; egyúttal olyan elgyengülést, mint mikor súlyos betegség ágyhoz szorítja az embert.

A lélek rettentő nyomását átveszi a test és a lélek szorongása testi fájdalomban nyilvánul.

17. vers. Amint erőlködve megállni, egyenesen állni s beszélni igyekszik a próféta, egyszercsak megint érzi, hogy a hatalmas angyallal szemben nem marad benne erő, újra gyengülni kezd és ájulás fenyegeti: „Hogyan is tudnék én, Uramnak szolgálja, beszélni itt az én Urammal, hiszen nem áll meg bennem erő és nem marad bennem lehelet!”

A régiek lehelet alatt két dolgot értettek:

1) azt a testi leheletet, amely a tüdőből szakad fel, s mely a halállal megszűnik s amelynek gyengülése az életerő gyengülését jelenti;

2) beszéltek egy másik leheletről is, az Istentől belénk adott szellemi töltésről, amely bennünk az egész életet tartja s mely együtt működik a testi lehelettel, mert utóbbi addig marad s működik bennünk, ameddig a szellemi lehelet.

A testi lehelet fogyásából s gyengüléséből a próféta a szellemi erő fogyására gondol; a kettő között erős a kapcsolat. Az emberi szellem veszi át a szellemvilág jelenlétének és ránk gyakorolt hatásának benyomását és az közli a lelki és testi szervezettel ezt a hatást. Mint mikor egy kicsiny erővel dolgozó villamos készülék egy rendkívül erős energia közelébe kerül s emez megsemmisíti, óriási erejével összerombolja a kicsiny készüléket; oly hatással volt az angyal-szellem jelenléte a próféta emberi szellemére.

18. vers. Ekkor azonban a szerepet a jelenlevő gyengébb szellemi energia, az emberek fiaihoz hasonló angyal veszi át; megérinti a prófétát s az érintés nyomán újabb erőtömeg hatolt be a látókba, akkora erő, amekkorát a próféta elviselhetett. Az egyik angyal tehát elkészítette Dánielt a másik angyal jelenlétének kibírására.

19. vers. Közben szólt is az emberek fiához hasonló angyal: „Ne félj te drága férfi, békességet neked! Légy erős!” Mindenik szó a léleknek szól, mert ha a lélek megerősödik, a test utána erősödik hamar. Hogy az angyal ereje összeszedésére biztatja a prófétát, azért szükséges, mert a szellemi világ segítségének feltétele az is, hogy az ember kívánja, akarja, várja a hiányzó erőt.

Péternek akarnia kellett a tengeren járni; a betegnek akarnia kell meggyógyulni, hívó várakozással kell az Ég felé néznie. Isten közölheti ugyan erejét az ember közreműködése nélkül is; de a maradandó erőközlés feltétele az ember akaró részvétele.

És itt arról volt szó, hogy az erő tartósan maradjon Dánielben. A prófétának tehát részt kellett vennie az erőnyerésben: küzdenie kellett a félelem ellen: „ne félj!” Le kellett fékeznie magában a háborgó indulatokat: „békességet neked!” és igyekeznie kellett szilárdan megállni: „légy erős!”

Az utóbbi felszólítást meg is ismétli az angyal: „légy erős!” Úgy hangzik, mintha szuggerálná az angyal az embert; de itt nem az ember tudatos lelki működését kikerülő szuggeszcióról van szó, hanem a tudatos emberi léleknek a küzdelemben való bevonásáról. Kicsiny korában az anya karja tartja a gyermekét; később a gyermeknek magának is kapaszkodnia kell abba, aki őt hordozza; míg végre a földre kerül a gyermek s önállóan jár.

Ugyanígy van ez lelki téren is. Vannak rest keresztyének, akik azt akarják, hogy Isten szüntelenül hordozza vagy angyalaival hordoztassa őket. Bizonyos, hogy az angyal minden egyes szavával kapcsolatban erő áramlott be a prófétába. S így „amíg beszélt vele, megerősödött” annyira, hogy már elég erősnek érezte magát, a csupa tűz, csupa fény angyal meghallgatására. „Szóljon az én Uram, mert megerősödtem!” Hogy Dániel maga állapította meg, hogy már szólhat az angyal, mert már megerősödött, arra mutat, hogy figyelemmel kísérte belső megerősödését, tehát az angyal minden szavát megfontolta és szívére vette.

20. vers. A tűzfényű angyalnak sok mondanivalója van. De mielőtt rátérne a jövő történése elbeszélésére, néhány szóval utal még azokra a körülményekre, melyek közül jött, s melyek közé visszatérőben van. A véget és a véghez való fejlődést megjelenteni jött. Ha ezt megtette, újra vissza fog térni előbbi állomására: harcolni Perzsia angyalfejedelmével. Mihály előbbi odaérkezése tehát Isten hatalmának előzetes megnyilvánulása volt, figyelmeztetés, mielőtt az ököl durván lecsapna a perzsa birodalomra.

Lehet, hogy Mihály előbbi megjelenésének a külső emberi történelemben nem is volt látható megnyilatkozása s odamenetele csupán az angyalvilágnak szólt. Mindenesetre a perzsa világbirodalom még fennáll és a nagy világtörténelemben tovább játssza szerepét; de ez a szerep Izráel népe szempontjából már jelentéktelen s újabb fordulatot nem jelent. Esdrás után hazatér majd Nehémiás is a perzsa udvarból, hogy a hon építését folytassa. Az ellenségeskedés folytatódni fog s a perzsa birodalom gyöngé lesz akár az Isten népe mellé állani, akár ellene tenni.

Tespedés lesz már ennek a világbirodalomnak a sorsa: ereje megtört akkor, amikor Mihály a szellemvilágban Isten hatalmát megmutatta. Az angyal már jelzi, hogy harcolni fog ugyan tovább is a perzsi tisztátalan angyalfejedelem ellen; de onnan egy idő múlva kikerül s akkor a következő világbirodalom sötét szellemi hatalmassága kerül eléje, Iónia angyala: az ellen kell majd Isten népét védenie s a világosság érdekeit erősítenie.

21. vers. Ezzel a szellemi háttérben lefolyó harccal kapcsolatban azonban még egy közlenivalója van az angyalnak Dániellel, s azzal tudtára akarja adni, mily nehéz küzdelem az angyal küzdelme; hogy a világ látása szerint mily kevés reménység van az angyaltól képviselt álláspontra és ügynek, melyet imádságai révén a próféta a saját ügyévé tett.

Minden földi népnek megvan a maga angyalvezére: tiszta vagy tisztátalan, ahogy a nép a maga egészében állást foglal. Az angyal közlése szerint az igaz Istentől egy nép sem kért magának segítséget azon az egyen kívül, amelynek Mihály a védő angyala; a többi népben vallásaik révén s a babona és varázslat

következtében, melyekkel a nép a túlvilággal kapcsolatot keres, minden sötét szellemi erők hatnak.

Csak Mihály, a zsidók szellemfejedelme állott mellette a harcban, az szedte össze erejét, hogy segítsen neki abban a küzdelemben, amelyet a világosság a sötétség ellen folytat. Isten mai választott népe az egyház és Mihály most az egyháznak harcos védő angyala. Ma is minden nemzet szelleme ez egy nép ellen van. De Isten ott áll választottai mellett s az elhagyatott, egyedülálló győzni fog!

Tizenegyedik rész

1. vers. Ebben a versben újabb évjelzést találunk és mivel a könyvben több új szakasz új dátummal kezdődik, a Bibliának fejezetekre osztója ezzel a verssel új fejezetet kezdett, holott e versben foglaltak inkább az angyal 10. fejezetbeli beszédének folytatását képezik. Amennyiben arról beszélnek, hogy a kijelentést adó angyal miként viszonzta Mihály főangyalnak a 10. fejezetben elbeszélte segítő készségét.

A méd Dárius első éve 4-5 évvel korábbra esik, mint a most elbeszélte esemény, tehát nem lehet a megadott dátum új esemény elbeszéléséhez adott időmeghatározás. Küakszárész első évében Mihálynak csakugyan fontos dolga akadt a perzsa királyi udvarban s ez abban állt, hogy Dánielt a halálveszedelemből kellett kiszabadítania. Ebben a diplomata-angyal buzgón segített Mihálynak, a kezdetben győzedelmes méd hivatalnokok gonosz törekvéseit az igazság kiderítésével és a gonosz terv végrehajtásának megakadályozásával gátolta.

Hogy a Dánielhez most elküldött angyal „kiállása” miben állt, nem tudjuk. Mivel azonban Dániellel szemben feladata Isten szándékainak közlése volt, feltételezhetjük, hogy a tisztátalan szellemi hatalmak érvelését Küakszárész idejében is azzal győzte le a kijelentést közlő angyal, hogy a történelem belső erkölcsi alakulásából kimutatta, hogy a méd király tanácsosainak viselkedése, lelkülete miatt a birodalom megérett a halálos ítéletre, úgyhogy a tisztátalan szellemhatalom jónak látta, hogy más pártfogolt után nézzen; a vesztett ügyet cserben hagyván, a perzsa ági fejlődés irányítására vetette magát.

Sátán szokása, hogy egy ideig buzgón pártfogolt eszközeit egyszerre elejti s elpusztulni hagyja. Sátán nem védte többé a méd tanácsosok jogait Isten királyi széke előtt. A méd főemberek, kik Dánielre támadtak, a Dánielnek kigondolt halál martalékaivá lettek.

2. vers. A méd kormányzat félretétele után csakhamar jelek mutatkoztak, amelyek azt árulták el, hogy a perzsa uralkodóházat is kénytelen lesz Sátán földadni. Milyen más az Isten szolgálata, ki végig hű marad övéihez!

Isten nevében, a Jehovában, benne van az állandóság, a változatlanosság, a hűség fogalma. Aki Sátánra, a tisztátalan szellemi hatalomra bízta magát, számoljon azzal, hogy csillogó ígéretek mellett a tisztátalan szellemhad akkor ejti el, amikor legkevésbé várja, ha pártolása a tisztátalan ügy számára nem látszik gyümölcsözőnek.

A kijelentő angyal az igazságot, azaz a valóságot jön közölni Dániellel, mit a gonosz saját hívei elől is el szokott rejtetni, s még akkor is rejtegeti előlük, mikor azok már a pusztulás szélén állanak. A valóság más, mint ami a felszínen látszik.

A külsőleg hatalmas perzsa birodalom halálra van már ítéelve! Már csak három perzsa király alatt lesz nyugalma a perzsa birodalomnak; a negyedik uralkodó egy hatalmas ellenféllel szemben lesz kénytelen fegyverkezni. A hatalmas fegyverkezés azonban semmit sem változtat azon, ami Isten könyvében írva van. Hiszen nem a külső erő, a földi kincsek és a húshadsereg tartják fenn a birodalmat; a földi birodalmak fennmaradása a szellemvilág történéseitől függ.

Hiába gyűl halomra az óriási kincs és földi hatalom: már Sátán is más eszközt keres magának a világalalom kézben tartására. A nagy perzsa erő kifejtés mögött nem lesz ott már az a szellemi erő, mely a tömegnek a lendületet adja. A jövődőlésben említett három király közé persze az akkor uralkodó Kurost is bele kell számítani: a negyedik minden hatalmát összeszedő király Xerxes lesz, ki Görögország ellen több háborút fog viselni. A kijelentés nem mondja, hogy Xerxes után mindjárt eljön a perzsa világalalom vége; de a három király Xerxesig számíthat. Xerxes személye azért fontos, mert ő ismerte fel, honnan fenyegeti a perzsa uralmat a veszedelem.

Hogy a szellem lendülete ezekben a harcokban már Xerxes idejében a kicsiny görögség oldalán volt, azt ismerjük a görög-perzsa harcok történetéből, mely elbeszéli, hogy egy kicsiny nép hősiessége mire képes nagy tömegek ellen. Ez a Xerxes volt Eszter férje s az Eszter könyvében leírt hatalmas lakoma eléggé szemlélteti a közelgő bukás okát; fényűző, dózsölő uralkodóház nem tarthatja sokáig magánál a hatalmat s ott, ahol magában az uralkodóházban van viszály; ahol az uralkodás kérdését sokszor a gyilok dönti el, ott a nép maga sem lehet nyugodt és megbízható.

3. vers. A Xerxes után következő perzsa uralkodókkal a látomás nem törődik, hanem azonnal átlugrik a következő világbirodalomhoz, melynek első uralkodója és megalapítója a makedón Nagy Sándor. Tehát az Iónia ellen harcoló s nagy gazdagságot összegyűjtő perzsa király után a látók szemé elé a jövőből azonnal ez a nagy uralkodó lép elő. A látomásoknak az a természete, hogy a jelentéktelent, az isteni szempontok szerint kevésbé fontosat nem mutatják. A történelem a nagy gondolatok hordozóin fordul; Xerxes gondolata az erő halmozása volt: lehetett az erő nagy, de a gondolat kicsiny volt.

Nagy Sándor gondolata volt: bátor lendülettel, tehát szellemi erővel megdönteni a perzsa uralmat, mely Xerxes óta állandó ellenségeskedésben volt a görögséggel. S a szellem győzött az anyagon itt is! Milyen érdekes azonban, hogy az időben egymástól messze fekvő két uralkodót, Xerxest (485-465) és Nagy Sándort (336-323) állítja egymással szembe a jövődőlés! Mennyi valószínűtlenség és mennyi igazság van ebben a szembehelyezésben! Mintha az, aki ezt a látomást adta, nem ösmerné a történelmet és mégis a legjobban ismerte!

Mert Xerxes volt az, aki az ellenségeskedést a görög faj és a perzsák között megindította és Nagy Sándor volt az, aki erre a végleges és teljes feleletet megadta. Ami a kettő között történt, csak a készültség volt a felelet megadására. Hogy Nagy Sándor úgy cselekedett, ahogy kedve tartotta, az bizonyos. De amiként a német Mut szó a kedv és bátorság fogalmát egyesíti, úgy egyesül a héber rácón szóban a tetszés és a bátor, csapongó akarás fogalma. Nagy Sándor, a bátor har-

cikédv embere volt a megfelelő ember a hatalmában és gazdagságában elhízott, de immár megroskadt perzsa birodalom összetörésére. Ez a fiatalos kedv tette őt gibbor-rá, azaz vitézzé és erőssé egyszerre.

4. vers. Egy tespedt óriás ledöntésére jó a fiatalos lendület, de államfentartásra nem alkalmas. Nagy Sándor egyedülálló jelenség volt családjában, mely nagystílusú uralkodásra nem termett. Nagy Sándor volt az eszköz a régi tespedő birodalom megdöntésére és egy új tespedésnek nagy lendületű bevezetésére. A népeiért élő uralkodó eszményképe, mely Nabukodonozor előtt lebegett, melyet a méd Küakszárész is megpróbált megvalósítani, hol volt már ekkor?!

A harmadik birodalomból az elvetemült gonoszság készült megszületni, melyben a szellemi erőt egyedül a ravaszság és elbizakodottság fogja majd képviselni.

A jóslat híven festi a jövőt: ugyanolyan gyorsan tört össze Nagy Sándor birodalomalkotása, ahogy összeállott. Sándor fiai orgyilkosság áldozataivá lettek s a birodalom szétszakadt.

Olyan erő, amely az egészet összetartotta volna, nem volt jelen, utódainak hatalma Sándor uralkodásának erejét nem közelítette meg. Sándor hirtelen halálát elképzelhetetlen zűrzavar követte; régi és új hatalmi tényezők versengéséből emelkedett ki négy erőteljes királyság, melyek közül az egyiptomi és a szíriai voltak az erősebbek.

S az uralom nem szállt Sándor természetes örököseire, fiaira vagy rokonaira, hanem „másoké” lett.

A jövődőlés mesterien mutatja be a világbirodalom hanyatlását, azaz ezüstből rézzé való elértéktelenedését. Ahogy az uralkodók lelkéből fogyni kezd az erkölcsi erő, úgy fogy el kezükből a hatalom.

5. vers. Egy időre ugyan megint erőteljesebb uralkodók kerülnek felszínre. Királyfiak helyett hadvezérek lesznek uralkodókká, méltóság helyébe erőszak lép. Durvul az emberi élet. Nagy Sándor halála után egyik hadvezére, Ptolemaios Egyiptomba megy, hogy azt kormányozza s a félreeső országban hamar ő lesz az új uralkodó.

A látnok világosan látja ennek az új királynak fölemelkedését s azt dél királynak nevezi. Többel, mint egy évtizeddel később ugyanaz történik Szíriában. A látomás a sorrendet helyesen mutatja. Sándor halálát követő nagy zűrzavarból lassan emelkednek ki új királyságok; a politikai káoszról az új rend. A látomás azonban megmarad ennél a két királyságnál; a másik kettővel nem foglalkozik.

Erre két oka is van: a másik két ország nem jutott oly jelentőségre, mint ez a kettő s „kívánatos föld”, Izrael országa sorsának alakulása szempontjából csak ez a kettő fontos. A később keletkező, északi királyság válik hatalmasabbá.

6. vers. Kezdetből fogva nyilvánvaló, hogy ez a két királyság nem állhat meg egymás mellett; egyik a másikat be akarja kebelezni s azt hol békés, hol erőszakos úton kíséri meg. Az eszközök, melyeket ebben a küzdelemben alkalmaznak: ravaszság, gyilkosság, méreg, árulás.

Mindjárt a két uralkodóház második nemzedékében házasságot köt a két ház. A szír királyság alapítójának, Szeleükosznak fia, kinek hízelgők a Theos (isten)

nevet adják, féltestvérét, kit feleségül vett, eltaszítja és az örökségtől annak gyermekét megfosztja, hogy elvehesse Ptolemaios Philadelphusnak, ki saját testvérét vette el (Philadelphus), a leányát, Berenicét. Az egyiptomi királykisasszonyt nagy kíséret nagy kincsekkel hozza Szíriába; de ahogy atyja két év múlva meghal, férje őt is eltaszítja, és mostohatestvérét, Laodicét visszaveszi. Ez visszajő, de férjét megmérgezi; a menekülő Berenicét fiával együtt meggyilkoltatja s így elvesznek az oldalág (kar), a mag, a nő, a magzat, akik odavitték (a kíséret) s az, aki őt egy időre erőssé tette: az apa.

7. vers. De az apa helyére feltámad sarja, Berenicé testvére, ki már a második évben behatol Szíriába, azt meghódítja. A gyilkos Laodicét kivégezteti, Szíriában őrseget hagy hátra és nagy zsákmánnyal hazatér, hol a föllelkesült nép az Eüergetész névvel ajándékozza meg.

8. vers. A jövődőlés azt is említi, hogy Eüergetész a szírek bálványait is diadalmenetben hozta haza: a harc tehát a szellemi világ ellen is folyik. Mindenik udvar mellett ott állnak a tisztátalan szellemvilágnak képviselői, kik – hiába tartoznak egy szellembirodalomba – a tőlük vezetett embereket, saját szövetségeseiket összebékíteni nem tudják. Ebben különbözik Sátán birodalma Isten országától, hol az egyetértés, legalább is az angyalvilágban, tökéletes és azzá fog egyszer válni Isten választottai, az emberek között is. Eüergetész győzelmével betelve évekig otthon ül; az északi országtól távol marad, azaz annak békét hagy.

9. vers. Laodicé fia, Kalinikos (Nemesen Győző) megpróbálta a sértést megtorolni s tengeren és szárazon egyszerre támadta meg a déli országot; de hajóhada tönkrement, serege nagy veszteséggel kénytelen volt visszavonulni.

10. vers. Kalinikos többször nem mert támadni; de fiai újra megpróbálták. III. Seleukos Keraunos, egy testi-lelki nyomorék, kire igen rosszul illett a Villámló Mennydörgés (Seleukos Keraunos) melléknév, kisázsiai leverettetése után Egyiptommal szemben csak a bosszú készületéig jutott el.

Megmérgezték, s utóda, a 15 éves III. Antiochus, kit Nagy Antiochusnak neveztek, miután gyámja a kisázsiai hadjáratot diadalmasan bevégezte, hatalmas sereget indít délnek és mindent elárasztva hatolt előre. Előnyomulásában a dözsölésében elmerült és tehetetlen Ptolemaios Philopator, kit Trüphon (dözsölő) melléknévvel is elláttak, megakadályozni nem tudja. Várost város után vesz be; de egyszer csak fegyverszünetet köt; majd újra támad és egészen Gázáig, e nagyon megerősített városig hatol el. Itt üti fel főhadiszállását.

11. vers. Ez végre kiugrasztja az elpuhult Philopatort, elkeseredik s hatalmas sereget gyűjt: 62 000 gyalogost, 6 000 lovast és 102 elefántot. Az egész óriási sereget maga veszi kezébe. A déli uralkodóházat véges-végig jellemzi ez a tunya tétlenség és ezt a gúnynéve szerint is lomhán kéjeknek élő uralkodót csak a végső veszély tudja a terített asztal mellől elhozni és a csatamezőre vinni. De megtörténik mégis.

12. vers. A hatalmas sereg megindul és az az uralkodó szíve magasba száll, azaz megbátorodik, nekilekkesedik. A látnok mintegy látja a kényelmes pihenésből tette serkenő uralkodót. Gázától délnyugatra Rafiánál támadja meg ellenfele seregét, melynek nagy vereséget okoz: annak seregéből 10 000 gyalogos, 300

lovas, 5 elefánt esik el; 4000 harcos fogságba esik. „És mégsem bizonyul erősnek”, mert a korábban elvesztett városok megszállása után seregét visszafordítja Egyiptomba, és újra tovább folytatja korábbi dőzsölő életét.

13. vers. A győzelem ki nem használásával módot ad ellenfelének, ki vele szemben a tettek embere, hogy új sereget gyűjtsön. Ha tettek emberei is, a gonosz tetteké, mert békés országok megrohanása, hogy hatalmukat nagyobbítsuk, gonosz tett.

Így állottak egymással szemben sok nemzedéken át az északi és déli ország uralkodói, amazok részéről a támadó gonoszság, emitt a bűn miatt tehetetlen békeszeretet. A rafiai ütközet után 13 év telt el, amint a szöveg mondja: „egy idő elteltével, évek múltán”.

Ez idő alatt III. Antiochus kelet felé a pártusok, baktrok ellen győzelmes hadjáratokat viselt, sőt Indiáig eljutott s nyugat felé is győzelmes csatát vívott. Ekkor Philophator meghalt s ötéves fiacskájára várt a trón; III. Antiochus kapott az alkalmon és szövetségzén Fülöp makedón királlyal, megindult Egyiptom ellen. A „nagy készület” alatt többek közt az indiai elefántokat kell értenünk, melyeket megelőző háborúiban szerzett.

14. vers. A helyzet olyan volt, hogy minden az egyiptomi uralom ellen látszott fordulni. Sorsdöntő pillanat volt, melyben mindenkinek számot kellett azzal vetnie, hogy mit csinál, melyik oldalra áll.

„Azokban az időkben sokan fognak a dél királya ellen fölkelni”, olvassuk. Az egyiptomi gyermekkirálynak kegyetlen és gonosz gyámja volt, Agathoklés, kinek lelkiismeretlen kormányzása miatt nemcsak a vazallusállamok hagyták el sorra Egyiptomot, hanem magában az országban is belső lázadások ütötték fel fejüket.

Ez az általános bomlás Izráelt is mérlegre állítja. Izráel országa Nagy Sándor halála után Egyiptomnak jutott s annak mindjárt az első uralkodói nagy kedvezésben részesítették.

Mint mondtam, Egyiptom a béke, éspedig a tudomány s művészet hazája akart lenni; de a békés törekvéseket gyakran felborította az északi ország erőszakos hódító fellépése.

Már az első uralkodó Ptolemaios Lagi erősen érdeklődött a zsidók titokzatos szellemi élete iránt. Fia, Philadelphos alatt készült el Alexandriában a híres Septuaginta (LXX), az Ótestámentum görög fordítása. Lassanként ebben a tengerparti városban igen sok zsidó telepedett le; külön zsidó negyed támadt, és a zsidók sajátos külön zsidó bélyeggel ellátott művészeti és tudományos életet kezdettek el.

Egyiptom iránt tehát a zsidók sok hálára voltak kötelezve. Ha minden ingani kezdett is Egyiptomban, Izráelnek tőle elszakadni erkölcsi szempontokból nem lett volna szabad. De a nép alja nem becsülte meg azt az isteni ajándékot, melyet Isten a zsidóságnak Egyiptomban adott, hanem titkos rokonszenv ébredt bennük a ragadozó királyi ház iránt, mely Szíriában uralkodott.

„Néped ragadozó fiai”, tehát akikben megvolt a hasonló lelki természet, a ragadozó hajlam, hajlottak a hűtlen elpártolásra és azt, mint a nép erőszakosabb és hangadóbb része, másokra is kiterjesztették.

A jövőt a próféta elé táró angyal szavaiból kihangzik az a megvetés, melyet ezek iránt a hálátlan zsidók iránt érez. Megállapítja azonban az angyal, hogy e hűtlenséggel a zsidók csak a jövődölések beteljesedését idézték elő; mindennek előtt ennek a 14. versnek a beteljesedését, hogy tudniillik a zsidók a jövődölés figyelmeztetése ellenére is el fogják követni a történelem egyik legnagyobb hűtlenségét és hálátlanságát; s magukra vonják a 8. és 9. fejezetekben jövődölt nagy büntetések beteljesülését is, melyek éppen e hűtlenség miatt szakadtak a zsidók nyakába. Mert a zsidó nép bűneinek büntetése volt az ótestámentumi antikrisztus uralma és utálatos pusztító működése. A zsidóknak a ragadozóhoz való kedve kapta meg benne azt, amit kívántak maguknak: a ragadozót.

Saját kárukon kellett megtanulniok, hogy nem jó a Sátánnal szövetségzni. Saját országuknak okozta a legnagyobb kárt szövetségesük, az északi ragadozó uralkodóház. Ha tudták volna, milyen gyümölcs nő a gonosz nyereség megkedvelésének fáján! Ugyanez fog történni majd az idők végén az egész emberiséggel: akit bámulva követni fognak, az antikrisztus fogja rájuk hozni a legborzalmasabb nyomort és legkeserűbb csalódást. Mindenesetre III. Antiochusnak ez a hadjárata sorsdöntő pillanat volt a zsidóság életében, mert ezzel a szövetséggel öltötte magára a zsidóság azt a sorsot, melyet IV. Antiochus jelentett a következő időben.

15. vers. Az északi király diadala biztosítottak látszik. A közbeeső időben ugyan, mialatt Antiochus egyebütt volt elfoglalva, az egyiptomiak korábban elvesztett területeik egy részét visszaszerezték; most azonban, hogy újra Egyiptom ellen fordult az erőszakos király, úgy látszott, Egyiptom nem állhat meg előtte.

Az az erősített város, melyet az északi király bevesz, Szidón, hová egy megvert egyiptomi sereg zárkózott be. Az éhség megadásra kényszerítette őket. A következő mondatban: „dél seregei nem állanak meg” a seregek szó helyett a héberben „karjai” áll, amennyiben az előretolt seregek úgy szerepelnek, mint a törzs kinyújtott karjai. Az egyiptomi király legjobb seregei sem lesznek képesek megállítani a diadalmasan előretörő északi sereget.

16. vers. És mégis, mikor eléri Egyiptom királyát, „ennek kedve szerint” köt békét! Mert közben a római hatalom szövetségesét, Fülöpöt elállítja mellőle; őt magát meg visszavonulásra kényszeríti. A mindig hatalmasabban fellépő negyedik világbirodalom mutogatja oroszlánkörmeit. De a hűtlen Izráel nem szabadul. Isten büntetése, hogy ott a hódító erősen megveti lábát s pusztító dühe csak meg-nő azáltal, hogy Egyiptom ellen semmit sem tehet. Más fordítás így hangzik: „és az (a dicső föld) egészen kezében lesz”. Tehát Isten megkíméli Egyiptomot, de nem kíméli meg hűtlen választott népét, Izráelt. Mikor az Isten népe ugyanazt a bűnt követi el, amelyet a világ, sokkal szigorúbb büntetést kap annál. A dicső földön megveti lábát, mert az antikrisztus ott készül gonoszságát kifejteni.

17. vers. A rómaiaktól megvédett Egyiptommal szemben III. Antiochus már csak ravaszágát érvényesítheti: most már nem dönthet az erő, csak az ész. Ezért figyelmét (szóról szóra: arcát, mert amire figyelünk, afelé fordítjuk arcunkat) arra irányítja, hogy az egész országa hatalmába jusson, tudniillik egész Egyiptomot megszerezze, természetesen most már ravaszággal.

Egyezséget kötnek egymással, melynek értelmében a fiatal egyiptomi király, Ptolemaios Epiphánes elveszi Antiochus leányát, Kleopátrát, „asszonyok leányát”, azaz asszonyi művészetekben nevelt leányát, s mihelyt megtörténik a házasság, ajándékkul kapja Syriát, Samáriát és Júdeát.

Ám az ajándék s a királylány mögött ott van a titkos szándék: ravaszsággal megsemmisíteni az egyezséget, s aztán annak egész országát elvenni. Ám a tervből nem lett semmi, amint ezt a következmények mutatják. Isten gondoskodott arról, hogy a veszedelmesen elhatalmasodó királyt saját elbizakodottsága tegye tönkre.

18. vers. Mivel Egyiptom felé elzárult az út, Antiochus hódító kedve a szigetek, azaz a görög föld felé fordul (a mélyen tagozott görög föld sok tengerével a héberek szemében szintén szigetnek számított). Jól mondja a jóslat, hogy „visszafordítja figyelmét”, mert már korábban is hadakozott ott. Hadjárata sikernek mutatkozik: sok földet elfoglal, Kisázsia után Makedónia és Hellász is birtokába jut.

Ám ekkor újra elébe áll Róma, a negyedik világbirodalom és tiltakozik. Hellász ugyanis már Róma szövetségese és érdekerülete. Ám a sikereitől elvakított III. Antiochust most már nem tudja megállítani Róma tiltakozása és semmibe vevőleg válaszol a követeknek. Róma nem tűri el a gyalázatot. „visszafizeti gyalázkodását” hadvezére, Lucius Scipio Asiaticus által, ki Antiochust Magnesiánál Lydiában súlyosan megveri s gyalázatos feltételek mellett békekötésre kényszeríti.

Antiochusnak le kellett mondania a Taurustól nyugatra fekvő minden birtokáról, hadihajók és harci elefántok tartásáról és 15 000 talentumot fizetnie, akkor elképzelhetetlen összeget. Ezzel Antiochus végleg és teljesen meg volt nyomorítva, úgyhogy további életét a rettenetes hadisarc behajtása foglalta el.

19. vers. Evégett fordította figyelmét most már saját országának „erődítése” felé. A kifejezés gúnyos és azt jelenti, hogy most már valóságos erőgyűjtések helyett a vagyon, a pénz forrásai felé, azaz saját országának templomai felé fordítja figyelmét, hogy azokat kirabolván, a hadisarcot megfizethesse.

A történelem feljegyezte a király egyik ilyen templomrablását: az elünaisi Bél-templomot akarván kifosztani, a város lakossága kíséretével együtt agyonverte a királyt.

Ez a rablás volt az a „botlása” mely aztán „elesésével”, azaz elpusztulásával végződött. Utána fia következett a trónon, Seleükos Philopátor és arra maradt a kalandos király irtózatossága.

20. vers. A szerencsétlen uralkodó állandóan az adó behajtásával volt kénytelen foglalkozni. A birodalom „belső kamrája”, mások szerint: „dicsősége” alatt Jeruzsálemet kell érteni, hová Heliodoros nevű kincstartóját küldte el a templom kifosztására.

Nemsokára ezután a király hirtelen meghalt, valószínűleg méreg által, melyet éppen az említett Heliodoros adott volna be neki. Antiochus veresége alkalmával Rómába túszoikat vittek; így elvitték III. Antiochus király fiát, a mostani király öccsét is. Seleükos király, hogy fia római nevelést kaphasson, öccsét kicse-

rélte fiával. Antiochus, a király öccse még haza sem ért, amikor Seleükos Philopátor valószínűleg az említett mérgezés következtében meghalt. Törvény szerint a király után fiának kellett volna következnie. De nem így történt.

21. vers. Mert „helyére egy megvetésre méltó” lépett, kinek nem szánták a fejedelmi díszet. Ez a méltatlan a római túsok közül éppen akkor hazatérő Antiochus volt. Megvetésre méltónak jelleme miatt mondja őt a kijelentés, s nem azért, mert nem ő következett a trónon. Később Antiochus magát egy pontosan ellenkező értelmű jelzővel jelölte meg: Epiphánes, azaz tündöklő. Jelleme a legaljasabb jellemekegyike volt, melyet emberek a földön hordtak.

A szegényérzetnek nyoma sem volt nála található. Gyakran jelent meg az utcán részegen fején virágkoszorúval. Lakomák után levetette ruháját és vendégei előtt meztelenül táncolt. Elment lacikonyhákra és ott akárkivel együtt dőzsölt. Nyilvános fürdőbe járt s ott mindenféle gyermekes tréfát megengedett magának. Fiatalemberek lakomáira énekszóval hívatlanul belépett. A legalacsonyabb népszerűsége törekedett. A világi történetírás tovasiklik az ilyesmi fölött, de Istennél az ilyen dolgok súlyosan esnek latba. Viszont az, hogy ügyes hadvezér, jó diplomata volt, amiért a történetírók nagynak ünnepelnek valakit, Isten előtt semmit sem jelent. Isteni szempontból ítélt tehát a jövőmondó angyal, amikor így szól: „helyére egy megvetésre méltó lép, kinek nem szánták a királyság díszét”.

De éppen úgy megállanak a következő szavak is: „észrevétlenül jött és cselszövényvel erősítette meg trónját”. A római túszságból hazatérőt Athénben érte a hír, hogy testvére meghalt s ahelyett, hogy a jogos trónörökös visszatérésén dolgozott volna, azonnal saját királysága mellett keresett párthíveket.

Az atyjától megalázott pergamoni király – az itteni királyok mindig az Attalus nevet viselték – segítségére volt, hogy a trónbitorló Heliodorost elűzzék s feltehető, hogy eközben ravaszul mindenfajta cselszövényhez is folyamodott, mint a jóslat mondja. Maga az is cselszövény volt, hogy a jogos trónörökös távollétét a maga hasznára fordította, hogy annak trónját ő foglalja el.

22. vers. A magyarázók találgatják hogy a szövetség elsodort és összetört fejedelme alatt a fiatal és kicsapongásoktól tönkretett egyiptomi királyt kell-e érteni vagy a zsidó főpapot, ekkor III. Oniászt. IV. Antiochus trónfoglalása simán történt ama cselszövények következtében, melyek alkalmazását természete diktálta; ezért a harctéren ellenfeleire mért csapást rendesen szelídség követte. Az „elsodrás” és „összetörés” vonatkozik Egyiptomra is; ellenben a szövetség fejedelme kifejezés csak a zsidó államfőre illik.

23. vers. Miután az egyiptomi király hatalmát megtörte, nem járt el vele szemben keményen, hanem meghagyta trónján és szövetségesévé tette, egyrészt, hogy azt színlelt jóindulattal magához kösse; másrészt, hogy kezét Egyiptomban tartva, azt később csellel magának mégis megszerezze. Szír seregét viszatartja a győzelem kihasználásától és a vérontástól s azon a címen, hogy rokonának, a fiatal egyiptomi királynak ügyeit intézi, végig ment Egyiptomon s aránylag kis sereggel (kis nemzettel) maga alá vetette azt.

Igen nyájas volt a fiatal király, Philométer iránt is és jóindulatáról biztosította. Nyíltan elvenni az országot nem merte a rómaiak miatt, kikkel Philométer aty-

ja, a korán elhalt Ptolamaios Epiphanés szövetkezett; de meg volt győződve, hogy az országot így is hatalmában tartja. Minden nyájassága és kímélete pusztaság számítás és álnokság volt.

24. vers. Az említett egyiptomi hadjárat, mely inkább sétaút volt, Egyiptom kövér földjén történt. A látó angyal gazdag termőföldet lát maga előtt. Az, amit a csalárd király „ősei nem tettek meg” soha, abban a tékozlásban állott, amelyet Antiochus Epiphanés a zsákmánnyal tett: részben katonái közt osztotta szét, részben az egyiptomiaknak adta oda, hogy jóindulatukat megszerezze.

Egyiptom „erődjei ellen is terveket szőtt” (itt nem templomokra kell gondolnunk); de ezek véghezvitelét csak egy Istentől kijelölt ideig végezheti; mert nemsokára a ciliciai fölkelés lecsendesítésére hajóra kell szállnia és távoznia.

25. vers. Közben Egyiptomban is változások történnek. Philométor királynak volt egy öccse, kit a Phüscón (potrohos) melléknévvel tiszteltek meg; az Alexandriát hatalmába kerítette s ott magát királlyá tette; sőt bátyja megmaradt birtokára is szemet vetett; annak feleségét, testvérüket, Kleopátrát, magával vitte Alexandriába. Ebbe belekapaszkodott Antiochus és Philométor megsegítése címen új hadjáratot vezetett Egyiptom ellen. Phüscón nagy sereget állított ki ellenük; de nem győzhetett, mert ellenfelével, ki nem fizikai erővel, hanem inkább cselszövényekkel támadt ellene, föl nem vehette a versenyt. Saját táborában szőtték ellene a csalárd terveket.

26. vers. Phüscón nagyevő és dorbézoló volt; szerette a társaságot és annak hízelgését. Az ilyen hízelgők azonban addig szoktak hűek lenni, míg erősebb érdekek őket máshová nem vonja. A ravasz Antiochus pedig éppen az ellenséges király bizalmasait nyerte meg magának. Ez a második hadjárat tulajdonképpen egy tengeri csatával dőlt el, melynek megnyerése után Antiochus a Phüscón táborában történő árulások miatt gyorsan haladhatott előre. Vele volt a másik egyiptomi király, Philométor is.

27. vers. A két szövetséges király között azonban nem nagy volt a bizalom, Philométor jó képpel hallgatta Antiochus hazugságait, de a pokolba kívánta a nagylelkű nagybácsit. Mindkét király hazudott a másiknak: Antiochus az önzetlen rokont hazudta, Philométor pedig a hálás megsegítettet. Sikerük, legalábbis teljes sikerük nem volt, mert Alexandriát Antiochus nem vette be, s így Phüscón uralmon maradt. „Mert a vég további időpontra volt kitűzve.”

Az örök halogatás, mely a két ország közti vitát állandóan tovább tolt, most is az uralkodó cselekvési irány volt. A szemben álló feleket gyilkos gyűlölet töltötte el egymás ellen; de a történelmi egyensúlynak meg kellett maradnia, hogy azalatt, amíg a történet látszólagos főszemélyei tehetetlenül alig mentek előre, más események érjenek meg.

28. vers. Antiochus nagy zsákmánnyal tért haza, melyet egyrészt Egyiptomban, másrészt útközben Júdában rabolt össze, Júda földjét „szent szövetség” országának nevezi a jövődőlés. Antiochus rablásait I. Makk. 1:19-20 és II. Makk. 5:11. beszél el.

Antiochus második hadjárata alatt Jázón görögbarát főpap, kit testvére III. Oniász elűzött, megtámadta Jeruzsálemet, ott nagy vérfürdőt rendezett, de me-

nekülni volt kénytelen. A zsidók hazafias viselkedése magára hívta Antiochus figyelmét és kihívta annak a szent szövetség ellen fordulását.

A szent szövetség elleni terveit, mint I. Makk. 1:21-29 és II. Makk. 5:11-17 elbeszéli, „megteszi”, azaz a szent városba bevonul, kirabolja a templomot, gyilkol és káromol.

29. vers. Az előbb még azt említette az angyal, hogy az idő még nem jött el, azért a végkifejlés elmaradt. Most azonban már „kitűzött időről” beszél, melyet nyilván Isten tűzött ki. Antiochus Isten ellen lázad, a Magasságos Istent semmi- be sem veszi; mégis csak akkor cselekedhetik, amikor azt Isten megengedi. Most Isten tesz róla, hogy ne sikerüljön neki az, ami kétszer sikerült.

30. vers. A partvidékek vagy szigetek alatt a Biblia nyelve a Földközi-tenger partvidékeit érti; ebben az esetben Rómát. Róma már a második egyiptomi hadjárat idején elküldte követét, Caius Popilius Laenast, hogy Antiochust az Egyiptom ügyeibe való beavatkozástól visszatartsa; de a követ egyelőre távol tartotta magát Egyiptomtól. Most a harmadik egyiptomi hadjárat alkalmával azonban Popilius megjelent Egyiptomban, úgyhogy mikor Antiochus Memfisztől Alexandriába vonult seregével, Popilius elébe ment.

A találkozáskor Antiochus kezét nyújtott a római államférfinak, kit római tartózkodása idejéből jól ismert, de az kézszorítás helyett a szenátus határozatát adta Antiochus kezébe. Az okirat elolvasása után Antiochus gondolkozásra időt kér; Popilius ekkor kört vont a homokba Antiochus köré és kijelentette, hogy addig nem léphet ki a körből, míg elhatározását nem közli. Erre Antiochus megadta magát, elállott az egyiptomi ügyekbe való avatkozástól. Most Popilius kezét fogott vele. A harmadik hadjárat tehát „nem úgy történt”, ahogy a korábbi kettő. A római beavatkozásra az adott alkalmat, hogy Philopator király és Phüscón kibékültek a veszélyes északi pártfogó háta mögött és Róma segítségével folya- modtak.

Antiochus kénytelen-kelletlen visszatért a hadjáratból, egyenesen Szíriába vezette seregét; de a megszállás után máris új terveket szimatolt. Olvassuk, hogy „azokra figyel, akik a szövetséget elhagyják.”

Ahogy Egyiptomot el kellett ejtenie, máris új ellenfelet keres és „megfenyegette a szent szövetséget”. Ennek a fenyegetésnek indító okát nem közli a jövődőlés, de nem lehet nehéz azt kitalálni. A király haragja nem lehet egészen újkeletű; az erkölcstelen, szégyenkezést nem ismerő, egész valójában hazug és csalárd Antiochus csak gyűlölhette a szent Isten népét, melynek vallása oly erkölcsi elveket hangoztatott, amelyek Antiochus törekvéseire és lelkületére nézve csak a legélesebb ítéletet alkothatták.

A gyűlölet tehát régi keletű volt. Hogy ez a régi gyűlölet most friss haragra gerjedt, annak oka az volt, hogy Antiochus elől egyszerre elzáródott a lehetőség, hogy terveit megvalósítsa s ő ezért kevésbé okolta a rómaiakat vagy az egyiptomi királyt; inkább okolta a láthatatlan sorsnak Intézőjét, az Istent, kit ő megtámadott ugyan, de akinek hatalmát életében újra meg újra megnyilvánulni látta, mint más emberek is.

Kudarca miatt érzett dühében tehát az ellen a láthatatlan Isten ellen kelt föl ha-

ragja, aki útjában állott, s ki ellen semmit sem tehetvén, annak népén töltötte ki bosszúját.

Új tervei egy sajátos eseményhez tapadnak: a szent szövetség népében szövetségesei támadnak. I. Makk. 1:11 skk. szerint szakadár zsidók azon gondolkodtak, hogy megtagadják atyáik hagyományát s a pogányok szokásait és istentiszteletét fogadják el, hogy ily módon a pogányok üldözésétől meneküljenek. Antiochus ezekre irányította figyelmét, hogy rajtuk keresztül nem lehetne-e új terjeszkedési területet találnia.

31. vers. Már azt a tény is, hogy ennek az istentelen királynak szárnyseregei („karjai”) fognak a szent városban és éppen a templom-hegyen állani, úgy tekint az angyal, mint a szent helynek borzasztó megszenteltségtelenítését.

Pedig ennél több történt! Antiochus seregei megrohanták a készületlen várost, sokakat lemészároltak, a lakosságot kirabolták, az istentiszteletet eltiltották, úgyhogy a Jehovának vitt mindennapos áldozat megszűnt; a nagy rézoltárra egy kos-oltárt állítottak és azon Zeusznak áldoztak. Ezzel a megjövendölt döbbenetes utálatosság megjelent a templomban, Különbén Dávid várát, mely a templomtól délre esett, erődde alakították át s ide hordták a zsákmányt.

A város Istenhez hű lakói elmenekültek; idegenek jártak a város utcáin. Megdöbbenő módon, fájdalmas szavakkal ecseteli a zsidóság történetének ezt az eladdig legfájdalmasabb eseményét I. Makk. 1:30-61. Nabukodonozor csak elpusztította a szent helyet; ez a „megvetésre méltó” megszenteltségtelenítette.

32. vers. Ám nem mindenkit kezeltek a szírek ilyen gaz kegyetlenséggel. Antiochus utasítást adott arra, hogy a hitszegőket megkíméljék, azokat, akik eleget tettek a királyi parancsnak, hogy a régi istentisztelettel hagyjanak fel, pogány módra áldozzanak, a szent tekerceket égessék el. Ezek a hitszegők a nép hűségese fiait arra kényszerítették, hogy mindenféle rejtett helyekre, odúkba bújjanak. Igazságos ember nem járhatott az Isten népének országában. Mégis sokan voltak, akik ellenálltak és hűek maradtak; de ezek közül sokakat lemészároltak. Akik megmaradtak, megszilárdultak hűségükben. Isten rostája működött. A király most sem tagadta meg magát; sima szavak és gyilkosság egyaránt ott voltak fegyvertárában. E kettő együtt adta meg jellemének igazi bélyegét; az embert semmibe vevő szívtelenséget és a tettetés hazug aljasságát.

A Jézus előtti Izráel történetében a legnehezebb és legaljasabb kísértés jött el. Aki ezt a próbát is kiállotta, annak szilárdnak kellett lennie Isten mellett való hűségében. Olvassuk, hogy „cselekedtek” is. Ez a cselekvés nem volt más, mint a Makkabeusok hősi története, a hagyományaihoz hű zsidóság lázadása az antikrisztus ellen és egyúttal győzelme is.

33. vers. Isten ígéje ott volt ezeknek a hősöknek a kezében. Dánielt éppen úgy olvasták, mint Mózes törvényét. Az e korban keletkező apokrifusok azt mutatják, hogy a kor sokat foglalkozott Isten ígéjével; Dániel könyvének todalékai pedig arra mutatnak, hogy sokat foglalkoztatták őket Dániel jövendölései. Sokan értelmesekké lettek és a többieket tanították, okosakká tették. Azonban a bátor tanítók közül sokan elestek kard, tűz, fogság és fosztogatás következtében. Az üldözés tovább tartott, de csak az ellenállást erősítette meg és legyőzhetlenné

tette. Az üldözés csakugyan csak napokig, csak egy ideig tartott, nem soká! Isten népének meg lehet a reménysége, hogy a szabadítás sietve jő.

34. vers. Antiochus támadása következtében tehát először leverettek a kegyesek, azaz az üldözés és mézárás sikerrel járt. De a leveretést „kis segítség” követte, amivel a jövendölés csak a Makkabeusok harcát jelölhette. Mielőtt a végső és legnagyobb üldözés az Isten népére szakadt volna, Isten még visszatartotta a történelem szekerét és egy időre „kis segítség” jött. Ez a lélekzervételhez szükséges idő Isten ajándéka volt. Utána újra kezdődött a gonosz kifejlődése, hogy még nehezebb idők jöjjenek. Ez a visszanyúlás a régibe arra adott alkalmat, hogy sokan látszából, cselből az Isten népe mellé állottak, kiknek szíve azonban gonosz volt. I. Makk. 6:21 skk; 9:23 mutatják, hogy ez a jövendölés a makkabeus-idő alatt is beteljesült már; későbbi időkre is megáll. Az istenteleneknek ilyen a világosság mellé állása, amikor azt az érdek megkívánja, képezi azt a mérget, amely az úgynevezett keresztyén társadalmat fertőzi s megtisztulni nem engedi. Kegyes látszat alatt a gonosz kovász eltevődik akkorra, amikor majd a rombolás munkája újra megkezdődhetik. Hogy Isten népe a gonoszt maga közt megkíméli: ez az oka annak, hogy újabb s még borzalmasabb üldözések szakadnak rájuk.

35. vers. De éppen a szenvedések nyújtanak arra is alkalmat, hogy az Isten kiválasztottai „kipróbáltassanak, megtisztuljanak és megfiheredjenek a vég idejéig”. A szenvedések kettéválasztják az Isten külső népét. A búzának és gyomnak külön kell válniok. Érdekes a kitisztulás itt adott három állomása. Első a megpróbáltatás, mely az élet megszokott menetéből kidobja az embert. Második a megtisztulás, mely a szennyező elemek eltávolítását jelzi, tehát kiválogatódást.

Harmadik a megfiheredés, mely a léleknek belső megtisztulását jelenti, az indító okok kiválogatódását. A lélekben belül is kettéválnak a gonosz és a jó, az emberi és az isteni és a lélek a jót választja; ezáltal lassankint a jó kiűzi a szívből és azon át a lélekből a gonoszt. De az isteni megbocsátásnak nagy szerepe volt Dánielnél, mint azt már láttuk is Dániel imádságában, éppen az isteni bocsánatért küzdött. Az isteni megbocsátás az alap, amelyen a megtisztulás megindul és befejeződik.

A vég idejéig a hűségeseknek meg kell tisztulniok, el kell készülniök. Egészen újszövetségi gondolat! De addig még van idő, halljuk. Ez a mondat: „még idő van a kitűzött időpontig” mutatja, hogy a jövendölés ezen a ponton időket ugrik által, hogy a történetet egy távolabbi időben folytassa majd s a 36. verstől kezdve az angyal már egy másik korszakban jár.

36. vers. Annál valószínűbb, hogy a jövendölés itt korokat ugrik által, mert ami a 36. versben olvasható, ismétlésnek és pedig felesleges ismétlésnek látszanék, ha nem a történet ismételné meg önmagát. Láttuk hogy a 7. és 8. fejezet két különböző antikrisztusi korszakot jelöl meg, utóbbi a harmadik birodalomból, előbbi a negyedikből származtatja le.

A 11. fejezet a harmadik birodalom antikrisztusának sorsát rajzolja csodálatosan részletekbe menően. A 36. verstől kezdve azonban szemmel láthatóan egy másik, és pedig a negyedik birodalomhoz tartozó antikrisztusi időbe lépünk át. Még az elbeszélés természete is feltűnően megváltozik ettől kezdve.

Míg eddig a szöveg részletező: ettől a verstől kezdve a szöveg a prófétálásnak másutt megszokott általánosabb alakját ölti fel. Mielőtt átmennék ennek az új természetű jövendölésnek tárgyalására, még egyszer próbáljuk megmagyarázni, miért tér el az isteni jövendölés itt Dánielnél a másutt mindenütt található általános összefogó közlésektől és miért ad itt pontos időtartamokat, dátumokat, személyeket és apróra menő részleteket. Miért nincs hasonló a Jelenések könyvében, mely szintén az egyik antikrisztusi időre készíti elő olvasóit, t.i. a negyedik birodalom antikrisztusának korára? A Jelenések Könyve olyan olvasóközönségnek szól, melynek várakozása nem erre a földre, hanem a mennyre irányul, honnan a Megmentőt, Jézus Krisztust várjuk.

Ellenben Dánielnek az utolsó időről szóló jövendölése a harmadik birodalombeli antikrisztus korára, tehát oly időre vonatkozik, amelyben Isten embereinek mennyei vigasza még ismeretlen leend.

A mennyei reménység elég arra, hogy kitartóan várni tudjunk a földi elsötétülés idején; ellenben mikor még ez a mennyei vigasz hiányzott, valami másra volt szükség, hogy ama sötét időben élő emberekben a prófétai szó legalább a biztonság érzetét felkeltse s megtartsa s ez a más volt a jövendölés csodálatosan pontos beteljesedése. Lépten-nyomon érezte az olvasó, hogy Isten mindent előre látott, úgyhogy mintegy kézenfogva vezeti övét a nehéz időn által. Mikor a Dánielt olvasó zsidók ennek a részletes jövendölésnek beteljesedését szemlélték, mit érezhettek annál a felfedezésnél, hogy a jövendölés könyvében minden részletesen meg volt már írva!

S mit jelent ez még ma is nekünk, mikor a kissé ködösen elmosódó prófécia mögött a beteljesedés nappali fényében felemelkedni látjuk a valóságot. De hogy kerül a harmadik és negyedik birodalom antikrisztusa egymás mellé? A bibliai prófétálások jellegéhez tartozik, hogy eszményeket, amelyeket a beteljesülésben sokszor évszázadok vagy évezredek választanak el egymástól s amelyek tipikusan egymásnak megfelelnek, úgy egymás mellett lát a látnok, mintha azok együtt vagy közvetlenül egymás után történnének. Jellegükénél, összefüggésükénél fogva csakugyan össze is tartoznak.

Ugyanezt a jelenséget találjuk itt is! Az antikrisztusi eszme és törekvés végigvonul az egész emberi történelmen, mint egy sötét fekete vonal. Különböző korokban sok antikrisztus jelent meg, kik egymástól tanultak, kiknek működése egymáson épült fel, kik egymásnak sokszor hosszú idők távolában megfeleltek. Két antikrisztus alakja azonban messze kiemelkedik a többiek közül. Ezeket Dániel, amint a 7. és 8. fejezetben leírja, a 3. és 4. világbirodalomból látja kinőni. Itt a 11. fejezetben a két antikrisztus együtt jelenik meg, mintha összetartoznának egy történetbe, mintha egy személy volnának! A 35. versig a harmadik birodalom antikrisztusáról van szó; a 36. verstől egyszerre áttér a negyedik birodalom antikrisztusára. Mindkettő tökéletesen egy embertípushoz tartozik, azért a próféta együtt, egymás mögött látja őket.

Hívó magyarázók erőlködnek, hogy a fejezetzáró verseket is IV. Antiochus Epiphánész szír király történetébe magyarázzák bele, de hiányzanak a magyarázathoz a történeti adatok. Ezért kritikus hajlamú, hitetlen magyarázók azt állít-

ják, hogy a 36. verstől kezdve a prófécia nem vált be, s ezt azzal magyarázzák, hogy Dániel könyvét Antiochus Epiphánész kortársa s nem Dániel írta, ki a múltat jövendőnek írta le; amit előre kellett volna látni, abban tévedett.

Egyik rész sem jutott el arra a magyarázatra, hogy a 36. verstől kezdve a másik, a végső antikrisztus alakja lép hirtelen a látnok elé, s a kijelentő angyal a látomás befejezéséül a világ történetének befejezését adja. A könyvnek fejezetekre osztása későbbi munka, s így a 11. fejezet végének és a 12. fejezet kezdetének elválasztása erőszakos művelet. Ami a 12. fejezetben kezdődik, természetes és szoros folytatását képezi a 11. fejezetben foglaltaknak.

Pedig a 12. fejezet félreismerhetetlenül a végső időről szól, a feltámadásról (12:2); meg is mondja az angyal (12:9,13), hogy a végső időre szól a jövendölés. Érdekes, hogy szemben az újabb (nem a legújabb) magyarázókkal, kik a 36. vers királyában IV. Antiochust látják, a régi magyarázók mást látnak; Nagy Konstantint, magát a római államot (többek közt Kálvin) vagy az újtestamentumi antikrisztust (Hieronymus, Therodoretus, Luther, Ókolampadius stb.), bár más kérdés, hogy kit gondoltak újszövetségi antikrisztusnak.

De az angyal előtt nem a római pápa, vagy valamelyik protestáns nagyság jelenik meg, mint antikrisztus, hanem az utolsó idő világfejedelme, ki bár a keresztényiséget megtagadja majd s egy újfajta pogányságot honosít meg, mégsem lesz pap, hanem világi fejedelem. Dániel kijelentő angyala sem hadi vállalkozásokról beszél, hanem az új vallást és az új társadalmi berendezkedést írja le, melyet az antikrisztus meg fog valósítani, mely azonban IV. Antiochus korára kevésbé vagy alig illik. Először azt említi az angyal, hogy ez a király kénye-kedve szerint fog cselekedni, azaz semmi szokás, illem, erkölcs nem fogja korlátozni, visszatartani, túlteszi magát mindenben, ami addig emberi törvény volt.

És csakugyan Pál II. Tessz. 2:8-ban a törvénytelennek, a 3.v-ben pedig a törvénytelenység emberének mondja az antikrisztust, ki felfuvalkodottan szembe-szegül mindennek, amit istennek vagy istenfélelemnek mondanak (4.v.). Ugyanezt mondja Dániel angyala: „minden isten fölé emeli magát”, „felfuvalkodik”. Az utolsó antikrisztust isteníteni fogják. Istenek Istene alatt a Szentírás csak Jehovát érti, a Biblia Istenét. Bár ez a vonás bizonyos fokig illik IV. Antiochusra is, de mivel Antiochus Zeüs buzgó tisztelője volt, sokkal jobban illik az utolsó antikrisztusra (Jel. 13:6), kiből a pogány istenek iránt sem lesz tisztelet s kinek az istenkáromlás fő vonása lesz.

A „szokatlan” vagy „csodálatos” dolgok, melyeket ez a király Istennel szemben hánytorgatni fog, szintén inkább megfelelnek a végső antikrisztusi időnek, mert ez az antikrisztus fog hozni olyan fellendülést vagy legalábbis fog dicsekedni olyan fellendüléssel, amilyen a világban még nem volt; a végidőre tökéletesen illik ez a jellemzés.

A „sikere lesz” kifejezés nem illik IV. Antiochusra, kit különösen a déli királlysággal szemben inkább a sikertelenség jellemezett; semmiképp nem illik rá ez a hozzátétel: „amíg a harag teljességre jut”. Ellenben nagyszerűen illenek e szavak az utolsó napok antikrisztusára, ki mindaddig, amíg Isten haragja (az utolsó csapások) az emberiséget érni fogják, sikerről sikerre fog haladni és csak hatal-

ma teljében éri utol váratlan hirtelenséggel a veszedelem. Ezek a súlyos szavak: „amíg... ami ki van tűzve, megtevődik” igaz és teljes értelmüket szintén csak az idők végén kaphatják meg, amikor minden megtevődik, amit Isten az emberi történelmet illetően maga elé kitűzött.

37. vers. A következő vonás, hogy atyáinak isteneit nem veszi tekintetbe, szintén kevésbé illik Antiochusra, ki a jeruzsálemi templomba Jupiter-oltárt állíttatott és a zsidókat arra kényszerítette, hogy azon áldozzanak; ellenben teljes mértékben illik a végidő antikrisztusára, akinek fellépését az apostasia fogja megelőzni, ki tehát atyáinak Istenét meg fogja tagadni. (A héber előhe fordítása egyes számmal éppen úgy lehetséges, mint többes számmal). Az utolsó antikrisztusra vonatkozólag rendkívül fontos jellemvonás az atyák Istenének megtagadása, mert hiszen az istentelen emberiség fejlődésének éppen végpontja lesz az emberimádáson át a tiszta sátánimádásra való eljutás, tehát a keresztyének Istenének, a mennyei Istennek elvetése. Antiochusnál egészen értelmetlen a „nők epedésére nem ügyel” megjegyzés, mely az eredeti szöveg pontos fordítása.

Éppen mert Antiochusra ez a vonás nem illik, más értelmet próbáltak adni a szövegnek s azt elcsavarták. A nőnek a férfi után való epedéséről beszél I. Móz. 3:16: „Férjed után lesz epedésed, ő meg uralkodik rajtad!” Ezt büntetésül mondta Isten; de az isteni átok áldássá változhatik s a nő alárendelt helyzete az Évában megrontott női lélek gyógyulására vezethet, ha a nő ezt a helyzetet önként elfogadja; míg a női lélek további romlására szolgál, ha a nő az Istentől rendelt helyzet ellen fellázad, ha a férfitől függetleníteni akarja magát.

Istenellenes minden női emancipációs mozgalom, mely a nők helyzetét javítani akarja. A nő a maga alárendelt helyzetében többet tud elérni, mint az ellen rugódózva. IV. Antiochus Epiphánés tudomásunk szerint semmit sem tett a női emancipációjára s a női lélek férfi után való epedésének kiirtására. Ellenben az utolsó antikrisztusi korra nézve fontos vonást jelent az a törekvés, hogy a férfinek ne uralkodjék a nőn, s így a női lélek lázadó, gonosz vonásai szabadon kifejlődjenek: Sátán sok mindent úgynevezett felvilágosodott, a férfitől magát függetleníző nő által ér el, amire a férfi nem vállalkozik oly könnyen.

Az utolsó antikrisztusi szervezkedésnek útjában fog állani a házasság intézménye is, mely egy férfi és egy nő között fakadó állandó viszonyon alapul s jobban megfelel majd az az állati állapot, melynek szabályozója nem a férfi, hanem csak a nemi élvezet után való vágyakozás s mely ugyanahhoz a férfihöz nincs kötve.

Ilyen törekvések Antiochus idejében egyáltalában nem voltak; ellenben korrunkra feltűnően jellemzőek e törekvések. Láttuk, hogy Antiochusra nem illik az a kifejezés sem, hogy „semmiféle istenre nem ügyel”, mert bár magát minden fölé emelte, bizonyos pogány kultuszt ő is űzött. A mondat ellenben pontosan megfelel Jel. 13:12-nek, hol a fenevad imádásáról van szó.

38. vers. Hogy az ezután következőket Antiochusra lehessen magyarázni, a magyarázók megteszik Jupiter-Zeuszt, kinek tiszteletét Antiochus terjesztette, a háború istenének, ami az sohasem volt: ő volna szerintük az „erősségek istene”. Ez erőltetett magyarázattal szemben azonban meglepően illik a mondat az Új-szövetségben festett végidő folytonos háborújára, s háborús pszichózisára,

amelyről Jézus is beszél (Máté 24:6. sk). Ez az idő lebeghetett Dániel angyala előtt is, mikor az antikrisztusról azt mondja, hogy az „erődítések istenét fogja tisztelni”, vagyis a háborús készülődések, felszerelések fogják főgondját képezni.

Ma is érthető az ilyen szólásmód: a háború istenének szolgál. Bár Antiochus is sokat háborúskodott, korára mégsem áll ez oly mértékben, mint az utolsó idők antikrisztusi idejére. A tékozló Antiochusra a következő mondat sem illik annyira, mint az utolsó viláгурalkodóra, hogy „arannyal, ezüsttel, drágakövekkel és drágaságokkal tiszteli” istenét, t. i. a háborút, hogy a világ minden jövedelemforrása és munkás keze a háború szolgálatába lesz beállítva.

39. vers. Az ezután következő mondat egy új társadalmi berendezkedés képét állítja elénk, melyben azok kapják a vezető szerepet, a hatalmat és a gazdagságot, akik az új háborús isten, kép nélkül szólva: az új háborús pszichózis hívei. Aki az új világhódító programot elismeri s magát annak szolgálatára rendeli, az kap az új államrendben „nagy tisztességet”, azokat „rendeli sokak fölé kormányzóknak és azoknak oszt jutalmul földeket”. Hogy egyes esetektől eltekintve, amilyenek minden korban történtek, Antiochus valami feltűnő új társadalmi elhelyeződést igyekezett volna eszközölni, arról nem tud a történelem; de, hogy az utolsó idő eseményei ez irányban fejlődnek, az világszerte megfigyelhető.

Tulajdonképpen a hűbéri társadalmi rend is ilyen jutalmazások által fejlődött ki; de akkor az ajándékozással olyan uralkodók biztosítottak maguknak híveket, akikben bizonyos istenfélelem lakott és a rájuk bízott országot a keresztyén felelősség több-kevesebb mértékével kormányozták Isten előtt.

Az utolsó viláгурalkodóból éppen ez a felelősségérzet fog kiveszni, mint ahogy az IV. Antiochus Epiphánésból is hiányzott. De amíg Antiochusnak nem volt még módjában ilyen társadalmi átalakulást véghezvinni, az utolsó viláгурalkodó idejében a régi társadalmi rend annyira megvénhedik, hogy az antikrisztusnak módjában lesz a világra bizalmi embereiből hozzá hasonló embereket ültetni.

Ha tehát a 36-39. versek tartalmát a megelőző versek tartalmával összehasonlítjuk, nem nehéz megállapítani, hogy a jövendölés természete a 36. verstől kezdve megváltozik. Itt már nem eseményeket jövendöl a kijelentő angyal, hanem belső fejlődést ír le.

A **40. verstől** fogva ugyan újra eseményeket jövendöl az angyal; sőt úgy hangzanak a mondatok, mintha a szereplők ugyanazok volnának, mint a megelőző részletes jövendölés szereplői voltak: észak királya, dél királya s mintha az előzőkben festett harcok folytatódna mégis. A 40. verstől elmondott események IV. Antiochus életébe nem illeszthetők be; tehát más uralkodóra vonatkoznak. Ha helyes az a megállapítás, hogy az utolsó napokra vonatkoznak, akkor ma még semmiféle megtörtént eseményekkel nem azonosíthatók s így megfejtésüket arra az időre kell hagynunk, amikor a beteljesülés eljön.

Arra vonatkozólag azonban, hogy a végidőbeli politikai helyzet és hatalmi viszonyok igen hasonlóak lehetnek az Antiochus korabeli események viszonyaihoz, jelentős adataink vannak máris.

Az események súlya Európáról a Közel-Keletre helyeződik lassankint át. A zsidóság régi hazájában újra megvetette lábát. A déli ország, Egyiptom éppen most

fejezetét az angol gyűrűt, amelyben él. Az északi ország most nem szír-görög birodalom, hanem messzebről fenyeget és szláv vezetés alatt áll. Ki tudja, hogy ezek közt az országok között vagy más országok között áll-e elő olyan viszony, mely a régi politikai állapotokhoz hasonló helyzetet állít elő!

A látnok előtt a jövő természetesen csak az akkori eszközökkel és képekkel jelenhetik meg: harci kocsik, lovak és sok hajó szerepel a látomásban. A lényeg nem változik, ha ezek helyett egyszer tankok, autók és modern hajók fognak megjelenni.

Hogy ez a borzalmas sereg „országokat fog elsöpörni”, az megint oly vonás, mely érthető, ha a támadás messzi birodalomból jön, mely előtt országok fekszenek, amíg a déli országhoz elérkezik; de amely egészen túlzásként hat, ha Antiochusra alkalmazzuk.

41. vers. Mikor Antiochus Epiphánész a szent föld ellen indult, Ammón és Edóm segítséget nyújtottak neki Izráél ellen; ellenben Móábról egy szó sem esik a Makkabeusok könyvében, mivel ez az ország ekkora már beolvadt ama törzsek közé, melyeket arabok név alatt ismerünk.

Ha Dániel könyvét olyan ember írta, ki a történet idejében élt, ilyen baklövészt nem követett volna el. Van azonban egy prófétai képes nyelv, mely megnevezett személyek vagy népek alatt hozzájuk tipikusan hasonlító, de még ismeretlen személyeket és népeket vonultat fel.

Móáb fogalmilag hozzá tartozik Ammónhoz és Edómhoz. Ha pedig fogalmilag kell ezeket az országokat tekintenünk s nem történeti megvalósulásnak, akkor világos, hogy a támadó népek alatt a jövődőlés oly népeket vagy embereket ért, akik a megtámadotthoz közel állanak, de az utolsó napok viharai között cserben hagyják a szorongatottakat.

Képes értelemben tehát jelölhetik azokat a keresztyéneket, akik keresztyén társaikhoz hűtelenek lesznek és a támadó fenevad oldalára állanak. Ilyen képes elnevezés az újszövetségi nyelvben ismerős; íme itt kezdődött el.

42. vers. A támadó északi királynak itt oly sikert tulajdonít a jövődőlés, amely Antiochus Epiphánésznek sohasem jutott részéül. Antiochus Epiphánész nem dialóg után, hanem csúfos megszégyenítésképpen lemondani kényszerült Egyiptomról. Egyiptom a megszégyenülés után sohasem esett Antiochus kezébe, tehát a jövődőlés nála nem vált valóra.

43. vers. Líbia és a kusita föld soha Antiochus kezére nem kerültek, tehát a jövődőlés vagy hamis, vagy másra vonatkozik. Ha az itt említett zsákmányolás korábbi fosztogatásaira vonatkoznék, akkor ezt itt említené az angyal. A jövődőlés e részében a nevek éppen annyira képes értelműek, mint Jel. 20-ban, hol Góg és Mágóg még eljövendő s egykori nevének még ismeretlen népet és királyát jelölik.

Fontos a jövődőlésnek az a része, hogy az utolsó világuralkodó rendkívüli mértékben zsákmányéhes lesz és az emberiség egy addig sohasem látott harácsolásnak lesz kitéve.

44. vers. A következő vers tartalma sem teljesebben IV. Antiochus uralkodása idejében. Ellenben egyezik ez a jóslat azzal a jövődőléssel, hogy az utolsó világbirodalom cseréje és vas keveréke lesz, tehát rendkívül ingatag.

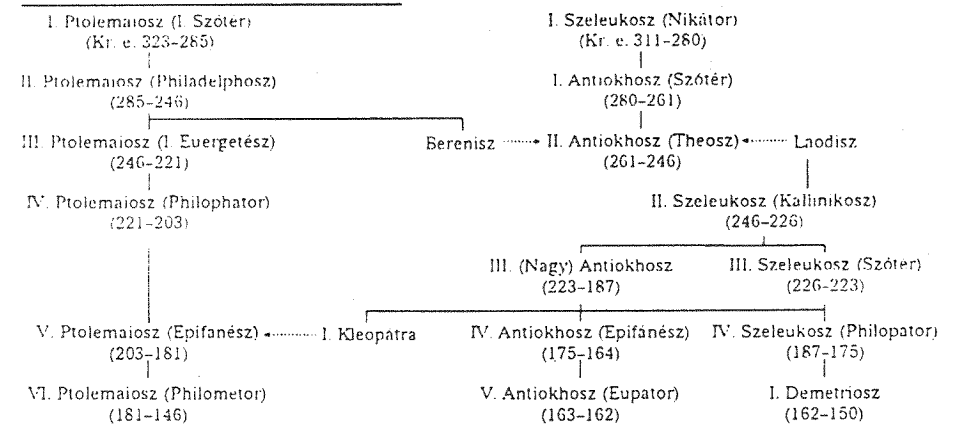
A rendkívüli harácsolás állandó nyugtalanságban tartja a világbirodalmat és egyszer az általános elégtelenség forradalmi megmozdulásokat vált majd ki. Az elvakult világuralkodó oly meglepőnek fogja tartani, hogy a meghódított népek a zsákmányolást nem tűrik, hogy a forradalom hírére tüzes haraggal vonul ki a lázadók ellen és sokak elpusztítását tűzi ki maga elé.

45. vers. Ami most következik, az szintén hiányzik IV. Antiochus Epiphánész életéből, de pontosan megtalálható a Jelenések Könyve jövődőlésében a második antikrisztus sorsában. A nagy harmageddoni csatára gondolok, melyre a Biblia utolsó könyve többször céloz (Jel. 16:12-16; 19:19-21) s melyben a fenevad a mennyek népe ellen is támadni merészel, de nyomorultul elvész, mert a visszatérő Jézus szájának leheletével fogja elpusztítani a támadók seregét. A végső csata egyes részleteit majd a beteljesülés fogja földérinteni; azért ezekre nem térhetek ki.

A „szent dicsőség hegye” és a tenger közötti terület mindenestre délebbre fekszik, mint a Harmageddon szóban foglalt Megiddó hegye, azaz a Kármel; de lehetséges, hogy a Kármel délkeleti nyúlványánál gyülekező csapatok délebbre vonulnak majd és a megsemmisítő vereség ott éri őket és gonosz vezérüket, a fenevadat.

Az utolsó világbirodalom utolsó uralkodója az özönvíz előtti és sodomai emberek példájára teljes biztonságban fogja magát érezni pompás tábortáborpalotájában, s hirtelen jön rá a vész: a mennyei fehér lovas sereg látomása, mellyel szemben erejüket vesztik majd, és elhullanak a csatatéren. Ezzel a sereggel szemben „nem lesz számára segítség!” Az utolsó pillanatban rettentő félelem üli meg a sereget és annak vezérét, s nem ok nélkül, mert az antikrisztus és annak egyházi segítsége, a hamis próféta elevenen fognak a kénköves tüzes mocsárba vetetni (Jel. 19:20).

Ptolemaidák és Szeleukidák

Tizenkettedik rész

1. vers. Az olyan időmeghatározás, mint „abban az időben” nem jelent évnvi, sőt századnyi pontosságot sem; mert a próféta látás természete szerint a jövő összetartozó eseményei egy vonalon látszanak, még ha hosszú idő választja is el őket egymástól. Az „abban az időben” azt jelenti, hogy a végidőben és nem a véget megelőző években vagy évszázadokban, még ha egyes eseményeket az ezerszázados uralkodás választja el is egymástól.

Az antikrisztusi idő, Jézus visszajövele, 1000 éves uralkodása, az utolsó ítélet és a világ pusztulása mind az „abban az időben” kifejezéssel jelölt korszakhoz tartoznak, noha jóval több, mint 1000 év időtartamára oszolnak szét. Mihály főangyal szereplését a Jelenések könyve az antikrisztusi három és fél év elé teszi s ez a szereplés abban áll majd, hogy a mennyben vádoló Sátánnal és angyalival harcot kezd és őket angyaltársainak segítségével az égből leveti, mit Jézus előre látott és megjövendölt (Jel. 12:7-9; Luk. 10:18). Ettől kezdve Sátán minden figyelmét a földre összpontosítja és annak következménye lesz az antikrisztusi uralom.

Érdekes tény, hogy Mihály mindig az Isten népének mennyei pártfogója, fejedelme; Jézus előtt az ótestamentumi zsidó népé, Jézus után az újtestamentumi népé, az egyházé. Ez a kifejezés: „ki néped fiai fölött áll” a látnok idejére vonatkozik, mikor a testi Izráel volt Isten népe; míg a jövendölés beteljesülésének idejében Mihály már a szellemi választott nép fölött fog állani, mely a testi nép helyére lép.

A megjövendölt idő csakugyan „nyomorúság ideje” lesz, oly nyomorúságé, „amilyen nem volt, amióta nemzetek vannak”, vagy ahogy a Jelenések könyve kifejezi: amilyen „nem volt, mióta a földön emberek vannak” (Jel. 16:18). Ismét használja az angyal az „abban az időben” kifejezést az Isten népének megmenekülésére. Az elképzelhetetlen nyomorúság idejében Isten népe vágyakozva fog az ég felé tekinteni s egyszer „megjelenik az ember Fiának jele az égen” és a szabadítás vele jön.

A nyomorúság közepéből (és nem előle) kiragadják az angyalok Istennek népet (Jel. 3:10, hol a magyar fordítás pontatlan; Máté 24:30, 31, 40, 41). Természetes, hogy azok, akikért az angyalok elmennek majd és kimentik őket az üldözésből, égi könyvekben lesznek följegyezve, az élet könyvébe.

2. vers. A következő mondatban az angyal együtt mutatja be azt, ami az 1000 éves uralkodás előtt és után fog történni: az első és második feltámadást; az első örök életre, a másodikat életre és a második halálra, mint ahogy ezt Jézus a Ján. 5-ben közölt beszédében is tette (23-29); csak hogy beszédében elválik egy-

mástól a két feltámadás (25:29). A kétféle feltámadásnak még világosabb szétválasztása későbbi kijelentésnek volt fenntartva (I. Tessz. 4:13-14; Fil. 3:14, Jel. 20:4, 11 skk.). Az „örök undor” kifejezés megfelel a második halál kénköjének. De ha ez a kifejezés kétség nélkül a második feltámadásra és utolsó ítéletre utal is, mindjárt utána a

3. versben ismét az első feltámadás részeseire tekint: „akkor az okosok ragyogni fognak, mint az ég mennyezetének ragyogása”. Ezek az okosok vagy értelmesek azokból fognak állani, akik az elmét elhomályosító gonosz időkben az isteni világosságot megtalálják és hirdetik, s nem az 1000 éves birodalom lakóiról van szó, kiknek nem lesz nehéz az igazságot meglátni és megragadni.

Csak ebben az időben lehet szó arról is, hogy az antikrisztusi igazságtalanságból „sokakat az igazságosságra vigyenek”. „Ég mennyezete” és „csillagok” ugyanazt jelentik s együtt gondolatritmust alkotnak. A fizikai ég csillagai a szellemi ég csillagainak jelképei, s e világ szellemi éjszakáját ragyogják be.

Az Istentől elhívott és nevelt tanítókról van itt szó, kiket nem emberi bölcsesség oktatott, hanem akik nehéz küzdelmek, szenvedések között nyerték el az igazi világosságot. Ha az emberi elsötétülés legteljesebb példánya: az antikrisztus az idők végén fejlődik ki, az isteni titkok ismerőinek világossága is az utolsó időkben lesz teljes.

Ez a szellemi fény azonban nem egy időre lesz a küzdők tulajdona, hanem örökké fog fényleni bennük, vég nélkül; ami azt jelenti, hogy akik most a szenvedés iskolájában ragyogó csillagokká lettek a szellemi égen, azok az 1000 éves birodalomban az új földön is tanítani fognak.

4. vers. Ezek a „csillagok” „akkor” az utolsó időben fognak ragyogni, mert addig a jövendölés le lesz zárva, s a könyv „lepecsételve”, hogy az emberek ne értsék meg előbb, mint ahogy arra szükség lesz. Isten ígéjét csak akkor értjük, amikor arra a szent Szellem világosságot vet; enélkül nincs írásismeret. Dániel könyvét az elmúlt időkben sokan magyarázták, de a könyv teljes megértése az utolsó idők „okosai” számára volt fenntartva. A lepecsételés a kijelentés angyalainak szólt, kik világosságot e könyvre nézve nem adhattak az Istentől kitűzött idő előtt. Ám az utolsó időben sokan fogják a könyvet kutatni és ebben az utolsó időben a tudás egyszerre csodálatosan gyarapodni fog. Sokan fognak kutatni is; az embereket valami csodálatos vágy fogja hajtani az utolsó dolgok megismerésére és megértésére.

De ha ez így van, miért nem adta Isten ezt a dánieli kijelentést később? Miért nem adja akkor, amikor szükség lesz rá? Azért, mert a könyv más és nem az utolsó időkre vonatkozó prófeciákat is tartalmaz, melyek az utolsó idők fényében érthetők meg. Részleges fényt azonban a megelőző idők prófeciáira is vetettek. Meg aztán az utolsó időben világítania kell még annak a ténynek is, hogy Isten ez idők eseményeit évezredekkel előre megmondta.

Annak az időnek állapotát, amelyben Dániel ezeket a sorokat leírta, nemcsak nagy időtávolság, hanem nagy szellemi, tartalmi különbség is elválasztja attól az állapottól, amelybe a világot és a választott népet ez az utolsó időre szóló jövendölés helyezte.

E prófécia születésének idejében a zsidó nép szabadságot kapott a fogságból való hazatérésre és a templom felépítésére, úgyhogy a világbirodalom nem volt oly ellenséges, mint lesz az utolsó időben; a választott nép csekély volt, ellensége sok és hatalmas, és bár két próféta, Haggeus és Zakariás világítottak neki, valami nagy megvilágosodásról és sok értelmes előállásáról nem lehetett szó.

A megjövendölt korban ellenben, melyet az „abban az időben” kifejezés jelez, a világbirodalom ura a választott nép legnagyobb ellensége lesz, hirtelen veszedelem éri utol és vele együtt Isten népének összes ellenségei elpusztulnak; de még mielőtt ez az ítélet elkövetkeznék, az okosok száma megszorodik s a kiválasztott nép között úgy fognak ragyogni ezek az okosok, mint égen a csillagok s a választott nép minden veszedelemből megmenekül.

Némely hitetlen magyarázók a könyv szerzettetési idejét a Makkabeusok korára teszik, hogy a könyvet annak jövendölő jellegétől megfoszthassák. A Makkabeus korban is élt ugyan egy antikrisztus; de az a jövendölésben jelzett hatalomra nem jutott; elpusztult ugyan, de nem azzal a feltűnő istenítélettel, amelyet a prófécia jövendöl; a választott nép kapott ugyan enyhülést, de a nyomorúságból meg nem menekedett és akkor világító okosok és jövendölő próféta nélkül szellemi félhomályban maradt: a jövendölés a Makkabeus-korra semmiképp sem illik hát. Ez a jövendölés nyilván a végkifejlést mutatja be, nemcsak a választott nép, hanem az egész emberiség végső állapotát és sorsát, tehát az ítéletet is. A Makkabeusok korában nem nyílt meg Dániel jövendölésének értelme, mint azt az utolsó időre jövendölte a könyv: jól szemléltetik ezt azok az apokrifus függelék, melyeket ebben a korban írtak Dánielhez.

IV. Antiochus Epiphánés és a zsidóság viszonya sokkal tisztázatlanabb volt és maradt Antiochus halála után is, minthogy ez a viszony a végkibomlás jellegét hordozta volna magán.

Antiochus Epiphánés letűntével a helyzet nem lett tisztázottabb. A görög birodalom helyére új világbirodalom lépett, a római, és a választott nép és a római világbirodalom között új viszony fejlődött, melyben még jobban eltűnt a kiválasztott nép és a hódító közt lévő erkölcsi szakadék, mint ez a megelőző világbirodalmak idején megfigyelhető volt. A világító csillagok, az okosok még jobban elfogytak.

Még hosszú fejlődésre volt szükség, míg a választott nép és a világbirodalom urai között az az ellentét állhat elő, amelyben Isten az egyik mellé egészen odaállhat s a másikat egészen elvetheti. Ennek az ellentétnek kifejlesztésére a testi választott nép, a zsidó nem is volt képes: helyét egy szellemi választott népnek kellett elfoglalnia s ebből a szellemi választott népből sok értelmesnek kell még előragyognia.

5. vers. A szellemvilágnak több tagja állott a Hiddékel (Tigris) folyam partján, ahol Dániel a fénylő tűztestű s gyolcsba öltözött férfi látomását látta. Ezek a szellemi lények nem mindannyian mutatják meg magukat Dánielnek, csak akinek vele valami közleni valója volt. Dániel tehát csak azokat az angyalokat pillantotta meg, akik vele magukat észre akarták vettetni. A szellemi lények meglátása e szellemi lények akaratából folyik: aki közeledik s észre akarja magát vettetni velünk, láthatóvá lesz nekünk a saját akaratából.

Éppen ezért ezek a látomások nem a valóságot mutatják, hanem a szellemi valóság ránk gyakorolt hatását. Most a Hiddékelnél táborozó angyalok közül két új szellem keresi Dániellel az érintkezést, s azok hirtelen láthatókká is válnak számára: egyik a folyamnak egyik, a másik a másik partján áll, jelképezve az angyaltábor, mely a folyamnak két oldalát megszállotta.

A Jelenések könyvében említett „sok víz”, a tenger, mely Jel. 17:15-nek megfelelően Dánielnél is a föld népeit, tömegeit, nemzeteit és nyelveit jelképezi, honnan a fenevadak fölszállottak (Dán. 7:3), itt egy csekélyebb vízzel van helyettesítve, a Hiddékel folyammal, de a víz körül táborozó angyalok itt is a népek sorsán örökdő szellemvilágot képviselik. Ezek az angyalok tehát a népek körül teljesítenek szolgálatot.

E szolgálatot nemcsak az a néhány főangyal végzi, akikkel Dánielnek előbb dolga akadt: a főangyaloknak egész sereg alsóbbrendű, szolgálattelvő angyal áll rendelkezésére, segítségére. De a viszony ezek között a magasabb s alacsonyabb angyalok között nem az a bizalmatlan, a másikat távoltartó, gőgös szembenállás, amely földi urat és szolgát egymástól elválaszt; hanem bizalmas, bátor, testvéri összeköttetés, amely őket nemcsak egymás fölé és alá, hanem egymás mellé is állítja. Alacsonyabb angyalok igen sokszor hoznak utasítást a magasabb angyalnak, mint ahogy Jézusnak is vittek, amikor ez a földön járt.

6. vers. Most is egészen bizalmasan kérdi az egyik alóbbrendű angyal a folyó fölött lebegő főangyaltól: „Meddig húzódik e csodálatos események vége?” A kérdésben, melyért egy büszke földi úr megharagudott volna, ott van a még magasabb helyről jövő akarat, hogy a főangyal Dánielnek fölvilágosítást adjon, tehát a kérdés utasításféle, melyet az alsóbbrendű angyal csak közvetít, mint ahogy földi viszonyokban is a küldönc alsóbbrendű. A folyóvíz fölött tehát a népek, nemzetek, nyelvek fölött álló vezérlő angyal van hivatva arra, hogy a kérdésre választ adjon, mert ő mélyebben lát be a népek sorsába és Istennek rájuk vonatkozó tervébe. Olyanféle ennek az alsóbb szolgálatot végző angyalnak a kérdése, mint András és Filep jelentése Jézusnak, hogy a görögök beszélni óhajtának Vele (Ján. 12:22). Az alsóbbrendű angyal észreveszi a Dániel lelkét eltöltő kérdést és várakozást és Isten felismert akaratát és Dániel óhaját egyszerre képviseli. Hiszen Dániel azt akarja tudni, meddig tart a gonosz dühöngése, és mikor szakad félbe a választottak nyomorúsága. Közönséges emberi kérdés, mely minden Istenre váró embert szíve mélyén érint és sokszor gyötörőde foglalkoztat. Még a menny békéjét élvező vértanúkat is ez a kérdés foglalkoztatja (Jel. 6:10).

7. vers. A főangyal válasza fölöttébb érdekes: bizonytalan és mégis valami biztos támaszt nyújtó. Bizonytalan, amikor azt mondja: „idő, idők és félidő múltán”, mert ugyan valószínű, hogy az idő alatt évet kell érteni, mint más helyeken is, de azt mégis bizonytalanságban hagyja; másrészt nem mondja meg, hogy mitől kell számítani a három és fél évnyi időt, mert az ilyen meghatározás: „mikor befejeződik a szent nép hatalmának szétszórása” túlságosan általános és távol van attól a pontosságtól, amelyet a három és fél év kifejez, ha ugyan a 3 és 1/2 év csakugyan szó szerinti értendő és az is nem képes értelemben tekintendő csak.

A 3 és 1/2 ugyanis a 7-nek a fele, tehát az Isten szentségét jelentő számnak fele. A 3 és 1/2 azt jelenti, hogy az így megjelölt idő csak félmunkát foglal magában, melyre el kell következnie a másik félnek, az isteni helyrehozásnak.

De még ha a számérték érvényes is és a 3 és 1/2 esztendő szószerint veendő, még akkor sem lehet napra vagy hónapra kijelölni, sőt még évre sem a zsidóság szétszórásának végét, úgyhogy az így kezdődő évszámítás egészen bizonytalan.

Ezért az „idő, idők és félidő” meghatározást jobb képes értelemben hagyni, mire a határozatlan kifejezésforma is utalni látszik bennünket.

Izráel szétszórásának vége nyilván Izráel államának helyreállítását jelenti, minél megint kétes, hogy az olyan kicsiny kezdet, mint amilyen a mostani Izráel állama, tekintendő-e a szétszórás végének; hiszen a nép zöme még mindig szétszórtságban él a világban.

Az a véleményem tehát, hogy az angyal szándékosan hagyta kis mértékű bizonytalanságban a feleletet s ezzel a bizonytalansággal azt akarta mondani, amire Urunk is intett bennünket, hogy annak a csodálatos eseménynek idejét kiszámítani nem lehet; azt a napot nem tudják az angyalok sem, a Fiú sem, csak az Atya.

Annyit mégis elárul a 3 és 1/2 esztendő, hogy az az idő, ameddig a végső időben várakozni kell, igen csekély; hogy akkor nem kell már túl soká várni, vagy amint Jézus mondotta: a választottak kedvéért Isten megrövidítette azokat a napokat.

Erre esküdött meg hát mindkét kezét fölemelve, tehát teljes bizonyosságot adni akarva, az angyal. Az eskü arra is szól, hogy akkor majd „mind a dolgoknak” is vége lesz, azaz eljő a végső felbomlás és egy új teremtés ideje.

Dániel még nem látja az 1000 esztendő uralom közbejövését, hanem az antikrisztus végét és a világ pusztulását együtt látja. Későbbi jövendölésnek volt fenntartva a kettő széjjelválasztása.

8. vers. Az angyal bizonytalan válasza után egészen jogos és természetes Dániel nyilatkozata: „Hallottam ezt, de nem értettem meg” és természetes, hogy a kérdést újra felteszi: „Uram, mi lesz e dolgok kimenetele?” vagyis az utolsó része.

Dániel nem a vég időpontja felől érdeklődik, hanem az utolsó állapotok milyensége iránt.

Az angyal válasza ugyanis megfelel annak, amit Jézus mondott a végidők természetéről: amikor megtagadta az időpont megjelölését, de elsorolta azokat a jeleket, amelyekről föl lehet ismerni, hogy már közel van a vég, az ajtók előtt (Máté 24:32-33).

Dániel pontos meghatározást vár. E csodálatos megérzéssel alkalmazkodik a mennyei lehetőségekhez és már nem a vég időpontját kérdezi, hanem a fejlődés menetét, a dolgok kialakulásának módját, amit Jézus ismertető jeleknek mondott, hogy azokról a végső idő felismerhető legyen.

9. vers. Az angyal válasza azonban ebben az esetben is kitérő volt. Isten nem ad bővebb felvilágosítást: „Eredj el, Dániel!” szól az angyal, mi azt jelenti, hogy a kihallgatásnak vége. „Eredj el, mert el vannak zárva és le vannak pecsételve a

dolgok a vég idejéig.” Hogy „el vannak zárva”, csak azt jelentheti, hogy Isten nem akar a végső eseményekből és állapotokból több részletet megismertetni annál, amit Nabudkodonozor királynak és Dániel prófétának már úgyis tudtul adott. Hogy „el vannak pecsételve”, azt jelenti, hogy isteni akarat bélyege őrzi őket, hogy kideríthetők ne legyenek s azok az angyalok, akik talán többet mondhatnának, látják az isteni pecsétet és hallgatnak.

De vannak dolgok, melyeket az angyalok sem tudnak. Isten „nem engedi magát megkérdezni” e dolgokban; szántsándékkal rejti el a jövőt, hogy az ember ne a jövőbeli jutalmat vagy veszélyt nézze, hanem a jelen igazságosságát és magát ahhoz szabja; hogy ne érdek indítsa a jóra, hanem az Isten iránt való szeretet. A végső időben azonban kinyílnak a rejtett titkok; a Bárány letépi a rájuk ütött pecsétet, amint az a Jelenések könyvének 6. skk. fejezetei elbeszélik. Vannak azonban titkok, melyek fel nem nyílnak addig, míg a titkokat őrző tekercs utolsó pecsétje is le nem hull. A vég idejéig tehát vakon kell előre haladnunk és hinnünk! Miért van szükség erre a vakságra? Erre adja meg a választ az angyal következő szava:

10. vers. „Különválnak majd, megtisztulnak és próbát állanak ki sokan; a gonoszok gonoszul cselekesznek és egy gonosz sem jut értelemre; de az okosok érteni fognak.”

Tehát a vég elrejtésének célja: szétválasztani az embereket és kiválogatni azokat, akik próbát állanak ki, vagyis különválasztani a kipróbáltakat.

A szétválasztáskor külön lesznek a gonoszok és külön az okosok. Gonosznak a rossz szándékú embert nevezzük és okosnak azt, aki meglátja a végső, isteni okosság követelését és nem engedi magát félrevezettetni az ideigvaló érdekek csalétkétől. A gonoszok tovább is gonoszak maradnak; nem igaz tehát az újabb úgynevezett „naturális” felfogás, hogy az emberek csak abban különböznek egymástól, hogy a jó és rossz különbözőképp keveredik bennük. A bibliai álláspont, melyet Jézus is vallott az, hogy az emberek között vannak jók és gonoszok, igazságosak és igazságtalanok, mégha a jók, illetve igazságosak maguk is bűnösök, csak Jézus vére által tisztulnak meg s lesznek fehérek.

A szándék választja ketté az embereket, nem az élet külső formája, melyet látunk. A rejtett szándék csak egyelőre rejtett, egy idő múlva kiütözik és éppen ezért van szükség a fejlődés idejére, azonkívül a végső cél elrejtésére, hogy az ne befolyásolja kifejlődésükben az embereket.

A kísértő olyan célokat láttat, olyan reményeket ébreszt, melyek a gonoszokat felbátorítják s így azok tovább is nyugodtan tehetik a rosszat.

Ellenben akik az igazságosságot szeretik, amellet fognak maradni, még ha pillanatnyi érdekeik az ellenkezőt javallnák is. És éppen mivel a végső érdek el van rejtve és mert evilág folyása szerint a pillanatnyi érdekek a gonoszokat pártolják, válnak szét azok, akik a pillanatnyi érdekért megtagadják a jót és azok, akik a pillanatnyi érdeket félredobva, egy magasabb okosságtól indítva a jót választják. Hogy csakugyan az igaz szándék dönti el, hogy valaki Isten kiválasztottai közé tartozik, azt II. Tim. 2:19 is igazolja, mely szerint a kiválasztottak egyházának tagjait arról ismerjük meg, hogy az igazságtalanságtól elállanak.

A gonoszoknak utolsó időbeli nagy szakadását az igazságosoknak a hamisságtól való elszakadása előzi meg. A gonoszok tehát nem azért nem jutnak el értelemre, mert nincs hozzá eszük; hanem mert az eszüket fonákká teszi a haszonvágy. Az „okosak” pedig nem azért fognak érteni, mert eszesebbek a gonoszoknál; hanem mert az ideigvaló haszonért nem áldozzák fel az örök hasznot, Istent. Azért okosak, mert felismerik az igazi, a mindennél többet érő hasznot és ennek mindent feláldoznak.

11. vers. Sajátságosan az angyal mégis ad két támaszpontot, két számadatot, melyekkel azonban a magyarázók nem tudnak mit kezdeni. Sokan ezeket az időadatokat Antiochus Epiphanés korára magyarázták és terminus a quo-nak a templom megszenteltetését, terminus ad quem-nek a büntetés idejét, vagyis a templom újraszentelésének idejét veszik; de a tényleges történeti dátumokra ezek az időadatok nem illenek, az 1200 napnál 5 és fél hónappal több a templomgyalázás és újrafelszentelés közt letelt idő, az 1290 napnál.

Az 1335 napos időtartamnál pedig semmiféle eseményt nem jelöl meg a prófécia, amelytől visszafelé lehetne számítani az 1335 napot. A zsidók tényleges nyomorúságának ideje még ennél az időnél is tovább tartott, mert a templomszentelés után Antiochus Epiphanés még élt és Sion várát még megszállva tartotta.

Mivel tehát az antiochida időre vonatkoztatva éppoly kevésbé jutunk értelmes magyarázathoz, mintha az adventisták példájára egyháztörténeti magyarázatot erőltetünk, kénytelenek vagyunk ezt a jövendölést is a második antikrisztus korára vonatkoztatni. S mivel azok az események még csak a jövőben fognak megtörténni, a magyarázat lehetőségét is a jövőbe kell kitolnunk, akkorra, amikor az események már ismertek lesznek. Lehetséges, hogy akkor ezek az időadatok az egyháznak nagy támaszt és csodálatos vigasztalást fognak szerezni.

Egyelőre azonban megállapíthatjuk, hogy a két közölt időadat nem ugyanazokra az időpontokra vonatkozik, tehát nem lehet az eltérést ingadozásra magyarázni. Az 1290-es időtartam az antikrisztus hatalmának kifejlődését és csúcspontig érkezését jelöli; az 1335 nap 45 napnyi különbsége pedig az antikrisztus veszélybe jutását és a végkifejlésig, vagyis az Isten népe szabadulásáig terjedő időt.

12. vers. Ez alatt az utolsó 45 nap alatt a választottak epedve fogják várni a már közelebb és jeleket adó szabadulást; még szorosabb lesz a kapcsolatuk az ég-gel; lehetséges, hogy erre az időre vonatkozik a Baránynak a Sion hegyén való tartózkodása, melyről Jel. 14:1 emlékezik meg. Úgy látszik, ez idő alatt a keresztyén egyház prófétai híradásai oly közel hozzák az eget a földhöz, hogy úgy fog feltűnni, mintha a Barány együtt volna egyházával. A választottak növekvő türelmetlensége ebben a 45 napban fog kapni talán enyhületet és türelemre készítő biztatást. Ki tudja? Majd a beteljesülés elhozza a magyarázatot.

13. vers. Dánielnek sem kell prófétálásának ez időleges elégtelenségével tördölnie. Ami neki szólt, szól nekünk is; a jövendölés el van zárva és le van pecsételve: várjunk, míg a maga idejében felnyílik az. Addig pedig nyugodjunk, mint a mennyei oltárnál pihenő szentekhez is az az utasítás hangzott el; „nyugodjatok

még egy kis ideig!” (Jel. 6:11) Ugyanezt az utasítást kapta Dániel is: „Te pedig eredj a vég felé, nyugodni fogsz!” Megismétli az angyal: „Te pedig eredj”, de hozzáteszi másodszorra: „a vég felé...” Nem az angyal színe elől való elküldésről, hanem a jövő felé való útbaindításról van szó.

Dániel előtt hosszú út várt: több ezer esztendő, melyet kis részben még a földi életben, túlnyomó nagy részben a halottak között kellett eltöltenie. Mert a halottak sem tétlenek, különösen azok, akik az Úrban hálnak meg. És ha Dániel földi életében még nem ösmerte is a tövissel koronázott Urat, odaát, mikor Jézus a Hádészre szállt, Dániel is meglátta őt, ugyanakkor, amikor a bűnbocsánatot nyerő lator számára a Hádészt Jézus megjelenése paradicsommá változtatta.

Mit csinálnak, milyen utat járnak a Dánielhez hasonló halottak, nem tudjuk; de hogy foglalkoznak valamivel éspedig éppen a történelemmel is, azt a már többször idézett Jelenések könyvebeli 5. pecsétből is tudjuk. Dániel nem ment a nyugtalan halottak közé, kik visszajárnak: az angyal megmondta: „Nyugodni fogsz!” Ezzel a szóval bocsátotta talán a földöntúli nyugalomba.

Nem tudjuk, hogy e látomás után meddig élt még a földön, de nemsoká. Feladatát elvégezte. S az angyal ezt is megígérte, hogy a „napok végén feltámad” sorsára, mely új sors lesz, új élet. Hogy e különösen hangsúlyozott feltámadás csak az első feltámadás lehet, nem szenved kétséget!

Tartalom

Gondolatok Dániel jóvendöléseiről.....	5
A könyv felosztása és tárgya	5
Dániel könyvének magyarázata	8
Első rész	8
Második rész.....	19
Harmadik rész.....	51
Negyedik rész.....	68
Ötödik rész	81
Hatodik rész.....	93
Hetedik rész.....	104
Nyolcadik rész.....	120
Kilencedik rész.....	136
Tizedik rész	152
Tizenegyedik rész.....	164
Tizenkettedik rész.....	182

Csia Lajos eddig megjelent könyvei:

Az Újszövetség – bibliafordítás

Bibliai lélektan

Az örök reformáció

Jelenések könyve
a mai kor tükrében

Beteg vallásosság, egészséges keresztyénség

Bálvány, babona, varázslás
Rendelt-e valakit Isten kárhozatra

Az Úr közel

Bibliai káté

A kegyelem

A könyvek kaphatók az Új Berea Kft.-ben.

Érdeklődhet: 1096 Budapest, Haller u. 76.

Telefon: 455-9080

Fax: 455-9081

E-mail: ujberea.kft@chello.hu